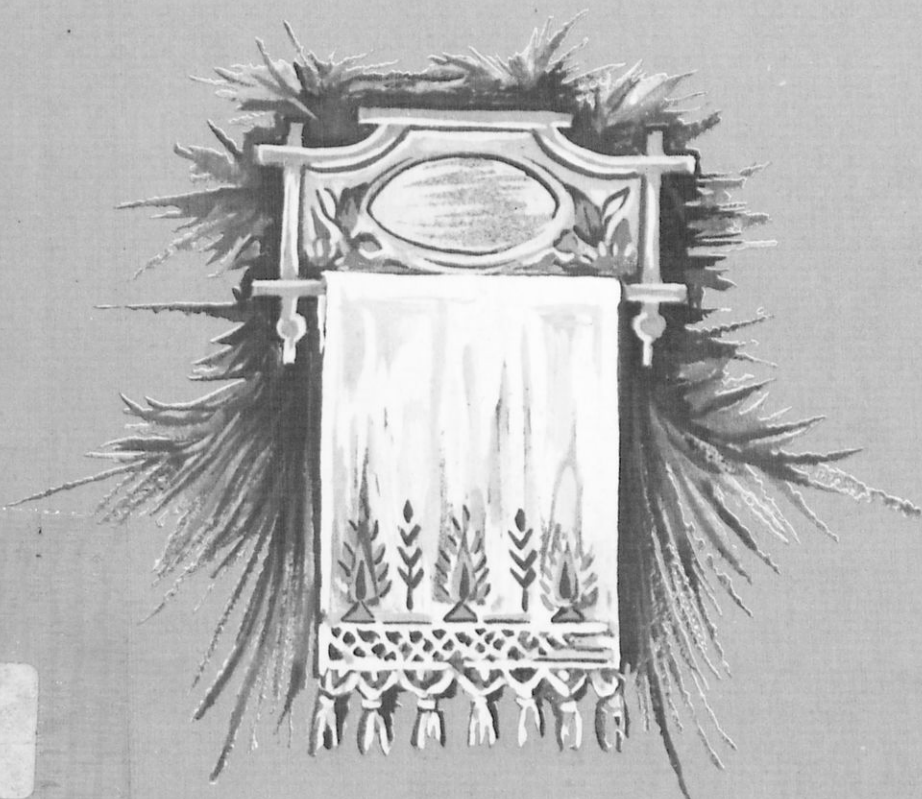

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Α/Β

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΣΤ 89 ΕΧΒ
Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ι. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ φύση

Μάγεμα ἡ φύση κι ὄνειρο στήν ὁμορφιά καί χάρη
(Διον. Σολωμός)

Δ. Γαλάνης: *Είδόλλιο* (= ποιμενική σκηνή).

Ὁ ἥλιος

Ἦ σεῖς στεριές καί θάλασσες,
τ' ἀμπέλια κι οἱ χρυσές ἐλιές,

ἀκοῦτε τά χαμπέρια μου
μέσα στά μεσημέρια μου.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἂν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

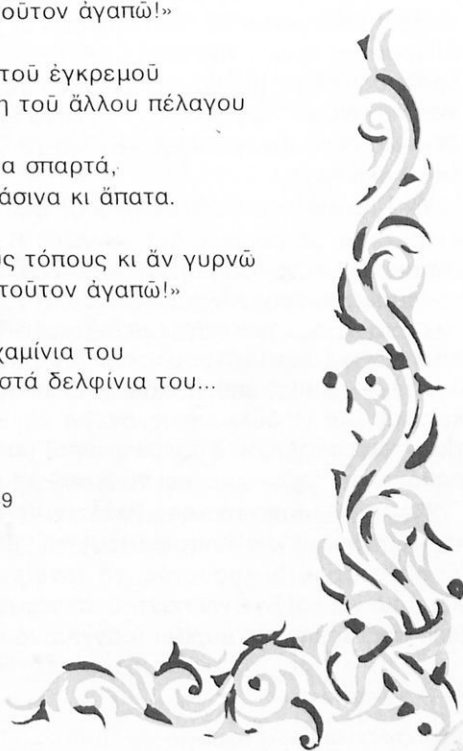
Ἀπό τή μέση τοῦ ἐγκρεμοῦ
στή μέση τοῦ ἄλλου πέλαγου

κόκκινα, κίτρινα σπαρτά,
νερά πράσινα κι ἄπατα.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἂν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

Μέ τά μικρά χαμίνια του
καβάλα στά δελφίνια του...

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69

[Τό χωριό Μουριά]

Τό παρακάτω απόσπασμα είναι από τό μυθιστόρημα 'Η Παναγιά ή Γοργόνα. 'Η υπόθεσή του ξετυλίγεται σ' ένα φαροχώρι τής Μυτιλήνης, τή Μουριά, όπου βρήκαν καταφύγιο ξεριζωμένοι Έλληνες από τά μι-κρoσιατικά παράλια. Τό κείμενο είναι χαρακτηριστικό γιά τή φυσιολα-τρία τοῦ Μυριβήλη.

Η ὁμορφιά πού 'χει από φυσικό του ὁ τόπος ἐδῶ γύρω, εἶναι νά τή βλέπεις καί νά σαστίζεις μέ τήν πλούσια καρδιά τοῦ Θεοῦ. Τούτη ἡ αἰολική ἀκρογιαλιά δέ λέει νά χάσει τή χαρά καί τή χάρη της, θέλεις ὁ Αὔγουστος καίγει τόν κόσμο, θέλεις ὁ χειμώνας τόν βαρᾶ. Γιατί οἱ γραμμές ἀπ' τά βουνά κατεβαίνουν χορευτικά ὡς τό γιαλό, ἡ στεριά κυματίζεται σερπετή* σάν τό πέλαγο κι ἀπό παντοῦ κατηφορίζουν τά δέντρα, οἱ πολύχρωμοι βράχοι, καί τά νερά φουρφουρίζουνε βιαστικά ὡς τ' ἀκρογιάλι.

Ὁ ἐλιώνας σκεπάζει τά βουνά, φυλλουρίζει χειμῶνα καλοκαίρι κι ἀναδεύεται μέ ἀσημιές ἀντιφεγγιές. Ἡ σκληρή φυλλωσιά ἔχει ἀπό τή μιά μεριά ἕνα χρῶμα μαργαριταρί, σάν νά μουσκεύτηκε γιά πάντα ἀπό τό φεγγαρόφωτο μιᾶς αὐγουστιανῆς νύχτας.

Οἱ λαγκαδιές εἶναι στολισμένες μέ ὁλόισες λεῦκες, πού ἀνεβαίνουν λαμπαδάτες τόν ἀνήφορο, ἀπό τή Σκάλα ὡς τό χωριό τῆς Μουριάς, ἀράδα ἢ μιά πίσ' ἀπό τήν ἄλλη. Εἶναι τρυφερές, τρεμουλιάζουν ἀδιάκοπα μέ ὅλα τά φύλλα τους, ἀκόμα καί σάν δέ φυσᾶ. Καί σάν πάρει νά τίς κιτρινοφυλλιάσει τό φθινόπωρο, μοιάζουν σάν νά πήραν φωτιά οἱ ἀσημένιοι κορμοί τους καί τινάζουν χρυσές φλόγες.

Πάνω σέ τοῦτο τό νησί, βλέπεις, ἡ Ἑλλάδα κι ἡ Ἀνατολή σμίγουν τίς νοστιμάδες καί συνταιριάζουν τή χάρη καί τό νόημα τῆς γῆς τους. Ὁ οὐρανός εἶναι κρουστός, νά τότε πιεῖς στό ποτήρι, κι ἡ θάλασσα, πού μπαίνει καί βγαίνει παντοῦ, στράφτει ἀνάμεσ' ἀπό τά δέντρα. Σκύβεις ἀπάνω της καί μυρίζει ἡ ἀγνή ἀνάσα της. Εἶναι παστρικά τά νερά

σάν άγίασμα καί στόν πλουμιστό πάτο δείχνει ένα ένα όλα τά χρωματιστά της πετράδια, τά κοχύλια καί τ' άνθάκια τοῦ βυθοῦ.

Άνεβαίνεις στά ράχτα*, γυρίζεις μιά βόλτα τή ματιά ένα γύρω, στεριάς καί πελάγου, καί δακρύζει τό μάτι σου. Ένα αναγάλλιασμα στάζει από τά δέντρα, αναβρύζει από τά καστανά καί κόκκινα χώματα, από τίς πέτρες καί τά νερά. Ό έλιώνας άργοσαλεύει τά κλωνιά σάν βάγια. Από παντοῦ ανεβαίνει ή δόξα τής γῆς. Τοῦτες τίς ώρες τρέμ' ή καρδιά τ' ανθρώπου από τό γλυκασμό τής ζωῆς, κι αναρωτιέσαι πώς γίνεται καί κρύβεται ή κακία, τόση κακία, σάν τό σκουλήκι τ' άκοίμητο, μέσα στοό ρόδο τοῦ Θεοῦ.

Τό χωριό τής Μουριάς εἶναι ψηλά, στή ράχη τοῦ βουνοῦ. Τ' άσπρισμένα σπίτια στριμώχνονται άταχτα, μιά κουβάρα, άνάμεσα στίς έλιές καί στίς μυγαλιές, σάν ένα κοπάδι άρνιά πού σκόρπισαν άλλοπαρμένα από τρομάρα. Τό κατέβασμα από κεῖ γιά τό λιμάνι εἶναι βολικό. Κατρακυλά κανείς σέ μιάν ώρα. Όμως άν πείς ν' ανεβείς τόν ὄρθιο μουλαρόδρομο από τή Σκάλα τής Γοργόνας πρós τή Μουριά, θά κάνεις τριδίπλο κόπο. Τόσο κακοτρόχαλη* σηκώνεται ή άνηφόρα.

Οἱ χωριανοί έχουν κάνει πεζοῦλες από ξερολιθιά κοντά σέ κάθε άνάβρα πού άνταμώνεις στ' άνέβασμα. «Καθίστρες» τίς λένε καί κεῖ σταματοῦν οἱ στρατοκόποι* νά πάρουν τήν άνάσα τους. Οἱ άγωγιάτες κι οἱ νοικοκυραῖοι, πού ανεβάζουν πράμα μέ τά ζά τους, χαλαρώνουν τό καπίστρι τοῦ μουλαριοῦ καί σφυρίζουν, νά πιεῖ τό φορτωμένο ζωντανό νά ξαποστάσει.

Κάτω στοό λιμάνι άπομένουν τή νύχτα μόνο οἱ ψαράδες, οἱ μικροκαπεταναῖοι πού κοιμοῦνται στά καΐκια τους, κάτι λίγοι μαγαζατόροι πού έχουν ἐκεῖ καφεénéδες κι άργαστήρια. Αὔτοἱ πηγαίνουν στοό χωριό μόναχα τίς γιορτάδες. Φοραίνουν τά καλά τους, ξουρίζονται, βάζουν καί κάλτσες καί παπούτσια κι ανεβαίνουν τίς Κυριακάδες γιά καμιά κοινοτική σύναξη τοῦ συνεταιρισμοῦ «Η Άθηνά».

Τό έργοστάσιο εἶναι στή Σκάλα. Ένας μεγάλος ελιόμυλος μέ τέσσερις πρέσες. Στά έλιομαζώματα άνεβοκατεβαίνει ὁ κόσμος, άρχίζει ή μεγάλη έποχή γιά τόν τόπο. Οἱ μαζώχτρες ξεχύνονται παρέες παρέες, φοροῦν χρωματιστά σαλβάρια*, κλαδωτές μπόλιες*, κουνοῦν τό

ράχτα: παραθαλάσσια βράχια.

κακοτρόχαλος: τόπος γεμάτος τρώχαλα, μικρές πέτρες.

στρατοκόπος: ὁδοιπόρος.

σαλβάρι: φαρδιά βράκα.

μπόλια: μαντίλα.

καλαμένιο καλάθι με τίς γαλάζιες χάντρες στο μπράτσο. Κατεβαίνουν στολισμένες και κουδουνίζουν τά μαβιά και βυσσινιά βραχιόλια τους από γυαλί. Τά χωράφια κι οί δρόμοι είναι γεμάτα ραβδιστάδες κι έργατες απ' τό λιοτριβειό. Γι' αὐτό.

“Ολο τό χειμώνα, ὅσο δουλεύει ἡ ἐλιά, οἱ χωριανοί ἔχουν γιά ξυπνητήρι τή μπουρού* τοῦ ἐλιόμυλου. Εἶναι μιά δυνατή σφυρίχτρα πού οὐρλιάζει μέσ' ἀπό τή μαύρη νύχτα. Ἡ φωνή της γεμίζει ἀντίλαλο τά ράχτα καί τίς λαγκαδιές, ἀνεβαίνει ὡς τό χωριό καί τό ξεσηκώνει στό πόδι.

Ἑρωτήσεις

1. Στήν περιγραφή τοῦ τοπίου ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ιδιαίτερα στήν κίνηση τῶν πραγμάτων· νά βρεῖτε φράσεις πού ἐκφράζουν αὐτή τήν κίνηση.
2. Τί ἀπήχηση ἔχει στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁμορφιά τοῦ τοπίου καί σέ ποιές σκέψεις μᾶς βάζει; (Νά βρεῖτε σχετικά χωρία.)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ (1892-1969). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Εὐστρ. Σταματόπουλου. Γεννήθηκε στή Συκαμιά τῆς Λέσβου. Γράφτηκε στή Φιλοσοφική καί τή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀλλά διέκοψε τίς σπουδές του, γιά νά πάρει μέρος ὡς ἐθελοντής στούς Βαλκανικούς Πολέμους. Τό 1922, ὅταν ἀπολύθηκε, δημοσίευσε τίς πολεμικές ἀναμνήσεις του στήν ἐφημερίδα *Καμπάνα* τῆς Μυτιλήνης. Τό 1930 ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα. Ἐγινε ἀκαδημαϊκός. Κυριότερα ἔργα του: *Κόκκινες ἱστορίες*, *Ἡ Ζωή ἐν Τάφω*, *Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια*, *Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης* κ.ἄ. Τό ἔργο του τό χαρακτηρίζει πλούτος θεμάτων, πηγαῖο αἶσθημα καί ἱκανότητα ψυχογραφική. Διακρίνεται ἐπίσης γιά τήν πλούσια καί φροντισμένη του γλῶσσα.

μπουρού: σειρήνα ἐργοστασίου.

Νυχτερινή σιγαλιά

Είναι βέβαια δύσκολο ν' ἀκούσει κανείς πῶς σκάει καί πῶς ριζώνει ὁ σπόρος μέσ στή γῆ. Στή νυχτερινή ὅμως σιγαλιά, ὁ ἄνθρωπος νιώθει τέτοια ἀγαλλίαση, πού αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά στήσει τό αὐτί του καί ν' ἀκούσει τή μουσική ζωή τῆς γῆς.

Κοιμᾶται ἡ πλάση. Μά βαθιά,
στά μαῦρα χώματά της,
ξύπνια κι ἀθάνατα στοιχειά
γονεύουν* τὰ σπαρτά της.

Πάψε, ἀηδονάκι τῆς φραγῆς*
καί τῆς λυγιάς τριζόνι*,
ν' ἀκούσω ὁ σπόρος μέσ στή γῆς
πῶς σκάει καί πῶς ριζώνει!

Ἑρώτηση

Νά συγκρίνετε τίς δυό στροφές καί νά βρεῖτε τή διαφορά τους: τί περιγράφει ἡ πρώτη καί τί ἐκφράζει ἡ δεύτερη;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη-Νόβα. Γεννήθηκε στή Ναῦπακτο τό 1893. Σπούδασε Νομικά. Στήν ἀρχή ἐπιδόθηκε στή δημοσιογραφία. Ἐργάστηκε ἐπίσης ὡς δικηγόρος κι ἀπό τό 1926 ἀσχολήθηκε μέ τήν πολιτική. Τό 1955 ἐγίνε ἀκαδημαϊκός. Ἐγράψε ποιήματα καί πεζά. Ἀπό τίς ποιητικές του συλλογές σημειώνουμε: *Πρωινό ξεκίνημα* (1919), *Ἀγάπη στόν Ἐπαχτο* (1922), *Καιρός πολέμου* (1923), *Εἶρμός* (1932).

γονεύω: κάνω κάτι γόνιμο.
φραγή: φράχτης.
τριζόνι: γρύλος.

Τό περιβόλι μας

Τό κείμενο είναι μιά περιγραφή του περιβολιού κατά τίς τέσσερις εποχές του έτους. Ό συγγραφέας θέλει νά τονίσει τίς υλικές καί ψυχικές ωφέλειες πού προέρχονται από τήν αναστροφή μας μέ τή φύση.

Είναι, νομίζω, από τά πιό εϋχάριστα κι ωφέλιμα πράγματα νά περνᾷ κανεῖς λίγες ὥρες κάθε μέρα μέσα σ' ἓνα περιβόλι. Στό ἐλεύθερο κι ἀνοιχτό αὐτό κομμάτι τοῦ φυτικού καί ζωικοῦ κόσμου, κάτω ἀπ' τόν ἀπέραντο οὐρανό, βρίσκεται ἔτσι μέσα στήν ἴδια ἐνέργεια τῆς φύσης, βλέπει καθαρά καί πιάνει τό ἔργο της, ἀναπνέει τήν πνοή, κατανοεῖ τίς δυνάμεις της, αἰσθάνεται τήν κίνηση τῆς ἀπειρης, τῆς θαυμαστῆς καί μεγάλης αὐτῆς ζωῆς καί θυμᾶται πώς ἓνα μικρό της μόριο εἶναι κι αὐτός, ὁ μέγας καί περήφανος.

Τέσσερις εποχές ὁ χρόνος, τέσσερις μορφές ξεχωριστές τό περιβόλι μας. Τό καλοκαίρι, ὅταν πιά φεύγαμε γιά τήν ἐξοχή, τό ἀφήναμε κατάξερο. Λίγα φύλλα στά κομπιασμένα δέντρα, λίγα λουλούδια στά κιτρινισμένα χαμόδεντρα. Τό χῶμα φρυγμένο ὅλο ἀπό τίς κάθετες, τίς φλογερές ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἔπινε μέ λαιμαργία τό λίγο νερό, πού τοῦ ἔριχνε τό κοντόβραδο ὁ κηπουρός. Μεγάλες πεταλοῦδες μέ βαριά ποικιλόχρωμα φτερά πετοῦσαν στή λαύρα τῆς ἡμέρας ἤ στή δροσιά τοῦ δειλινοῦ. Δυό τρεῖς γρύλοι, κάτω ἀπό τά φύλλα τῆς ἀγαπημένης τους ἀντράκλας*, γέμιζαν τόν ἀέρα τῆς νύχτας μέ τή γλυκιά μεταλλική τους φωνή. Οἱ ἀράχνες γέμιζαν μέ πυκνά καί σκονισμένα πανιά τούς τοίχους καί τά δέντρα. Ἔντομα κι ἐρπετά διάφορα, ἀμέτρητα, πολύχρωμα καί πολύμορφα, ἔτρεχαν ἀνάμεσα στά φύλλα, πετοῦσαν, ἔτριζαν, βομβοῦσαν. Ἀλλά ἡ φύση φαινόταν σάν νά μήν εἶχε πιά ἄλλη ζωή καί σιγά σιγά νά μαραινόταν. Καμιά γέννηση, τίποτα σχεδόν νέο, τίποτα πού νά δίνει ἐλπίδες. Οἱ ροδακινίες ἦταν φορτωμένες ἀπό τά

*ἀντράκλα: εἶδος χόρτου, (γλιστρίδα).

χνουδωτά ροδάκινα, οί ἀχλαδιές ἀπό τά κεχριμπαρένια ἀχλάδια, τά κλήματα ἀπό τά κέρνα σταφύλια. Ὁ καρπός, δηλαδή τό τέλος... Καί τά φύλλα ὅλα σχεδόν ξερά κι οί βλαστοί ὁλοένα σπάνιοι...

Καί ὁμως, μέσα σ' ἐκεῖνη τή νέκρωση, ὁ σπόρος τῆς νέας ζωῆς κρυμμένος κάτω ἀπό τό χῶμα, περίμενε... Ἡ Γῆ ὁλοένα γυρνοῦσε στό ἄπειρο· οί ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ἔπεφταν τώρα ἀπάνω στή χώρα μας πιά πλαγιαστές καί πιά ἀδύνατες, στήν ἀτμόσφαιρα σχηματίζονταν σύννεφα μαῦρα καί πυκνά, πού ξεσποῦσαν ἐπὶ τέλους σέ βροχή. "Α, οί πρῶτες βροχές τοῦ φθινοπώρου, βροχές ὀρμητικές, μ' ἀστραπόβροντα, μ' ἀστροπελέκια, ἀλλά περαστικές, ὁροιστικές, εὐχάριστες!

Τό περιβόλι μας λουζόταν μέ χαρά κι ἀνάσαινε κι ἔλαμπε ὕστερα στὸν ἥλιο μέ τά μισοκιτρινισμένα ὕγρά του φύλλα, σάν νά ἤθελε νά μᾶς ὑποδεχθεῖ μέ στολή καθάρια, πού γυρίζαμε τότε ἀπ' τήν ἐξοχή. Οἱ σάλιαγκοι γέμιζαν μέ τά γυαλιστερά τους ἀχνάρια τοὺς τοίχους καί τή γῆ, σπαρμένη ἀπὸ κίτρινα φύλλα. Οἱ πεταλοῦδες πετοῦσαν πιά εὐκολόπιαστες μέ βρεγμένα φτερά. Τότε πρόβαινε κι ἡ πρώτη βλάστηση: ἡ βροχή ζωογονοῦσε τό σπόρο κι ὅλο τό περιβόλι σκεπαζόταν ἀπὸ ἀραιή πρασινάδα, ἀπὸ μικροσκοπικά βλαστάρια, ἀπὸ φυτράδια τό περισσότερο δικοτυλῆδονα, μέ τά δυὸ ἀρχικά καταπράσινα φυλλάκια πάνω ἀπ' τό χῶμα καί τήν κάτασπρη τρυφερή ριζούλα ἀπὸ κάτω. Ἦτανε λαχανικά τά περισσότερα, ἀγριόχορτα, ραδίκια καί τσουκνίδες, καί ζοχοί καί ἀγριόκρinoι καί ἀγριοκισσοί – τά περισσότερα καταδικασμένα νά πεθάνουν πρόωρα καί λίγα νά κλέψουν περισσότερη ζωὴ, λησμονημένα στίς ἄκρες τῶν στρατονιῶν* καί τῶν τοίχων... Καί ὁλοένα τά παλιά φύλλα ἔπεφταν καί σωριαζόνταν χάμω, κι ὁ ἄνεμος τά στριφογύριζε μέ ἦχο ξερό, καί ἡ βροχή τά παράσερνε στ' αὐλάκια, καί τό κρύο γινόταν δυνατότερο κι ἡ ἐρήμωση ὁλοένα μεγαλύτερη...

Χειμῶνας! Ἐρχόταν ἐπὶ τέλους ὁ χειμῶνας σύντομος ἀλλὰ ὄχι καί λίγο ὀριμύς. Στό περιβόλι μας ἔβλεπες μιά ἀφθονία ἀπὸ κλώνους γυμνοὺς, τά φύλλα κιτρινίζαν λιγοστά ἐδῶ κι ἐκεῖ πάνω στ' ἀειθαλὴ δέντρα καί στὰ χειμωνιάτικα φυτά. Οἱ θάλασσες – ὅπως λέμε κεῖ τ' ἀγιοδημητριάτικα – ἦταν σκεπασμένες ἀπὸ τ' ἀνθάκια τους τά καλλιτεχνικά, μέ τά σγουρά πολλά φυλλάκια, ἄλλα ἄσπρα, ἄλλα κίτρινα κι ἄλλα κόκκινα. Ὁ ἄνεμος λύγιζε ὥς κάτω τίς κορφές τῶν κυπαρισσιῶν κι ἡ φοινικιά κινοῦσε τοὺς κλώνους τῆς σάν χέρια δαιμονισμένου. Οἱ σπουργίτες κι οἱ καλόγιαννοι κατέβαιναν πεινασμένοι νά σκαλίσουν τό χῶμα. Καί νερό καί κρύα καί πάγοι, κάπου κάπου καί χιόνια. Ἡ βλά-

στρατόνια: δρόμοι ἀνάμεσα στοὺς κήπους.

στηση του φθινοπώρου σταμάτησε. Μιά νάρκωση ήταν χυμένη σέ όλα· ή φύση, έλεγες, κοιμόταν... Καί όμως ή έργασία της έξακολουθοῦσε όλοένα μυστική· ή ζωή διατηροῦνταν ὅπως ή σπιθα ή κρυμμένη στή στάχτη· οί χυμοί κυκλοφοροῦσαν ἀθώρητοι μέσα στούς γυμνοῦς κλώνους καί δέν περίμεναν, γιά νά ξεπεταχτοῦν οί βλαστοί, παρά τό πρῶτο χαμόγελο τῆς ἀνοιξης.

Ἄνοιξη! Ἡ νιότη τοῦ χρόνου! εἶπε ἕνας ποιητής. Τό λόγο τόν θυμόμουν συχνά μέσα στό περιβόλι μας. Τί δύναμη! Τί ζωηρότητα! Τί ὀργασμός! Ἀπό τόν Γενάρη ἀκόμα ἄρχιζε ή φανέρωση τῆς ἀκράτητης ζωῆς. Οἱ ἀνυπόμονες ἀμυγδαλιές καί οἱ ντροπαλοῦλες ροδακινιές προλάβαιναν νά πετάξουν πρῶτες πρῶτες τά μπουμπούκια τους, γιά νά γεμίσουν τούς λεπτούς ἄφυλλους κλώνους τους, ὕστερ' ἀπό λίγες μέρες, μέ τ' ἄσπρα καί κόκκινα ἀνθάκια. Ἄσπρη καί κόκκινη καί πράσινη, τρίχρωμη ή σημαία τῆς ἀνοιξης!...

Τή Λιλή τήν τρέλαιναν, περισσότερο ἀπ' ὅλα, τ' ἀνθάκια τῆς ροδακινιάς, ρόδινα, διάφανα, δροσερά, λαμπρά, σάν φτεράκια ἀπό φανταστικές πεταλοῦδες, πού κάθισαν πλήθος ἀπάνω στό ἄφυλλο δέντρο, ή σάν φῶτα μαγικά, πού ἔκαιγαν χλωμά κάτω ἀπ' τόν ἥλιο, σέ πολυέλειο ἀπό κλώνους. Εἶχε δίκιο. Τί παρηγοριά πού τή δίνει ή ἀνθηση αὐτή ή γλυκιά, μέσα στόν κατάξερο ἀκόμα κῆπο, μέσα στά κρύα τοῦ χειμῶνα! Ἦταν ὁ προάγγελος τῆς ἀγαπητῆς ἀνοιξης, πού ἐρχόταν ἀπό μακριά...

Μέρα μέ τήν μέρα, ή χώρα μας γύριζε πάλι τό πρόσωπό της κατά τόν ἥλιο καί οἱ ἀκτίνες του ἔπεφταν πάνω της όλοένα πιό κάθετες, πιό θερμές. Καί στό πατρικό του φιλί ξεπετιόνταν τά μπουμπούκια ἄφθονα καί ξεβλάσταιναν τά νέα τρυφερά φύλλα, καί γύριζαν πίσω τά πουλιά, καί πλήθαιναν τά ζωύφια, κι ἄρχιζε μιὰ ἡχηρή καί πολυσύνθετη ζωή μέσα στούς τέσσερις τοίχους, τούς σκεπασμένους ἀπό μούσκουλη* νέα, καταπράσινη κάτω ἀπ' τόν γαλάζιο καί γελαστό οὐρανό, πού φαίνόταν κι αὐτός νέος.

Κι ἔφθανε ἔτσι ὁ Μᾶης ὁ μορφονιός, τό βασιλόπουλο, καί τόν δεχόταν τό περιβόλι μας σάν στολισμένο παλάτι. Ὅπου γύμνια, τή σκέπαζε φύλλωμα καινούριο καί πυκνό· ὅπου φύλλωμα καινούριο καί πυκνό, τό στόλιζαν λογίων λογίων ἄνθη. Οἱ τριανταφυλλιές, σέ μακριές σειρές, ἀνοιγαν τ' ἀριστοκρατικά τους μπουμπούκια· ἀνθοῦσε ζωηρά τ' ἀγιόκλημα, σῆκωναν λευκότατο κεφάλι οἱ κρίνοι καί τά χαμόδεντρα ἦταν φορτωμένα ἀπό λουλούδια χωρίς εὐωδία, ἀλλά μέ χάρη καί χρώματα... Καί στό μοσχοβολισμένον ἀέρα πετοῦσαν μέ γλυκύτατα τρα-

μούσκουλη: πρασινάδα πού ἀναπτύσσεται σέ ὕψος, ἔστω καί λίγο, χώμα.

γούδια τά πουλιά καί βομβοῦσαν ἀμέτρητα χρυσοπράσινα ἔντομα...

Βλέπω ἀκόμα μπροστά μου τό χαρούμενο, τό ἀπερίγραπτο αὐτό πα-
νηγύρι. Ἀκούραστοι κι ἀχόρταγοι τρέχαμε ἀπάνω κάτω μέ τήν ἀδελ-
φούλα μου... Ἡ φύση μᾶς μιλοῦσε μέ χίλια στόματα, μέ χίλιες φωνές.
Καί σύμφωνες ὅλες σχημάτιζαν στά παιδικά μας αὐτιά μιάν ἁρμονία
ἀσύγκριτη, μιὰ μαγεία ἀνέκφραστη.

Μᾶς πλημμυροῦσε τῆς ζωῆς ἡ εὐφροσύνη καί τῆς ἀγάπης.

– Ζήσετε, σά νά μᾶς ἔλεγε, παιδιά μου! Ζήσετε ἀγαπημένα καί χα-
ρούμενα. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ εὐτυχία σ' αὐτόν τόν κόσμο!

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει πῶς εἶναι ἀπό τά πιό εὐχάριστα καί ὠφέλιμα
πράγματα νά περνᾷ κανεῖς λίγες ὥρες κάθε μέρα μέσα σ' ἓνα περιβόλι.
Ποιές προτάσεις ἀποδεικνύουν τὴ γνώμη του αὐτῇ;
2. Τό κύριο μέρος τοῦ κειμένου ἀρχίζει μέ μιὰ γενικὴ διαπίστωση: «Τέσσερις
ἐποχές ὁ χρόνος, τέσσερις μορφές ξεχωριστές τό περιβόλι μας». Παρουσι-
άζει ὁ συγγραφέας πειστικά τίς τέσσερις αὐτές μορφές τοῦ περιβολιοῦ;
3. Στὴ δευτέρη παράγραφο τό περιβόλι χαρακτηρίζεται «κατάξερο». Ὑστερα
ἀπὸ τὴν κρίση αὐτὴ ὁ συγγραφέας δίνει χαρακτηριστικὲς λεπτομέρειες γιὰ
τό μαρμαρό τῆς φύσης; περιγράφει τά φύλλα, τό χῶμα, τίς πεταλοῦδες,
τούς γρύλους, τίς ἀράχνες κτλ. Νομίζετε πῶς ἐγίνε προσεκτικὴ καταγραφή
τῶν λεπτομερειῶν; Δικαιολογήστε τὴν ἀποψή σας. Νά κάνετε τό ἴδιο καί γιὰ
τίς ἄλλες παραγράφους τοῦ κειμένου.
4. Ἡ κατάταξη τῶν λεπτομερειῶν γίνεται κάτω ἀπὸ μερικές γενικὲς διαπιστώ-
σεις. Ἡ μιὰ εἶναι «τό ἀφήσαμε κατάξερο» (§2, ἀράδες 2-3). Ποιές εἶναι οἱ
ἄλλες;
5. Μέ ποιές λέξεις ἢ φράσεις γίνεται ἡ μετάβαση ἀπὸ μιὰ παράγραφο σέ ἄλλη;
Εἶναι λογικὴ ἡ μετάβαση αὐτῇ;
6. Ποιές λέξεις τοῦ κειμένου δημιουργοῦν ὀπτικές εἰκόνες καί ποιές ἀκουστι-
κές;
7. Ἐξηγήστε τί ἐντύπωση δημιουργοῦν οἱ λέξεις: «τῆς ἀπειρης, τῆς θαυμα-
στής» (§1,7-8): «ὁ μέγας καί περήφανος» (§1,9): «μεταλλικὴ», «σκονισμένα
πανιά» (§2,10).
8. Μέ τὸν ἐπίλογο ὁ συγγραφέας ξαναγυρνᾷ στὴν ἰδέα πού διατύπωσε στὸν
πρόλογο. Μέ ποιές λέξεις τό πετυχαίνει;

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ (1867-1951). Ζακυνθινὸς στὴν καταγωγή, γεννήθηκε
στὴν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε Μαθηματικά, ἀλλὰ ἀσχολήθηκε ἀποκλει-

στικά μέ τη λογοτεχνία καί ἔγινε μιά ἀπό τίς πιό σημαντικές πνευματικές μορφές στό πρῶτο μισό τοῦ αἵωνα μας. Πολυγραφότατος, ἔγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα, κριτικές μελέτες καί θεατρικά ἔργα μέ τά ὁποῖα ἀνανέωσε τό ἑλληνικό θέατρο. Ὑπῆρξε ὁ πρῶτος διευθυντής τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Νέα Ἑστία», πού πρωτοεκδόθηκε τό 1927. Τά ἄπαντα τοῦ συγγραφέα καλύπτουν 11 τόμους (Ἐκδόσεις Μπέρη). Ἀπό τά ἔργα του πιό γνωστά εἶναι ἡ Στέλλα Βιολάντη, ὁ Κόκκινος Βράχος, οἱ Φοιτητές, ὁ Πειρασμός κ.ἄ. Σημαντική θέση στό ἔργο του κατέχει ἡ παιδική λογοτεχνία, πού περιλαμβάνεται στό περιοδικό Διάπλασις τῶν Παίδων. Τό 1931 ἔγινε ἀκαδημαϊκός.

Γιάννης Ρίτσος

Τρία Λιανοτράγουδα

Τά τρία λιανοτράγουδα τοῦ Ρίτσου δείχνουν μιά λεπτή αἴσθηση τῆς φύσης.

α. Κουβέντα μ' ἓνα λουλούδι

- Κυκλάμινο, κυκλάμινο, στοῦ βράχου τή σκισμάδα,
πού βρήκες χρώματα κι ἀνθεῖς, πού μίσχο καί σαλεύεις;
- Μέσα στό βράχο σύναξα τό γαῖμα στάλα στάλα,
μαντίλι ρόδινο ἐπλεξα κι ἥλιο μαζεῶω τώρα.

β. Τό·κυκλάμινο

Μικρό πουλί τριανταφυλλί, δεμένο μέ κλωστίτσα,
μέ τά σγουρά φτεράκια του στόν ήλιο πεταρίζει.

Κι ἂν τό τηράξεις μιά φορά θά σοῦ χαμογελάσει
κι ἂν τό τηράξεις δυό καί τρεῖς θ' ἀρχίσεις τό τραγούδι.

γ. Πράσινη μέρα

Πράσινη μέρα λιόβολη, καλή πλαγιά σπαρμένη
κουδούνια καί βελάσματα, μυρτιές καί παπαρούνες,

Ἡ κόρη πλέκει τά προικιά κι ὁ νιός πλέκει καλάθια
καί τά τραγιά γιαλό γιαλό βοσκάνε τ' ἄσπρο ἄλάτι.

Ἑρωτήσεις

1. Στό πρῶτο καί τό δεύτερο ποίημα ὁ ποιητής μιλάει γιά τό κυκλάμινο. Πῶς τό παρουσιάζει στά δυό ποιήματα;
2. Ποιές εἰκόνες παρατηρεῖτε στό τρίτο ποίημα; Εἰδικότερα:
 - α. Γιά πόσα πράγματα μιλάει ὁ ποιητής;
 - β. Ποιός στίχος δείχνει τίς ἀνθρώπινες ἀσχολίες καί ποιές εἶναι αὐτές;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Σύγχρονος ποιητής. Γεννήθηκε στή Μονεμβασιά τό 1909. Ἡ ποιητική του προσφορά εἶναι ἐξαιρετικά πλούσια. Θεωρεῖται ἀπό τούς πιό σημαντικούς ποιητές μας. Μερικά ἀπό τά ἔργα του: *Τρακτέρ, Πυραμίδες, Ἐπιτάφιος, Τό τραγούδι τῆς ἀδελφῆς μου, Ἑαρινή συμφωνία, Τό ἐμβατήριο τοῦ ὠκεανοῦ, Δοκιμασία, Ἡ σονάτα τοῦ σεληνόφωτος, Μαρτυρίες* κ.ἄ. Τό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του ἀρχισε νά ἐκδίδεται σέ τόμους τό 1961 μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*. Ἐργα του μεταφράστηκαν σέ πολλές ξένες γλώσσες.

[“Ένα πρόσχαρο χωριό]

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό μυθιστόρημα *Τέρμα*, πού εἶναι καί τό τελευταῖο ἔργο τοῦ Κοσμά Πολίτη. Ὁ συγγραφέας δέν πρόφτασε νά τό τελειώσει. Ἐκδόθηκε τό 1975, μετά τό θάνατό του (1974). Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου τοποθετεῖται γύρω στά 1908, στή Σμύρνη, ὅπου ὁ συγγραφέας ἔζησε τά παιδικά του χρόνια. Γι’ αὐτό καί τό *Τέρμα* εἶναι γεμάτο ἀπό ἀναμνήσεις, ἀπό ἀγάπῃ καί νοσταλγία γιά τήν πόλη καί τίς ὁμορφιές της.

Στό ἀπόσπασμά μας ἕνας ἀπό τούς ἥρωες τοῦ ἔργου, ὁ μπαρμπα-Κωστής, ἐπισκέπτεται κάποιο παραθαλάσσιο χωριό, ἔξω ἀπό τήν πόλη. Προσέξτε μέ πόσες λεπτομέρειες τό περιγράφει.

Δέν ἦταν καί τόσο μακριά τό χωριό, κάπου δυόμισι ὥρες μέ τό βαποράκι τῆς γραμμῆς, πού ἀφοῦ ἔπιανε σ’ αὐτή τήν πρώτη σκάλα*, συνέχιζε βορινά, κόστα κόστα*, ἐξυπηρετώντας καθημερινά τά παραθαλάσσια χωριά.

Τό «Ἐλπίς» σάλπαρε ἀπό τό λιμάνι κάθε μέρα, ταχτικά, ὀχτώ ἡ ὥρα τό πρωί, καί γύριζε τό ἴδιο βράδυ, πάλι κατά τίς ὀχτώ, χειμώνα καλοκαίρι. Καλοτάξιδο, ἔκοβε, «φούλ στίμ»*, δέκα μίλια τήν ὥρα. πού ἦταν κάτι γιά τήν ἐποχὴ ἐκεῖνη. Ὁ μπαρμπα-Κωστής θά ξανάπαιρνε τό βαποράκι στό γυρισμό του, ὅταν θά ξαναπερνοῦσε κατά τίς πέντε μέ πέντε καί μισή τό βραδινό.

Τό χωριό, πού συνολικά ὁ πληθυσμός του θ’ ἀνέβαινε κάπου στίς

σκάλα: ἡ ἀποβάθρα.

κόστα κόστα: γιαλό γιαλό (ἰταλική λέξη, ναυτικός ὅρος).

φούλ στίμ: μ’ ὅλη τή δύναμη τῆς μηχανῆς (ἀπό τό ἀγγλικό *full-steam* = μ’ ὅλο τόν ἀτμό, ναυτικός ὅρος).

έννιакόσιες ψυχές, μπορεῖ καί χίλιες, ἦταν χωρισμένο σέ δυό συνοικίες, πλάι πλάι, κλιμακωτά στήν πλαγιά τοῦ πρώτου Δίδυμου, τοῦ πρώτου ἀπό τούς δυό λόφους, ὁμοίους καί συμμετρικούς, καθαυτό δίδυμους. Κάπου ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀνηφορία ἡ διαδρομή ἀπό τή σκάλα.

Ἐδῶ στή σκάλα, πού ξεμπάρκαρε ὁ μπαρμπα-Κωστής, ἦταν δεμένες, ἡ μιὰ πίσω ἀπό τήν ἄλλη, οἱ πέντε βάρκες καί ἡ μάνα*, πού εἶχαν γυρίσει ἀπό τίς καλάδες* ξημερώματα. Δυό παλικάρια ἀπό τό τσοῦρμο καταγίνονταν νά νετάρουν* τά δίχτυα. Τό τρεχαντήρι εἶχε τραβήξει γιά μέσα νά παραδώσει τή σαρδέλα στή φάμπρικα τῆς ἐταιρείας (τ' ἀφεντικά δέν πολυνοιάζονταν ἐκεῖνο τόν καιρό γιά Κυριακές καί σκόλες καί γιά «ἕξ ἡμέρας ἐργᾶ»* – τά πράματα ἀλλάξανε ἀργότερα, μετὰ τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο) πού τήν πάστωνε μέσα σέ βαρέλια. Μαζί μέ τή σαρδέλα ξενέριζε καί χοντρό ψάρι μέσ στα δίχτυα, πού τό ξεχωρίζανε καί τό πουλοῦσαν στούς ψαρομανάβηδες τῆς πιάτσας.

Στήν ἄλλη πλευρά τῆς σκάλας λικνιζότανε, δεμένο σήμερα καί ἄνεργο, τό «Ἀγία Τριάς», τό τρεχαντήρι πού δουλεύανε συντροφιά ὁ μπαρμπα-Κωστής μέ τόν καπετάνιο – γιά ἄλλο εἶδος ψάρεμα.

Ἦταν ὁμορφος κόλπος αὐτός ἐδῶ, ἀπάγκιος, χωνότανε βαθιά μέσ στή στεριά, καλά προφυλαγμένος ἀπ' ὅλους τούς καιρούς, μέ κίτρινη ἀμμουδιά πού χρύσιζε στόν ἥλιο.

– Πῶς πῆγε ἡ καλάδα; ρώτησε ὁ μπαρμπα-Κωστής τούς δυό ματρώζους* πού νετάρανε τά δίχτυα.

– Καλά.

– Πολύ πράμα;

Ἔνα κόμπιασμα. Ὑστερα:

– Κάνα δυό.

Ἐννοοῦσαν χίλιες μέ δυό χιλιάδες ὀκάδες πράμα. Δέν τούς ἀρέσει νά τούς ρωτᾷς. Τό ἔχουν γιά γουρσουζιά. Δυό χιλιάδες ὀκάδες εἶναι καλούτσικη καλάδα, ὅμως τύχαινε φορές νά λεβάρουν* καί τέσσερις καί πέντε χιλιάδες. Μά τώρα πιά χειμώνιαζε, θά σταματοῦσαν ὅπου νά

ἡ μάνα: τό καίκι πού σέρνει τίς μικρές ψαρόβαρκες στό ψάρεμα μέ πυροφάνι.
καλάδα: τό ριζιμο τῶν διχτυῶν, ἡ ψαριά.

νετάρω τά δίχτυα: ταχτοποιῶ τά δίχτυα.

ἕξ ἡμέρας ἐργᾶ, καί ποιήσεις πάντα τά ἔργα σου, τῇ δ' ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· μιά ἀπό τίς δέκα ἐντολές τοῦ Μωυσῆ (Ἑξ. Κ' 2-17).

ματρώζος: ναύτης.

λεβάρω: σηκώνω, ἀνεβάζω.

‘ναι οί καλάδες ὥσαμε τήν ἄνοιξη, τό Μάρτη κάν Ἀπρίλη πιά, μέ τό καλό. Κι ὁ μπαρμπα-Κωστής μετάνιωσε πού εἶχε ρωτήσῃ ἔτσι, ἀσυλλόγιστα – γιατί γνῶριζε τά ἔθιμα καί τίς προλήψεις. Εἶχε κι αὐτός μερικές,

Ἀπό τή σκάλα ἀνηφόριζες ξεκούραστα τή δημοσιά. Περνοῦσε ἀνάμεσα σέ ἀμπέλια, τό χῶμα ἦτανε μαῦρο, παλιά στρώματα λάβα – λέγανε πώς τά Δίδυμα ἦταν σβησμένα ἡφαίστεια – τά κλήματα φτουροῦν* σέ τέτοια γῆς κι ἡ ρώγα εἶναι ὅλο φωτιά καί δύναμη καί τό κρασί παχύ, νά τό ‘κοβες μέ τό μαχαίρι. Στούς φράχτες, ἀπό τίς δυό πλευρές τοῦ δρόμου, φυτρῶνανε ἀγκαθωτές ἀραποσυκιές, καί σέ ὁλόκληρη σχεδόν τή διαδρομή, ὥσαμε πάνω, ὁμορφαίνανε τό δρόμο κάτι μεγάλοι ἀθάνατοι, μέ παχιά φύλλα σπαθωτά, πού τό ἄνθος τους – ἂν θά τήν ἔλεγεσ ἀνθος αὐτή τήν ὁλόρθη φούντα – ὑψωνότανε πάνω σ’ ἓνα κοτσάνι δυό καί τρία μέτρα ψηλό.

Ὁ μπαρμπα-Κωστής ξεκίνησε ἀπό τή σκάλα γιά τήν ἀνηφορία, παρέα μ’ ἓναν συνεπιβάτη, τόν «ἐμπορα» – τόν πρᾶματευτή πού ἐπαιρνε ἀράδα τά παραλιακά χωριά τίς Κυριακές, ἓνα κάθε φορά, γιά νά πουλήσῃ τήν πρᾶματεία του στίς νοικοκυρές καί στίς κοπέλες τοῦ χωριοῦ: τσίτια, κορδέλες καί ζιπούνια, μαντίλια, μοσχολάπια, κολόνιες, κάλτσες – ὅλ’ αὐτά μέσα σ’ ἓνα μικρὸ ντουλάπι πού τό φορτωνότανε στήν πλάτη, περνώντας τά μπράτσα του μέσ’ ἀπό δυό πέτσινες θηλιές, στερεωμένες στό ντουλάπι. Καί ὅ,τι δέ χωροῦσε μέσα στό ντουλάπι, τό ‘παιρνε στό χέρι – ὅπως σήμερα, πού κρατοῦσε ἓνα τόπι χασέ.

Ὅσο ἀνηφορίζανε, δέ σταματοῦσε νά μιλάει ἐμπόριο καί φιλοσοφία, μά καθώς μπαῖναν στό χωριό, ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς σήμανε ἀπόλυση, κι ὁ πρᾶματευτής κίνησε βιαστικά γιά τήν πλατεία τοῦ χωριοῦ.

Τό παλιό τμήμα τοῦ χωριοῦ, μέ κάτι περισσότερο ἀπό τό μισό πληθυσμό, εἶχε ἓναν καί μόνο δρόμο – θά τόν ἔλεγεσ στενάδι – κι ἔμοιαζε κάπως μέ κάστρο. Αὐτός ὁ δρόμος, μέ τά ἐξήντα τόσα σπίτια, ἔκλεινε μέ πορτάρες, τόν παλιό καιρό, γιά τό φόβο τῶν κουρσάρων. Ἀγαρηνοί* ἀπό τή Μπαρμπαριά* κι ἀπό τό Τούνεζι*, Μαλτέζοι, ἀκόμα καί δικοί μας, εἶχανε κάνει κάμποσα ρεσάλτα*, μά δέν μπορέσανε ποτέ νά τό πατήσουν.

φτουράω: εὐδοκίμῳ, προκόβω.

Ἀγαρηνοί: Ἀραβες. Ἐδῶ: οἱ κουρσάροι.

Μπαρμπαριά, Τούνεζι (Τυνησία): περιοχές στά παράλια τῆς Β. Ἀφρικῆς, πού οἱ κάτοικοί τους, στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, ἦταν φοβεροί πειρατές.

ρεσάλτο: ἐπίθεση.

Τώρα ήταν ένα πρόσχαρο χωριό, μέ περιβόλια γιά ζαρζαβατικά. Γιά κάποιον άγνωστο λόγο, άν καί προκόβανε καί τ' άμπέλια, οί χωριάτες καλλιεργούσανε προπάντων ζαρζαβατικά. Φυτεύανε ώστόσο καί μυρστικά, καί στίς κληματαριές σκαρφλώνανε αγιόκλημα καί γιασεμί. Καί πίσω από τό χωριό, πιό ψηλά, φούντωνε καί θέριευε ό πευκιάς παντού άβγατίζει αυτό τό δέντρο, άκόμα καί σέ κατσάβραχα μέ φτηνό χώμα, κατεβαίνει καί ώσαμε τή θάλασσα, πού εκεί ή γής είναι άμμουδερή.

Ήτανε όμορφο, χαμογελαστό, άνοιχτόκαρδο, χαρούμενο χωριό. Μονάχα – κουφή ή ώρα πού τ' άκούει καί ξορκισμένο νά 'ναι – πίσω από τόν πευκιά, ξεχώριζε τό κοιμητήρι μέ τούς μαύρους σταυρούς...

Μά τώρα ή καμπάνα σήμαινε άπόλυση, καί όπως είχε μαθευτεί πώς ήρθε όπραματευτής, οί νοικοκυρές καί τά κοριτσόπουλα τραβούσανε βιαστικά γιά τήν πλατεία – καί ή καμπάνα σήμαινε χαρούμενα λές κι ήτανε πανηγύρι. Οί άντρες χασομερούσανε σοβαροί καί άργομίλητοι, καί τ' άγόρια τό 'χανε σκάσει λάου λάου*.

Αυτή ή έκκλησία μέ τό πυργωτό καμπαναριό καί μέ τίς πολεμίστρες – άπό τά χρόνια τών κουσάρων – είχε άρχισει νά πέφτει μικρή γιά τό χωριό, πού είχε άπλωθεί έξω από τά παλιά του τείχη, σάν νά λέμε, καί γιά τούτο τήν είχαν μεγαλώσει μ' έναν τρόπο πρακτικό: προσθέτοντας μιά τζαμαρία στεγασμένη μέ κεραμίδια. Καί είχε συμβεί αυτό τό μοναδικό στόν κόσμο: γιά νά μήν κόψουν ένα ψηλό καί λυγρό κυπαρίσι, πού βρισκότανε καταμεσής τής πρόσθετης πτέρυγας, τό άφησαν στή θέση του (ήταν ιδέα κάποιου κοσμογυρισμένου γεμιτζή*) άποφιλώνοντας μονάχα τό κάτω μέρος του κορμού. Κι έτσι, τό κυπαρίσι ξεπρόβαλλε τώρα μέσ' από τή σκεπή τής έκκλησιās, θαύμα νά τό βλέπεις καί θαύμα ν' άκούς τά πουλάκια νά τσιβίζουν μέσα στή φυλλωσιά, «ύμνωντας τόν Κύριον», όπως έλεγε ό παπα-Λάζαρος. Είχαν χρίσει μέ κάτι σάν τσιμέντο τό άνοιγμα τής σκεπής όλόγυρα στόν κορμό, κι έτσι δέν περνούσε ούτε σταλαματιά νερό σάν έβρεχε. Καί τόν κορμό, στό έσωτερικό τής έκκλησιās, τόν είχαν άσβεστώσει άσπρο, καί ήταν όλόιδιος μαρμαροκόλωνα πελεκητή, πού λέει ό λόγος.

Τό νεώτερο τμήμα του χωριού, μέ τά πιό καινούρια σπίτια, ήτανε σάν νά λέμε, «έξω τών τειχών» – extra muros, τό 'λεγε ό δάσκαλος, πουλώντας σοφία σέ ανθρώπους πού δέν τήν χρειάζονταν. Άργότερα, πολύ άργότερα από τούτη τήν ιστορία, μερικές οικογένειες από τήν

λάου λάου: σιγά σιγά, μέ προφύλαξη.

γεμιτζής: έμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος

πόλη μας ανακάλυψαν αυτόν τόν τόσο κοντινό καί προσιτό παράδεισο, κι ἔχτισαν βίλες γιά παραθερισμό. Αυτό ἴσως νά νόθεψε κάπως τό τοπίο, μά εἶναι πάντα ἓνα πρόσχαρο μέρος γεμάτο ὁμορφιά, πού τό ἀγαπᾷ καί φλυαρεῖς γι' αὐτό καί τό παινεύεις.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ συγγραφέας περιγράφει μέ τόσες λεπτομέρειες τό χωριό; (Τήν ἀπάντηση τή δίνει ὁ ἴδιος· σημειώστε τίς σχετικές φράσεις).
2. Ποιό ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό παρουσιάζει τό χωριό;
3. Γιατί οἱ χωρικοί διατήρησαν τό κυπαρίσσι μέσα στήν ἐκκλησία; Τί μπορεῖ νά μᾶς πεῖ ἡ πράξη τους αὐτή; Ἐχει ἰδιαίτερη σημασία ὅτι τήν ἰδέα τή συνέλαβε πρῶτος ἓνας κοσμογυρισμένος ναυτικός;

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1893-1974). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πάρη Ταβελούδη. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα, ἀλλά πολύ νωρίς ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε στή Σμύρνη. Μετά τή μικρασιατική καταστροφή, ξαναγύρισε πρόσφυγας στήν Ἀθήνα. Εἶναι ἀπό τούς πῖο σημαντικούς νεοέλληνες πεζογράφους. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: *Λεμονόδασος* (1930), *Ἐκάτη* (1933), *Ἑρόικα* (1938, μυθιστόρημα μέ ἥρωες παιδία), *Τό Γυρί* (1945), *Ἡ Κορομηλιά* (1959) καί *Στοῦ Χατζηφράγκου* (1963), πού εἶναι τό καλύτερο μυθιστόρημά του. Μετά τό θάνατό του ἐκδόθηκε τό μυθιστόρημα *Τέρμα*, πού ὁ συγγραφέας δέν πρόλαβε νά τό τελειώσει. Μολονότι τό ἔγραφε γέρος πιά καί ἄρρωστος, ὥστόσο τό *Τέρμα* ξαφνιάζει τόν ἀναγνώστη μέ τή νεανική δροσιά του. Ἀλλά καί ὅλα του τά ἔργα δείχνουν ἄνθρωπο πολύ εὐαίσθητο καί καλλιεργημένο.

Τοπίο

Τό ποίημα, ἐνῶ περιγράφει ὀρισμένα ἀντικείμενα καί φαινόμενα τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος, στήν οὐσία ἐκφράζει καταστάσεις τῆς ψυχῆς, ὅπως συμβαίνει γενικά στή λυρική ποίηση.

Στό θλιμμένο κάμπο βρέχει,
βρέχει στίς ἐλιές τίς γκρίζες –
τό νερό σά ρίγος τρέχει
ἀπό τά κλαδιά στίς ρίζες.

Γκρίζα ἡ ὥρα, γκρίζα ἡ χώρα,
σκοτεινά κάτω κι ἀπάνω –
ξεχωρίζουν μέσ στή μπόρα
τά τσαντίρια τῶν τσιγγάνων.

Ἀπ' τήν ἄσφαλτο τά κára
κατεβαίνουν, κατεβαίνουν...
Λάμπουν μερικά τσιγάρα
στά παράθυρα τοῦ τρένου...

Ἕνα σκιάχτρο ἀπελπισμένο,
στή νεροποντή, στό κρύο,
ἄδικα γνέφει στό τρένο
κι ἐμψυχώνει τό τοπίο...

Ἀνυπόφορη εἶναι ἡ θλίψη
τῶν ἀγρῶν αὐτό τό μήνα!
Ἡ βροχή μᾶς ἔχει κρύψει
ἀπ' τό φόντο τήν Ἀθήνα...

Καί τό βράδυ κατεβαίνει
μέσ στή νέκρα, μέσ στή γύμνια..
Ποῦ 'ναι οἱ βάτραχοι κρυμμένοι;
Γιατί σῶπασαν τ' ἀγρίμια;

Μέσ στόν κάμπο τώρα μόνα
τά βαριά περνοῦνε τρένα,
λές καί φέρνουν τό χειμῶνα
καί τή νύχτα ἀπό τά ξένα...

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ψυχική διάθεση τοῦ ποιητῆ;
2. Μὲ ποιές εἰκόνες ἐκφράζει ὁ ποιητής τήν ψυχική του κατάσταση;
3. Ἡ ἀνθρώπινη παρουσία στό ποίημα δίνεται ὑπαινικτικά. Ποιοί στίχοι τήν ὑπαινίσσονται;
4. Γιατί ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητής τίς λέξεις «βρέχει, βρέχει» καί «κατεβαίνουν, κατεβαίνουν»;

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (1900-1943). Γεννήθηκε στήν Ὑδρα. Ἐζησε στόν Πειραιά. Παρακολούθησε λίγα μαθήματα Νομικῆς, ἀλλά γρήγορα ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Ἐγράψε ποιήματα μέ πολλή μουσικότητα καί μελαγχολική διάθεση, πού τά δημοσίευε σέ διάφορα περιοδικά. Τό 1966 ἐκδόθηκε τό ἔργο του μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

Τά καημένα τά πουλάκια

Ὁ ποιητής είναι πολύ ευαίσθητος μπροστά σέ κάθε εικόνα δυστυχίας που υπάρχει γύρω του. Στό ποίημα εκφράζει τή θλίψη του γιά τά πουλάκια, που τά δέρνει ή βροχή καί τό χαλάζι. Τή θλίψη αὐτή προσπαθεῖ νά μάς τήν ὑποβάλει μέ εἰκόνες ἡρεμες καί σίχους συγκρατημένους.

Κρύο βαρύ, χειμώνας ὄξω,
τρέμουν οἱ φωτιές στά τζάκια·
τώρα, ποιός τά συλλογιέται
τά καημένα τά πουλάκια!

Τά πουλάκια εἶναι στά δέντρα,
τά πουλάκια εἶναι στά δάση,
– τά πουλάκια θά τά πάρει
ὁ βοριάς πού θά περάσει·

ἡ βροχή καί τό χαλάζι
κι ὁ βοριάς πού θά περάσει
– καί τό χιόνι, πού τό παίρνουν,
στίς αὐλές, μέ τό φαράσι...

Κι ἂν ἡ νύχτα εἶναι μεγάλη,
κι ἔρχεται γιομάτη τρόμους,
κι ἂν ὁ θάνατος, ἀπόψε,
φέρνει γύρα, μέσ στούς δρόμους,

κι ἂν ἡ παγωνιά θερίζει,
κι εἶναι δίχως ρουχαλάκια,
δέ βαριέσαι, – ποιός θυμάται
τά καημένα τά πουλάκια...

Τά πουλάκια εἶναι στά δέντρα,
τά πουλάκια εἶναι στά δάση,

– τὰ πουλάκια θά τά πάρει
ὁ βοριάς πού θά περάσει·

ἡ βροχή καί τό χαλάζι
κι ὁ βοριάς πού θά περάσει,
– καί τό χιόνι, πού τό παίρνουν,
στίς αὐλές, μέ τό φαράσι...

Στά παιδάκια εἶναι τὰ χάδια,
στά παιδάκια, τὰ φιλάκια:
τώρα, ποίος τά συλλογιέται
τά καημένα τὰ πουλάκια;

Κι ὅταν γίνει, πάλι, βράδυ,
κι ὅλοι πᾶνε νά πλαγιάσουν,
νά χωθοῦν μέσ στά κρεβάτια,
μήν τυχόν καί ξεπαγιάσουν,

τά πουλάκια τὰ καημένα,
τά πουλάκια, τώρα, πέρα
θά χαθοῦν, χωρίς ἐλπίδα
νά φανοῦν τήν ἄλλη μέρα...

Ἑρωτήσεις

1. Στό ποίημα ἐπαναλαμβάνονται ὁλόκληρες στροφές, στίχοι ἢ λέξεις. Γιά ποιό λόγο;
2. Σέ ὁρισμένες στροφές ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ ἐρωτηματικά, θαυμαστικά καί ἀποσιωπητικά. Γιατί;
3. Σέ ποιές στροφές υπάρχουν ἀντιθέσεις καί τί ἐπιδιώκει μ' αὐτές ὁ ποιητής;
4. Δικαιολογήστε τή φράση τῆς εἰσαγωγῆς «Τή θλίψη αὐτή προσπαθεῖ νά μᾶς τήν ὑποβάλει μέ εἰκόνες ἡρεμες καί στίχους συγκρατημένους».
5. Συγκεντρῶστε τὰ ὑποκοριστικά τοῦ ποιήματος. Γιατί τά χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής;

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ (1889-1944). Γεννήθηκε καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά. Ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση, παράλληλα ὅμως ἐγράψε ἀξιόλογες κριτικές μελέτες καί μετέφρασε ξένους ποιητές. Ὅσο ζοῦσε ἐξέδωσε μιά ποιητική συλλογή *Τά ποιήματα* (1939). Τό 1965 ἐκδόθηκαν τά *Ἀπαντά* του. Ἡ ποίησή του εἶναι διαποτισμένη ἀπό μιά διάθεση μελαγχολίας.

‘Η άνοιξη περαστικά...

Τό ποίημα ανήκει στή συλλογή Καθημερινές. Στά ποιήματα τής συλλογής αὐτῆς ὁ ποιητής ρίχνει τό κέντρο βάρους στίς ἀλλαγές πού σημειώνει ὁ χρόνος πάνω στά ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τονίζοντας τή γραφικότητα τοῦ σπιτικοῦ χώρου δείχνει τό δεσμό μας μέ ὅ,τι ἄψυχο μᾶς περιβάλλει. Τό ποίημα πού ἐξετάζουμε ἐδῶ ἐκφράζει μιᾶ ἀπλή σοφία: νά χαιρόμαστε ὅ,τι ὠραῖο μᾶς προσφέρεται, χωρίς νά λυπόμαστε πού φεύγει.

Η Ἄνοιξη, περαστικά
 ἀπ' τό σπίτι,
 ἔσυρε μιᾶ χαρακιά*
 στό φεγγίτη.
 Χάραξε κλωνιά πλεχτά
 σά γαιῖάνι*,
 καί τά φύλλα τά δετά
 σέ στεφάνι
 καί τ' ἀγέρι ὅταν περνᾶ
 στά κοτσάνια,
 κάνουν ὅλα, ταπεινά,
 μιᾶ μετάνοια.
 Πέρασε ἀπ' τίς γνωστικές
 τίς κοπέλες
 κι ἄνθισαν ποδιές λευκές
 καί κορδέλες.
 Ἄγιασε τά χρώματα
 μ' ἅγια μύρα
 κι εἶν' εὐκές τά χρώματα,
 γύρα γύρα.
 Πῆγε κι ἀπ' τήν ἐξοχή,

χαρακιά: γραμμή.

γαιῖάνι: μεταξένιο διακοσμητικό κορδόνι.

κι ἀπ' τό ρέμα,
 κι ὅλοι οἱ φράχτες, οἱ φτωχοί,
 τρέχουν αἷμα.
 Τώρα, ὁ δρόμος της μακριά
 θά τή βγάλει,
 κεῖ πού βρέχει τή στεριά
 τ' ἀκρογιάλι,
 στά νερά τὰ χαμηλά,
 κούφια, λίγα,
 γιά νά βάλει μιά λιλά*,
 μιά ἴσια ρίγα*.
 "Ἄδειασε κι ἐδῶ κι ἐκεῖ
 τόσα δῶρα
 καί σά μοίρα στοργική
 φεύγει τώρα
 – στήν καλή της ὥρα!

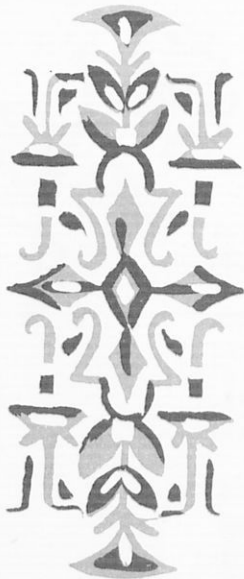
Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής λέει πώς ἡ ἀνοιξη μᾶς «ἄδειασε καί δῶ καί κεῖ τόσα δῶρα». Ποιά εἶναι αὐτά;
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τή μεταμορφωτική δύναμη τῆς ἀνοιξης πάνω στή φύση καί τοὺς ἀνθρώπους;
3. Ποιά διάθεση φέρνει στὸν ποιητὴ ἡ ἀνοιξη πού περνᾷ; Βοηθάει ὁ ρυθμὸς τῶν στίχων νά φανεῖ ἡ διάθεση αὐτή;
4. Ποιὸς στίχος τοῦ ποιήματος ἐκφράζει τὴν ἀπλή σοφία πού ἀναφέρουμε στό εἰσαγωγικὸ σημείωμα;

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (1899-1944). Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Εὐάγγελου Ἰωάννου. Γεννήθηκε στὴν Καλαμπάκα, ἀλλὰ μεγάλωσε καί ἐξῆσε στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικὰ χωρὶς νὰ ἀσκήσει τὴ δικηγορικὴ, γιατί ἀφοσιώθηκε στὴ λογοτεχνία. Παράλληλα ἐργαζόταν ὡς ὑπάλληλος στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη. Πρωτοεμφανίστηκε ἀπὸ τίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ *Διάπλασις τῶν Παίδων*, ὅπου συνέχιζε νὰ γράφει καί μεγάλος. Ἡ ποίησή του ἀναφέρεται συχνὰ στὰ παιδικὰ του χρόνια. Χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιά εὐγένεια καί εὐαισθησία ποτισμένη μὲ ἀνάλαφρη αἰσιοδοξία ἀλλὰ καί ἓναν τόνο μελαγχολίας. Ἔργα του: *Βουκολικά καί Ἑγκώμια*, *Καθημερινές*, *Τριαντάφυλλα μιανῆς ἡμέρας*, μετάφραση τῶν *Στροφῶν* τοῦ Ζάν Μορέας κ.ἄ.

λιλά: μενεξεδί χρώμα.

ρίγα: γραμμὴ διακριτικοῦ χρώματος σὲ ὕφασμα.

Οί Συνθέσεις

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι μιά ἐπιστολή τοῦ Ξενόπουλου ἀπό τή Διάπλαση τῶν Παίδων, τό περιοδικό πού στάθηκε πνευματική τροφή γιά πολλές γενεές παιδιῶν καί πού ἀρχισυντάκτης του ἦταν ὁ Ξενόπουλος γιά μισό σχεδόν αἰῶνα (1894-1941). Ἐκεῖ δημοσίευε καί τίς περίφημες Ἀθηναϊκές Ἐπιστολές του πρὸς τὰ παιδιά, πού τίς ὑπέγραφε μέ τό ψευδώνυμο Φαίδων. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολή βρίσκουμε μιά ἀπλή καί σύντομη μελέτη, ὅπου ὁ μεγάλος συγγραφέας καί φίλος τῶν παιδιῶν δείχνει σ' αὐτὰ πῶς πρέπει νά γράφουν τίς ἐκθέσεις τους, πού παλιότερα τίς λέγανε καί συνθέσεις.

Ἀθῆναι, 16 Φεβρουαρίου 1929

Ἀγαπητοί μου,

Μιά καλή σύνθεση, ἀπάνω σ' ἓνα θέμα ὁποιοδήποτε, πρέπει νά χωρίζεται σέ τρία μέρη. Τό πρῶτο εἶναι ἡ ἐντύπωση. Τό δεύτερο ἡ περιγραφή. Τό τρίτο ἡ σύγκριση. Γιά νά περιγράψεις ἓνα πράγμα, πρέπει βέβαια νά σοῦ κάνει κάποια ἐντύπωση. Καί φυσικά πρέπει ν' ἀρχίσεις μέ τὴν ἐντύπωση αὐτή. Θά πεῖς δηλαδή ποιά συναισθήματα σοῦ ἐμπνέει. Ἐπειτα θά τό περιγράψεις, δικαιολογώντας τρόπον τινά αὐτὰ τὰ συναισθήματα. Καί μετὰ τὴν περιγραφή, ὅταν πιά θά ξέρουμε καλά τί εἶναι αὐτό τό πράγμα, θά τό συγκρίνεις μέ ἄλλα παρόμοια καί θά βρεῖς τίς διαφορές, τίς ἀντιθέσεις. Μ' αὐτό τὸν τρόπο συμπληρώνεις τὴν περιγραφή καί δικαιολογεῖς ἀκόμα τὴν ἀρχικὴ ἐντύπωση. Ἔτσι ἡ σύνθεση συμπληρώνεται.

Σύμφωνα μέ τ' ἄνωτέρω, ἔγραψα γιά σᾶς μιά σύνθεση γιά τό ρόδο... Διαβάστε τὴν τώρα νά ἴδετε τὴν ἐφαρμογή:

«Στόν ἀπριλιάτικο κήπο βλέπω τὴ ροδωνιά ἀνθισμένη κι ἡ ψυχὴ μου εὐφραίνεται. Μ' ἀρέσει τό ζωηρό κόκκινο χρῶμα τῶν λουλουδιῶν ἀνάμεσα στά πράσινα φύλλα κι ἡ γλυκιά μυρωδιά πού σκορπίζει ὁ θάμνος ὀλόγυρά του. Τί χαρά!

Σωστά εἶπαν πῶς τό ρόδο εἶναι ὁ βασιλιάς τῶν λουλουδιῶν. Γιατί ἀσύγκριτη εἶναι ἡ μεγαλοπρέπεια κι ἡ ὁμορφιά του. Κοιτάξτε καλά ἓνα ρόδο. Γύρω στόν κίτρινο σπόρο τὰ πέταλα ἔχουν μίαν ωραία διάταξη. Εἶναι σχεδόν στρογγυλά καί τό ἓνα ἀκουμπᾷ πάνω στό ἄλλο καί σχεδόν

τό μισοσκεπάζει. Ἀποτελοῦν κύκλους κύκλους μέ κέντρο τό σπόρο. Τά πέταλα πού εἶναι κοντά του εἶναι μικρότερα. Μά ὅσο ἀπομακρύνονται ἀπό τό κέντρο, τόσο μεγαλώνουν. Τό βαθμιαῖο αὐτό μεγάλωμα τῶν πετάλων δίνει στό λουλούδι τό ἰδιαίτερο καί τόσο χαριτωμένο σχῆμα του. Ἀλλά μέ πόση χάρη στηρίζεται, μ' ἓναν κόμπο ἀπό κάτω, στό λεπτό, ἀνάλογο κοτσάνι του, καί πῶς ταιριάζει μέ τά πράσινα φυλλαράκια τῆς ροδωνιάς, πού εἶναι μυτερά κι ἔχουν ὀλόγυρα δοντάκια! Ἀκόμα καί τ' ἀγκάθια πού ἔχουν τά κλωνάρια τοῦ θάμνου, καί πού σέ μερικά ρόδα φθάνουν ὥς τό κοτσάνι τους, προσθέτουν στό λουλούδι ὁμορφιά.

Ὑπάρχουν εἰδῶν εἰδῶν ρόδα. Ἄλλα εἶναι μικρά, μέ πέταλα κανονικά καί σχεδόν ἰσομεγέθη· ἄλλα εἶναι μεγάλα, πελώρια, μέ τή διάταξη ἐκείνη τῶν πετάλων πού περιγράψαμε. Ἄλλα εὐωδιάζουν πολύ, ἄλλα λιγότερο καί μερικά σχεδόν καθόλου. Ἄλλα εἶναι βαθυκόκκινα, βυσιινιά, σάν βελουδένια· ἄλλα τριανταφυλλιά, πιό σκοῦρα ἢ πιό ἀνοιχτά· ἄλλα κίτρινα βαθιά, ἄλλα κίτρινα πρὸς τό ἄσπρο καί ἄλλα κάτασπρα. Κάθε ποικιλία ἔχει τή χάρη της ἀπό τό κοινό τριαντάφυλλο ὥς τό ἑκατόφυλλο. Ἀλλά ὁ ἀληθινός βασιλιάς μέσα στά ρόδα καί μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα λουλούδια εἶναι τό ἀπριλιάτικο, πού ἔχει, νά ποῦμε ἔτσι, τό κλασικό σχῆμα τοῦ ρόδου καί τήν πιό γλυκιά, τήν πιό δυνατή μυρωδιά ἀπ' ὅλα.

Τό ρόδο εἶναι λουλούδι περήφανο. Δέν μοιάζει μέ τό μενεξέ πού εὐωδιάζει κρυμμένος στά φύλλα. Τό ρόδο σηκώνει τό κεφάλι του ψηλά, λάμπει στὸν ἥλιο, καμαρώνει σάν νά σοῦ λέει: «ἐδῶ εἶμαι! κοίταξέ με! μύρισε με! Μὴ τολμήσεις μόνο νά μέ κόψεις. Τ' ἀγκάθια μου θά μέ ὑπερασπισθοῦν!» Ἴσως ἀπ' αὐτή τήν περηφάνια ὀνομάσθηκε βασιλιάς. Ἐχει ὅμως τόσα ἄλλα προτερήματα, πού μέ τό δίκιο του νά καμαρώνει...»

Βλέπετε; Στή σύνθεση αὐτή ἔβαλα πρῶτα τήν ἐντύπωσή μου ἀπό τό θέαμα μιᾶς ἀνθισμένης ροδωνιάς: χαρά, εὐχαρίστηση, εὐφροσύνη, θαυμασμός. Κατόπι παίρνω ἓνα ρόδο καί τό περιγράφω. Τέλος τό συγκρίνω μέ τ' ἄλλα ρόδα καί μέ τόν μενεξέ, ἓνα ἐπίσης ὠραῖο λουλούδι, πού εἶναι ὅμως καί τόσο διαφορετικό... Φυσικά, γιά τό ρόδο μπορούσα νά πῶ ἀκόμα περισσότερα. Νά τό περιγράψω λεπτομερέστερα, νά προσθέσω καί πληροφορίες ἐπιστημονικές, νά μιλήσω γιά τήν καλλιέργειά του, νά δώσω ἓνα κατάλογο τῶν εἰδῶν κτλ. Ἡ νά τό συγκρίνω καί μέ ἄλλα λουλούδια. Νά κάμω μιᾶ σύνθεση ἀπό πολλές σελίδες, νά ἐξαντλήσω πού λένε τό θέμα. Ἀλλά ἐδῶ πρόκειται γιά ἓνα σχέδιο σύνθεσης. Λοιπόν, μέσα στό σχέδιο αὐτό, θά χωροῦσε μιᾶ χαρά κι ὅ,τι ἄλλο θά ἤθελα νά πῶ γιά τό ρόδο. Ἄρα τό σχέδιο εἶναι καλό. Κι ἀπάνω σ'

αυτό μπορεί κανείς μ' έμπιστοσύνη νά κάνει τίς συνθέσεις του. Τήν πρώτη φορά πού θά σᾶς δώσουν κανένα τέτοιο θέμα στό σχολείο, δοκιμάστε καί δέν θά χάσετε...

Σᾶς ἀσπάζομαι
Φαίδων

Ἑρωτήσεις

1. Νά διακρίνετε στό κείμενο τῆς ἐφαρμογῆς τά τρία μέρη τῆς θεωρίας.
2. Νά σημειώσετε τίς λέξεις πού ἐκφράζουν συναισθήματα καί νά βρεῖτε συνώνυμες καί ἀντίθετες μ' αὐτές.
3. Πού βασίζει ὁ συγγραφέας τήν περιγραφή;
4. Νά ἐφαρμόσετε τόν τρόπο αὐτό σέ ἕνα δικό σας θέμα.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 15.

Διονύσιος Σολωμός

Πρωτομαγιά

Ἄν καί τό λυρικό αὐτό ποίημα εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό νεκρική ὠδή τοῦ ποιητῆ, ὅμως εἶναι γεμάτο ἀπό τή χαρά τῆς ζωῆς. Ἀξίζει νά προσέξουμε ἰδιαίτερα τή γεωμετρική, θά λέγαμε, συμμετρία του: Οἱ τέσσερις πρῶτοι στίχοι παρουσιάζουν ἕνα θέμα, οἱ τέσσερις τελευταῖοι ἕνα ἄλλο θέμα καί οἱ δύο μεσαῖοι συνδέουν ἀρμονικά τά δύο αὐτά θέματα.

Τοῦ Μαΐου ροδοφαίνεται ἡ μέρα,
πού ωραιότερη ἡ φύση ξυπνάει
καί τήν κάνουν λαμπρά καί γελάει
πρασινάδες, ἀχτίνες, νερά·
ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στό χέρι
παιδιά κι ἄντρες, γυναῖκες καί γέροι·
ἀσπροεντύματα, γέλια καί κρότοι,
ὅλοι οἱ δρόμοι γιομάτοι χαρά·
ναί, χαρεῖτε τοῦ χρόνου τή νιότη,
ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά.

Ερωτήσεις

1. Τί εκφράζουν οι τέσσερις πρώτοι στίχοι, τί οι τέσσερις τελευταίοι και πώς γίνεται η σύνδεση;
2. Πώς εκφάζεται η χαρά της ζωής;
3. «Τοῦ χρόνου τῇ νιότη»: Γιατί τό λέει αὐτό ὁ ποιητής;
4. Προσέξτε τὴν ἀπαλότητα τῶν ἤχων. Ποιοὶ φθόγγοι κυριαρχοῦν καὶ τί ἐντύπωση δίνουν;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Κωστής Παλαμᾶς

Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!...

Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!... Τ' ὥραϊο νησάκι νά το!
Διπλά ἀκρογιάλια. Τ' ἀνοιχτό – φῶς ὅλο· τό χιονάτο,
μέ τά γραμμένα* ἐρείπια καί μέ τά μαυροπούλια.
Καί τ' ἄλλο – ὦ δάση ἀπό μυρτιές, ὦ κῆποι ἀπό ζουμπούλια,
καί κάτω ἀπό τῆς νεραντζιάς τῆς φουντωτῆς τά κλώνια,
ὦ ἴσκιοι!... – οἱ Ἔρωτες μιλοῦν, ἀντιλαλοῦν τ' ἀηδόνια.
Τό ἐν' ἀκρογιάλι Ἐδῶ! μᾶς λέει, τ' ἄλλο ἀκρογιάλι Νά με!
Βαρκούλα, ποῦ θ' ἀράξουμε; Βαρκάρη, ποῦ θά πᾶμε;...

Ερωτήσεις

1. Νά βρεῖτε καί νά συγκρίνετε τίς ὁμορφιές πού ἔχουν τά δύο ἀκρογιάλια. Εἶναι ἰσοδύναμες;
2. Θά μπορούσατε ἐσεῖς νά ἀποφασίσετε ποῦ θά μείνετε; Ἄν ναί, ποῖο ἀκρογιάλι θά προτιμούσατε καί γιατί;
3. Τί δείχνει ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος;

γραμμένα: ζωγραφισμένα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στην Πάτρα από γονείς Μεσολογίτες. Τό 1876 ήρθε στην Αθήνα, για να σπουδάσει Νομικά, αλλά άφροισώθηκε στην ποίηση και γενικότερα στα γράμματα. Επί τριάντα χρόνια ήταν Γενικός Γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τό 1926 έγινε μέλος της Ακαδημίας. Πέθανε στην Αθήνα στην πιο σκληρή περίοδο της κατοχής. Ο θάνατός του έδωσε την εύκαιρία στους Έλληνες μέ την παλλαϊκή συμμετοχή τους στην κηδεία, να ζήσουν μία από τις πιο όμορφες στιγμές έθνικής εξέγερσης. Ο Παλαμάς είναι από τους παραγωγικότερους ποιητές μας καί ή σημαντικότερη πνευματική φυσιογνωμία μετά τό Σολωμό. Καλλιέργησε όλα τά είδη του λόγου. Εκτός από τό πολύτομο ποιητικό

του έργο έγραψε κριτικές μελέτες, όπως *Τά πρώτα κριτικά*, *Τά χρόνια μου καί τά χαρτιά μου* κτλ., πεζά, τό δράμα *Η Τρισεύγενη* κ.ά. Από τά ποιητικά του έργα σημειώνουμε τά εξής: *Ασάλευτη ζωή*, *Ο δωδεκάλογος του γύφτου*, *Πολιτεία καί μοναξιά*, *Η φλογέρα του βασιλιά*, *ο Τάφος*.

II. Ἡ θρησκευτική πίστη

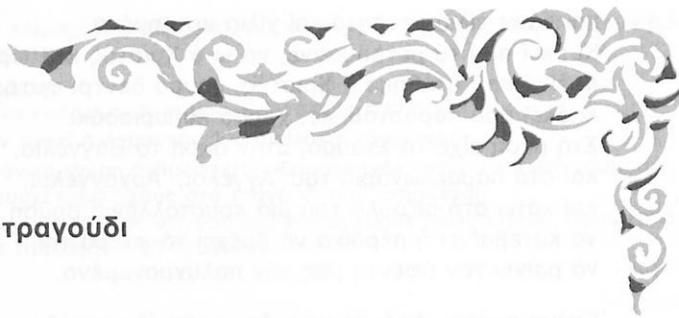
Φῶς πού πατεῖ χαρούμενο τὸν ἄδη καὶ τὸ χάρο.

(Διον. Σολωμός)

ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ

Γ. Σικελιώτης: *Ευαγγελισμός.*

Δημοτικό τραγούδι

Κάλαντα Πρωτοχρονιάς

Στίς μέρες μας τά παιδιά στά κάλαντα τῆς πρωτοχρονιάς τραγουδοῦν μονάχα ἓνα τραγούδι (καί συνήθως ὄχι ὀλόκληρο). Παλιότερα ὅμως γιά κάθε μέλος τῆς οἰκογένειας ἔλεγαν καί ξεχωριστό τραγούδι μέ παινέματα κι εὐχές, ὅπως βλέπετε πιο κάτω.

Αρχιμηνιά κι ἀρχιχρονιά κι ἀρχή τοῦ Γεναρίου,
κι ἀρχή πού βγῆκεν ὁ Χριστός στή γῆ νά περπατήσει.
Ἐβγήκε καί χαιρέτησε ὅλους τοὺς ζευγολάτες,
κι ὁ πρῶτος του χαιρετισμός ἦταν Ὁ Ἅγιος Βασίλης:

– Ὁ Ἅγιε Βασίλει, δέσποτα, καλὸ ζευγάρι κάνεις*.
– Μὲ τὴν εὐκὴ σου, δέσποτα, καλὸ κι εὐλογημένο.

Στάθηκε καί τό βλόγησε μέ τό δεξί του χέρι·
μέ τό δεξί, μέ τό ζερβί, μέ τό μαλαματένιο,
πάλι τό ξαναβλόγησε μέ μαργαριταρένιο.

– Θά σέ ρωτήσω, δέσποτα, πόσα πινάκια* σπέρνεις;
– Σπέρνω σιτάρι δώδεκα, κριθάρι δεκαπέντε,
μά κεῖνο τό ζηλέψανε περδίκια καί λαγούδια,
παίρνω τό ντουφεκάκι μου καί πιά νά τά σκοτώσω.
Μήτε περδίκια σκότωσα, μήτε λαγούς ἐπιάσα,
μόν' θέρισα κι ἀλώνισα ὅλα τ' ἀποφαγούδια,

κάνω ζευγάρι: ὀργάνω.

πινάκι: τὸ πιάτο. Πρακτικὸς τρόπος νά μετροῦν οἱ γεωργοὶ τὸ σιτάρι γιὰ τὴν σπορά (τὸ σπόρο).

καί κάνω χίλια μετρητά καί χίλια μετρημένα.
Κι ἐκεῖ πού τά μετρούσανε, νά κι ὁ Χριστός κι ἐπέρνα,
κι ἐκεῖ πού στάθηκε ὁ Χριστός, χρυσό δέντρί φυτρώθη
κι ἐκεῖ πού παραστάθηκε, χρυσό κυπαρισσάκι.
Στὴ μέση εἶχε τό Σταυρό, στήν ἄκρη τό Βαγγέλιο,
καί στά παρακλωνάρια του Ἄγγελοι, Ἀρχαγγέλοι,
καί κάτω στὴ ριζούλα του μιά κρυσταλλένια βρύση,
νά κατεβαίνει ἡ πέρδικα νά βρέχει τὰ φτερά της,
νά ραίνει τόν ἀφέντη μας τόν πολυχρονεμένο.

Ἑσένα πρέπει, ἀφέντη μου, δαμασκηνό* τραπέζι,
ὅταν ἀνθεῖ ἡ δαμασκηνιά ν' ἀνθεῖ καί τό τραπέζι·
καί πάλι ξαναπρέπει σου στά πεύκια* νά καθίσεις,
νά κοσκινίσεις τό φλωρί, νά πέφτει τό λογάρι*,
καί τ' ἀποκοσκινίδια του σκλάβους νά τ' ἀγοράξεις.

Πολλά 'παμε τ' ἀφέντη μας, ἄς ποῦμε τῆς κυρᾶς μας:
Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα,
πῆρες τὰ ρόδα 'πὶ τῇ ροδιά, τ' ἀσπράδι ἀπὸ τό χιόνι,
πῆρες καί τό ματόφρυδο ἀπὸ τό χελιδόνι.

Πολλά 'παμε καί τῆς κυρᾶς, ἄς ποῦμε καί τῆς κόρης:
Κυρά μ', τῇ δυχατέρα* σου γραμματικός τῇ θέλει,
κι ἂν εἶναι καί γραμματικός πολλά προικιά γυρεύει.
Γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χωράφια μέ τὰ στάχυα,
γυρεύει καί τῇ Βενετιά μ' ὅλα της τὰ καράβια,
γυρεύει καί τόν κύρ Βοριά νά τὰ καλαρμενίζει.

Ἑρωτήσεις

1. Στό τραγούδι μας ὁ Ἅγιος Βασίλης παρασταίνεται σάν ζευγολάτης. Ἄν σκεφτοῦμε πῶς τὰ κάλαντα τραγουδιόνταν σέ ἀγροτόσπιτα, ποιά σημασία μπορεῖ νά ἔχει αὐτὴ ἡ παράσταση;
2. Τί ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ εὐλογία τοῦ Χριστοῦ; Νά τό συσχετίσετε μέ τίς εὐχές πού δίνονται στὸν ἀφέντη τοῦ σπιτιοῦ.

δαμασκηνό: ἀπὸ τὴ Δαμασκό, πού στά βυζαντινὰ χρόνια ἦταν περίφημη γιὰ τὰ χειροτεχνήματά της (ὕφασματα, σπαθιά κλπ).
πεύκι: τὸ χαλί (ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ ἐπεύχιον, μικρὸ χαλί πού πάνω του προσεῦχονταν).

λογάρι: χρήμα· θησαυρός.
δυχατέρα: θυγατέρα.

3. Νά βρεῖτε λέξεις, φράσεις ἢ στίχους τοῦ τραγουδιοῦ πού σᾶς θυμίζουν βυζαντινές εἰκόνες.
4. Στούς στίχους
*ἐσένα πρέπει ἀφέντη μου, δαμασκηνό τραπέζι,
 ὅταν ανθεῖ ἡ δαμασκηνιά ν' ἀνθεῖ καί τό τραπέζι*
 ὑπάρχει λογική σχέση ἀνάμεσα στό «δαμασκηνό» τραπέζι καί στή «δαμασκηνιά»; Ὁ συσχετισμός τους στό τραγούδι πού στηρίζεται;
5. Νά ὑπογραμμίσετε τούς στίχους πού σᾶς ἀρέσουν περισσότερο, ἀφοῦ ξαναδιαβάσετε προσεχτικά τό τραγούδι.

Φώτης Κόντογλου

Τό βλογημένο μαντρί

Ὁ Μ. Βασίλειος γεννήθηκε στή Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου. Ἐκανε λαμπρές σπουδές, ἀσκήτεψε γιά ἓνα διάστημα καί τέλος ἔγινε Ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας (340), ὅπου ἀνέπτυξε μεγάλη κοινωνική καί φιланθρωπική δραστηριότητα. Γιά τή φιλανθρωπία καί τή γενναιοδωρία του διαδόθηκε ἡ πίστη ὅτι φέρνει τά δῶρα πού ἀνταλλάσσουμε τήν Πρωτοχρονιά.

Κάθε χρόνο ὁ Ἅγιος Βασίλης τίς παραμονές τῆς Πρωτοχρονιάς γυρίζει ἀπό χώρα σέ χώρα κι ἀπό χωριό σέ χωριό, καί χτυπᾷ τίς πόρτες, γιά νά δεῖ ποίός θά τόν δεχτεῖ μέ καθαρή καρδιά. Μιά χρονιά λοιπόν, πῆρε τό ραβδί του καί τράβηξε. Ἦτανε σάν καλόγερος ἀσκητής, ντυμένος μέ κάτι μπαλωμένα παλιόρασα, μέ χοντροπάπουτσα στά ποδάρια του καί μ' ἓνα ταγάρι περασμένο στόν ὦμο του. Γι' αὐτό τόν παίρνανε γιά διακονιάρη καί δέν τ' ἀνοίγανε τήν πόρτα. Ὁ Ἅγιος Βασίλης ἔφευγε λυπημένος, γιατί ἔβλεπε τήν ἀπονία τῶν ἀνθρώπων καί συλλογιζότανε τούς φτωχοῦς πού διακονεῦουνε, ἐπειδῆς ἔχουνε

ανάγκη, μ' ὅλο πού αὐτός ὁ ἴδιος δέν εἶχε ἀνάγκη ἀπό κανέναν, κι οὔτε πενοῦσε, οὔτε κρύωνε.

Ἄφου βολόδειρε* ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, κι ἀφου πέρασε ἀπό χώρες πολλές κι ἀπό χιλιάδες χωριά καί πολιτείες, ἔφταξε στά ἑλληνικά τά μέρη, πού 'ναι φτωχός κόσμος. Ἄπ' ὅλα τά χωριά πρόκρινε* τά πιά φτωχά καί τράβηξε κατὰ κεῖ, ἀνάμεσα στά ἑξερὰ βουνά πού βρισκόντανε καί τὰ καλύβια, πεινασμένη λεμπεσουριά*.

Περπατοῦσε νύχτα κι ὁ χιονιάς βογκοῦσε, ἡ πλάση ἦτανε πολύ ἄγρια. Ψυχὴ ζωντανὴ δέν ἀκουγότανε, ἐξὸν ἀπό κανένα τσακάλι πού γάβγιζε.

Ἄφου περπάτηξε κάμποσο, βρέθηκε σ' ἓνα ἀπάγκιο* πού ἔκοβε ὁ ἀγέρας ἀπὸ 'να μικρὸ βουνό, κι εἶδε ἓνα μαντρί κολλημένο στά βράχια. Ἄνοιξε τὴν αὐλόπορτα πού ἦτανε κανωμένη ἀπὸ ἄγρια ρουπάκια* καί μπῆκε στὴ μάντρα. Τὰ σκυλιά ξυπνήσανε καί πιάσανε καί γαβγίζανε. Πέσανε ἀπάνω του νά τὸν σκίσουνε· μά, σάν πήγανε κοντά του, σκύψανε τὰ κεφάλια τους καί σερνόντανε στά ποδάρια του, γλείφανε τὰ χοντροπάπουτσά του, γρούζανε* φοβισμένα καί κουνούσανε παρακαλεστικά τίς οὐρές τους.

Ὁ Ἅγιος σίμωσε στό καλύβι τοῦ τσομπάνου καί χτύπησε τὴν πόρτα μέ τό ραβδί του καί φώναξε:

«Ἐλεῆστε με, χριστιανοί, γιὰ τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων σας! Κι ὁ Χριστὸς μας διακόνεψε σάν ἦρθε σέ τοῦτον τὸν κόσμο!».

Ἡ πόρτα ἄνοιξε καί βγῆκε ἓνας τσομπάνης, παλικάρι ὥς εἰκοσιπέντε χρονῶ, μέ μαῦρα γένια· καί δίχως νά δεῖ καλά καλὰ ποιὸς χτυποῦσε τὴν πόρτα, εἶπε στό γέροντα:

«Πέρασε μέσα στ' ἀρχοντικό μας νά ζεσταθεῖς! Καλὴ μέρα καί καλὴ χρονιά!».

Αὐτὸς ὁ τσομπάνης ἦτανε ὁ Γιάννης ὁ Μπαίκας, πού τὸν λέγανε Γιάννη Βλογημένον, ἄνθρωπος ἀθῶος σάν τὰ πρόβατα πού βόσκαγε, ἀγράμματος ὁλότελα.

Μέσα στὴν καλύβα ἔφεγγε μέ λιγοστό φῶς ἓνα λυχνάρι. Ὁ Γιάννης, σάν εἶδε στό φῶς πὼς ὁ μουσαφίρης ἦτανε γέροντας καλόγερος, πῆρε τὸ χέρι του καί τ' ἀνασπίαστηκε καί τό 'βαλε ἀπάνω στό κεφάλι του.

βολοδέρνω: ταλαιπωροῦμαι γυρνώντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ.
προκρίνω: προτιμῶ.

λεμπεσουριά: φτωχολογία.

ἀπάγκιο: μέρος ἀπάνεμο, προφυλαγμένο ἀπὸ τὸν ἀέρα.

ρουπάκι: ὀνομασία βαλανιδιάς.

γρούζω: κάνω γρού - γρού· λέγεται γιὰ διάφορα ζῶα.

“Υστερα φώναξε τή γυναίκα του, ὡς εἴκοσι χρονῶ κοπελούδα, πού κουνοῦσε τό μωρό τους μέσα στήν κούνια. Κι ἐκείνη πῆγε ταπεινά καί φίλησε τό χέρι τοῦ γέροντα κι εἶπε:

«Κόπιασε, παππού, νά ξεκουραστεῖς».

‘Ο Ἅγιος Βασίλης στάθηκε στήν πόρτα καί βλόγησε τό καλύβι κι εἶπε:

«Βλογημένοι νά ἴσαστε, τέκνα μου, κι ὅλο τό σπιτικό σας! Τά πρόβατά σας νά πληθαίνουν ὡς τοῦ Ἰώβ μετά τήν πληγήν καί ὡς τοῦ Ἀβραάμ καί ὡς τοῦ Λάβαν! Ἡ εἰρήνη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νά εἶναι μαζί σας!».

‘Ο Γιάννης ἔβαλε ξύλα στό τζάκι καί ξελόχισε* ἡ φωτιά. ‘Ο Ἅγιος ἀπῆλθε* σέ μιά γωνιά τό ταγάρι του, ὕστερα ἔβγαλε τό μπαλωμένο τό ράσο του κι ἀπόμεινε μέ τό ζωστικό του. Τόν βάλανε κι ἔκατσε κοντά στή φωτιά, κι ἡ γυναίκα τοῦ ἔβαλε καί μιά μαξιλάρα ν’ ἀκουμπήσει.

‘Ο Ἅγιος Βασίλης γύρισε κι εἶδε γύρω του καί ξανάπε μέσα στό στόμα του:

«Βλογημένο νά ἴναι τοῦτο τό καλύβι!».

‘Ο Γιάννης μπαινόβγαине, γιά νά φέρει τό ἄλλο. Ἡ γυναίκα του μαγεύρεσε. ‘Ο Γιάννης ξανάριξε ξύλα στή φωτιά.

Μονομιᾶς φεγγοβόλησε τό καλύβι μέ μιάν ἀλλιώτικη λάμψη καί ἐφάνηκε σάν παλάτι. Τά δοκάρια σάν νά ἔτανε μαλαμοκαπνισμένα, κι οἱ πυτιές* πού ἦτανε κρεμασμένες σάν νά γινήκανε χρυσά καντήλια, καί τά τυροβόλια κι οἱ καρδάρες καί τ’ ἄλλα τά σύνεργα πού τυροκομοῦσε ὁ Γιάννης, λές κι ἦτανε διαμαντοκολλημένα. Καί τά ξύλα πού καιγόντανε στή φωτιά εὐωδιάζανε σάν μοσκολίβανο καί δέν τρίζανε, ὅπως τρίζανε τά ξύλα τῆς φωτιάς, παρά ψέλνανε σάν τούς ἀγγέλους πού ἴναι στόν Παράδεισο.

‘Ο Γιάννης ἦτανε καλός ἄνθρωπος, ὅπως τόν ἐφτιαξε ὁ Θεός. Φτωχός ἦτανε, εἶχε λιγοστά πρόβατα, μά πλούσια καρδιά: «Τῇ πτωχείᾳ τά πλούσια!». Ἦτανε αὐτός καλός, μά εἶχε καί καλή γυναίκα. Κι ὅποιος τύχαινε νά χτυπήσει τήν πόρτα τους, ἔτρωγε κι ἔπινε καί κοιμότανε. Κι ἂν ἦτανε καί πικραμένος, ἔβρισκε παρηγοριά. Γι’ αὐτό κι ὁ Ἅγιος Βασίλης κόνεψε* στό καλύβι τους, ξημερώνοντας Πρωτοχρονιά, παραμονή τῆς χάρης του, κι ἔδωσε τήν εὐλογία του.

ξελοχιζώ: ζωηρεύω τή φωτιά.

ἀπιθώνω: ἀποθέτω, τοποθετῶ.

πυτιά: ἐνζυμο πού ἐκκρίνεται στό στομάχι τῶν μυρηκαστικῶν καί χρησιμοποιεῖται γιά τό πήξιμο τοῦ τυριοῦ.

κονεύω: καταλύω κάπου γιά νά κοιμηθῶ.

Κείνη τή νύχτα τόν περιμένανε όλες οι πολιτείες και τά χωριά της οίκουμένης, αρχόντοι, δεσποτάδες κι επίσημοι άνθρωποι, πλην εκείνος δέν πήγε σέ κανέναν τέτοιον άνθρωπο, παρά πήγε στό μαντρί του Γιάννη του Βλογημένου.

Σάν βολέφανε τά πρόβατα, μπήκε μέσα ό Γιάννης και λέγει στόν γέροντα:

«Γέροντα, μεγάλη χαρά έχω απόψε πού ήρθες, ν' ακούσουμε κι εμείς κανένα γράμμα, γιατί δέν έχουμε εκκλησιά κοντά μας, μήτε καν ρημοκλήσι. Έγώ αγαπώ πολύ τά γράμματα της θρησκείας μας, κι άς μήν τά καταλαβαίνω, γιατί είμαι ξύλο άπελέκητο. Μιά φορά μάς ήρθε ένας γέροντας Άγιονορίτης και μάς άφησε τούτη τήν άγιοτική φυλλάδα, κι άν λάχει νά περάσει κανένας γραμματιζούμενος καμιά φορά, τόν βάζω και τή διαβάζει. Έγώ όλα όλα τά γράμματα πού ξέρω είναι τρία λόγια πού τά 'λεγε ένας γραμματιζούμενος, πού έβγαζε λόγο στό χωριό, δυό ώρες από δώ, κι από τίς πολλές φορές πού τά 'λεγε, τυπωθήκανε στή θύμησή μου. Αύτός ό γραμματικός έλεγε και ξανάλεγε: «Σκώνιτι ού μήτηρ του κι τούν άνισπάζιτι κι του λέγ': Τέκνου μου! Τέκνου μου!». Αύτά τά γράμματα ξέρω...».

Ήτανε μεσάνυχτα. Ό άγέρας βογκούσε. Ό Άγιος Βασίλης σηκώθηκε άπάνου και στάθηκε γυρισμένος κατά τήν άνατολή κι έκανε τό σταυρό του τρεις φορές. Ύστερα έσκυψε και πήρε από τό ταγάρι του μία φυλλάδα κι είπε:

«Εύλογητός ό Θεός ήμών πάντοτε, νύν και άεί και εις τούς αιώνας τών αιώνων!».

Ό Γιάννης πήγε και στάθηκε από πίσω του και σταύρωσε τά χέρια του. Η γυναίκα βύζαξε τό μωρό και πήγε κι εκείνη και στάθηκε κοντά στόν άντρα της.

Κι ό γέροντας είπε τό «Θεός Κύριος» και τ' άπολυτίκιο* της Περιτομής «Μορφήν αναλλοιώτως άνθρωπίνην προσέλαβες», χωρίς νά πει και τό δικό του τ' άπολυτίκιο, πού λέγει: «Εις πāsαν τήν γήν έξηλθεν ό φθόγγος σου». Έψελνε γλυκά και ταπεινά, κι ό Γιάννης κι ή Γιάνναϊνα τόν ακούγανε μέ κατάνυξη και κάνανε τό σταυρό τους. Κι είπε ό Άγιος Βασίλης τόν όρθρο και τόν κανόνα της έορτής «Δεύτε λαοί, άσωμεν», χωρίς νά πει τό δικό του κανόνα «Σού τήν φωνήν έδει παρείναι, Βασίλειε». Κι ύστερα είπε όλη τή λειτουργία κι έκανε άπόλυση.

Καθίσανε στό τραπέζι και φάγανε, ό Άγιος Βασίλειος ό Μέγας, ό

άπολυτίκιο: τροπάριο πού αναφέρεται στή γιορτή της μέρας και ψάλλεται κατά τήν άπόλυση.

Γιάννης ὁ Βλογημένος, ἡ γυναίκα του, κι ὁ μπαρμπα - Μάρκος ὁ Βουβός, πού τόν εἶχε συμμαζέψει ὁ Γιάννης καί τόν βοηθοῦσε.

Καί, σάν ἀποφάγανε, ἔφερε ἡ γυναίκα τή βασιλόπιτα καί τήν ἔβαλε ἀπάνω στό σοφρά. Κι ὁ "Ἅγιος Βασίλης πῆρε τό μαχαίρι καί σταύρωσε τή βασιλόπιτα κι εἶπε:

«Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος!».

Κι ἔκοψε τό πρῶτο τό κομμάτι κι εἶπε: «τοῦ Χριστοῦ», ἔκοψε τό δεύτερο κι εἶπε: «τῆς Παναγίας», κι ὕστερα ἔκοψε τό τρίτο καί δέν εἶπε: «τοῦ Ἁγίου Βασιλείου», ἀλλά εἶπε: «τοῦ νοικοκύρη τοῦ Γιάννη τοῦ Βλογημένου!».

Πετάγεται ὁ Γιάννης καί τοῦ λέγει:

«Γέροντα, ξέχασες τόν Ἄι - Βασίλη!».

Τοῦ λέγει ὁ "Ἅγιος:

«Ἀλήθεια, τόν ξέχασα!».

Κι ἔκοψε ἓνα κομμάτι κι εἶπε:

«Τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Βασιλείου!».

"Υστερα ἔκοψε πολλά κομμάτια, καί σέ κάθε ἓνα πού ἔκοβε ἔλεγε: «τῆς νοικοκυράς», «τοῦ μωροῦ», «τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μάρκου τοῦ μογιλάου»*, «τοῦ σπιτιοῦ», «τῶν ζωντανῶν», «τῶν φτωχῶν».

Λέγει πάλι ὁ Γιάννης στόν "Ἅγιο:

«Γέροντα, γιατί δέν ἔκοψες γιά τήν ἀγιοσύνη σου;».

Τοῦ λέει ὁ "Ἅγιος:

«Ἔκοψα, εὐλογημένε!».

Μά ὁ Γιάννης δέν κατάλαβε τίποτα, ὁ καλότυχος!

"Ἐστρωσε ἡ γυναίκα, γιά νά κοιμηθοῦνε. Σηκωθήκανε νά κάνουνε τήν προσευχή τους. Ὁ "Ἅγιος Βασίλης ἄνοιξε τίς ἀπαλάμες του κι εἶπε τή δική του τήν εὐχή, πού τή λέγει ὁ παπάς στή λειτουργία:

«Κύριος ὁ Θεός μου, οἶδα ὅτι οὐκ εἰμι ἄξιος, οὐδέ ἰκανός, ἵνα ὑπό τήν στέγην εἰσέλθης τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου...»*.

Σάν τελείωσε τήν εὐχή κι ἐτοιμαζόντανε νά πλαγιάσουνε, τοῦ λέγει ὁ Γιάννης:

«Ἐσύ, γέροντα, πού ξέρεις τά γράμματα, πές μας σέ ποιά παλάτια ἄραγες πῆγε ἀπόψε ὁ Ἄι - Βασίλης; Οἱ ἀρχόντοι κι οἱ βασιλιάδες τί ἀμαρτίες μπορεῖ νά ἔχουνε; Ἐμεῖς οἱ φτωχοί εἴμαστεν ἀμαρτωλοί καί κακορίζικοι, ἐπειδὴς ἡ φτώχεια μᾶς κάνει νά κολαζόμαστε!».

μογιλάος: βουβός.

«Κύριε, Θεέ μου, ξέρω ὅτι δέν εἰμαι ἄξιος, οὔτε ἰκανός γιά νά εἰσέλθεις κάτω ἀπό τή στέγη τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου».

Ὁ Ἅγιος Βασίλης δάκρυσε. Σηκώθηκε πάλι ἀπάνω, ἄπλωσε τίς ἀπλάμες του καί ξαναεῖπε τὴν εὐχή του ἀλλιώςτικα:

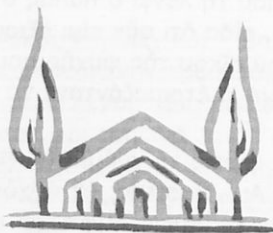
«Κύριε ὁ Θεός μου, οἶδας ὅτι ὁ δοῦλός σου Ἰωάννης ὁ ἀπλοῦς ἐστὶν ἄξιος καί ἰκανός, ἵνα ὑπὸ τὴν στέγην αὐτοῦ εἰσέλθῃς, ὅτι νήπιος ὑπάρχει, καί τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»*.

Καί πάλι δέν κατάλαβε τίποτα ὁ Γιάννης ὁ καλότυχος, ὁ Γιάννης ὁ Βλογημένος.

Ἑρωτήσεις

1. Διαβάστε προσεχτικά τὴν πρώτη παράγραφο καί προσπαθήστε νά βρεῖτε ποιά ἀρετὴ κυρίως χαρακτηρίζει τὸν Ἅγιο Βασίλειο.
2. Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, ὅπως τὴ δίνει ὁ συγγραφέας, ποιά σχέση ἔχει μὲ τὴ ζωὴ του; Τί διαφορὲς παρουσιάζει μὲ τὴν εἰκόνα πού σχηματίσατε ὡς τώρα γιὰ τὸν Ἅγιο Βασίλειο;
3. Νά χαρακτηρίσετε χρησιμοποιώντας ὅλες τίς φράσεις τοῦ κειμένου τὸ Γιάννη τὸν Βλογημένο καί νά δεῖτε ποιὸς ἀπὸ τοὺς μακαρισμοὺς στὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ (Κατὰ Ματθ. Κεφ. Ε) ταιριάζει γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτό;

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ (1897-1965). Γεννήθηκε στὸ Ἀιβαλί τῆς Μ. Ἀσίας καί ἀσχολήθηκε μὲ τὴ ζωγραφικὴ (ἀγιογραφία) καί τὴν πεζογραφία. Τὸν διακρίνει ἀγάπη γιὰ τὴν ἰδιαίτερὴ του πατρίδα καί ἀφοσίωση στὶς παραδόσεις μας καί στὴν ὀρθοδοξία. Ἔργα του: *Πέδρο Καζᾶς*, *Βασάντα*, *Ἡ πονεμένη Ρωμοσύνη*, *Τ' Ἀιβαλί ἡ πατρίδα μου* κ.ἄ.

«Κύριε, Θεέ μου, γνωρίζεις ὅτι ὁ δοῦλός σου Ἰωάννης, ὁ ἀπλοϊκός, εἶναι ἄξιος καί ἰκανός γιὰ νά εἰσέλθῃς κάτω ἀπὸ τὴ στέγη του, γιατί εἶναι ἀγνός σὰν τὰ παιδιά καί σέ αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»

‘Ο ξένος τῶν Χριστουγέννων

Τό διήγημα φαίνεται νά εἶναι ἀνάμνηση ἀπό τά παιδικά χρόνια τοῦ συγγραφέα, γιατί περιέχει πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεία, δηλαδή στοιχεία ἀπό τή ζωή πού ἔζησε ὁ συγγραφέας στό Ναύπλιο, ὅταν ἦταν μικρός.

Μέ τά παιδιάτικα μάτια μου ἔβλεπα, πίσω ἀπ' τό τζάμι, τή σημαία τοῦ Παλαμηδιοῦ, τοῦ κάστρου τ' Ἀναπλιοῦ, ψηλά, καί τό σκοπό τυλιγμένο στό μανδύα του νά πηγαينوέρχεται στήν τάπια*, μέ τό τουφέκι στόν ὦμο. Στό φόντο τοῦ οὐρανοῦ, ἡ σιλουέτα του γραφόταν τεράστια, ἐπιβλητική. Κάμποσες ὀργιές πιό κάτω, σάλευαν χαμόκλαδα κι οἱ φραγκοσυκιές πρασίνιζαν κρεμασμένες στό βάραθρο, πάνω ἀπό τή βενετσιάνικη σκάλα – 999 σκαλοπάτια.

Ἐκεῖνη ἡ μέρα, ἡ γκρίζα, ἡ βουβή, ἦταν τά Χριστουέγεννα.

Τά καρτερούσαμε μέ τόσον πόθο, μικροί καί μεγάλοι. Ἐμεῖς γιά νά λευτερωθοῦμε ἀπό τά θρανία τοῦ σκολειοῦ, κι ἐκεῖνοι ἀπό τή μονοτονία τῆς δουλειᾶς, νά γιορτάσουμε στή λιακάδα, στό ξέφωτο, πού κάποιες φορές γιομίζει θάματα τόν κάμπο μας μέ μυρουδιές ἀπό ἄγρια ζαμπάκια* καί μέ τίς πορτοκαλιές φορτωμένες μικροῦς ἡλίους. Μά νά, πού ὁ χειμώνας μᾶς ἔκλεισε μέσα καί περιόρισε σέ σπιτιάτικο τό γιορτάσι.

Ἦταν εὐτυχισμένα τά χρόνια ἐκεῖνα, τά εἰρηνικά. Τά σπίτια μας «πλήρη πάσης ἀγαθότητος» εὐώδιαζαν ἀπό τά φρεσκοψημένα χριστόψωμα, ἀντηχοῦσαν ἀπό κάλαντα καί μουσικά ὄργανα. Θυμοῦμαι πῶς τό μεσημέρι καθίσαμε στό τραπέζι πιό πολλοί ἀπό δώδεκα νομάτοι... Μά γιά νά καθίσουμε, ἔπρεπε νά περιμένουμε τόν παππού, πού θά ῥχόταν ἀπό τ' Ἄργος. Κι ὁ παππούς ἄργησε κομμάτι, κι ἤρθε, χτυπημένες οἱ δώδεκα, γιατί τό τρένο εἶχε καθυστέρηση.

Ἦρθε ὁ παππούς καί μ' ὅλα του τά γεράματα ἀνέβηκε σάν πουλί τήν

τάπια: προμαχῶνας.

ζαμπάκι: τό φυτό νάρκισσος.

ξυλένια σκάλα, κι ή βράκα του ή μεταξωτή έτριξε, φρού φρού, άνεβαίνοντας. Στο άνοιγμα τής πόρτας, ή λεβέντικη κορμοστασιά του μάς φανερώθηκε σάν άγγελος Παρουσίας, πατριαρχική. Στραβά τό κόκκινο φέσι μέ τή γαλάζια φούντα άνάριχτη στόν ώμο, φρεσκοξυρισμένος, πασίχαρος.

– Γειά χαρά σας!

– Καλώς τόν παππού! Χρόνια πολλά!

– Καλά καί τιμημένα!

– Άμήν, παππού!

Καθίσαμε στό τραπέζι. Στήν κορφή ό παππούς. Βγάζοντας τό φέσι του, τό 'ριξε στό «μεντέρι»*, έπειτα σήκωσε τίς παλάμες καί χάιδεψε τ' άσπρα του μαλλιά, πού φούντωναν γύρω στό κεφάλι σάν άγιοστέφανο. Πήρανε γύρω θέσεις οί μπαρμπάδες, οί θειάδες, τά πρωτοξαδέλφια, όλάκερο τό σόι. Ή ξαδελφούλα ή Άγγελικούλα ή ώραιοκάμωτη, βοηθοῦσε τή μητέρα στό συγύρισμα τοῦ τραπεζιοῦ.

Σάν δώρο βασιλικό, πάνω σέ άσπίδα γυαλιστερή, πρόβαλλε ό ψητός διάνος, παραγεμισμένος μέ κάστανα καί κουκουνάρια καί μπαχαρικά. Ένα μεγάλο χριστόψωμο κόπηκε φέτες. Ή μυρουδιά τών ψητῶν κεντοῦσε τά ρουθούνια. Στο παλιό τζάκι τρίζανε τά ξύλα... Ό παππούς σήκωσε τό χέρι καί σταυροκοπήθηκε καί τότε μιμηθήκαμε όλoi.

Οί άνθρωποι στίς έπαρχίες τῶνε. Δηλαδή τό κάνουν δουλειά τό φαγοπότι, κι ένα χριστουγεννιάτικο τραπέζι γίνεται σωστή τελετουργία. Γιά τοῦτο δέν πρέπει νά φανεί παράξενο, πώς τό βασίλεμα τοῦ ήλιου βρῆκε τούς περισσότερους μας στό τραπέζι άκόμη, φορτωμένο μέ πορτοκαλόφλουδες καί τσόφλια καρυδιῶν καί ποτήρια, πού όσο ν' άδειάσουν, γιόμιζαν κοκκινέλι τής Περαχώρας καί γλυκόπιτο Άγιωργίτικο...

Όσότοσο ό καιρός χειροτέρευε. Τά τζάμια τής τραπεζαρίας νοτισμένα, δείχνανε πώς ὤξω τό κρύο ἔσφιγγε. Σέ μιά στιγμή ή ψυχοκόρη μας ή Βαγιώ, μπαίνοντας μέ τή μπουκάλα γιομάτη εἶπε:

– Χιονίζει ὤξω... Άπόψε θά τό στῶσει!

– Ή φωτιά μας κοντεύει νά σβῆσει! εἶπε ή μητέρα. Βαγιώ, πήγαινε στό κατώ νά φέρεις ξύλα.

Τό κατώ ήταν κοντά στή σκάλα, υπόγειο τούρκικου σπιτιοῦ, ὅπου σωριάζαμε τίς σοδεῖς τής χρονιάς, γιομάτο πιθάρια, σκάφες, ξύλα καί κάρβουνα.

Ή Βαγιώ άναψε τό λυχνάρι καί κατέβηκε. Μά σέ λίγο ξαναῆρθε, χω-

μεντέρι: είδος χαμηλοῦ καναπέ.

ρίς ξύλα, αλαφιασμένη καί χλωμή. Τό σβησμένο λυχνάρι ἔτρεμε στά χέρια της.

– Μπά! τί ἔχεις, Βαγιώ; Τί τρέχει;

– Κυρά! Κάποιος εἶναι... κάποιος... τσέβδιζε ἡ χωριατοπούλα.

– Μίλα καλά! Τί λές;

– Κάποιος εἶναι, λέω κυρά... κάτου ἀπό τή σκάλα... κουβαριασμένος... Καί φοβᾶμαι, ἡ ἔρμη...

– Δημήτρη! "Αντε νά ἴδεις! πρόσταξε ὁ παππούς ἕναν ἀπό τούς θειούς μου.

Ὁ Δημήτρης σηκώθηκε καί γρήγορα ἀκούστηκαν οἱ μπότες του νά τρίζουν, κατεβαίνοντας τή σκάλα.

– Κανέναν καλικάντζαρο θά 'δε ἡ Βαγιώ! γέλασε ὁ δεύτερος θεῖός μου ὁ Θανάσης, χαράζοντας κάστανα καί χώνοντάς τα στή θράκα.

Μά σέ λίγο ἀκούστηκαν πάλι περπατησιές στή σκάλα καί ὁμιλίες. Ἡ πόρτα ἄνοιξε καί φανερώθηκε πάλι ὁ Δημήτρης, μά ὄχι μόνος. "Ένας ἄλλος ἄνθρωπος ἄγνωστος ἦταν μαζί του, πού θά 'λεγε κανεῖς πώς ὁ θεῖός μου τόν ἔφερνε μέ τό στανιό.

– "Έμπα μέσα! τοῦ 'λεγε. Μήν ντρέπεσαι! Χρονιάρα μέρα σήμερα... "Έμπα νά ζεσταθεῖς!

Μά κείνος φαινότανε πώς κομπιάζει, ὥσπου ὁ θεῖός μου τόν ἔσπρωξε ἀλαφρά ἀπό τόν ὦμο καί ὁ ξένος βρέθηκε στήν τραπεζαρία.

– Τί εἶναι τοῦτος; ρώτησε ὁ παππούς.

– Δέν τόνε βλέπετε; Ζητιάνος, ὁ φουκαράς! Καθότανε μαζεμένος κάτου ἀπό τή σκάλα καί τρεμούλιαζε σάν ζαγάρι. Καί κάνει ἕνα ξεροβόρι ὅξω. Μπρρρ...

Κοιτάξαμε τόν ξένο. Ἡ κακομοιριά ἔβγαине ἀπ' ὅλο του τό κορμί. Θά 'τανε πενηντάρης, λιγνός, κίτρινος, τά γένια του ψαρά κι ἀχτένιστα, μοιάζανε μέ ἀφάνα*. Οὔτε κασκέτο φοροῦσε, οὔτε παπούτσια. Ἦτανε σκεπασμένος μέ κάτι κουρέλια, πού ἀφήνανε γυμνά ἐδῶ καί κεῖ τά μέλη του. Μόλις βρέθηκε μέσα, γύρισε τά μάτια του γύρω φοβισμένα, σάν ἀγρίμι, καί ὕστερα κοίταξε καί τήν πόρτα πού τήν ἔκλεινε ἡ κορμωστασιά τοῦ θειοῦ μου, τοῦ Δημήτρη. "Έκανε μιά κίνηση, σά νά 'θελε νά ξεφύγει, μά ὁ παπούς μου τοῦ χαμογέλασε καλόβολα καί τοῦ εἶπε μέ τή γλυκιά φωνή του:

– Γιατί; Κάτσε κειδά, στό τζάκι, νά ζεσταθεῖς, καφερέ...

Ἐκεῖνος, ἀκόμα δίσταζε. Ὁ Δημήτρης προχώρησε, καί ἀκουμπώντας τό χέρι του στόν ὦμο τόν ἠσύχασε.

ἀφάνα: εἶδος θάμνου ἀγκαθωτοῦ.

– Κάτσε, πού σου λέμε. Κάτι θά βρεθεί δά καί γιά σένα. Έδω εΐμαστε όλοι χριστουγεννιάτικοι. Θάν τό κάψουμε σήμερα...

Ήτανε στό κέφι ό θεός μου. Γιόμισε ένα ποτήρι κρασί ως τά χείλια, τό 'δωσε στόν ξένο καί τοῦ εἶπε:

– Πιέ το, ἀδελφέ μου, νά πάνε κάτου τά φαρμάκια! Γιοματάρι ξέρεις... Έλα, ρούφα το!

Ό άγνωστος πῆρε τό ποτήρι, καί καθώς τό χέρι του ἔτρεμε, χύθηκε λίγο κρασί στό χαλί. Κοίταξε χάμου.

– Νά μέ συμπαθᾶτε... μουρμούρισε βραχνά.

– Δέν πειράζει δά... Χρόνια πολλά – γούρι εἶναι, τοῦ ἀπάντησαν.

Μέ μιά ρουφηξιὰ ἄδειασε τό ποτήρι του.

– Μπράβο σου! φώναξε ό Δημήτρης. Καί τώρα, ἀδελφέ, κάτσε κεῖ, νά τήν τυλώσεις*...

Ή φωτιά, θρεμμένη μέ νέα κούτσουρα, λαμπάδιαζε πρόσχαρα. Ό ἄνθρωπος, καθισμένος σταυροπόδι μπροστά στό τζάκι, κρατοῦσε ἀνάμεσα στά γόνατά του τό πιάτο μέ τό κρέας, πού τοῦ εἶχε φέρει ἡ Βαγιώ καί μασούλιζε λαίμαργα, κοιτάζοντας πότε πότε, κλεφτά τούς ἄλλους γύρω.

Σέ κάποια στιγμή, ἡ μητέρα του τότε ρώτησε:

– Από ποῦ εἶσαι, μπάρμπα;

Ό ἄνθρωπος δέ μίλησε ἀμέσως. Σταμάτησε τό μάσημα καί σήκωσε τό πρόσωπο, κοιτάζοντάς τηνε.

– Ντόπιος; Ξαναρώτησε ἡ μητέρα του.

Μέ φωνή βαθιά, σά φερμένη ἀπό μάκρος, ἀπό καμιά σπηλιά, μουρμούρισε:

– Όχι... Ξωμερίτης* εἶμαι...

– Καί δέν ἔχεις φαμελιά; Δέν ἔχεις σπίτι;

– Έ, Ἀνθή, φτάνει, πρόσταξε ό παππούς. Ἄς δίνουμε τοῦ φτωχοῦ, κι ἄς μή ρωτᾶμε.

Εἶχαν ἐπισημότητα τά λόγια κεῖνα τοῦ παπποῦ, πού καθισμένος στήν πολυθρόνα του, φάνταζε μεγαλόπρεπος σάν ό Δίας ό Ξένιος.

«Ἄς μή ρωτᾶμε...».

Βράδιαζε πιά. Ἡ Βαγιώ ἄναψε τήν κρεμαστή λάμπα κι ἔφερε τούς καφέδες. Ό ξένος πάστρευε τό πιάτο του.

Ἄξαφνα μέσα στή βραδινή σιγαλιά, ἀκούστηκε μιά τουφεκιά, κι ἀμέ-

νά τήν τυλώσεις: νά γεμίσεις τήν κοιλιά σου, νά χορτάσεις.
Ξωμερίτης: αὐτός πού κατάγεται ἀπό ἄλλο μέρος, ὄχι ντόπιος.

σως δεύτερη καί τρίτη καί τέταρτη, ή μιά πάνω στήν άλλη. Μαζί άκούστηκαν φωνές φερμένες από πέρα, άλλες από τό κάστρο, τό Παλαμήδι, φωνές ταραγμένες.

Οί άντρες μας πετάχτηκαν όρθιοι, οί γυναίκες τρομαγμένες.

— Κάτι γίνεται στό Παλαμήδι! είπε ό παππούς, ό πολύξερος.

“Άντρες καί γυναίκες βγήκανε στό μπαλκόνι, χωρίς πιά νά λογαριάζουνε τό κρύο. Στή δυτική τάπια του Παλαμηδιού, πού είναι κατά την πόλη στραμμένη, φώτα σαλεύανε βιαστικά. Πέσανε άκόμη τρεις τουφεκιές. Καί ύστερ' από δυό στιγμές, ένα ξαφνικό σάλπισμα ξέσκιζε τόν παγωμένο άέρα, τρεμόσυρτο, σερτό μέσ στό σκοτάδι.

Οί καμάρες του “Ιτς Καλέ”, αντιλάβησαν τή λαχτάρα του χαλκού.

“Ένας ξάδελφός μου, ό Κοσμάς, πού είχε κάνει καί λοχίας στά ίππικά, έξήγησε:

—“Α, τό ξέρω 'γώ τό σάλπισμα τουτο. Κατάδικος τό 'σκασε από κει πάνω!

Μπήκαμε όλοι στήν τραπεζαρία. Δέ μιλούσε κανένας. ‘Η σιωπή βάραινε άπάνω στά πράγματα, καί οί ματιές τών άντρών σ' ένα κορμί, διπλωμένο μπροστά στό τζάκι... Μιά δυνατή πνοή άνέμου άνοιξε τή μπαλκονόπορτα κι έσβησε τή λάμπα.

“Α!... “Έκαναν ξαφνιασμένες οί γυναίκες.

Τό αντίλάρισμα* τής φωτιάς έπεφτε κοκκινωπό πάνω στόν χριστουγεννιάτικο ξένο μας, τόν άγνωστο, καί φώτιζε τή στεγνή του όψη, τά γκριζα γένια του... Τώρα καί τών γυναικών οί ματιές βάραιναν άπάνω του.

Σάν νά κατάλαβε τήν άγωνία μας, ό άνθρωπος σηκώθηκε άπότομα καί, χωρίς νά μās καληνυχτίσει, χωρίς νά βγάλει άχνα, προχώρησε γρήγορα στήν πόρτα, κολλητά στόν τοίχο καί χάθηκε σάν φάντασμα.

Δέν άκούστηκε ούτε ή περπατησιά του στή σκάλα...

Έρωτήσεις

1. ‘Η περιγραφή του ξένου δείχνει άνθρωπο ύποπτο, καταζητούμενο ίσως. Γιατί παρ' όλα αυτά ή οικογένεια τόν δέχεται, καί μάλιστα σάν ισότιμο μέλος της, στό χριστουγεννιάτικο τραπέζι;
2. Πώς δίνει ό συγγραφέας τή γιορταστική άτμόσφαιρα;
3. Παρατηρήστε τήν έντύπωση πού κάνει στά μέλη τής οικογένειας ό ξένος. Σημειώστε από ποιές φάσεις περνά ή έντύπωση αυτή.

“Ιτς Καλέ: μέρος του φρουρίου.
αντίλάρισμα: τρεμοφέγγισμα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ (1882 - 1947). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Θρασύβουλου Ζωιόπουλου. Γεννήθηκε στο "Άργος. Σπούδασε στη Φυσικομαθηματική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, εργάστηκε ως καθηγητής και κατέληξε Τμηματάρχης στην Έθνική Βιβλιοθήκη. Από πολύ νωρίς επιδόθηκε στη λογοτεχνία. Έγραψε κυρίως ποιήματα: *Ο άνθισμένος δρόμος* (1911), *Τό άνοιχτό παράθυρο* (1920).

Γεώργιος Δροσίνης

Έσπερινός

Στό ρημαγμένο παρεκκλήσι
τῆς ἀνοιξης τό θεῖο κοντύλι
εἰκόνες ἔχει ζωγραφίσει
μέ τ' ἀγριολούλουδα τ' Ἀπρίλη.

Ὁ ἥλιος, γέρνοντας στή δύση,
μπροστά στοῦ ἱεροῦ τήν πύλη
μπαίνει δειλά νά προσκυνήσει
κι ἀνάφτει ὑπέρλαμπρο καντήλι.

Σκορπάει γλυκιά μοσκοβολιά
δάφνη στόν τοῖχο ριζωμένη,
– θυμίαμα, πού καίει ἡ πίστις –

καί μία χελιδονοφωλιά
ψηλά στό νάρθηκα χτισμένη
ψάλλει τό «Δόξα ἐν Ὑψίστοις».

Ερωτήσεις

1. Στό ποῖημα γίνεται μιά «λειτουργία». Ἀπό ποιούς γίνεται καί μέ ποιό τρόπο;
2. Τί συμπέρασμα βγαίνει ἀπό τό ποῖημα;
3. Ὁ Ἑσπερινός εἶναι σονέτο. Μπορεῖτε νά βρεῖτε ποῦ βάζει ὁ ποιητής τό κύριο νόημα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859-1951). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Ἐγραψε διηγήματα καί κυρίως ποιήματα. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ ἐκπαιδευτικά θέματα. Τό 1926 ἔγινε ἀκαδημαϊκός. Ἀπό τίς ποιητικές του συλλογές σημειώνουμε: *Φωτερά σκοτάδια*, *Κλειστά βλέφαρα* καί *Θά βραδιάζει*. Ἀπό τά πεζά του τό μυθιστόρημα *Ἀμαρυλλίς*.

Ο σκληρόκαρδος γίγαντας

Τό κείμενο ανήκει στον κύκλο 'Ο Εύτυχισμένος Πρίγκιπας, μιά σειρά από φανταστικές ιστορίες που μέσ' από μιά ποιητική ατμόσφαιρα αναδίνουν τρυφερότητα καί ζεστή ανθρωπιά.

Κάθε απόγευμα, φεύγοντας απ' τό σχολείο, τά παιδιά τό 'χαν συνήθεια νά παίζουν στον κήπο του γίγαντα.

Ήταν ένας πελώριος, μαγευτικός κήπος, μ' απαλή πράσινη χλόη καί χιλιάδες πολύχρωμα λουλούδια ὅμοια μ' ἀστέρια κι ἀκόμα, ἐδῶ κι ἐκεῖ, δώδεκα ροδακινιές φορτωμένες ρόδινα κι ὀλόλευκα ντελικάτα ἀνθάκια ἀπ' τῆς ἀνοιξης τ' ἄγγιγμα, πού τό φθινόπωρο βάραιναν ἀπ' τά πολύχυμα φρούτα.

Τά πουλιά κάθονταν στά δέντρα καί κελαηδοῦσαν τόσο γλυκά, πού τά παιδιά σταματοῦσαν τό παιχνίδι γιά νά τ' ἀκούσουν. «Πόσο εὐτυχισμένα εἴμαστε ἐδῶ!» ἔλεγαν ἀναμετάξυ τους.

Κάποια μέρα ὁ γίγαντας γύρισε. Ἐφτά ὀλάκερα χρόνια ἦταν σ' ἐπίσκεψη, στό φίλο του το δράκο τῆς Κόρνις, κι ὅταν τά χρόνια πέρασαν κι ἐκεῖνος εἶχε τελειώσει ὅ,τι εἶχε νά πεῖ – ἀφοῦ δέν εἶχε καί πολλά νά συζητήσει – ἀποφάσισε τό γυρισμό στό κάστρο.

Τήν ὥρα πού 'φτασε, ἀντίκρισε τά παιδιά νά παίζουν στον κήπο.

«Τί δουλειά ἔχετε ἐδῶ;» φώναξε μ' ὀργή, καί τά παιδιά τό 'βαλαν στά πόδια τρομαγμένα.

«Ὁ κήπος εἶναι μοναχά δικός μου», εἶπε ὁ γίγαντας. «Ὅλοι μποροῦν νά τό καταλάβουν, καί δέν θά ἐπιτρέψω σέ κανένα νά παίξει ἐδῶ, ἔξω ἀπό μένα».

Κι ἔτσι, ἔχτισε ἕναν πελώριο τοῖχο ὀλόγυρα στον κήπο, κι ὥστερα, κάρφωσε μιά πινακίδα πού 'λεγε:

Οἱ παραβάτες τιμωροῦνται.

Ήταν, ἀλήθεια, ἕνας πολύ σκληρόκαρδος γίγαντας.

Τά δύστυχα τά παιδιά τώρα δέν εἶχαν μέρος νά παίξουν. Δοκίμασαν

νά παίξουν στο δρόμο, όμως ήταν γεμάτος σκόνη και στουρνάροπε-
τρες και δέν τους άρεσε.

Βάλθηκαν τότε νά περιπλανιούνται γύρω άπ' τούς ψηλούς τοίχους,
όταν τέλειωναν τά μαθήματά τους, νοσταλγώντας τόν όμορφο κήπο.

«Πόσο ευτυχισμένα ήμασταν εκεί», έλεγαν άναμετάξυ τους.

Κι ύστερα ήρθε ή άνοιξη.

Ή έξοχή γιόμισε άπό μικρά μπουμπούκια και πουλάκια. Μονάχα στόν
κήπο τού Σκληρόκαρδου Γίγαντα ήταν άκόμα χειμώνας.

Τά πουλιά ούτε πού νοιάστηκαν νά τραγουδήσουν γιά 'κείνον, άφού
δέν ύπήρχαν παιδιά εκεί, και τά δέντρα λησμόνησαν ν' άνθίσουν.

“Αν καμιά φορά κανένα όμορφο λουλουδάκι έβγαζε τό κεφαλάκι του
άπ' τό γρασίδι, μόλις αντίκριζε τήν πινακίδα ένιωθε τέτοια λύπη γιά τά
παιδιά, πού λούφαζε ξανά στό χώμα, συνεχίζοντας τόν ύπνο του.

Οί μόνοι πού 'ταν εύχαριστημένοι άπ' αύτή τήν κατάσταση ήταν τό
χιόνι και ή παγωνιά.

«Ή άνοιξη λησμόνησε αύτό τόν κήπο», έλεγαν, «κι έτσι έμείς θά
μείνουμε έδώ όλο τό χρόνο».

Τό χιόνι τύλιξε τό γρασίδι μέ τόν όλόλευκο μανδύα του κι ή παγωνιά
μπογιάτισε όλα τά δέντρα άσημένια.

“Υστερα προσκάλεσαν και τό Βόρειο “Ανεμο νά 'ρθει νά μείνει μαζί
τους κι εκείνος ήρθε τυλιγμένος μέ βαριά γουναρικά. Όλημερίς ούρ-
λιαζε πάνω άπ' τόν κήπο και φύσαγε μέσ στίς καμινάδες.

«Μά τούτο είναι ένα θαυμάσιο μέρος», έλεγε· «πρέπει νά καλέ-
σουμε και τό χαλάζι».

Κι έτσι, τό χαλάζι, ντυμένο στά γκρίζα και μ' άνάσα όμοια μέ πάγο,
ήρθε.

Κάθε μέρα, γιά τρείς ώρες, χοροπηδούσε πάνω στή στέγη τού κά-
στρου, μέχρι πού τά περισσότερα κεραμίδια ράγισαν, κι ύστερα, γυρ-
νοβόλαγε στόν κήπο, όσο πιό γρήγορα μπορούσε.

«Δέν μπορώ νά καταλάβω γιατί ή άνοιξη άργησε νά 'ρθει», συλλογι-
ζόταν ό Σκληρόκαρδος Γίγαντας, καθώς γερμένος στό παράθυρο, κοι-
τούσε τόν παγωμένο, όλόλευκο κήπο.

«Έλπίζω νά φτιάξει ό καιρός»...

“Όμως ή άνοιξη δέν ήρθε ποτέ, μήτε τό καλοκαίρι.

Κι έτσι ήταν πάντα χειμώνας εκεί κι ό Βόρειος “Ανεμος και τό χαλάζι
και τό χιόνι κι ή παγωνιά άσταμάτητα χόρευαν άνάμεσα στό δέντρα.

Κάποιο πρωινό, ό Γίγαντας ήταν ξαπλωμένος στό κρεβάτι του μ'
άνοιχτά μάτια, όταν άκουσε μιά θεσπέσια μουσική.

Ἦχοῦσε τόσο γλυκά στ' αὐτιά του πού πίστεψε πῶς μᾶλλον θά 'ταν οἱ μουσικοὶ τοῦ βασιλιᾶ πού πέρναγαν – κι ὅμως, ἦταν μονάχα ἓνας μικρούλης σπίνος πού τραγουδοῦσε ἔξω ἀπ' τὸ παραθύρι του.

Μά εἶχε κυλήσει τόσο πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε πού τὸ στερνὸ τιτίβισμα εἶχε ἀκουστεῖ στὸν κήπο του, πού θάρρεψε πῶς ἦταν ἡ ὁμορφότερη μουσικὴ στὸν κόσμο.

Κι ἄξαφνα, τὸ χαλάζι σταμάτησε τὸ χορὸ του πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Γίγαντα, ὁ Βόρειος Ἄνεμος ἔπαψε νά βρυχᾶται, καί μιὰ μεθυστικὴ εὐωδιά τὸν τύλιξε, περνώντας ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παραθυρόφυλλο.

«Θαρρῶ πῶς ἡ ἀνοιξη ἐπὶ τέλους ἔφτασε», εἶπε ὁ Γίγαντας καί πηδώντας ἀπ' τὸ κρεβάτι κοίταξε ἔξω.

Μά τί ἦταν αὐτὸ πού 'πνιξε τὴ ματιά του;

Ἦταν ἡ πιὸ μαγευτικὴ εἰκόνα. Ἀπὸ ἓνα ἀνοιγμα στὸν τοῖχο, τὰ παιδιά σύρθηκαν μέσα καί σκαρφάλωσαν στὰ μπράτσα τῶν δέντρων. Σέ κάθε δέντρο πού ἀγκάλιαζε τὸ μάτι του ἀντίκριζε κι ἓνα παιδάκι. Καί τὰ δέντρα πετάριζαν ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὰ παιδιά πού γύρισαν, κι ἔτσι ντυθῆκαν μέ λουλούδια καί λύγιζαν τὰ μπράτσα τους ἀπαλά, πάνω ἀπ' τὰ παιδικὰ κεφαλάκια.

Τὰ πουλιά φτερούγιζαν ὁλόγυρα τιτιβίζοντας μαγευτικὰ καί τὰ λουλούδια κρυφοκοίταζαν μέσ' ἀπ' τὴν πράσινη χλόη καί ξεκαρδίζονταν στὰ γέλια.

Ἦταν μιὰ ὁμορφὴ εἰκόνα, μὰ ὅμως στὴν ἄκρη τῆς κρατοῦσε ἀκόμα ὁ χειμῶνας. Ἦταν πού στὴν πιὸ ἀπόμερη γωνιά τοῦ κήπου, στέκονταν ἓνα μικρὸ ἀγόρι. Κι ἦταν τόσο μικρὸ πού μῆτε τὰ κλαδιὰ τοῦ δέντρου δὲν μπόραγε νά φτάσει, ἔτσι πού ἀπελπισμένο βάλθηκε νά κόβει βόλτες γύρω του κλαίγοντας γοερά.

Τὸ καημένο τὸ δεντράκι ἦταν ἀκόμα σκεπασμένο ἀπὸ πάγο καί χιόνι κι ὁ Βόρειος Ἄνεμος φυσοῦσε καί μούγκριζε ἀπὸ πάνω του.

«Σκαρφάλωσε, μικρὸ μου ἀγοράκι», ἔλεγε τὸ δέντρο, καί λύγιζε τὰ κλαδιὰ του ὅσο μπορούσε, ἀλλὰ τὸ ἀγόρι ἦταν μικρὸ, τόσο μικρὸ.

Ἦ καρδιά τοῦ Γίγαντα ἔλιωσε καθὼς τὸ ἔβλεπε.

«Πόσο σκληρόκαρδος ἤμουνα», συλλογίστηκε. «Τώρα ξέρω γιατί ἡ ἀνοιξη δὲν θά 'ρχονταν ποτὲ ἐδῶ. Νά, τώρα θ' ἀνεβάσω αὐτὸ τὸ ἀγοράκι στὴν κορφή τοῦ δέντρου κι ἔπειτα θά γκρεμίσω τὸν τοῖχο, ἔτσι πού ὁ κήπος μου θά 'ναι μόνο γιὰ τὰ παιχνίδια τῶν παιδιῶν».

Κι ἀλήθεια, μετάνοιωσε πολὺ γιὰ ὅ,τι εἶχε κάνει.

Ἔτσι, περπάτησε στὶς μύτες τῶν ποδιῶν του, κι ἀνοίγοντας τὴν ἐξώπορτα πολὺ σιγά, βγῆκε στὸν κήπο.

Ὅμως, νά, μόλις τὰ παιδιά τὸν εἶδαν σκιάχτηκαν τόσο πολὺ, πού ὅλα

μαζί τό 'βαλαν στά πόδια κι ό χειμώνας ήρθε ξανά στόν κήπο. Μόνο τό μικρό αγόρι δέν έφυγε, γιατί τά ματάκια του πού 'ταν γεμάτα δάκρυα δέν είδαν τό Γίγαντα πού έρχόταν.

Κι ό Γίγαντας ήρθε κλεφτά πίσω του, τό πήρε απαλά στό χέρι του καί τό ανέβασε στό δέντρο. Καί τό δέντρο άνθισε. Τά πουλιά ήρθαν καί τραγουδήσαν πάνω του καί τ' αγοράκι τύλιξε τά χεράκια του γύρω στό λαιμό του Γίγαντα καί τόν φίλησε.

Καί τ' άλλα παιδιά, σάν είδαν πώς ό Γίγαντας δέν ήταν πιά κακός, γύρισαν τρέχοντας καί μαζί τους ήρθε ή άνοιξη.

«Τώρα είναι ό κήπος σας αυτός, μικρά μου παιδάκια», είπε ό Γίγαντας, καί παίρνοντας ένα μεγάλο τσεκούρι γκρέμισε τόν τοίχο. Κι όταν οί άνθρωποι περνούσαν γιά τήν αγορά στίς δώδεκα ή ώρα βρήκαν τόν Γίγαντα νά παίζει στόν πιό όμορφο κήπο πού είχαν δεί ποτέ.

Όλημερίς έπαιζαν καί τό βράδυ πήγαν στό Γίγαντα νά τόν αποχαιρετίσουν. «Όμως, πού είναι ό μικρός σας σύντροφος;» είπε. «Τό αγόρι πού ανέβασα στό δέντρο». Βλέπετε ό Γίγαντας τό αγαπούσε απ' τ' άλλα περισσότερο, γιατί τόν είχε φιλήσει.

«Δέν ξέρουμε», αποκρίθηκαν τά παιδιά. «έφυγε».

«Πρέπει νά του πείτε νά 'ρθει όπωσδήποτε αύριο», είπε ό Γίγαντας.

Όλλά τά παιδιά είπαν πώς δέν ήξεραν πού έμενε καί πώς δέν τό είχαν δεί ποτέ πρίν. Κι ό Γίγαντας ήταν πολύ λυπημένος. Κάθε απόγεμα, όταν τό σχολείο τέλειωνε, τά παιδιά έρχονταν κι έπαιζαν μέ τό Γίγαντα. Μά τό μικρό αγόρι, πού ό Γίγαντας αγαπούσε, ποτέ δέ φάνηκε. Έκείνος φέρνονταν καλά σ' όλα τά παιδιά κι όμως του έλειπε ό πρώτος μικρός του φίλος καί συχνά μιλούσε γι' αυτόν θλιμμένα «πόσο θά 'θελα νά τόν έβλεπα!» έλεγε κάθε τόσο.

Τά χρόνια κύλησαν. Κι ό Γίγαντας γέρασε κι αδυνάτισε. Δέν μπορούσε νά παίξει πιά κι έτσι κάθονταν σέ μιά πελώρια πολυθρόνα καί παρακολουθούσε τά παιγνίδια τών παιδιών καί θαύμαζε τόν κήπο. «Έχω πολλά όμορφα λουλούδια», έλεγε· «μά τά παιδιά είναι τά ωραιότερα απ' όλα».

Ένα χειμωνιάτικο πρωινό κοίταξε έξω απ' τό παράθυρο, καθώς ντυνόταν. Δέ μισούσε τώρα τό χειμώνα, γιατί ήξερε πώς ή άνοιξη κοιμόταν μόνο καί τά λουλούδια ξεκουράζονταν.

Ξάφνου έτριψε τά μάτια του από άπορία καί κοίταζε... καί κοίταζε... Ήταν βέβαια κάτι τό θαυμάσιο...

Στήν πιό απόμερη γωνιά του κήπου ένα δέντρο ήταν σκεπασμένο μ' όλόλευκα λουλούδια. Τά κλαδιά του ήταν χρυσάφενια κι άσημένια

φρουτά κρέμονταν, ἐνῶ πλάι του στεκόταν τό μικρό ἀγόρι πού 'χε τόσο ἀγαπήσει.

Ὁρμησε τρέχοντας στίς σκάλες ὁ Γίγαντας, γιομάτος χαρά, καί τρέχοντας βγήκε στὸν κήπο. Ἐτρεξε πάνω στοῦ γρασίδι κι ἤρθε κοντά στοῦ παιδί. Κι ὅταν τό ἔφτασε, τό πρόσωπό του κοκκίνισε ἀπ' τὴν ὀργή κι εἶπε: «Ποιός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» Γιατί στίς παλάμες τοῦ ἀγοριοῦ καί στά μικρά του πόδια διακρίνονταν οἱ πληγές ἀπὸ καρφιά.

«Ποιός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» φώναξε ὁ Γίγαντας· «πές μου κι ἐγὼ θά πάρω τό μεγάλο μου σπαθί νά τότε κάνω κομμάτια!».

«Κανένας!» ἀποκρίθηκε τό παιδί· «ὅμως αὐτές εἶναι οἱ πληγές τῆς ἀγάπης!».

«Ποιός εἶσαι;» εἶπε ὁ Γίγαντας, κι ἕνας παράξενος φόβος τὸν κυρίεψε καί γονάτισε μπρὸς στοῦ παιδί.

Καί τό παιδί τοῦ χαμογέλασε καί τοῦ εἶπε: «Μ' ἄφησες κάποτε νά παίξω στὸν κήπο σου, ἀπόψε ἐσύ θά 'ρθεις μαζί μου στοῦ δικό μου κήπο, τὸν Παράδεισο».

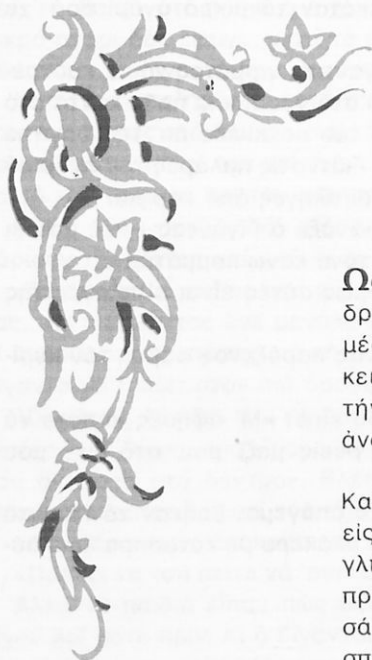
Κι ὅταν τὰ παιδιὰ ἤρθαν τρέχοντας τό ἀπόγεμα, βρῆκαν τό Γίγαντα νεκρό κάτω ἀπ' τό δέντρο, σκεπασμένο ὀλάκερο μέ κάτασπρα λουλούδια.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι τὰ στοιχεῖα τοῦ παραμυθιοῦ πού ὑπάρχουν στοῦ διήγημα;
2. Γιατί ἡ ἀνοιξη δὲν πηγαινε στὸν κήπο τοῦ Γίγαντα; Τί μεσολάβησε ὕστερα καί ἡ ἀνοιξη γύρισε;
3. Ποιός εἶναι ὁ ρόλος τοῦ μικροῦ παιδιοῦ στοῦ κείμενο;
4. Ἄν ὁ κήπος εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τί σκέψεις μπορεῖτε νά κάνετε;

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΑΝΤ (1854-1900). Ἴρλανδὸς ποιητής, πεζογράφος καί θεατρικὸς συγγραφέας· ἀπὸ τὰ πιὸ σπινθηροβόλα πνεύματα τοῦ καιροῦ του. Ἀπὸ τὰ ἔργα του, πού ἔχουν μεταφραστεῖ σέ πολλές γλώσσες, πιὸ γνωστὸ εἶναι *Τὸ πορτραῖτο τοῦ Ντόριαν Γκρέι*.

Ἡ Ψυχούλα

Ὡσάν γλυκόπνοο
δροσάτο ἀεράκι
μέσα σέ ἀνθότοπο
κειό τό παιδάκι
τήν ὕστερη ἔβγαλε
ἀναπνοή.

Καί ἡ ψυχούλα του
εἰς τόν ἀέρα
γλήγορα ἀνέβαινε
πρός τόν αἰθέρα
σάν λιανοτρέμουλη*
σπίθα μικρή.

Ὅλα τήν ἔκραζαν,
ὅλα τ' ἀστέρια,
κι ἐκεῖνη ἐξάπλωνε
δειλή τά χέρια,
γιατί δέν ἤξερε
σέ ποῖο νά μπεῖ.

Ἀλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
ἓνα Ἀγγελάκι
τό φιλί ἀθάνατο
στό μαγουλάκι,
πού ἔξαφνα ἔλαμψε
σάν τήν αὐγή.

λιανοτρέμουλη: πού τρεμοσβήνει ἀπαλά.

Ερωτήσεις

1. Τό ποίημα αναφέρεται στό θάνατο ενός παιδιοῦ. Μέ ποιές ἐκφράσεις καί μέ ποιές εἰκόνες φανερώνεται ἡ τρυφερότητα τοῦ ποιητῆ;
2. Ποιά εἶναι ἡ παρηγοριά τοῦ ποιητῆ γιά τό θάνατο τοῦ παιδιοῦ;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ. Ὁ ἐθνικός μας ποιητής γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1798 καί πέθανε στήν Κέρκυρα τό 1857. Σέ ἡλικία δέκα ἐτῶν πῆγε στήν Ἰταλία γιά τίς σπουδές του. Ἐκεῖ ἔδειξε τήν ἰδιαίτερη κλίση του γιά τήν ποίηση. Σπούδασε Νομικά. Τό 1818 γύρισε στή Ζάκυνθο καί ἄρχισε νά γράφει ποιήματα στά ἑλληνικά χρησιμοποιοῦντας τή δημοτική γλώσσα. Ὅταν ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση, ὁ Σολωμός, συγκινημένος βαθύτατα, ἔγινε ὁ ψάλτης της. Τό 1823 ἔγραψε τόν *Ὕμνο εἰς τήν Ἐλευθερία*, τό 1824 τήν *Ὤδή εἰς τόν θάνατον τοῦ λόρδου Μπάιρον* καί ἀπό τό 1826 ἄρχισε νά συνθέτει τοὺς *Ἐλευθεροῦς Πολιορκημένους*. Ἄλλα ἔργα του εἶναι ὁ *Λάμπρος*, ὁ *Κρητικός*, ὁ *Πόρφυρας*. Πεζά ἔγραψε τό *Διάλογο* καί τή *Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος*. Τό 1828 ἔφυγε γιά τήν Κέρκυρα, ὅπου ἔζησε ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του. Μετά τό θάνατό του ὁ φίλος του Ἰάκωβος Πολυλάς, ποιητής καί λόγιος, συγκέντρωσε καί ἐξέδωσε *Ἀπαντα τά εὕρισκόμενα τοῦ ποιητῆ*. Τό σπίτι ὅπου ἔμενε στήν Κέρκυρα ἀναστυλῶθηκε καί εἶναι σήμερα μουσεῖο Σολωμοῦ. Ἡ προσφορά του στά γράμματά μας εἶναι ἀνεκτίμητη. Οὐσιαστικά εἶναι αὐτός πού ἀξιοποιώντας τή δημοτική μας παράδοση ἔβαλε τά θεμέλια γιά τή νεώτερη ποίησή μας.

[Έρημοκλήσι]

Εἶσαι ἄσπρο ἑλληνικό ἐρημοκλήσι δαρμένο
ἀπὸ τὴν ἀντηλιά. Γύρω γύρω σου ἀμπέλια, μπουστάνια,
καρποφόρες συκιές καὶ κάπου κάπου μοναχική
καὶ κάποια ἐλιά. Χρυσοφρυγανισμένα τὰ χορτάρια
ἀχνίζουνε, ἄχυρο πιά· κι ἀντὶς γι' ἀγγέλους, τὰ τζιτζίκια
σοῦ κανοναρχοῦνε* τὸ κάθε ἀπομεσήμερο ἕως ἀργά
μέ τὸ δικό τους τρόπο τὸν Παρακλητικό Κανόνα*

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις καὶ φράσεις δηλώνουν τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔτους;
2. Ποιοὶ στίχοι ἐκφράζουν τὴν εὐσέβεια τοῦ ποιητῆ;
3. Νά ζωγραφίσετε, ὅσοι μπορείτε, αὐτὸ τὸ τυπικὸ ἑλληνικὸ ἐρημοκλήσι.
4. Ποιὰ ἐντύπωση μεταδίδει ὁ ποιητὴς μέ τις παρηχήσεις τοῦ χ καὶ τοῦ ρ στὴ φράση *Χρυσοφρυγανισμένα... πιά*;

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ (1895-1976). Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καὶ Πολιτικές Ἐπιστῆμες στὸ Πανεπ. Ἀθηνῶν καὶ Δημόσια Οἰκονομία στὴ Γενεύη. Ὑπηρετήσε στὸ Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν. Ἐγίνε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὸ ποιητικὸ του ἔργο εἶναι συγκεντρωμένο σὲ δυὸ τόμους: *Ἐκλογή Α'* καὶ *Ἐκλογή Β'*. Μετέφρασε ἐπίσης πολλοὺς ξένους ποιητὲς καὶ ἔγραψε βιβλία ταξιδιωτικά, δοκίμια κ.ἄ. Ἡ ποιήσῃ του διακρίνεται γιὰ τὴν πνευματικότητά της καὶ τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα.

κανοναρχῶ: ἀπαγγέλλω μελωδικὰ πρὶν ἀπὸ τὸν ψάλτη τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους (κανόνες) ποὺ ἐκεῖνος ψάλλει.

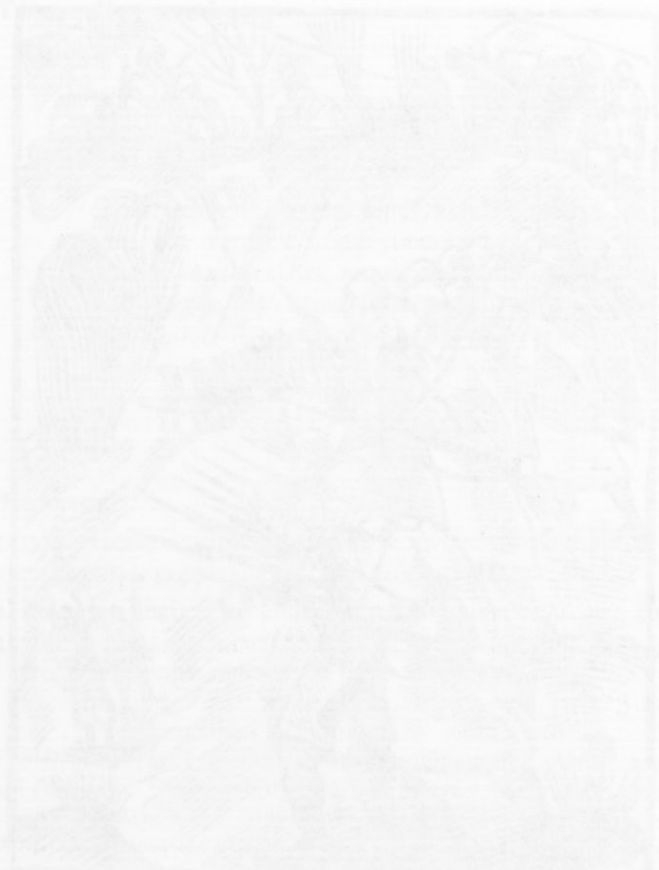
Παρακλητικός Κανόνας: ἀκολουθία καὶ δέηση πρὸς τὴ Θεοτόκο, ποὺ ψάλλεται στοὺς ἐσπερινούς τῆς νηστείας τοῦ Δεκαπενταῦγουστου.

Χρόνους πολλούς μᾶς πολεμᾶν
κι ἀνάσα δὲν ἐπήραμαν.
(Ὁδ. Ἑλύτης)

III. Τό 1940 – Ἡ κατοχή

Στήν Ἀλβανία (Ἀπό λεύκωμα πού κυκλοφόρησε παρόνομα τόν καιρό τῆς κατοχῆς).

['Η κραυγή του τόπου]

Τό απόσπασμα είναι από τούς 'Αρματωμένους του Λουκῆ 'Ακρίτα, βιβλίο εμπνευσμένο από τό ἔπος τοῦ '40. 'Από τό μέτωπο ἔχουν φτάσει οἱ εἰδήσεις γιά τίς πρώτες ἐπιτυχίες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καί αὐτό τό γεγονός εἶναι ἡ αἰτία τοῦ χαρούμενου πανηγυριοῦ πού ἀκολουθεῖ.

Ἀφοῦ τελείωσε ἡ δοξολογία στή Μητρόπολη, μέ τή συνηθισμένη τυπική μεγαλοπρέπεια, ἓνα λαϊκό ξεφρένιασμα πλημμύρισε τή μεγάλη πλατεία, ξεσηκώνοντας ὁλοῦθε μιά σύσμιχτη βουή. Φαντάροι καί λαός, δουλευτάδες καί χωριάτες, πού κατέβηκαν στήν πολιτεία, σπρώχνονταν, σ' ἓνα πολύχρωμο ἀνθρωπομάζωμα. Γυναῖκες μέ ντόπιες φορεσιές, μέ χρωματιστά τσεμπέρια, ἄσπρες, ἐφαρμοστές μπλοῦζες καί βελουδένια, πολύπτυχα φουστάνια, μέ σειρές φλουριά, ψιλοδουλεμένα κρεμαντζούλια*, πρόσθεταν ἓνα χαρούμενο τόνο πανηγυριοῦ. 'Η σημαιοστόλιστη πολιτεία ἔμοιαζε μιά τεράστια παντιέρα, πού ἀνεμίζονταν πολύβουη μέσα στό γελούμενο θάμπος τοῦ χειμωνιάτικου ἡλίου.

Τό πλῆθος ἀγκαλιάζονταν, χόρευαν, τραγουδούσανε. Κυριαρχούσανε ὅμως τά παιδιά. 'Ομάδες ὁμάδες ξεφύτρωναν, σάν ὀρμητικά ρέματα ἀπό τούς δρόμους καί ξεχύνονταν στήν πλατεία, πού βογκοῦσε τότες σάν ἀνταριασμένος γιालός, μεγάλα κύματα πού πηγαινοέρχονταν, χωρίς νά κοπάζουνε ποτές.

'Αφοῦ πέρασε μισή ὥρα, σχηματίστηκε ἡ διαδήλωση. Μπήκαν μπροστά οἱ μαθητές κι οἱ φαντάροι, πού εἶχαν δικαιωματικά τό πρόσταγμα. Κρατοῦσανε σημαῖες καί πινακίδες, ἓνα δάσος ἀπό κοντάρια ξεφύτρωσε στήν ἀρχή τῆς φάλαγγας, πού ἀκολούθησε σάν κοπάδι ὁ λαός. Τά παιδιά ἦτανε τά λαγωνικά. Τρέχανε μιά μπροστά, μιά πίσω, μιά μπλέκονταν μέ τόν κόσμο κι ὅταν πιά ἀκούστηκαν τά ταμποῦρλα, πού κανόνιζαν τό βῆμα κι οἱ σάλπιγγες μέ τά λεβέντικα τους καλέσματα

κρεματζούλια: μικρά κρεμαστά κοσμήματα λαϊκῆς τέχνης.

δώσανε τό σύνθημα, βρεθήκανε στήν πρωτοπορία, πλαισιώνοντας μ' έπισημότητα τά λάβαρα τών σωματείων καί φώναζαν τά λόγια, πού ήτανε γραμμένα στίς πινακίδες:

– Ζήτω ή Έλλάδα!

– Ζήτω ό Στρατός!

– Κάτω ό Μουσσολίνι!

– Κάτω οί κοκορόφτεροι!...

Ή τελευταία φράση έγινε σιγά σιγά ό παλμός του πλήθους. Γήτευε τή φαντασία του μέ τήν άγνωστη ώς τώρα σημασία, πού έκλεινε ή σαρκαστική της σύνθεση. Τήν ξανάλεγε, ώσπου οί συλλαβές χωρίστηκαν, όπως οί χάντρες του κομπολογιού καί τόνιζε ή καθεμιά ξεχωριστό πάθος, σκόρπιζε ιδιαίτερη ένταση, πήρε τό σκοπό ενός πρωτόγονου, σκληρού ρυθμού, πού τινάζοτανε άπ' όλα τά στήθια.

– Κο – κο – ρό – φτε – ροι ! Κο – κο – ρό – φτε – ροι!

Οί νοικοκυρές στεκότανε στά ξεπόρτια κι έριχναν στους διαδηλωτές λουλούδια. Οί γριές τούς ύποδέχονταν μέ λιβανωτά καί σταυροκοπιούνταν, μουρμουρίζοντας εύχές:

– Ό Χριστός κι ή Παναγιά νά σκέπουνε τά παιδιά μας!

– Οί άγιοι νά σταθούν βοηθοί μας!...

Ό λαός, συνεπαρμένος από τόν όμαδικό ρυθμό, κοίταγε όλοένα μπροστά, λές κάποιο πρωτόφαντο όραμα ξεδιπλωνότανε στό βάθος καί πάσχιζε μ' όλα τά μέλη του, μέ κάθε νεύρο, νά τό αδράξει, νά τό κάνει δικιά του πνοή, δικό του πάθος...

Σέ κάθε σπíti όπου στεγαζότανε στρατιωτική ύπηρεσία, ή διαδήλωση σταματούσε. Οί άξιωματικοί χαιρετούσανε τά λάβαρα κι άκουαν καμαρωτοί τό λαό νά φωνάζει:

– Ζήτω ό Στρατός!

Στό Νοσοκομείο, πού βρισκότανε ό Καστρινός*, ό κόσμος άρπαξε στά χέρια του τούς τραυματίες. Όσοι βαστούσανε τίς σημαίες αποτραβήχτηκαν καί, μ' ένα πρόσταγμα, χαιρέτισαν τά παιδιά μέ τά κομμένα πόδια, πού κοιτούσανε όλόγυρά τους μέ βουρκωμένα μάτια.

– Ζήτω οί τραυματίες!

– Ζήτω!

Ό Καστρινός δέν είχε νά φοβάται πολύ από τήν πληγή του καί τόν σήκωσαν πιό ψηλά άπ' τούς άλλους. Άνοιξε διάπλατα τά χέρια του κι έκεϊ πού κάτι ήθελε νά φωνάξει, ένας λυγμός σπάραξε τά στήθια του.

Καστρινός: ένα από τά πρόσωπα του μυθιστορήματος, τραυματίας του πολέμου.

Δοκίμασε ξανά κι ενώ στένευε ολόγουρά του ο κύκλος, είπε, όσο ν' άκουσεϊ:

– Ζήτω ο Λαός!

Μιά βροντερή κραυγή αντήχησε από τή μάζα καί σύγκαιρα ένας παιδικός χορός άρχισε νά τραγουδάει:

«Μαύρη ή νύχτα στά βουνά
στούς βράχους πέφτει χιόνι...»

Τραγουδhsαν δυό τρεϊς φορές τήν ήρωική στροφή κι έπειδή δέν ξέρανε τά λόγια κι ο σκοπός πήγαινε νά σβήσει μέσα στή χλαολή, σταμάτησαν.

Τότες λίγοι χωρατατζήδες σίμωσαν τίς νοσοκόμες, δίνοντας τό σύνθημα:

– Έμπρός καί τίς νοσοκόμες!

Τό άστειο έδωσε καινούριο κέφι στή διαδήλωση. Δέν άποτελοῦσε πιά ένα σφιχτοδεμένο κορμό, όπως νωρίτερα, παρά χώρισε σέ μικρότερες ομάδες, πού ξεχύθηκαν σέ διαφορετικούς δρόμους, χαρούμενοι θίασοι γλεντοκόπων, πού σοφίζονταν κωμικά καμώματα, νά διασκεδάσουνε. Οί χωριάτες, παρέες παρέες, στεκόντανε στά σταυροδρόμια καί χόρευαν, ενώ οί γυναίκες χτυπούσανε παλαμάκια. Άλλοι άρχιζαν τά δικά τους τραγούδια, άκουε κανείς σκοπούς από κάθε γωνιά τής Ελλάδας, λεβέντικα τραγούδια, πού μύριζαν αγióκλημα καί ρετσίι, νοσταλγικά, πονεμένα τραγούδια του κάμπου, ζωηρά, παιχνιδιάρικα τής πολιτείας, σερέτικα* τραγούδια τών λιμανιών, καντάδες τών νησιών, μακρόσυρτοι πόθοι, πίκρα κι άσίγαστος καημός...

Τό άπομεινάρι τής διαδήλωσης προχώρησε από τό δρόμο τής λίμνης κατά τό Κάστρο. Άνεβασμένοι στίς τάπιες*, κρεμασμένοι στίς πολεμίστρες, βρισκόντανε οί γέροι, οί έμποροι κι υπάλληλοι, όσοι φοβόντανε τούς βομβαρδισμούς καί καρτερούσανε έξω από τά καταφύγια.

Στή μικρή πλατεία του Κάστρου δόθηκε ή τελευταία πράξη. Πρωταγωνιστής ήτανε ένα σκιάχτρο, ντυμένο μέ ιταλική στολή, μέ καπέλο άλπινιστή, όπου καρφώθηκαν τά φτερά ενός πετεινού. Στο στήθος υπήρχε μιά έπιγραφή. Τέσσερις φαντάροι στάθηκαν στή μέση, ενώ τό πλήθος έκανε ολόγουρά τους κύκλο. Οί φωνές σταμάτησαν. Τότες ο ένας κάρφωσε τό κοντάρι σέ μιά πολεμίστρα.

– Κάτω ο Ιούδας! φώναξε ένας μαθητής.

σερέτικα τραγούδια: τά τραγουδούσανε οί σερέτες (σερέτης: άνθρωπος δύστροπος, εύεξαπτος).

τάπια: όχύρωμα, προμαχάνας.

Τό πλήθος πήρε τήν κραυγή καί τή σκόρπισε πέρα. Ἀπό δρόμο σέ δρόμο, ὡς τίς ξέμακρες συνοικίες τῆς πολιτείας, δέσποζε ἡ κραυγή: «Κάτω ὁ Ἰουδας!...»

Κι ἐνῶ τά λαγοῦτα καί τά βιολιά, πού εἶχαν φέρει γιά τήν περίσταση οἱ φαντάροι, παίζανε τό τραγοῦδι «Βάζει ὁ Ντοῦτσε τή στολή του καί τή σκούφια τήν ψηλή του μ' ὅλα τά φτερά...», δώσανε φωτιά στό σκιαχτρο. Οἱ φλόγες τύλιξαν τά ροῦχα, μάδησαν πρῶτα τά φτερά κι ὁλόγυρα πέφτανε καφαλισμένα, κουβαριασμένα τά στελέχια τους. Ὁ κόσμος φώναζε:

– Κάτω οἱ κοκορόφτεροι!

Σιγά σιγά τό ἀμπέχωνο ἔρεψε μέσα στή φωτιά, τό βρακί κόντηνε, τό καπέλο, φουσκωμένο ἀπό τούς καπνοῦς, ὑψώθηκε κι ἔμεινε στήν ἄκρη τοῦ κονταριοῦ ἕνα μυτερό σίδερο. Ὅταν πιά τό ξύλο ἔγερνε κι ἔπεφτε κάτω ἀπό τό Κάστρο, ἕνας μαθητής, ἀνεβασμένος σ' ἕνα καμiónι, ἔμπηξε τήν κραυγή:

– Ζήτω ἡ Λευτεριά!

Μεσολάβησε μιά σιωπή κι ὕστερα σάν ἡλεχτρισμένο τό πλήθος, ἀπό χιλιάδες στήθια, ξεπήδησε πονεμένη, σκληρή κι ἄτεγκτη, σά χτύπημα μοίρας, ἡ κραυγή τοῦ τόπου:

– Ζήτω ἡ Λευτεριά!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιό ἀπό τά συνθήματα πού ἀκούγονται ἐκφράζει τόν τίτλο τοῦ ἀποσπάσματος καί γιατί;
2. Ἐξετάζοντας τά ἐπεισόδια τῆς διαδηλώσεως νά βρεῖτε μέ ποιούς τρόπους ἐκφράζεται ἡ λαϊκή χαρά.
3. Ἀπό ποιά συνθήματα φαίνεται ἡ ἐθνική ὁμοφωνία (ὁμόνοια) καί ποιά ἐπίδραση εἶχε αὐτό τό πνεῦμα στό ἔπος τοῦ '40;

ΛΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (1909-1965). Γεννήθηκε στή Μόρφου τῆς Κύπρου. Ὅταν ἦταν ἀκόμη νέος, ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα κι ἐργάστηκε ὡς δημοσιογράφος. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πολιτική. Ἐγράψε τά μυθιστορήματα: *Νέος μέ καλὰς συντάσεις* (1935), *Ὁ κάμπος* (1936), *Ἀρματωμένοι* (1947), πού ἀποτελεῖ τό χρονικό τῆς ἐποποιίας τοῦ ἀλβανικοῦ πολέμου, καί τά θεατρικά ἔργα: *Ὀνειρο ἀγάπης*, ἐμπνευσμένο ἀπό τήν κατοχή, *Θεοδώρα*, *Ὀμηροί*.

[‘Ο γεροταγματάρχης]

Τό απόσπασμα είναι από τόν ‘Απρίλη (1946), ένα βιβλίο αναμνήσεων του συγγραφέα. Τό κείμενο παρουσιάζει τό πορτραίτο ενός από τούς ηλικιωμένους αξιωματικούς πού είχαν ανακληθεί στήν ύπηρεσία, γιά νά χρησιμοποιηθοῦν στό μέτωπο τῆς Ἀλβανίας. Τό πρόσωπο καί τά περιστατικά είναι πραγματικά.

Από καιρό, προτού ἀκόμα μποῦμε στ’ ἀλβανικά χῶματα, μᾶς παρακο-
λουθοῦσε ἡ φήμη ενός γεροταγματάρχη τοῦ πυροβολικοῦ, «ἐφέδρου
ἐκ μονίμων». Εἶχε τή διοίκηση μιᾶς μοίρας ὀρειβατικοῦ, σκαρφάλωνε τ’
ἄξενα* ἄρβανίτικα βουνά, ἔστηνε τίς πυροβολαρχίες του μονονυχτίς
στίς πιό ἀπίθανες κορφές, πού μονάχα ὁ ἥλιος βλέπει, καί, χαράματα
τήν ἄλλη μέρα, ράντιζε τό σαστισμένο ἐχθρό μέ φωτιά καί μέ σίδερο,
τοῦ βούλωνε τά κανόνια. ‘Ο τρόπος πού ἤξερε νά μεταχειρίζεται τό
πυροβολικό του, χωρίς νά χάνει οὔτε βολή, ἡ λεβέντικη παλικάριά του,
– ἡ δυσανάλογη μέ τά χρόνια πού τόν βαραῖναν – ἄλλες ἀκόμα πολεμι-
κές ἀρετές, συνδυασμένες μέ βαθιά συναδελφότητα γιά τό φαντάρο,
τόν ἔφερναν στήν ὀλόπρωτη γραμμή τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγῶνα. Οἱ συ-
νάδελφοι τοῦ πεζικοῦ, ὅταν τόν ἀκούγανε νά βροντάει πίσω ἀπό τίς θέ-
σεις τους, νιώθανε πώς ἀκουμπᾶνε σ’ ἀτράνταχτο ἀντιστύλι*. ‘Ηταν
ἐγγύηση ἡ συνεργασία τοῦ ταγματάρχη Κωστάκη σέ μιάν ὁποιαδήποτε
ἐπιχείρηση.

Ποιός τό ξέρει κεῖ κάτω στήν Ἀθήνα τ’ ὄνομά του; Στοιχηματίζω
πώς κανένας. ‘Οποῖος ὅμως ἔτυχε νά λάβει μέρος σ’ ἐκστρατείες, κι ἂν
δὲ γνωρίζει τυχόν τ’ ὄνομα τοῦτο, θά ξέρει βέβαια τό βαθύ ρόλο πού
παίζουνε στό φρόνημα ενός στρατοῦ κάποια ὀνόματα θρύλοι. Θά ξέρει
τήν κρυφὴ δίψα πού κατέχει τήν ψυχὴ τοῦ φαντάρου γιά ὑποδείγματα
ιδανικά, ζωντανά σύμβολα, ἥρωες πού ἐνσαρκώνουνε βαθυτέρες κι
ὁμαδικές λαχτάρες. ‘Η στρατιά, πού εἶναι μιὰ ἀπέραντη οἰκογένεια,
ἔχει τή μυστικὴ τῆς ιδιωτικῆς ζωῆ καί τούς ἐφέστιους θεούς* τῆς. Καί τί

ἄξενος: ἀφιλόξενος.

ἀντιστύλι: στήριγμα.

ἐφέστιος θεός: θεός προστάτης τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου.

άλλο είναι οι ἐφέστιοι θεοί ἀπὸ ἥρωες προγονικούς, πού μέ τό διάβα τῶν καιρῶν τράφηκαν μέ θύμῃσες, παραδόσεις, βίους γενεῶν, θανάτους, αἵμα; Τράφηκαν καί γιγαντώθηκαν. Θεός ἐφέστιος στεκότανε καί γιά μᾶς, ἐκεῖ στήν Ἀλβανία, ὁ Κωστάκης.

Τόν ἀκούγαμε, μά δέν τόν εἶχαμε ἰδεῖ. Τόν καιρό πού τό φύσημα τῆς τύχης μέ εἶχε φέρει ἐμένα στό στρατηγεῖο, ὁ Κωστάκης βρισκότανε μέ τίς πυροβολαρχίες του στή Χειμᾶρα. Πολεμοῦσε ἀδιάκοπα, ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες τοῦ πολέμου, εἶχε φάει συντροφικά μέ τοὺς φαντάρους του τίς νεροποντές τοῦ Νοέμβρη καί τὰ χιόνια τοῦ Δεκέμβρη, εἶχε ὀργώσει τὰ κορφοβούνια δίχως ἀναπαμό, ἀργάστηκε* ἀπό τή φωτιά, ἀπό τοὺς βοριάδες, ἀπό τό χιόνι. Ξάφνου ὁ Ἀρχηγός τοῦ Πυροβολικοῦ, πού ἦτανε συντοπίτης του καί φίλος, ἀποφάσισε νά τόν ξεκουράσει. Τόν μετακάλεσε λοιπόν στό στρατηγεῖο, γιά ἓνα διάστημα...

Ἦ εἶδῃση κυκλοφόρησε ἀστραπιαῖα:

—Ἐρχεται ὁ Κωστάκης!

Περιέργεια ἀνυπόμονη, συγκίνηση γέμισε ὅλους ἐμᾶς πού τόν καρτερούσαμε νά φτάσει. Καί μιά μέρα, τό βῆμα του βαρύ, βροντερό, ἀντρίκιο, ἀκούστηκε ν' ἀνεβαίνει τή σκάλα τῆς Διοίκησης Πυροβολικοῦ. Τόν συνόδευε, ἀντίταλος ρυθμικός, τό χτύπημα στά σκαλοπάτια μιᾶς μαγκούρας.

Ἦταν ἓνας μᾶλλον ψηλός στ' ἀνάστημα γέροντας, μέ δίκωχο λεβέντικα στραβό στό ψαρό κεφάλι, πρόσωπο χαρακωμένο ἀπό τὰ χρόνια καί τίς κακουχίες, μάτι ζωηρό, ριχτό μoustάκι. Οἱ κινήσεις του, τό βάδισμά του, πρόδιναν μιά ζωντάνια ἀσυνήθιστη στήν ἡλικία αὐτή. Βροντοῦσε περπατώντας τήν ἀχώριστη μαγκούρα του μέ νταϊλίκι* πεισματερό. Στό πρόσωπό του, τό τραβηγμένο κι ἄδρό, παίζανε χαρούμενα τίς λάμπεις τους καί τίς σκιές μιά πρωτόγονη παλικάριά, βουνίσια, καί μιά φαιδρότητα γεμάτη θυμοσοφία*, ὠριμη μαζί καί παιδική.

— Γειά σας, παιδιά!

Σταθήκαμε προσοχή, νά περάσει. Ὅμως στά χεῖλη μας, σάν ἀπό ψυχόρμητη, μαντική συμπάθεια, σχεδιάστηκε κιόλας ἓνα χαμόγελο φιλικό. Ὁ γέροντας αὐτός μέ τήν κολοκοτρωνέικη μορφή, τήν κόψη τοῦ ὀπλαρχηγοῦ, ἦταν ἀνωτέρός μας ὅμως ὄχι καί διαφορετικός. Τά αἱμάτα μας, τό ἔβλεπε μέ τό πρῶτο, συγγενεῦαν. Ὁ ταγματάρχης Κωστάκης ἐρχόταν ὁλόισα ἀπό τὰ σπλάχνα τοῦ λαοῦ.

ἀργάζω: κατεργάζομαι ὅπως τὰ δέρματα, μτφ. σκληραγωγῶ.
νταϊλίκι: παλικάριά.

θυμοσοφία: ἱκανότητα νά φιλοσοφοῦμε ἢ νά μή χάνουμε τήν ψυχραιμία μας σέ κρίσιμες περιστάσεις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ούμβερτος Άργυρός: *Μεταφορά τραυματία*

Στό γραφείο μέσα οι δύο γέροι, ό 'Αρχηγός κι ό ταγματάρχης, άγ-
καλιαστήκαν.

– Τί μέ θέλεις έδω; ρωτάει ό Κωστάκης άπότομα, άφου κάθισε.

– Νά μείνεις νά ξεκουραστείς.

– Δέν έχω δουλειά έγώ έδω. Τά παιδιά κεί κάτω μέ περιμένουν.

Πραγματικά· τά «παιδιά» – οί πυροβολητές του, οί άξιωματικοί – πού
του είχανε λατρεία, δύσκολα θά τό παραδέχονταν νά τούς λείψει.
"Όμως ό 'Αρχηγός επέμενε, ήξερε καλά τόν όρμητικό κι άσυλλόγιστο
χαρακτήρα του γεροπολεμιστή· δέν ήθελε νά τόν αφήσει, στήν ήλικία
πού βρισκότανε, νά κακοπάθει. Έδέησε νά μεταχειριστεί όλη του τήν
έπιβολή, γιά νά τόν πείσει. Στά τελευταία τόν διέταξε σάν άνώτερος.
"Ο νους του Κωστάκη έμενε ώστόσο γυρισμένος πάντα κατά κεί, τίς
πυροβολαρχίες του πού τόν καρτεράνε στή Χειμάρα. Τέλος, ύστερα
άπό ώρα καί κάμποσες φωνές, ύπόκυψε. Τά μάτια του γεμίσανε δά-
κρυα. 'Ανάγκη λοιπόν ν' άποχωριστεί τούς συντρόφους του δύσκολου
κι άξέχαστου καιρού.

Κι έμεις άπ' έξω, στό διάδρομο, σκύψαμε ό ένας στ' αúτί του άλλου
μέ ταραχή:

– Κλαίει ό Κωστάκης... κλαίει!

'Από τή μέρα κείνη μās δόθηκε ή εύκαιρία νά τόν συναντάμε κάθε
μέρα στους δρόμους του χωριού ή στά γραφεία. Τό στρατηγείο δέν
ήτανε τό στοιχείο του – τό 'βλεπες μέ τό πρώτο αúτό. Παράδερνε στόν
περίγυρό μας πλανταγμένος καθώς τό ψάρι έξω από τό νερό, τριγύ-
ριζε άνήσυχα, γεμάτος άμηχανία, μή ξέροντας τί νά κάνει, άνέβαινε τά
γραφεία, κατέβαινε, καθότανε στους καφενέδες, έστηνε κουβέντες μέ
τούς φαντάρους, βροντούσε τή μαγκούρα του, έφευγε, ξαναρχόταν.
Δέν ήταν έπιτελικός, όχι, ό κόσμος τών άξιωματικών έδω είχε
άλλιώτικη κόψη – μισο-γραφειοκρατική, μισο-κοσμική – πού αúτουνοú
δέν του πήγαινε. Μάντευες τήν κλίση του νά κάνει περισσότερο παρέα
μέ φαντάρους, γιατί μαζί τους μιλούσε τήν 'ίδια γλώσσα, τήν άπλοική·
εκείνοι τόν αγαπούσαν δίχως νά τόν κρίνουν. Στή συνειδήσή τους, ό
πόλεμος ήτανε πράξη λεβέντικη, ξέσπασμα ψυχής στόν άνοιχτόν
άέρα, όχι βερέμικος* λογαριασμός στόν μπουχτισμένο* από τσιγαρίλα
κλειστό χώρο ενός γραφείου. Χωρατατζής καί χαροκόπος ό ταγματάρ-
χης Κωστάκης, είχε ώστόσο μιά προσήλωση φανατική στό θεία: γκόλ-
φι* του οί Προφήτες κι ή 'Αποκάλυψη. Θρησκεία του κεφαλιού του,

βερέμικος: καχεκτικός, άρρωστιάρης.

μπουχτισμένος: χορτασμένος, άηδιασμένος.

γκόλφι: φυλαχτό.

αὐθεντικά προσωπική, πού δίχως κι ὁ ἴδιος νά τό ξέρει πῶς, τήν εἶχε χτίσει κατ' εἰκόνα κι ὁμοίωση τοῦ ἑαυτοῦ του.

—Ὁ Θεός εἶναι Ρωμιός, μωρέ! σοῦ 'λεγε καμιά φορά, βροντώντας ἀπειλητικά τή μαγκούρα του.

Ἑρωτήσεις

1. Εἶναι δικαιολογημένη ἡ φήμη πού εἶχε στό στρατό ὁ ταγματάρχης; Γιατί;
2. Γιατί ὁ συγγραφέας τόν παρομοιάζει μέ τούς ὀπλαρχηγούς τοῦ '21; Τί κοινό ἔχει;
3. Ἡ φράση τοῦ Κωστάκη *Ὁ Θεός εἶναι Ρωμιός* σᾶς θυμίζει παρόμοιο λόγο τοῦ Κολοκοτρώνη; Ποιόν;
4. Ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ στήν ἀφήγησή του πρῶτο πρόσωπο: τί μεταδίδει μέ αὐτόν τόν τρόπο στόν ἀναγνώστη;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907 καί ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπό τό πλούσιο πεζογραφικό του ἔργο ἀναφέρουμε τούς *Δεσμῶτες*, τή *Μενεξεδένια Πολιτεία*, τήν *Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ*, τόν *Ἀπρίλη*, τό *Δίχως Θεό*. Θεατρικά ἔργα: *Ὁ Σταυρός καί τό σπαθί*, *Θεοφανῶς*, *Θωμᾶς ὁ δίψυχος* κ.ἄ. Ἐγράψε ἐπίσης πολλά δοκίμια πού ἀναφέρονται σέ προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος.

Ὁδυσσεύς Ἑλύτης

[Κεῖνοι πού ἐπράξαν τό κακό]

Τό ποίημα Ἄσμα ἡρωϊκό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας πρωτοδημοσιεύθηκε τό 1945 στό περιοδικό Τετράδιο (τεῦχ. 2). Ὁ ποιητής τό λέει ἡρωϊκό καί πένθιμο, γιατί αὐτά εἶναι τά δύο βασικά του χαρακτηριστικά, ὕμνος στή λεβεντιά τοῦ χαμένου ἀνθυπολοχαγοῦ καί θρήνος γιά τό θάνατό του. Στό παρακάτω ἀπόσπασμα τονίζει πόσο πλούσιο σέ ἀγῶνες καί ἡρωϊσμό εἶναι τό παρελθόν μας.

Κείνοι πού ἐπράξαν τό κακό – τούς πήρε μαῦρο σύγνεφο.
 Ζωή δέν εἶχαν πίσω τους μ' ἔλατα καί μέ κρύα νερά,
 μ' ἄρνι, κρασί καί τουφεκιά, βέργα καί κλημοτόσταυρο·
 παππού δέν εἶχαν ἀπό δρύ κι ἀπ' ὀργισμένον ἄνεμο,
 στό καραούλι δεκαοχτώ μερόνυχτα
 μέ πικραμένα μάτια.
 Τούς πήρε μαῦρο σύγνεφο – δέν εἶχαν πίσω τους αὐτοί
 θεῖο μπουρλοτιέρη, πατέρα γεμιτζή*,
 μάνα πού νά 'χει σφάξει μέ τά χέρια της,
 ἢ μάνα μάνας πού μέ τό βυζί γυμνό
 χορεύοντας* νά 'χει δοθεῖ στή λευτεριά τοῦ Χάρου!

Ἑρωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τίς μεταφορικές ἐκφράσεις τοῦ ποιήματος καί νά βρεῖτε τό νόημά τους.
2. Ὁ ποιητής μιλάει γιά τό παρελθόν πού δέν εἶχαν οἱ ἔχθροί μας, ἀλλά εἶχε ὁ χαμένος ἀνθυπολοχαγός. Μελετήστε προσεχτικά τό κείμενο κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
 α) Τί παρελθόν ἔχουν οἱ Ἕλληνες πολεμιστές;
 β) Ἀπό τό παρελθόν αὐτό τί ἔχει σχέση μέ τούς πολεμικούς ἀγῶνες καί τί ἀναφέρεται σέ ἄλλες πλευρές τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς;
 γ) Ποιά σημασία ἔχει τό παρελθόν αὐτό γιά τούς πολεμιστές μας;
3. Τό ποίημα εἶναι γραμμένο σ' ἐλεύθερο στίχο. Νά βρεῖτε τίς διαφορές του ἀπό ἓνα παραδοσιακό ποίημα πού ἔχετε διδαχτεῖ.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Ὀδυσσέα Ἀλεπουδέλη. Γεννήθηκε στό Ἡράκλειο Κρήτης τό 1910. Σπούδασε Νομικά καί παρακολούθησε μαθήματα Φιλολογίας στή Σορβόνη. Θεωρεῖται ἀπό τούς πιό σημαντικούς σύγχρονους ποιητές, πού ἀνανέωσε τήν ἑλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αἰσιοδοξία του. Ἐμφανίστηκε στό γράμματά μας τό 1935, ἐποχή πού ἡ ἑλληνική ποίηση βρισκόταν ἀκόμη κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή τοῦ ποιητῆ Κ. Καρυωτάκη κι ἦταν γεμάτη μελαγχολία καί ἀπαισιοδοξία. Ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση, ἔγραψε ὅμως δοκίμια καί μελέτες. Ποιητικές του συλλογές: *Προσανατολισμοί* (1940), *Ἥλιος ὁ πρῶτος* (1943), *Ἄσμα ἡρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας* (1945), *Ἄξιον ἔστί* (1959), *Ἐξί καί μιά τύψεις γιά τόν οὐρανό, Τό φωτόδεντρο κ. ἄ. Μετέφρασε ἐπίσης ξένους ποιητές.*

γεμιτζής: ναυτικός παλιός κι ἔμπειρος, θαλασσόλυκος.
 χορεύοντας: ὑπονοεῖ τό χορό τοῦ Ζαλόγγου κι ἄλλα ἀνάλογα περιστατικά ἀπό τήν ἐθνική μας ἱστορία.

[Σπὴν Ἑλεύθερη Ὀρεινὴ Ἑλλάδα.]

Ὁ Γιάννης Μπεράτης, πού στόν πόλεμο τοῦ '40 πήγε ἐθελοντής στοῦ μέτωπο, φεύγει ἀπὸ τὴν κατεχόμενη πιά Ἀθήνα καί πηγαίνει, ἐθελοντὴς πάλι, νά καταταχθεῖ στὶς ἀνταρτικὲς ὁμάδες τῆς Ἡπείρου, πού πολεμοῦσαν τοὺς Γερμανοὺς κατακτητές. Ἐζήσε ἔτοι μιά σκληρὴ περιπέτεια, πού ὅμως τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νά γνωρίσει ἀπὸ κοντὰ τὴν ὄρεινὴ ὑπαιθρο καί τοὺς κατοίκους της, μέ τὴ φτώχεια καί τίς μικρότητές τους, ἀλλὰ καί μέ τὸ ἀδούλωτο φρόνημα. Αὐτὴ τὴν περιπέτεια διηγείται στοῦ βιβλίου του Ὁδοιπορικὸ τοῦ 43 (ἐκδόθηκε τὸ 1946), ὅπου ἀνήκει τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα.

Ἦταν ἓνα γέρικο πολυμεταχειρισμένο ζῶο πού πήγαινε ἀργὰ ἀργὰ καί μέ τὸ πάσο του ὅ,τι καί νά τοῦ 'κανες. Κι ὁ ἀγωγιάτης, ὁ Χριστόφορος, ἓνα νέο παιδί καμιὰ δεκαενηνιάρια χρονῶν, τὸ 'ξερε καί δέν τοῦ 'κανε τίποτε, παρά μόνο κάπου κάπου, ὅταν τὸν ἔπιανε καί τὸν ἴδιο νύστα ἀπ' τὴν πολλή βραδύτητα κι ἤθελε νά ξυπνήσει, τοῦ 'μψηζε ἄξαφνα κι ἐντελῶς ἀνεπικαίρα καμιὰ φωνή πού δέν ἔφερνε κανένα ἀποτέλεσμα. Μά γιὰ μένα, στὴν κατάσταση πού βρισκόμουν, αὐτὰ ὅλα, αὐτὸ τὸ σιγανὸ καί ἡμερο περπάτημα τοῦ μουλαριοῦ, ἦτανε ὅ,τι μοῦ χρειαζότανε κι εὐλογοῦσα τίς περιστάσεις πού κάνανε νά μὴ μᾶς τύχει κανένα ἄλλο. Κι αὐτός ὁ Χριστόφορος ἦτανε ἓνας ἐξαιρετικὰ καλὸς καί γλυκομίλητος νέος καί δέν ξέρω ἂν τ' ὄνομά του ἢ τὸ γενικὸ ὕφος του μοῦ ὑποβάλλανε τὴν ιδέα πὼς περπατάει δίπλα μου κάποιο πολὺ σεμνὸ καλογεροπαιδί.

Εἶχαμε φτάσει πιά τὰ ἔλατα, ἦταν πολὺ πρωί, κι ἐδῶ πάνω ἔκανε ἀφάνταστο κρὺο γιὰ καλοκαίρι. Πρῶτη μου φορὰ ἔβλεπα «Πεδίον Ρίψεως»*. Ἦταν μιά καλοδιαλεγμένη μικρὴ μακρόστενη κοιλάδα, ἀπολύτως ἴσια σχεδόν, κλεισμένη γύρω γύρω ἀπὸ ἀπότομα ψηλὰ βουνά. Ἐνανάγκη τὸ ἀεροπλάνο (ἂν δέν ἦτανε πολὺ μεγάλο κι εἶχε καλὸ πιλότο) μπορούσε νά προσγειωθεῖ. Τίς νύχτες, ὅταν εἶχαν σχετικὴ εἰδοποίηση ἀπ' τὸν ἀσύρματο, ἀνάβανε μεγάλες φωτιές στίς τέσσερις γωνιές καί

Πεδίον ρίψεως: ἓνα πλάτωμα σὲ ὄρεινὴ περιοχὴ, ὅπου τ' ἀεροπλάνο τῶν Ἀγγλῶν συμμάχων ἔριχναν μέ ἀλεξίπτωτα ἐφόδια γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀντάρτες.

περιμένανε. Ὁ φόβος ἦτανε μὴν περάσει κανένα ἐχθρικό – μά δέ μποροῦσε νά γίνει ἀλλιῶς.

Ἦτανε τρία τέσσερα τέτοια «Πεδία Ρίψεως» σ' ὅλη τὴν Ἐλεύτερη Ὁρεινὴ Ἑλλάδα καὶ κάπου, λέει, ἦτανε κι ἓνα κανονικό ἀεροδρόμιο. Ἔτσι τὶς σκοτεινὲς νύχτες, ἀνάμεσα στὶς μεγάλες φωτιές, μέ εἰδικὰ ἀλεξίπτωτα ἔπεφτε τὸ «μάννα τ' οὐρανοῦ»: ὄπλα, φυσίγγια, στολές, πουλόβερ, μάλλινες κάλτσες καὶ ἄρβυλα, ρύζι καὶ στάρι καμιά φορά...

Περνούσαμε κάτι μακρόστενα ὁροπέδια, ἤμαστε βουτηγμένοι ὡς τὸ λαιμό σχεδόν μέσ στὶς ὀλοφούντωτες φτέρες κι ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, ἀπ' τὶς δυὸ πλευρές, πού ὅλο ἀπαλὰ ἀνηφορίζανε, γιὰ νά φτάσουν τὶς πυκνοδασωμένες κορφές, ἔλατα μεγάλα, τεράστια, βαθυπράσινα, ὀλάνθιστα σέ κάθε κλῶνο μ' ἐκείνον τὸν παράξενο καρπὸ τους σάν ἴσιο ἀναμμένο κεράκι χριστουγεννιάτικου δέντρου – κι ἀπάνω ἀπάνω, στὴν κορφή, μέ τὸ συμμετρικὸ σταυρὸ τους, πού ἀργολικνιζότανε ὁμαδικά, σάν μέ κρυφὸ παράγγελημα, πέρα δῶθε κάτω ἀπὸ ἓνα καταγάλανο οὐρανό. Ὁ ἦχος ἀπὸ πλῆθος κουδοῦνες, κουδούνια, κουδουνάκια (βαριόηχα, καμπανιστὰ – ἄλλα κρυστάλλινα) γέμιζε ἀκατάπαυτα ἀπὸ παντοῦ τὸν ἀέρα, ἀπὸ ψηλά, μά μᾶς ἦτανε ἀδύνατο νά δοῦμε τὰ σκόρπια κοπάδια ἀπὸ γελάδες, ἀπὸ γίδες, ἀπὸ πρόβατα, πού βόσκανε τὸ πλούσιο γρασιδί κάτω ἀπὸ παχιοὺς ἴσκιους καὶ μουσκεμένες δροσιές. Περιέργο! Ὅσο προχωροῦσα ὅλο καὶ συνεχόμουνα, ἂν κι οἱ γιατροὶ εἶχαν πεῖ πὼς θέλω ἀκόμη σχεδόν ἀπόλυτη ἀκίνησι. Κι ὄχι μόνο τώραμποροῦσα νά περπατᾶω, ἀλλὰ μ' ἄνοιγε τὸ κέφι, φούσκωνε τὸ στήθος μου μέ βαθιὲς ἀναπνοές, μισοχαμογελοῦσα, ἔτσι ἀόριστα, παντοῦ, σφύριζα καὶ κάπου κάπου σιγοτραγοῦδαγα κιόλας. «Ἐ! Ἐ! ἀναστήθηκε ὁ Λάζαρος!» ἔλεγε ὁ Σωτήρης ἢ ἐγὼ ἢ ὁ Χριστόφορος. Μά ὁ Χριστόφορος ὅλο κοντοστεκότανε τώρα καὶ δίσταζε. Ἔχει πολλές ἀμφιβολίες ἂν πήραμε καλὴ κατεύθυνση. Δέν τὸν ἔχει ξανακάνει τὸ δρόμο πρὸς τὴν Καστανιά. Κι ἔτσι πού εἴμαστε τώρα μπερδεμένοι μέσ στὶς φτέρες, δέν τοῦ εἶναι δυνατόν ἀκόμη καὶ τοῦ ἴδιου μέ τὸ τόσο ἐξασκημένο μάτι καὶ μέ κεῖνο τὸ βαθύτερο ἔνστιχτο πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος τῆς υπαίθρου, πού κάθε τόσο διασχίζει κατάμονος ἐρημιές, νά διακρίνει κανένα μονοπάτι καὶ κάπως νά προσανατολιστεῖ.

Τὸν ἐβλεπες συχνά νά στέκεται ἀκίνητος (ἤμαστε μόνο αὐτός, ὁ Σωτήρης κι ἐγώ), νά γυρίζει γύρω γύρω τὸ κεφάλι του μέ ἀνασηκωμένη τὴ μύτη, ἔτσι σάν νά ὁσμίζεται τὸν ἀέρα πού ξετρυπώνει μέσ ἀπ' τὰ ἔλατα, κι ἄξαφνα νά μᾶς ἀλλάζει τὴν κατεύθυνση μέ μιὰ ἐλαφρότατη κλίση δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Κάθε τόσο, γιὰ νά μπορέσει νά σκεπάσει τὴ συμφωνία τῶν ἀόρατων κουδουνιῶν πού πλημμυροῦσε ἀσταμάτητα ἀπὸ παν-

τοῦ τό τοπίο, ἔβαζε τὰ δυό χέρια του γύρω ἀπ' τό στόμα του καί φώναζε μ' ὅλη του τή δύναμη στήν ιδιότυπη βουνίσια προφορά του:

«'Ε! βρέ πρατάρ'! 'Ε, πρατάρ'!».

Γύρευε κάποιο «προβατάρη», λέει, πού δέ μπορεί νά μήν εἶναι κάπου κοντά στά κοπάδια του, μά πού παρ' ὅλες τίς φωνές του δέν ἐμφανίζεται, οὔτε ἀπαντάει, γιατί ὀρισμένως δέν εἶναι δυνατό νά μᾶς ἀκούσει μέσα σ' αὐτό τό ἀκατάπαυτο μεταλλικό ἠχολόγημα πού θαρρεῖς πιά πώς εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος ὁ ἦχος τῆς κρυστάλλινης ἀτμόσφαιρας.

Καί τώρα πιά, ὅλο προχωρώντας, (τό σβήσιμο τῶν ἡχων ἔγινε τόσο βαθμιαῖα, πού δέν τό κατάλαβες) βρισκόμαστε μέσα σέ μιά ἀπόλυτη σιωπή. Δέν ξέρεις – ἀκόμη καί κείνη τή στιγμή – μέ τί νά παρομοιάσεις ὅλα τὰ γύρω σου: μέ κάποιο μακάριο παράδεισο ἢ μέ τήν πιό ἡμερὴ παρθενική ζούγκλα. Ὁλη ἡ βλάστηση, μ' ἓνα ἀνοιχτοπράσινο, σχεδόν γαλάζιο χρῶμα, εἶναι πλατύφυλλη, ἀπαλή καί χαδιάρα στό ἀγγίγμα – καί τώρα πιά δέ βλέπεις οὔτε κι αὐτό ἀκόμη τό κεφάλι τῶν συντρόφων πού βουλιάξανε σιωπηλά μέσα της. Μόνο ἀπό κάτι ἀνατριχιάσματα ἐδῶ κι ἐκεῖ τῆς ὀλόστρωτης γυαλιστερῆς ἐπιφάνειάς της μαντεύεις τό δρόμο τους καί κάπως ἀκολουθαῖς. Καί λίγο πιό πέρα, στά πλάγια σου, εἶναι ἓνα γλυκό δάσος ἀπό πανύψηλα δέντρα, πού τὰ φύλλα τους, φωτισμένα ἔντονα ἀπό πάνω, ἀφήνουνε νά φιλτράρεται ὡς ἐσένα τό φῶς τοῦ ἡλίου – ἀλλά φυσικί. Ἀναρίθμητοι σκίουροι, μέ τίς φουντωτές ἀναστραμμένες οὐρές τους, κάθονται πάνω στούς κλώνους τους καί σέ κοιτοῦν μέ τὰ μαῦρα χάντρινα ματάκια τους ἢ πηδοῦν καί κυνηγοῦνται τσιρίζοντας ἀπό κλαρί σέ κλαρί.

Κι ἄξαφνα ἡ φύση ἄλλαξε τόσο ἀπότομα, σάν νά 'νοιξες μιά πόρτα, τήν ἐκλείσεις πίσω σου καί μπῆκες σ' ἓναν ἄλλο κόσμο. Αὐτό ἐδῶ ἦταν τό τελευταῖο σύνορο τῆς Ἀκαρνανίας. Ἀπό τώρα καί πέρα ἀρχίζει ἡ Ἡπειρος.

Ἦτανε τόσο σκόρπιο τό χωριό, πού μπαίναμε μπαίναμε κι ἀκόμη δέ βρισκόμαστε πουθενά. Ἡ «Μεγαλόχαρη», εἶχε πεῖ ἐδῶ καί δέν ξέρω πόση ὥρα ὁ Χριστόφορος.

Ἦταν οἱ ἀρχές τοῦ δειλινοῦ. Εἶχαμε περπατήσει ἀπ' τὰ Κανάλια πάνω κάτω ὀχτῶ ὥρες. Ἡ Καστανιά, τό τέρμα τῆς σημερινῆς πορείας μας, ὅπως εἶχαμε προὑπολογίσει, εἶχε φανεῖ μέ τ' ἄσπρα μικροσπιτάκια της, σάν παιγνίδια παιδιῶν – μά ἐκεῖ πέρα μακριά, στά μισά τῆς ἀπέναντι ὁροσειρᾶς πού μᾶς ἔκλεινε τόν ὀρίζοντα. Ὀρισμένως δέν ἦτανε δυνατό νά φτάσουμε ὡς ἐκεῖ ἀπόψε.

“Όλα τὰ παράθυρα ἀνοίγανε καί κάτι σάν γριές θλιμμένες Μοῖρες βγαίνανε καί μᾶς κοιτούσανε. “Όλες ἱκετευτικά γέρνανε καί μᾶς ζητοῦσαν λίγο κινίνο καί καμιά ἀσπιρίνη γιά τό παιδί. (Ποιό παιδί;) “Ορισμένως θά μᾶς εἶχαν πάρει γιά γιатρούς.

Μπήκαμε σέ μιά αὐλή. Κάποιοι παπᾶς σ’ ἓνα μουλάρι μᾶς ἔδειξε πού νά μποῦμε. Μά δέν ἦτανε κανένας ἀρμόδιος πιά ἐδῶ. “Όλο τό ἀντάρτικο τμήμα εἶχε ξεκινήσει ἀκριβῶς χτές. Μέσα σ’ ὅλο τό χωριό δέν εἶναι παρά οἱ λίγοι κάτοικοι πού ἀπομένουν – καί τούς ἔχει θερίσει τό θανατικό, ἰδίως τὰ παιδιά ὥς δεκαπέντε δεκάξι χρονῶν. Κανείς δέν μπορεῖ νά καταλάβει τί εἶναι. “Εδῶ μέ τόσα δέντρα! μέ τόσα νερά! – πού ἐρχόντουσαν ἄλλοτε γιά ἐξοχή κι ἀπ’ τὰ Τρίκαλα ἀκόμη!...

Εἶναι ἓνας πυρετός – πυρετός βαρβάτος: 40, 41, 42, καί μετὰ τούς πιάνουν ὅλους ἐμετοί καί δυσεντερία – καί σέ τρεῖς τέσσερις μέρες πάει τό παιδί.

Καθόμαστε πάνω σ’ ἓνα πάγκο καί δαγκάνουμε κάτι ἀραποσίτια πού τὰ ἔχουν κόψει γιά μᾶς. Μετὰ μᾶς φέραν σ’ ἓνα ποτήρι νερό. Τό ἴπινα καί τό φοβόμουν καί μετανοοῦσα πού δέν κρατήθηκα. “Ορισμένως τύφος ἦτανε ὅλα τοῦτα πού λέγανε. “Όλα τὰ χωριά τοῦ Βάλτου* τὰ ἔχει θερίσει φέτος αὐτό τό κακό. Καί δέν ἔχουν οὔτ’ ἓνα φάρμακο. – Θά σᾶς κάνω χρυσούς, παιδάκι μου, ἂν μοῦ δώσετε κι ἡ Παναγία νά φυλάει τό δρόμο σας, ἔλεγε μιά μητέρα πού εἶχε πλησιάσει. Κι ἄχ! ὁ γιатρός ἔφυγε κι αὐτός μαζί μέ τούς ἀντάρτες. Κι ἔχει τό παιδάκι της, μιά χαρά κοπελίτσα – μόνο τόν ἄλλο μήνα τὰ ἔκλεισε τὰ δεκαπέντε – καί τώρα ὁ πυρετός τό καίει νύχτα μέρα καί δέν ξέρει, ἄχ! δέ ξέρει τί νά τοῦ κάνει...

Κεῖνη τήν ὥρα κατεβάζανε μέσ στήν αὐλή ἓνα ὁμορφο κοριτσάκι, μέ κομμένα πόλκα τὰ μαλλιά του πού τιναζόντουσαν ἐδῶ κι ἐκεῖ, καθώς δέ μπορούσε νά κρατήσει ἴσιο τό κεφάλι του. Δυό γυναῖκες τό ὑποβαστάγανε κατ’ ἀπ’ τίς μασχάλες καί τὰ μάτια του ἦταν ἀτενή καί μεγαλωμένα καθώς πέρασε μιά στιγμή τήν αὐλη ματιά του ἐπάνω μας. “Η γυναῖκα πού μᾶς μιλοῦσε ἔκρυσε τό πρόσωπό της μέσ στά δάχτυλά της κι ἔφυγε κλαίγοντας γιά τό σπῖτι.

“Αρχισε πιά νά βραδιάζει κι ἔπρεπε νά φτάσουμε στήν Καταβόθρα, προτοῦ σκοτεινιάσει γιά καλά. Καθώς διασχίζαμε τό χωριό, πάλι οἱ ἴδιες φωνές μᾶς ἀκολουθοῦσαν ἀπό κάθε παράθυρο: «Γιатρέ! λίγο κινίνο! “Θά στό πληρώσω ὅσο ὅσο, γιатρέ!».

Κατεβάζαμε τό κεφάλι καί μεγαλώναμε τό βῆμα. Κάπου κάπου, μή

Βάλτος: περιοχή τῆς Ἀκαρνανίας.

μπορώντας πιά, φωνάζαμε πώς δέν είμαστε γιατροί – καί τί γυρεύουν από μᾶς.

Ἐξω ἀπ' τό χωριό ἀνασάναμε λίγο καί κάτι χωριάτες μᾶς στρίψανε τό πρῶτο τσιγάρο μέσα σέ καλαμποκόφυλλο. Ἦταν ἓνα ἤρεμο δείλι, κι ἐκτός ἀπ' τά βήματά μας καί τά πέταλα τοῦ μουλαριοῦ, κανένας ἄλλος ἦχος δέν ἀκουγότανε. Κοίταγα ἐκεῖνο τό συμπαγή ὄγκο τῶν βουνῶν πού ἔπρεπε ἀπό αὔριο τό πρῶί νά διασχίσουμε, γιά νά φτάσουμε κάποτε σ' ἐκεῖνο τό Βουλγαρέλι, πού κάπου ἐκεῖ μέσα θά 'ταν καταχωνιασμένο κι αὐτό.

Ἀπ' τήν Καταβόθρα, ὅπου εἶχαμε κοιμηθεῖ στό ἔρημο καί ξεχαρβαλωμένο μονοτάξιο σχολεῖο της, εἶχαμε ξεκινήσει τό πρῶτο χάραμα. Κατά τό μεσημέρι, σκαρφαλώνοντας ὀλοένα, εἶχαμε φτάσει στήν Καστανιά. Ἦταν μιά μεγάλη παρηγοριά πού τό μοναδικό μαγαζάκι της εἶχε λίγο τσίπουρο ἀπό κούμαρα καί λίγη ἰσκιά ἐπὶ τέλους κάτω ἀπό μιά σκέπη. Μά ὁ διοικητής τοῦ ἀντάρτικου τμήματος δέν εἶναι σήμερα ἐδῶ καί μᾶς καλωσορίζει κάποιοις νέος ὑπολοχαγός.

Μᾶς πῆρε καί πήγαμε στό γραφεῖο του, στό «Λόχο». Ἦταν ἓνα παιδί πού χτυποῦσε μέσ στά στήθια του μιά ἄδολη, ἀγνή κι ἐνθουσιώδης, καρδιά.

Ὅλα – ὕστερα ἀπό τόσον καιρό – ἦταν πεντακάθαρα ἐδῶ κι αἰστανόσουν ἀκόμη πιό πολύ δροσιά. Τό μικρό δωματιάκι εἶχε δυό μεγάλα ὀρθάνοιχτα παράθυρα: τό 'να ἀνατολικά, τ' ἄλλο δυτικά. Καθώς κάθισα μπρός στό γραφεῖο του, εἶχα μιά ἀπεριόριστη θέα οὐρανοῦ, βουνῶν καί κάμπου. Οἱ κρانيές, αὐτό τό παράξενο δέντρο μέ τούς στυφούς κατακόκκινους κερασένιους καρπούς του, σάν ἓνα κοράλλινο κομπολόι πού τό πέταξε ψηλά, σκόρπισε καί στάθηκε στὸν ἀέρα, φτάνανε ὡς τό πεζούλι τῶν παραθυριῶν καί μερικά κλωνάρια τους τρυπῶνανε μέσα, ἀργοχτυπώντας σέ κάθε φύσημα τά τετράγωνα τζάμια πού τά κατοπτρίζανε σάν ἀρυτίδωτες ἐπιφάνειες νεροῦ.

Ὅλα ἦταν τακτοποιημένα καί στή θέση τους ἐδῶ μέσα – ἀκόμη κι ἓνα τόσο ἐτερόκλητο* ὑλικό ἀπό βιβλία, ἐφημερίδες, σκόρπιες σφαῖρες, χειροβομβίδες, στοιβαγμένα ὅπλα στίς γωνιές καί δυό λυμένα πολυβόλα πιό πέρα. Οἱ τοῖχοι ἦταν κάτασπροι, φρεσκοσοβατισμένοι, κι ἐπάνω τους, ἰδίως σέ 'κείνον τὸν τοῖχο πού ἔπεφτε πίσ' ἀπ' τήν πλάτη του σάν καθότανε στό γραφεῖο του, σέ γυαλιστερές ὀλοκαίνουριες κόλλες διαγωνισμοῦ ἦτανε καλλιγραφημένοι μέ ἀνοιχτογάλαζο μελάνι στίχοι καί φράσεις τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Ρήγα Φερραίου, τοῦ Κοραῆ, μέ τά

ἐτερόκλητος: κάθε εἶδους.

ονόματά τους μεγαλύτερα και κεφαλαῖα ἀπό κάτω.

Ήταν μιά νεανική καρδιά πού χτυποῦσε κι εἶχε κλείσει μέσα της ὅλη τὴν Ἑλλάδα – κι ὅλ' αὐτό τό δωμάτιο, δέ ξέρω γιατί, σοῦ θύμιζε συγχρόνως κελί μοναχοῦ πού ἀσκητεῦει μέσ στὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς του.

Ἑρωτήσεις

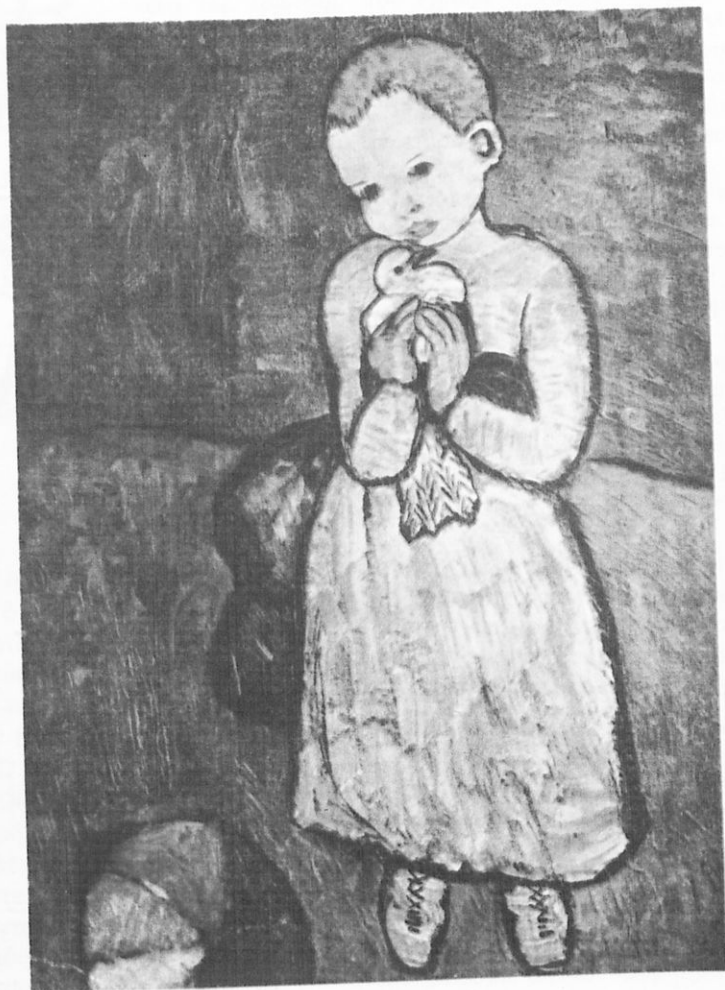
1. Πῶς αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας στό βουνό; Νά βρεῖτε τίς σχετικές φράσεις καί νά ἐξηγήσετε τὴν ψυχικὴ του διάθεση.
2. Σημειώστε τὰ χωρία πού ἀναφέρονται στοὺς χωρικούς. Πῶς τοὺς περιγράφει ὁ συγγραφέας;
3. Νά ἐξηγήσετε τὴν τελευταία παράγραφο.

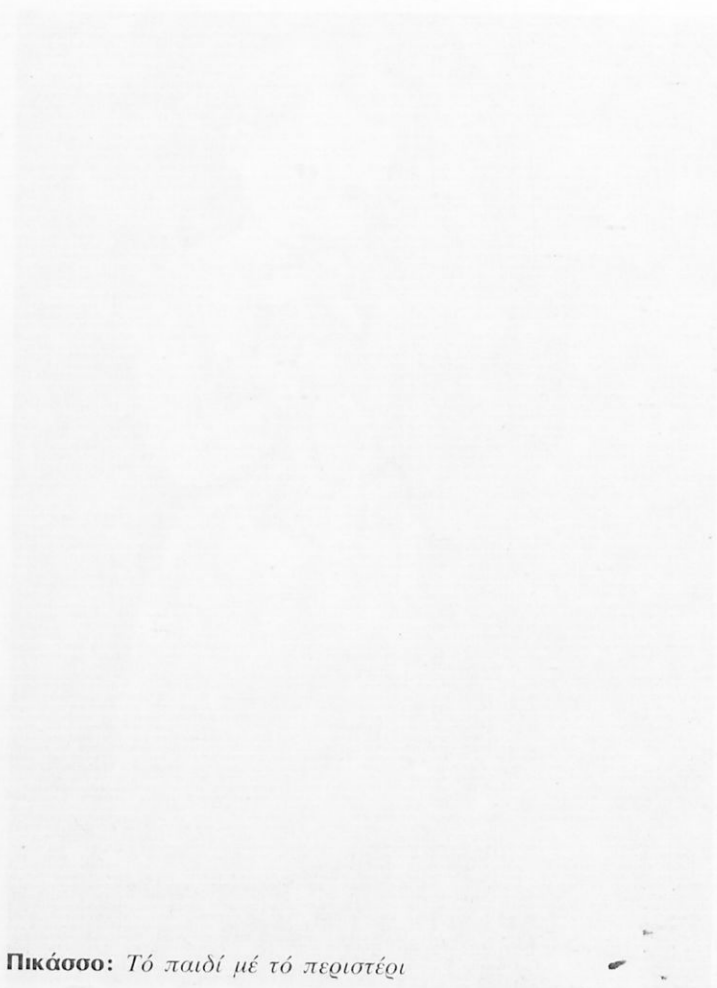
ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ (1904-1968). Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πιο σημαντικούς πεζογράφους μας καί πιο πολύ γνωστός γιὰ τό βιβλίο του *Τό πλατύ ποτάμι* (1946), πραγματικό μνημεῖο τοῦ πολέμου τοῦ 1940. Ἄλλα ἔργα του: *Διασπορά* (1930), *Στιγμές* (1940), *Ὁδοιπορικό τοῦ 43* (1946), *Στρόβιλος* (1961) καί *Αὐτοτιμωρούμενος* (1935), πού εἶναι μυθιστορηματικὴ βιογραφία τοῦ Γάλλου ποιητῆ Κάρολου Μπωντλαίρ. *Τό Πλατύ ποτάμι* καί τό *Ὁδοιπορικό τοῦ 43* διακρίνονται γιὰ τό βαθύ καί σεμνὸ ἥρωικό τους πνεῦμα, πού ἐκφράζεται μέ εἰλικρίνεια καί γνησιότητα.

IV. Ἡ ἀγάπη γιά τούς συνανθρώπους μας

Φίλοι, καλῶς ἐσμίξαμε! ὥρα νά γνωριστοῦμε
(ἄζτέκικο τραγούδι)

Πικάσσο: *Τό παιδί με τό περισσότερι*

['Ο αγώνας αρχίζει]

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τή βιογραφία τοῦ Σβάιτσερ, πού ἔγραψε ὁ Τάσος 'Αθανασιάδης (1963). 'Ο 'Αλβέρτος Σβάιτσερ γεννήθηκε τό 1875 στήν 'Αλσατία τῆς Γαλλίας. Πολύ νωρίς ἔγινε πάστορας καί καθηγητής τῆς Θεολογίας στό Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου. Τά βιβλία πού ἔγραψε, ἔδιναν μεγάλες ἐπιστημονικές ὑποσχέσεις, ἐνῶ ταυτόχρονα εἶχε ἀποκτήσει παγκόσμια φήμη ὡς ὁ καλύτερος ἐρμηνευτής τοῦ Μπάχ στό ἐκκλησιαστικό ὄργανο. Στά τριάντα του χρόνια ἀνακαλύπτει πῶς ὅλα τοῦ εἶχαν ἔρθει πολύ βολικά στή ζωή καί πῶς τό χρέος τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βοηθάει τοὺς συνανθρώπους του. 'Αρχίζει τότε νά σπουδάζει 'Ιατρική παράλληλα μέ τίς ἄλλες του ἀσχολίες καί τό 1913 φεύγει γιά τήν 'Αφρική, γιά νά ἀφοσιωθεῖ στοὺς Μαύρους ἰθαγενεῖς. Στό Λαμπαρενέ τοῦ Γκαμπόν, κοντά στόν 'Ισημερινό, μένει ὡς τό τέλος τῆς μακριᾶς ζωῆς του (1965) δουλεύοντας στό νοσοκομεῖο πού ἱδρύσε ὁ ἴδιος. Τό 1953 ὁ Σβάιτσερ τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς Εἰρήνης καί τό ὄνομά του ἔχει γίνει σύμβολο τῆς ἀνθρωπιάς. Τό κείμενό μας ἀναφέρεται στίς πρώτες δυσκολίες τοῦ Σβάιτσερ μετά τήν ἀφίξη στό Λαμπαρενέ.

Τίς πρώτες τρεῖς βδομάδες δυσκολεύτηκε ἀφάνταστα χωρίς φάρμακα καί διερμηνέα, ἀνάμεσα σ' ἓνα πλῆθος ἀπό ἄρρωστους, πού ταξίδευαν ἑκατοντάδες χιλιόμετρα μέ τίς πιρὸγες τους γιά νά ζητήσουνε τό ἑλεός του. Στίς 26 'Απριλίου τό βράδυ, τό σφύριγμα τοῦ ποταμόπλοιου, πού ἔφερνε τὰ ἐβδομήντα κιβώτια μέ τό πολύτιμο ὑλικό, ἀντήχησε σάν ἓνα κάλεσμα ἐγκαρδίωσης κι ἐλπίδας.

'Ο αγώνας τοῦ ἀρχίζει.

Οἱ ἱεραπόστολοι εἶχαν ὑποσχεθεῖ νά τοῦ κάνουν γιά νοσοκομεῖο μιά παράγκα ἀπό λαμαρίνα. 'Όμως μέ τίς χρυσές δουλειές, πού εἶχαν οἱ ξυλέμποροι ἐκεῖνη τήν ἐποχή, πλήρωναν τόσο καλά τοὺς ἰθαγενεῖς, ὥστε κανένας τους δέν πήγαινε στήν ἱεραποστολή νά δουλέψει γιά πενταροδεκάρες. 'Ο ἱεραπόστολος Κάστλ, ξέροντας ἀπό μαραγκοδουλειές, τοῦ ἔκανε σ' ἓναν τοῖχο τῆς παραγκούλας μερικά ράφια. Τό φαρμακεῖο εἶχε κιάλας στηθεῖ. Ἦταν ὡστόσο ἄλυτο πρόβλημα ἡ ἐ-

ξέταση τῶν ἀρρώστων, ἀφοῦ γιά νά προφυλαχτεῖ ἕνας λευκός ἀπ' τίς μολυσματικές ἀσθένειες δέν ἔπρεπε νά δέχεται σπίτι τοῦ ἀρρώστου. Ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ ἀναγκάστηκε τότε νά ἐξετάζει στό ὑπαιθρο, ἔτοιμος, ἐνῶ καθάριζε πληγές κάτω ἀπ' τόν καυτερό ἥλιο, νά μεταφέρει ἄρον ἄρον τίς ἐγκαταστάσεις τοῦ στή βεράντα, μέ τό πρῶτο ρίπισμα τῆς καταιγίδας πού σηκωνόταν μόλις σκοτείνιαζε. Ἡ ἀγωνία τοῦ ἄρχιζε νά ἐλαττώνει τόσο πολύ τήν ἀποδοτικότητα τοῦ, ὥστε ἀναγκάστηκε ὕστερ' ἀπό λίγες μέρες νά προβιβάσει σέ νοσοκομεῖο τό οἶκημα, πού ὁ προκάτοχός τοῦ στήν παραγκούλα εἶχε γιά κοτέτσι. Αἰστάνθηκε πῶς εἶχε ἀποκτήσει μιὰ πολυτελή ἐγκατάσταση, ὅταν μπόρεσε νά βάλλει στούς τοίχους μερικά ράφια, νά στήσει ἕνα ράντζο καί ν' ἀσβεστώσει τό βρωμερό πάτωμα. Μ' ὅλη, ὡστόσο, τήν πνιγερή ἀτμόσφαιρα σέ κεῖνο τό παλιό κοτέτσι, ὅπου ἀπ' τήν κακή κατάσταση τῆς στέγης τοῦ ἀναγκαζόταν νά φορᾷ κάσκα, ὅτι μπορούσε νά ἐπιδένει πληγές, ἐνῶ ἔξω μάνιαζε ἡ καταιγίδα, τόν ἔκανε νά νιώθει εὐτυχισμένος. Δέν ἄργησε ν' ἀνακαλύψει τό διερμηνέα καί, σέ λίγο, πολύτιμο βοηθό τοῦ στό πρόσωπο τοῦ πανέξυπνου Ἰωσήφ, ἐνός ἄρρωστου ἰθαγενή ἀπ' τή φυλὴ Γκαλόα, παλιοῦ μάγερ, πού μιλοῦσε τά γαλλικά τέλεια.

Ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ Θεός: τό χειρουργεῖο εἶχε ἐγκατασταθεῖ καί ἐπανδρωθεῖ. Ἰδοῦ τό ὥραριο ἐργασίας: κάθε πρωί, στίς 8.30', ὅσο ἡ κυρία Σβάιτσερ ἀπολύμεινε τά χειρουργικά τῆς σύνεργα καί ὁ γιατρός ἔκανε τίς τελευταῖες τοῦ προετοιμασίες, ὁ Ἰωσήφ διάβαζε στούς συγκεντρωμένους ἰθαγενεῖς (στή διάλεκτο Γκαλόα καί Παχουέν) αὐτόν τό δυσάρεστο ἐξάλογο, ἐνῶ ἐκεῖνοι, πυκνώνοντας ὁλοένα τίς οὐρές μπρός ἀπ' τήν παράγκα, κουνοῦσαν τά κεφάλια τους, γιά νά δείξουν πῶς καταλάβαιναν:

- 1) Ἀπαγορεύεται αὐστηρά νά φτύνετε ἔξω ἀπ' τό σπίτι τοῦ γιατροῦ.
- 2) Ὅσοι περιμένετε δέν πρέπει νά μιλάτε μεταξύ σας φωναχτά.
- 3) Οἱ ἄρρωστοι καί οἱ συγγενεῖς τους πρέπει νά φέρνουν μαζί τους ἀρκετό φαί γιά ὁλόκληρη μέρα, ἐπειδὴ δέν ξέρουν πότε θά ἐξετασθοῦνε.
- 4) Ὅποιοι μένουν τή νύχτα στό σταθμό τῆς ἱεραποστολῆς δίχως ἄδεια τοῦ γιατροῦ, θά διώχνονται χωρὶς φάρμακο. (Συχνά οἱ ἄρρωστοι, πού ἔρχονταν ἀπό μακρινές περιοχές, βγάζανε ἀπ' τίς αἰθουσες τοῦ σχολείου τούς μαθητές, γιά νά πάρουνε τίς θέσεις τους).
- 5) Πρέπει νά ἐπιστρέφονται τά μπουκαλάκια καί τά τενεκεδάκια, πού δίνονται μέ φάρμακα.
- 6) Μόνον ἐπείγουσες περιπτώσεις θά ἐξετάζονται ἀπ' τά μέσα τοῦ μνηός, ὅπου ἀνεβαίνει τό βαπόρι καί ὥσπου νά κατεβεῖ, γιατί ὁ γιατρός

γράφει στην Εὐρώπη νά τοῦ στείλουν ἄλλα πολύτιμα φάρμακα. (Τό βα-
πόρι ἔφερνε τήν εὐρωπαϊκὴ ἀλληλογραφία στά μέσα τοῦ μηνός καί
στήν ἐπιστροφή του ἔπαιρνε τίς ἀπαντήσεις).

Σπρωχνόταν ἐκεῖ, μπρός ἀπ' τήν παράγκα, κάτω ἀπ' τόν ἐξαντλητικό
ἥλιο, τό πλήθος τῆς κολυμπήθρας τοῦ Σιλῳάμ: λεπροί, ἐλονοσιακοί,
σκελετωμένοι ἀπ' τήν ἀρρώστια τοῦ ὕπνου, ἀπό τό μπερί-μπερί, πολ-
λοί δυσεντερικοί, ἄλλοι μέ γαγγραινιασμένα ἔλκη, νεφρικοί, φρενοπα-
θεῖς, φυματικοί, τραχωματικοί, τραυματισμένοι ἀπό τά θηρία, ρευματι-
κοί, πολλοί μέ καρδιοπάθειες, ὄγκους, δερματίτιδες, λογιῆς ψυχασθέ-
νεις καί καταληψίες. Ἡ ἐξέταση ἦταν φοβερά κουραστική, ἐπειδὴ ὁ
γιατρός ἔπρεπε νά μαντεύει περισσότερα ἀπ' ὅσα μπορούσε νά ἐκ-
φράσει γιά τήν ἀρρώστια του ἑνας πρωτόγονος, πού συνήθιζε νά ἀπο-
δίνει τὰ συμπτώματά της καί τούς πόνους του σ' ἓνα σκουλήκι κινού-
μενο ἀδιάκοπα μέσα του...

Στίς δώδεκα τό μεσημέρι ὁ Ἰωσήφ ἀνάγγελνε: «ὁ γιατρός πάει νά
φάει». Τότε οἱ ἄρρωστοι σκορπίζονταν στίς γύρω σκιές, γιά νά μασου-
λήσουν τίς μπανάνες τους ἢ τὰ καπνιστά ψάρια τους. Οἱ ὑπόλοιποι
ὅμως τέσσερις ὥρες – ἀπ' τίς δύο ἕως τίς ἕξι τό βράδυ – δέν ἦταν
ἄρκετές, γιά νά ἐξεταστοῦνε ὅλοι οἱ ἄρρωστοι. Ἔτσι, πολλοί ἀναγκά-
ζονταν νά διανυκτερεύουν, ἀφοῦ ἡ ἐξέταση μέ λάμπα ἦταν ἀδύνατη,
ἀπ' τὰ κουνούπια πού σηκώνανε σύννεφο γύρω τους. Μ' ὅλη, ὡστόσο,
τήν προσπάθειά τους, δέν πρόφταναν νά ἐξετάσουν περισσότερους
ἀπό 30-40 τῇ μέρα. Γιά ν' ἀποφεύγεται μιὰ δευτέρη ἄσκοπη ἐξέταση, ὁ
ἄρρωστος ἐφοδιαζόταν μ' ἓνα ἀριθμημένο στρογγυλό χαρτονάκι, ὅπου
ἐπάνω του σημειωνόταν ἡ ἀρρώστια του, ὅσα φάρμακα εἶχε πάρει κι οἱ
ὁδηγίες πῶς νά τὰ χρησιμοποιήσει. Ὡστόσο, πάντα ὁ γιατρός εἶχε τήν
ἀνησυχία, πῶς ὁ ἄρρωστος θά κατάπινε μονομιᾶς τό φάρμακο ἢ θά-
τρωγε τήν ἀλοιφή του.

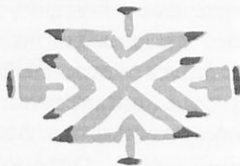
Μεγάλο ἀγῶνα κάνανε στό ἱατρεῖο – φτάνοντας ἀκόμη καί σέ αὐ-
στηρές κυρώσεις – γιά ν' ἀναγκάζουν τούς ἄρρώστους νά ἐπιστρέφουν
τά μπουκαλάκια καί τὰ κουτιά, ἀφοῦ μόνο μ' αὐτά μπορούσαν νά
προφυλάξουν τὰ φάρμακα ἀπ' τή διαβρωτικὴ ὕγρασία. Μάταια ὅμως.
Οἱ περισσότεροι – παρακούοντας κι ἀπό τή φυσικὴ κλεπτομανία τους –
τά κρατοῦσαν περνώντας τα στό λαιμό τους σά φυλαχτά. Κι ὅμως,
ὕστερα ἀπό μιὰ τόσο ἀφόρητα ζεστὴ μέρα, πού τῇ διαδεχόταν μιὰ νύ-
χτα τό ἴδιο ζεστὴ, χωρὶς ἓνα ποτήρι δροσερό νερό ἢ μιὰ ὑποψία φύ-
σημα ἀπ' τῇ ζούγκλα, ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ πέφτοντας κατάκοπος στό
κρεβάτι νά κοιμηθεῖ αἰσθανόταν τέτοια ἐσωτερικὴ ἀγαλλίαση, ὥστε
νά γράφει στήν ἀδελφή του: «Μ' ὅλα αὐτά εἶμαι πολὺ εὐτυχής, πού

βρίσκομαι στην πρωτοπορία του βασιλείου του Θεού...». Μετά από έννιά μήνες μπορούσε πιά ν' αναγγείλει στους φίλους του της Εύρώπης, πώς είχε νοσηλεύσει πάνω από δυό χιλιάδες άτομα.

Έρωτήσεις

1. Πώς ο Σβάιτσερ κάνει πράξη τη χριστιανική διδασκαλία της αγάπης;
2. Ο Σβάιτσερ πιστεύει πώς αυτό που έχει την πιο μεγάλη αξία είναι ο σεβασμός της ζωής. Πώς το αντιλαμβάνεστε αυτό;
3. Γιατί ο συγγραφέας λέει «τό πλήθος της κολυμπήθρας του Σιλωάμ»;
4. Ποιές είναι οι δυσκολίες που έχει ν' αντιμετωπίσει ο Σβάιτσερ;
5. Πώς βρίσκετε τη ζωή που θέλησε νά ζήσει ο Σβάιτσερ;

ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ. Μικρασιάτης στην καταγωγή, γεννήθηκε τό 1913. Στην Ελλάδα ήρθε τό 1922 μετά την καταστροφή. Σπούδασε Νομικά. Πεζογράφος, ασχολήθηκε κυρίως μέ τό δοκίμιο, τό μυθιστόρημα καί τή μυθιστορηματική βιογραφία. Τέτοιες βιογραφίες είναι ο *Ντοστογιέφσκι από τό κάτεργο στο πάθος*, *Τρία παιδιά του αιώνα μας*, *Άλβέρτος Σβάιτσερ*. Τό πιο σημαντικό έργο του είναι τό τρίτομο μυθιστόρημα *Οί Πανθέοι*.

Στράτης Μυριβήλης

Ο λόφος μέ τίς παπαρούνες

‘Η Ζωή έν τάφω (1924) άρχισε νά σχεδιάζεται μέσα στά χαρακώματα του Α΄ παγκόσμιου πολέμου (1914-1918), στην προκάλυψη του Μοναστηριού της Σερβίας. Τό μυθιστόρημα καταγγέλλει τίς ωρότητες του πολέμου καί έκφράζει, μέ τίς ρεαλιστικές σκηνές που περιγράφει – πλημμυρισμένες καθώς είναι από λυρική διάθεση – βαθιά συμπόνια πρós τόν άνθρωπο. Τό απόσπασμά μας αποτελεί μιά από τίς φωτεινές παρενθέσεις ανθρωπιάς μέσα στο έργο καί κήρυγμα γιά συναδέλφωση τών ανθρώπων.

Είναι καί μία μέρα χαρούμενη μέσα στίς ἄσκημες μέρες τῆς πορείας. Μία μέρα γαλάζια καί κόκκινη, μέ ἀνοιξιάτικον οὐρανό, γεμάτη μαβιά μάτια, κόκκινα ἀγριολούλουδα καί ἀργά μελαγχολικά τραγούδια.

Ήταν ἓνας λόφος ἄλικος* ἀπό τίς παπαροῦνες. Ξεκουραζόταν ἓνα ρούσικο σύνταγμα, πού τραβοῦσε κι αὐτό γιά τό μέτωπο. Ἐκεῖ μᾶς σταματήσανε κι ἐμᾶς. Εἶχε νερό μπόλικο καί πρασινάδα ἐκεῖ δίπλα. Στήσαμε πυραμίδες τά ὅπλα καί φάγαμε κοντά τους. Μᾶς σίμωσαν κάτι μεγαλόσωμα παλικάρια μέ τριανταφυλλιά μάγουλα, μέ χοντρές μπότες καί μπλοῦζες παιδιάτικες δίχως κουμπιά. Τά πηλίκιά τους εἶχαν κεραμί-δι* στενούτσικο.

– Γκίρτς*;

– Γκίρτς.

– Κριστιάν;

– Κριστιάν.

– Ὅρτοντόξ;

– Ὅρτοντόξ.

Μᾶς δεχτήκανε μέ χαρές σχεδόν παιδιάτικες. Γελούσανε, καί μεῖς γελούσαμε, μᾶς χάριζαν κονσέρβες, σουγιάδες. Μέ τά μεγάλα τους χέρια μᾶς χτυποῦσανε στήν πλάτη. Τραβοῦσανε καί μᾶς δεῖχναν ἀπό τήν τραχηλιά* τους χρυσά, σιντεφένια* σταυρουδάκια καί φυλαχτάρια κρεμασμένα μέ ἀλυσιδίτσες. Σταυροκοπιόντανε μέ τόν ὀρθόδοξο τρόπο.

– Κριστιάν! Κριστιάν!

Φάγαμε μαζί, κουβεντιάσαμε ὥρες δίχως νά καταλαβαίνει γρί ὁ ἓνας ἀπ' τῇ γλώσσα τ' ἄλλουνοῦ. Ὅμως συνεννοηθήκαμε περίφημα. Ἡ ἀγάπη κι ἡ ὄχτρα ἔχουνε διεθνή γλώσσα.

Βρῆκα κι ἓνα νεώτατον ἀξιωματικό, λεπτοκαμωμένο σάν κορίτσι, μέ μεγάλα γυαλιά καί γελαζόμενα χεῖλη, πού θυμόταν ἀπ' τό σκολεῖό του μερικά ἀρχαῖα, τσάτρα-πάτρα. Τά μαλλιά του ἦταν ξανθά σάν τοῦ καλαμποκιοῦ, εἶχε κι ἓνα χρυσό μουστακάκι.

– Ἡμεῖς ρούσιαν λίαν Ἑλληνες ἀγαπώμεθαν! Ὁδησσόν λίαν Ἑλληνες! Λίαν!

Πῆρε ὕφος καί μοῦ ἀπάγγειλε κάτι ἀλαμπουρνέζικα*, πού, ὅπως μέ

ἄλικος: κόκκινος.

κεραμίδι: ἐδῶ: γείσο.

Γκίρτς: Γραικοί, Ἕλληνες.

τραχηλιά: τράχηλος, λαιμός.

σιντεφένιος καί σεντεφένιος: ἀπό μαργαριταρόριζα, ἀπό μάργαρο ὁστρά-κου.

ἀλαμπουρνέζικα: παράξενα, ἀκαταλαβίστικα.

βεβαίωσε, ήταν "Ομηρος από τό πρωτότυπο. Κατόπι κάμανε μιά μεγάλη χορωδία καί μάς τραγούδησαν λαϊκά τραγούδια. Καμπόσοι τά κομπανιάριζαν* μέ κάτι μακριές μπαλαλάικες* πού τίς σήκωναν στή ράχη σταυρωτά μέ τό ντουφέκι τους. Δέν κατάλαβα τά λόγια τών τραγουδιών, μά σίγουρα θά μιλούσανε γιά ἓνα δάσος χιονισμένο, γιά ἓνα χωριό χιονισμένο, πού οἱ μπουχαρίδες* τών καλυβιῶν του θυμιάζουνε γαλάζιον καπνό μέσα στόν παγωμένον ἀγέρα. Ξανθιές γυναῖκες μέ χοντρές πλεξοῦδες κάθονται πίσω ἀπ' τά κλειστά τους τζάμια, μέ τό λευκό κούτελο ἀκουμπισμένο στό γυαλί. Σκουπίζουν ἀργά μέ τό δάχτυλο τ' ἀχνισμένο τζάμι καί βλέπουνε στά χαμένα, μακριά, μακριά, τό ρούσικο κάμπο πού δέν τελειώνει παρά στά οὐρανοθέμελα. Μέσα στήν ἀπεραντη πλατωσιά, ἓνα μονοπάτι χαραγμένο στό χιόνι ἀπό τά ἔλκηθρα*. "Ἐνα μονοπάτι πού πῆρε τά παλικάρια τοῦ χωριοῦ καί τά πῆγε μακριά, μακριά, πέρα ἀπό τά σταχτιά οὐρανοθέμελα. "Ἰσως καί πέρα ἀπό τή ζωή.

Οἱ μορφές τών τραγουδιστῶν ἦταν σοβαρές, τά παιδιάτικα τους τά σλάβικα μάτια βούρκωναν. Σάν τέλειωσαν τό τραγούδι μείναμε πολλήν ὥρα ἀκίνητοι μαζί τους, ταξιδεύοντας πάνω στά φτερά τῆς μουσικῆς, πού ἐνώνει τίς καρδιές, γιὰ τ' εἶναι ἡ γλώσσα τους ἡ πανανθρώπινη.

Σάν κάμαμε τίς τετράδες γιά νά φύγουμε, οἱ Ροῦσοι βάλανε παπαροῦνες μέσα στίς μποῦκες τών ντουφεκιῶν μας. "Ἦτανε σάν μιά παράξενη λιτανεία μέ ἀτσαλένιες λαμπάδες, πού στήν κορφή τους ἄναβε ἡ πύο χαρούμενη φλόγα.

— Ἀντίο! Ἀντίο!

Ὁ πολύ νέος ἀξιωματικός πετᾶ τό καπέλο του, λυγερός, σχεδόν διάφανος μέσα στό φῶς.

— Χαῖρε, λίαν, "Ἑλληνες! Χαῖρε!

Πόση ἀγάπη ὑπάρχει στόν κόσμο! "Αφθονη σάν ποτάμι πού χύνεται μέσα σ' ἓναν κάμπο. Ἀνθισμένη σάν ἓνας λόφος κόκκινος ἀπό τίς παπαροῦνες, πού σέ φωνάζουνε νά τίς κόψεις. Δέν ἔχεις παρά νά σκύψεις νά τίς κόψεις.

κομπανιάρω καί ἀκομπανιάρω: ἐκτελῶ μουσική ὑπόκρουση, συνοδεύω μέ μουσικό ὄργανο τό τραγούδι.

μπαλαλάικα: μουσικό ὄργανο τών Ρώσων μέ τριγωνικό ἥχειο καί μακρὺ λαιμό μέ τρεῖς χορδές.

μπουχαρίδες: καπνοδόχοι.

ἔλκηθρο: ἄράξι χωρίς τροχοὺς πού σέρνεται πάνω στοὺς πάγους.

Ερωτήσεις

1. Από ποιές σκηνές του κειμένου φαίνεται ότι το απόσπασμα αποτελεί ένα ωραίο κήρυγμα συναδέλφωσης των ανθρώπων;
2. Τί προαναγγέλλει ή πρώτη παράγραφος του κειμένου;
3. Οί Ρώσοι φεύγοντας τοποθέτησαν στίς κάνες των όπλων παπαρούνες. Τί δείχνει ή χειρονομία τους αυτή;

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 10.

Μενέλαος Λουντέμης

[Ο μικρός Σουκρής]

Τό κείμενο είναι απόσπασμα από τό μυθιστόρημα Συννεφιάζει. Ο Σουκρής, ένα τουρκόπουλο, συνδέεται, μέσα σέ συνθήκες μεγάλης φτώχειας, μέ ένα ελληνόπουλο – τόν ίδιο τό συγγραφέα. Τό έπεισόδιο ξετυλίγεται τόν καιρό πού γινόταν ή ανταλλαγή πληθυσμών, μετά τή μικρασιατική καταστροφή.

Από δώ πάνου, άπ' τή δραγατσά*, φαίνονται όλα ήμερα καί καταλαγιασμένα. Ο «χαμάλης»* πηγαινόρχεται φυσώντας τόν καπνό του καί ταχτοποιεί σάν κομπολόι τά βαγόνια του. Ο κύριος σταθμάρχης κόβει βόλτες σάν τό τρεχαντήρι κι ό κόσμος θαμπώνεται άπ' τά πολλά σειρήνια πού χεί στο καπέλο του. Οί καποτρένοι* ξαναμωράθηκαν καί παίζουνε σάν τά σκολιαρούδια μέ τίς ντουντούκες*. Όλα φαίνονται άπό δώ καθαρά. Νά κι ό Δημητρός ό άργάτης. Άφησε τό φκυάρι του καί

δραγατσά: πρόχειρη καλύβα δραγάτη.

χαμάλης: άχθοφόρος· έδώ: τό τρένο.

καποτρένος: σιδηροδρομικός υπάλληλος πού ρυθμίζει τήν κίνηση.

ντουντούκες: σφυρίχτρες.

τώρα τριγυρίζει σαν τρελός. Κάποιον ψάχνει. Φωνάζει κιόλα, μά τό σούσουρο του σταθμού είναι μεγάλο καί δέν ἀκούγεται.

Ξεκινήσαμε νά κατέβουμε. Σέ λίγο θά 'ταν ὥρα γιά τή φευγάλα. Δέ μιλούσαμε. Κοιτάγαμε παραπονεμένοι τό χῶμα καί κλωτσούσαμε τά πετραδάκια σάν νά μᾶς ἔφταιγαν αὐτά.

Στά μισά του δρόμου ἀνταμώσαμε καί τό Δημητρώ πού ἔτρεχε λαχανιασμένος μέσ στά χωράφια. Σάν μᾶς εἶδε σκύλιασε.

– Βρέ Σουκρή! φωνάζει μπαρουτιασμένος. Βρέ Σουκρή! 'Η μάνα σου βρέ! χτυπιέται καταῆ! 'Η βάβω* σου βρέ! λιγοθυμάει!... Βρῆκες ὥρα, μωρέ θεοσκοτωμένο, νά γκιζερίσεις*!

– Γιατί, μπρέ Ντημητρώ;

– Γιατί, λέει!... "Ακου, μωρέ!... "Ε, πάει θά τρελαθῶ! Γιατί; Βρέ ὁ «χαμάλης» φεύγει, βρέ!... φεύγει, βρέ! "Εφυγε! "Ακούς; Μπρός τώρα. Φουσεέκι! "Ακόμα κάθεσαι; Φουσεέκι νά προκάμεις! "Ατιμο τουρκί! Γιά κοίτα, βρέ, περπάτημα.... Θά φύγουνε καί θά σ' ἀφήσουνε ἀμανάτι*. Κοίτα ἓνα σκέδιο ἄνθρωπος. "Αχ... καί νά σ' εἶχα δικό μου!

Χιμήξαμε τόν κατήφορο σά ζαρκάδια πού ὁσμίστηκαν μπαρούτι. 'Η μηχανή του «χαμάλη» πῆγε καί κόλλησε στά βαγόνια. «Πᾶμε;» τούς λέει. «Φρρρ! "Ολα ἔτοιμα!» κάνουν οἱ καποτρένοι καί χώνουνται μέσ στά καβούκιο τους. «Πούφ! πούφ...» ὁ «χαμάλης» ἄρχισε νά σαλεύει. "Οτι εἶχαμε σκαρφαλώσει κι ἐμεῖς τά κάγκελα του σταθμοῦ...

Χύθηκε ὁ Σουκρής ξοπίσω στό τρένο, σάν χηνάρι πού τρέχει νά προφτάσει τήν ἄρμαθιά τ' ἀδερφάκια του. Μά ὁ «χαμάλης» εἶναι τόσο ἄπονος... «Πούφ!... πούφ!» κεῖνος τή δουλειά του 'Ο Σουκρής τοιρίζει σπαραχτικά.

– "Ανάαα... ντούρ! "Ανατζίκ... ντούρ... ντούρ! (Μάναα... Μανούλα... Σταμάτα!).

"Αρχισε τό κυνηγητό.

– "Α! Σουκρή! φώναζαν ἀπ' ὅλα τά βαγόνια... ὅλος ὁ κόσμος κρεμασμένος. 'Η μάνα ἄπλωνε τά χέρια της σάν κλαδιά πού τά δέρνει ὁ ἀγέρας.

– "Α, γιαβρούμ... "Α, τζιερίμ!... ("Α, λατρεία μου... "Α, σπλάχνο μου!).

"Ολοι χτυπούσανε τά κάγκελα.

– Χ-ά!... Χ-ά!...

– "Α, Σουκρή! "Α! καπλάν!... Χ-ά!

Γέροι καί νιοί ἀπλώνανε χέρια, ἀπλώνανε ζουνάρια. 'Η βάβω του

βάβω: γιαγιά.

γκιζερίζω: γυρνῶ ἐδῶ κι ἐκεῖ ἄσκοπα, περιπλανιέμαι.

ἀμανάτι: ἐνέχυρο.

τραβοῦσε τούς χαλκάδες τοῦ τρένου, γιά νά τό σταματήσῃ, καί τό περικαλοῦσε, καί τό μάλωνε:

– Ντούρ μπρέ! Ντούρ μπρέ! (Στάσου βρέ! Στάσου!).

Σπαραγμός...

Μά ἤθελε δέν ἤθελε ὁ «χαμάλης» ἔκοψε γιά μιά στιγμή τή φόρα του – ὄχι ἀπό καλοσύνη του, μά νά, γιατί εἶχε φτάσῃ στά ψαλίδια*, χρειάζεται προσοχή ἐκεῖ. Ὁ Σουκρής τόν ἔφτασε. Ἀπλώσε κιόλας τά μαῦρα του χεράκια νά γαντζώσει. Μά δέν τ' ἀξιώθηκε. Σφυριγματιές πολλές ἀκούστηκαν μέ μιᾶς. Κι ἓνα στρίγγλισμα φοβερό, φοβερό... ἀπό χίλιες φωνές μαζί.

– Ἀααααα!!!

... Ὁ Δημητρός, ὁ μπερδεμένος, ὁ χαζολογάς, σκουπίζει μέ τό μανίκι τόν ἰδρώτα του καί – κρυφά κρυφά γιά νά μήν τόν πάρω χαμπάρι – τό περνάει κι ἀπ' τά μάτια του. Ἀχ, γιατί νά 'ναι τόσο ἄπονα τά τρένα.

Τώρα ἡ βάβω δέ θ' ἀνασαιίνει πιά. Τώρα ἡ μάνα θά μοιρολογάει.... Θά περπατάει τό μοιρολόι της πάνω στίς γραμμές. Καί δέ θά τή νοιάζει καθόλου ἂν τό τρένο φεύγῃ, ποῦ πάει,... κι ἂν κάποτε θά φτάσῃ, καί ποῦ... Τώρα ἡ ψυχή της ἀπόμεινε πίσω στό Βερτεκόπι, νά ξεσκίζεται... Κι ὁ «χαμάλης» θά σφυράει... Θά σφυράει καί θά τρέχει σάν στοιχειό πού τό κάψανε τά ξιόρκια*, καί θά οὐρλιάζῃ καί θά σούρνεται στούς κάμπους νά βρεῖ συχώρεση. Καί θά οὐρλιάζῃ καί θά σούρνεται, ὥσπου νά σκάσει.

Κι ἐγώ... (ἄχ...) ἐγώ, πού ζύμωσα τά πικρά μικράτα μου, τ' ἀδύναμα ἀλαφρά ὄνειρά μου μ' ἓνα τουρκάκι τῆς Καρατζόβας, κάθομαι, ὦρες τώρα – κρεμασμένο κουρελάκι – πάνω στά κάγκελα τοῦ σταθμοῦ, καί δέ βλέπω τίποτα μπροστά μου, τίποτα, γιατί ὅλα εἶναι κλάμα...

Λένε πώς τά παιδιά, σάν εἶναι ἄκακα ἐδῶ στή γῆς καί καλόγνωμα, σάν φτάσουνε στόν οὐρανό γίνονται ἀγγέλοι. Μά ὁ Θεός τους, ὁ Τοῦρκος, τώρα ἔφυγε, καί ποιός θά τοῦ ἀνοίξῃ τοῦ Σουκρῆ πού δέν ξέρεῖ καί τή γλώσσα;

Σέ περικαλῶ, παππού Θεέ..., ἃ δεῖς νά τριγυρνάει ὀξω ἀπ' τό παλάτι σου ἓνα μαυριδερό τουρκάκι, εἶναι ὁ φίλος μου ὁ Σουκρής. Πάρ' το μέσα. Σέ περικαλῶ καί νά τό συχωρέσεις πού ἔχει λίγο ἄσκημα χεῖλια καί μήν τό κακοκαρδίζεις γι' αὐτό. Σέ περικαλάει ἓνας φτωχός μικρο-

ψαλίδια: οἱ διασταυρώσεις.

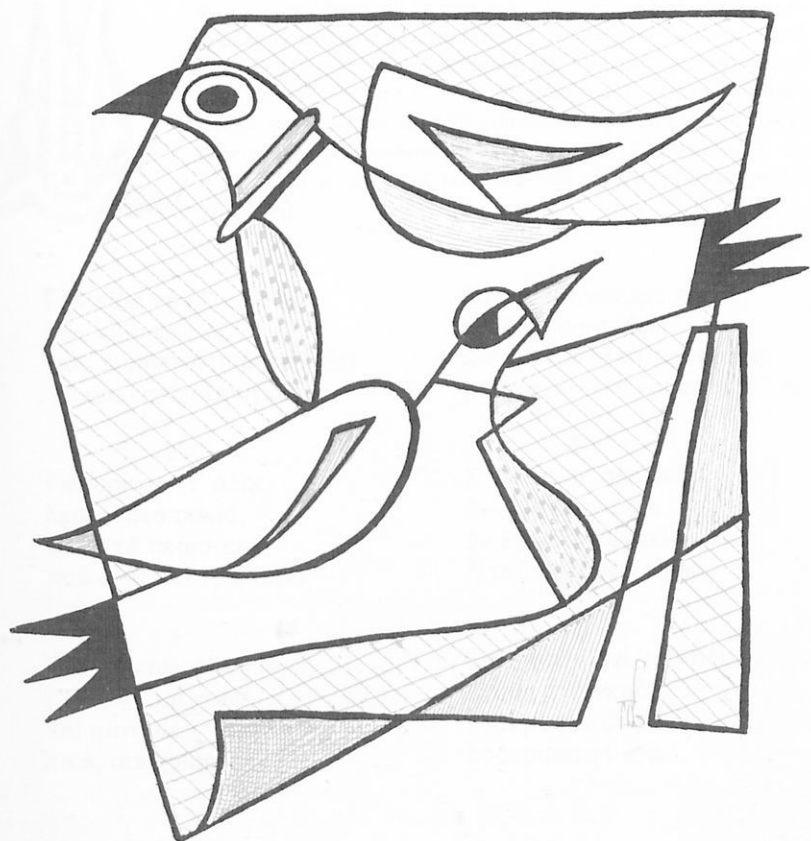
ξιόρκια: ξόρκια.

πουλητής του σταθμού που δρόσιζε τον κόσμο. "Αν ήσουνα καμιά φορά περαστικός από κει, θά τον θυμάσαι. Ήταν ένα κουτσό αγόρι. Σ' εύχαριστώ...

Έρωτήσεις

1. Με ποιά λόγια ή έκδηλώσεις δείχνουν την αγάπη τους στο Σουκρή ή μητέρα του, ο Δημητρός κι ο συγγραφέας;
2. 'Ο Σουκρής είναι Τουρκός. 'Ο Δημητρός κι ο συγγραφέας Έλληνες. Τους έμπόδισε αυτό καθόλου νά τον αγαπήσουν; "Αν όχι, γιατί;
3. Τί εκφράζει μέ την προσευχή του στο Θεό τό έλληνόπουλο;

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ (1912-1976). Γεννήθηκε στην Άγία Κυριακή της Ανατολικής Θράκης. Από έπτά χρονών μπήκε στή βιοπάλη. Έγραψε πολλά έργα, κυρίως διηγήματα καί μυθιστορήματα: *Τά πλοία δέν άραξαν*, *Γλυκοχάραμα*, *Συννεφιάζει*, *Ένα παιδί μετράει τ' άστρα* κ.ά.

Ν. Οί φιλικοί δεσμοί

Π. Βαλσαμάκης: *Τά πουλιά*

Ἡ Ξανθούλα

Ἡ Ξανθούλα (ὅπως καί ἡ Ἀγνώριστη στή σελ. 107) εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ ποιητής τὰ ἔγραψε σέ ἡλικία 20-23 χρονῶν (1818-1821), ὅταν ἀκόμα γυμναζόταν στοὺς ρυθμούς καί στή χρήση τῆς γλώσσας, πού δέν τὴν ἤξερε καλὰ, ἐπειδὴ μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ὕστερα ἀπὸ δεκάχρονη παραμονή καί σπουδές στὴν Ἰταλία. Ὅμως ἀκόμα κι ἐδῶ βλέπουμε τὴ φρεσκάδα τῆς φαντασίας καί τὴ ζωντάνια τῆς ἔκφρασης τοῦ ποιητῆ, πού μέ τόση ἀγάπη ἀγκάλιασε τὴ νεοελληνικὴ μας γλῶσσα καί τὴν ἀξιοποίησε λογοτεχνικά.

1

Τὴν εἶδα τὴν Ξανθούλα,
τὴν εἶδα ψές ἀργά,
πού ἐμπῆκε στὴ βαρούλα
νά πάει στὴν ξενιτιά.

2

Ἐφούσκωνε τ' ἀέρι
λευκότετα πανιά,
ὥσάν τό περιστέρι
πού ἀπλώνει τὰ φτερά.

3

Ἐστέκονταν οἱ φίλοι
μέ λύπη, μέ χαρά,
καί αὐτὴ μέ τό μαντίλι
τούς ἀποχαιρετᾷ.

4

Καί τό χαιρετισμό της
ἐστάθηκα νά ἰδῶ,
ὥσπου ἡ πολλὴ μακρότης
μοῦ τό 'κρυψε καί αὐτό.

5

Σ' ὀλίγο, σ' ὀλιγάκι
δέν ἤξερα νά πῶ
ἂν ἔβλεπα πανάκι
ἢ τοῦ πελάγου ἀφρό.

6

Καί ἀφοῦ πανί, μαντίλι
ἐχάθη στό νερό,
ἐδάκρυσαν οἱ φίλοι,
ἐδάκρυσα κι ἐγώ...

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ μιά εἰκόνα χωρισμοῦ. Νά βρεῖτε τίς ἐπιμέρους εἰκόνες, πού τὴν ἀποτελοῦν, καί τὴν πορεία τους.
2. Τό πρόσωπο πού φεύγει εἶναι ἀγαπημένο. Ποιὸ εἶναι τό κυρίαρχο συναίσθημα; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἔκφραση «μέ χαρά»;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα

*Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τήν Αἰολική Γῆ (1943), μυθιστόρημα μέ πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα. Ἡ ὑπόθεσή του ξετυλίγεται στό μεγάλο τοι-
φλίκι τοῦ Γιαννακοῦ Μπιμπέλα στήν Ἀνατολή, ἀπέναντι ἀπό τή Λέσβο.
Ἡρώες του εἶναι κυρίως παιδιά πού δέχονται τίς πρώτες μεγάλες συγ-
κινήσεις τῆς ζωῆς, ἀλλά καί τά μηνύματα τῆς σκληρῆς μοίρας γιά τόν
πρῶτο διωγμό τῶν Ἑλλήνων ἀπό τή Μ. Ἀσία (1914). Τά δυό παιδιά
εἶναι ἀδέρφια.*

Ξεμάκρυνα πολύ ἀπ' τό ὑποστατικό, πέρασα τόν ἐλιώνα καί μπήκα βα-
θιά μέσ στό βασιλείο τῶν βαλανιδιῶν. Κουράστηκα. Κάθουμαι ἀνά-
σκελα κάτω ἀπό ἕνα δέντρο κι ἀκούω τά φύλλα πού ψιθυρίζουν. Σέ
λίγο ἔρχεται ἀπό ἄλλο μονοπάτι κι ἡ Ἀρτεμη.

– Κι ἐσύ ἐδῶ, Ἀρτεμη; Ποῦ γυρίζεις;

Ἡ Ἀρτεμη κάθεταί νά ξεκουραστεῖ. Ἀπλώνει τά πόδια της καί κοιτά-
ζει τόν οὐρανό.

– Ξέρεις τί εἶναι τσαλαπετεινός; λέει σέ λίγο.

– Ὁχι, δέν ξέρω τί εἶναι τσαλαπετεινός.

– Βέβαια, ἐσύ ποῦ νά ξέρεις! κάνει εἰρωνικά. Ἐγώ ὅμως ξέρω!

Καί μοῦ λέει γιά ἕνα παράξενο ὠραῖο πουλί μέ θαυμάσιο λειρί, πού
στό κεφάλι καί στό στήθος του ἔχει χρώματα καστανά καί κίτρινα κι οἱ
φερουγες του εἶναι μαῦρες μέ κορδέλες ἄσπρες. Πετᾷ χαμηλά, στίς
ἐρημες πέτρες, τρέχει τρελά, δεξιά ζερβά, πιάνει τά ζουζούνια καί τά
ἐτινάζει ψηλά, ἀνοίγοντας ὕστερα τό ράμφος του νά τά πάρει μέσα. Εἴ-
ναι πολύ ὁμορφο πουλί, μά ποτέ δέν τραγουδᾷ. Ὁ, τι εἶχε νά πεῖ στή γῆ,
ὅ, τι εἶχε νά κάμει στή ζωή του, τό ἔδωσε μέ τό χρώμα. Γι' αὐτό ὁ Θεός
τοῦ πήρε τή φωνή – ἐπειδή θά ἦταν ἄδικο γιά τ' ἄλλα τά πουλιά τοῦ
δάσους νά τά ἔχει αὐτό ὅλα, τή φωνή καί τά χρώματα.

– Ποιός σου τά εἶπε αὐτά, Ἀρτεμη; Ποῦ τά ἔμαθες ὅλα αὐτά γιά τό
παράξενο πουλί;

– Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα μοῦ τά 'πε. Αὐτός ξέρει τήν ἱστορία
ὅλων τῶν πουλιῶν τοῦ δάσους.

Ἀκούγεται ποδοβολητό ἀλόγου. Ποιός εἶναι; Πεταγόμαστε κι οἱ δυό
μας ὀρθιοι νά δοῦμε. Τό μικρόσωμο ἄσπρο φαρί τρέχει ἀφρισμένο

κάτω απ' τις φυλλωσιές πού σκεπάζουν τό μονοπάτι σάν πράσινο σύννεφο. 'Ο κυνηγός μόλις μᾶς πάρει εἶδηση, τραβᾷ μέ δύναμη τά γκέμια. Εἶναι ψημένος απ' τόν ἥλιο, ψηλός, ἴσαμε εἴκοσι χρονῶ· στό κεφάλι του ἔχει τυλίξει μιάν ἄσπρη μαντίλα μέ κεντημένα κίτρινα ἄστρα. Τά φυσεκλίκια εἶναι σταυρωτά στά στήθια του. Παράξενα φωτίζει ἡ ὥρα τά μάτια του: παίζουν μέσα τους χρώματα τοῦ δάσους.

– Τί κάνετε ἐσεῖς ἐδῶ; λέει κοιτάζοντάς μας. Τί κάνεις, «ζαρκάδι»; λέει στήν Ἀρτεμη μέ οἰκειότητα.

Ζαρκάδι; Ἄ, λοιπόν εἶναι τόσο φίλοι μέ τήν Ἀρτεμη; Κι ἐγώ δέν τό ἤξερα! Πῶς γίνηκαν φίλοι; Αὐτός δέν εἶναι δικός μας ἄνθρωπος, δουλεύει στό ὑποστατικό πού βρίσκεται στή θάλασσα. Ἡ Ἀρτεμη ἔχει λοιπόν πάρει δῶσε μ' ὅλον τόν κόσμο, μ' ὅλους τούς ξένους κυνηγούς;

– Τί κάνεις, ζαρκάδι;

Ἡ Ἀρτεμη πηδᾷ καί πάει κοντά του. Τά μάτια της δέν ἔχουν μέσα κλαδιά, δέν ἔχουν φύλλα ὅπως τῶν ἀνθρώπων τοῦ δάσους. Ὅμως ἔχουν δελφίνια καί κύματα, ἐπειδή ἡ Ἀρτεμη εἶναι απ' τό Αἰγαῖο. Μπλέκουν ἐκεῖ στό μικρό χώρο τά μάτια τους, τά πράσινα φύλλα καί τά κύματα.

– Γύρισα πολύ σήμερα, λέει ἡ Ἀρτεμη. Πῆγα βαθιά μέσ στίς βαλανιδιές. Δέν τό κατάλαβα.

– Τί γύρευες; κάνει ξαφνιασμένος ὁ κυνηγός. Δέ φοβάσαι;

– Νά φοβηθῶ τί; λέει ἡ Ἀρτεμη μέ περηφάνια. Γύρευα τσαλαπετεινούς.

– Γύρευες τσαλαπετεινούς;

– Ναί. Ἐσύ δέ μοῦ 'χες πεῖ γιά τά πουλιά μέ τά χρωματιστά φτερά; Ἦθελα πολύ νά τά δῶ.

– Ἄ, τό ξέχασα πού σου τό εἶχα πεῖ! Καί βρήκες κανέναν;

– Ὄχι, δέ βρήκα κανέναν.

– Ἐμ, ἐκεῖ πού τούς γυρεύεις πού νά τούς βρεῖς; λέει περιπαιχτικά ὁ κυνηγός. Οἱ τσαλαπετεινοί δέ βρίσκονται στό δάσος, πετοῦν γύρω γύρω, στά βοσκοτόπια, ὅπου δέν ἔχει δέντρο.

– Δέν τό 'ξερα, ψιθυρίζει ἡ Ἀρτεμη καί κοκκινίζει λίγο. Δέ μοῦ τό 'χες πεῖ. Αὔριο θά πάω στά βοσκοτόπια...

– Χμ... Καί πάλι δέν ξέρω ἂν θά βρεῖς! λέγει ὁ κυνηγός.

Γιατί τώρα, λέει, οἱ τσαλαπετεινοί περάσαν απ' τή χώρα μας καί φύγαν. Θά ξαναπεράσουν πάλι μέ τίς πρώτες βροχές. Καί τότες πάλι θ' ἀρχίσουν νά κάνουν τά παράξενα καμώματά τους, νά ταιριζοῦν καί νά κυνηγοῦν τά ζουζούνια μέσ στίς κουφάλες, στά δέντρα καί στούς βράχους.

- Λοιπόν;... λέει ἡ Ἄρτεμη λυπημένη. Λές πώς δέ θά δῶ ἐγώ τσαλαπετεινούς; Πώς πιά δέ μέινανε τσαλαπετεινοί, πώς ὅλοι φύγανε;

- Λιγοστοί πάντα βρίσκονται. Ποιός ξέρει γιατί δέ φεύγουν μέ τό κοπάδι τους, ἀποκρίνεται ὁ κυνηγός. Μά ἐσύ πού νά τούς βρεῖς! Ἐγώ ἐβγαλα σήμερα δυό. Μά δέν τούς χτύπησα!

- Δέν τούς χτύπησες;

- Ὅχι, δέν τούς χτύπησα. Τούς ἄφησα, γιά νά τούς κυνηγήσει ἡ μικρή ἡ ἀφέντισσά μου πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά μέρη, ἀπ' τά νησιά τοῦ Ὤκεανοῦ.

Ποιά εἶναι αὐτή ἡ μικρή ἡ ἀφέντισσά του πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά μέρη;

Ἡ Ἄρτεμη ξαφνιασμένη τόν ρωτᾷ:

- Ἐρχεται καμιά ἀφέντισσά σου ἀπ' τά νησιά τοῦ Ὤκεανοῦ;

- Ναί, ἔρχεται.

- Ἐρχεται ἐδῶ στά μέρη μας;

- Ναί, ἐδῶ, στά μέρη μας.

- Πῶς τή λένε;

Πῶς τήν εἶπαν; Ἐχει ἓνα ξενικό ὄνομα. Ὁ κυνηγός δυσκολεύεται λίγο ἴσαμε πού νά τό θυμηθεῖ.

- Τή λένε... Τή λένε Ντόρις.

- Ντόρις;...; Τί θά πεῖ Ντόρις; Εἶναι χριστιανή;

- Ὅχι, εἶναι Ἰγγλέζα.

- Κι ἔρχεται ἐδῶ στά Κιμιντένια*; Τί γυρεύει;

- Ἀ! Δέν τό ξέρεις; Παντρεύτηκε τό γιό τοῦ ἀφεντικοῦ μου πού ἔχει τό τσιφλίκι κοντά στή θάλασσα. Τό γιό τοῦ Βηλαρά πού σπούδαζε στά ξένα.

- Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ;

Ὁ κυνηγός πολύ διασκεδάζει μ' αὐτό τό ἐπίμονο ἐρωτηματολόγιο. Χαμογελᾷ.

- Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ.

- Καί θά κυνηγήσει τούς τσαλαπετεινούς τοῦ τόπου μας;

- Ἔτσι λένε. Εἶναι καλό ντουφέκι. Θά κυνηγήσει τά ζαρκάδια στά Κιμιντένια. Θά κυνηγήσει καί τούς τσαλαπετεινούς.

- Κι ἐσύ γι' αὐτό δέν τούς χτύπησες;

- Γι' αὐτό δέν τούς χτυπῶ. Γιά νά δεῖ πώς ἔχουμε καί τσαλαπετεινούς.

Ἀλαφρά τρέμει ἡ φωνή, τρέμουν τά χεῖλια τῆς Ἄρτεμης.

Κιμιντένια: ὁροσειρά στήν Ἀνατολή, ἀντίκρου στή Λέσβο.

– Μήτε άλλο τίποτα κυνήγησες σήμερα;.. Γι' αυτό;..

“Α, όχι γι' αυτό! Σήμερα είχε πάει σέ μεγάλο κυνήγι. Σήμερα είχε πάει γιά άγριογούρουνα. Σκότωσε τρία. Τ' άφησε ψηλά στο ρουμάνι*. Θά τά κατεβάσουν οί Τουρκοί, οί παραγιοί του ύποστατικού τους.

– Καί τώρα πρέπει νά του δίνετε! λέει άπότομα ό κυνηγός, σέ τόνο προστατευτικό. Πρέπει νά γυρίσετε πίσω, γιατί ό ήλιος χαμηλώνει.

– Θά γυρίσουμε.

–“Αιντε, λοιπόν! Καί μή γυρεύεις, ζαρκάδι, τσαλαπετεινούς!

Τό μικρόσωμο άσπρο φαρί χύνεται πάλι κάτω άπ' τό πράσινο σύννεφο καί χάνεται. Γιά λίγο άκούγεται τό ποδοβολητό του. “Υστερα κι αυτός ό ήχος χάνεται. Μένουν πάλι μονάχα οί ψίθυροι του δάσους.

– Δέ ντρέπεσαι, “Αρτεμη, νά ‘χεις φιλίες καί νά μιλάς μέ ξένους ανθρώπους;

– “Αφησέ με! λέει ή “Αρτεμη άπότομα. Γιατί νά ντρέπουμε;

‘Αλήθεια, γιατί νά ντρέπεται; Ήταν ένας παλαβός λόγος αυτός πού είπα.

– Κι ύστερα, αυτός είναι κυνηγός! προσθέτει ή “Αρτεμη. Είδες τί όμορφος πού είναι!

Πάλι, σέ λίγο, ένώ τά μάτια της λάμπουν κοιτάζοντας ψηλά τά σύννεφα:

– Αυτός είναι κυνηγός! Εγώ τούς αγαπώ τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τ' άγριογούρουνα στά Κιμιντένια.

Τί λόγος είναι αυτός; Πόσος καιρός πέρασε, πόσα χρόνια περάσαν από τότες πού κλαίγαμε, κι ή “Αρτεμη μαζί μας, από τότες πού παρακαλούσαμε γιά τά πεινασμένα τσακάλια του δάσους; Είναι ένα άθλιο πλάσμα ή “Αρτεμη, άφού αγαπά τώρα τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τά πουλιά καί τ' άγριογούρουνα.

– Πώς τό μόρεσες ν' αγαπάς τώρα τούς κυνηγούς;

‘Η “Αρτεμη μέ κοιτάζει κατάματα:

– Τό λές άπ' τό κακό σου! κάνει. Γιατί έσύ ποτέ δέ θά γίνεις κυνηγός! Ποτέ δέ θά μπορέσεις!

– Έγώ δέν μπορώ νά γίνω κυνηγός; μέ πνίγει ή άγανάκτηση. Δέ θέλω!

–“Οχι, δέν μπορείς!

Μές στήν τσέπη μου έχω τή λαστιχένια σφεντόνα μου. Τήν είχα κάμει στήν πόλη, επειδή είχαν καί τ' άλλα παιδιά καί σκότωναν σπουργίτια. “Ομως έγώ ποτέ ίσαμε τότε δέ δοκίμασα νά σημαδέψω πάνω σέ

ρουμάνι: πυκνό δάσος· μέρος του δάσους γεμάτο πυκνούς θάμνους.

πουλί. Μονάχα στά φύλλα ἔριχνα.

Τά δάχτυλά μου χώνουνται μέσα στήν τσέπη πού εἶναι ἡ σφεντόνα. Χαϊδεύουν τό λάστιχο. Ἡ Ἄρτεμη ἔχει ἀκουμπήσει στή ρίζα ἑνός δέντρου καί κοιτάζει, σά βυθισμένη, μπροστά της. Πέρα ἀπ' τίς βαλανιδιές, πέρα ἀπ' τά Κιμιντένια, πέρα ἀπ' τά βουνά τοῦ τόπου μας, πέρα ἀπ' τοὺς ἀνεμόμυλους πορεύεται ἡ μεγάλη θάλασσα. Ἐκεῖ εἶναι ἡ σκοτεινὴ χώρα πού τή λένε Ὁκεανός. Ἐκεῖ τό πούσι κάθεται πάντα ἀπάνω στό νερό, ἐκεῖ δέν ὑπάρχει χρυσός ἥλιος, γαλάζια σύννεφα. Μονάχα τό θολό πούσι. Καί μέσα ἀπό κεῖ, ἀπ' τή χώρα τῆς ὁμίχλης, βγαίνει σιγά σιγά, ὑγρή σάν τή βροχή, βγαίνει μέσα ἀπ' τό πούσι κι ὀλοένα ἔρχεται, ὀλοένα πλησιάζει: εἶναι τό κορίτσι τῶν μακρινῶν νησιῶν, τό κορίτσι τοῦ Ὁκεανοῦ. Τό λένε Ντόρις. Τί θά πεῖ Ντόρις; Τά μαλλιά της εἶναι ὑγρά σά νά ζήσανε ὅλη τή ζωή τους μέσα στή θάλασσα. Εἶναι σάν ὑδάτινα πλοκάμια. Καί τά μάτια της; Λάμπουν τά μάτια της σάν τά μάτια τῶν φωτεινῶν κοριτσιῶν τοῦ Αἰγαίου; Ἐχουν μέσα τους δελφίνια καί γαλάζια κύματα;

Τά μάτια τῆς Ἄρτεμης μέ τά δελφίνια καί τά γαλάζια κύματα μένουν πολλή ὥρα στυλωμένα, ἀκίνητα. Ὅταν, ἄξαφνα, ἀρχίζουν νά παίζουν, χάνουν τή σιωπή τους. Ἡ Ἄρτεμη σάν νά συνεφέρνει, ἀνασηκώνεται λίγο ἀλαφρά, γιά νά μήν κάμει θόρυβο.

Τί εἶναι;

Γυρίζω κι ἐγώ τά μάτια μου πρὸς τά ἐκεῖ πού κοιτάζει ἡ Ἄρτεμη: μιά νυφίτσα εἶναι. Ἕνα μικρό ξανθό ζό πού σέρνεται ἀπάνω στὸν κορμό τοῦ δέντρου, λίγα μέτρα παρακεῖ. Σταματᾷ λίγο, σάν κάτι νά ὀσμίζεται στὸν ἀέρα, κάτι νά ψάχνει. Πάλι σαλεύει. Τό εὐλύγιστο σῶμα του γράφει στὸν κορμό σιγανές κινήσεις, μέ διάκριση.

Τά δάχτυλά μου ἀγγίζουν πάντα τό λάστιχο τῆς σφεντόνας πού εἶναι κρυμμένο μέσ στήν τσέπη. Τό ἀγγίζουν πάντα. Πιο δυνατά. Ἡ ἀφή εἶναι εὐπλαστη δύναμη, ἀνάλαφρη. Μά ἀπότομα γίνεται σκληρή. Κι ἐκεῖ ἀντίκρου τό ξανθό σῶμα τοῦ μικροῦ ζοῦ στέκεται καί περιμένει.

Ἀργά, σιγανά, τραβῶ ἔξω τή σφεντόνα μου. Χωρίς νά σαλέψω, παίρνω μιά πέτρα ἀπό πλάι καί τή βάζω στή σφεντόνα. Ἡ Ἄρτεμη τότε μονάχα, εἰδοποιημένη ἀπ' τή σκιά τῆς κίνησης, γυρίζει ἀπάνω μου τά μάτια της. Στήν κρίσιμη αὐτή ὥρα τά μάτια της εἶναι πλημμυρισμένα ἀπό περιφρόνηση, ἀπ' τή βεβαιότητα τῆς ἀδυναμίας μου: «Δέν τό μπορεῖς! Ποτέ δέ θά μπορέσεις! Ποτέ δέ θά γίνεις κυνηγός!»

Τραβῶ τά λάστιχα καί σημαδεύω τὸν ξανθό στόχο. Στήν ἀρχὴ τά χέρια μου τρέμουν, μά ὕστερα γίνονται σταθερά. Μαντεύω ἀπάνω μου, πλάι μου, τά μάτια τῆς Ἄρτεμης νά παρακολουθοῦν πάντα μέ τὴν ἴδια περιφρόνηση.

«Δέν τό μπορείς. Ποτέ δέ θά μπορείσεις».

“Όλος ό τόπος κάτω άπ’ τίς φυλλωσιές έγινε μάτια, όλα τά κλαδιά κι όλα τά φύλλα. «Δέν τό μπορείς».

Σέ μία τελευταία προσπάθεια τραβῶ τά λάστιχα τής σφεντόνας μου. ‘Η πέτρα φεύγει. Δέν περιμένω τίποτα. Κι όμως αὐτή τήν ἐλάχιστη στιγμή πόσο όλα εἶναι καθαρά, πόσο όλα εἶναι ὄραση! Στό γαλάζιο αἶθερα παρακολουθῶ τή σκληρή ὕλη πού φεύγει άπ’ τά χέρια μου καί χύνεται σάν σφαῖρα. ‘Η καρδιά μου χτυπᾷ δυνατά, νά σπάσει. “Όσπου ἡ ταραχή της τά σκεπάζει όλα καί σφαλνῶ τά μάτια.

—“Άχ!

‘Ακούω τήν “Αρτεμη πού βγάζει τήν ὀδυνηρή κραυγή, ἀκούω τό θόρυβο πού κάνει γιά νά σηκωθεί καί νά χιμῆξει. Τί ἔγινε; Πετιέμαι κι ἐγώ καί τρέχω πρὸς τό μέρος τοῦ δέντρου πού τρέχει ἡ “Αρτεμη. Τί ἔγινε;

Τό μικρό ξανθό ζό, χτυπημένο στό κεφάλι άπ’ τήν πέτρα τής σφεντόνας μου, σπαράζει στή γῆ. Λίγο αἷμα τρέχει άπ’ τήν πληγή του — δίνει παράξενο τόνο στό στιλπνό του τρίχωμα. Δέν καταλαβαίνω στήν ἀρχή, δέν μποροῦσα νά τό φανταστῶ καί νά τό περιμένω. “Όμως μόλις ἡ κατάπληξη τής στιγμῆς περάσει, αἰσθάνομαι τό κύμα νά φουσκώνει, νιώθω τήν ἄγρια χαρά νά φωνάξω:

— Εἶδες λοιπόν πού εἶμαι κυνηγός;! Τό σκότωσα! Τό σκότωσα!

“Όταν, χιμᾷ ἡ “Αρτεμη ἀπάνω μου. Ποτέ δέν ἦταν ἔτσι ἄγρια. Μέ τά νύχια της σκίζει τό πρόσωπό μου, μέ χτυπᾷ μέ τίς γροθιές της, ἔξω άπ’ τόν ἑαυτό της, κι ὀλοένα ὀλολύζει:

— ‘Ελεεινέ! ‘Ελεεινέ!

Δέν καταλαβαίνω τίποτα, κοιτάζω νά φυλαχτῶ φωνάζοντας:

— Τί θέλεις; Νά πού εἶμαι κυνηγός! Νά πού σκότωσα τή νυφίτσα!

— ‘Ελεεινέ! ‘Ελεεινέ!

‘Όλοένα ὀλολύζει: «Τό φτωχό ζωάκι... Τό φτωχό... Πού στεκόταν καί δέν ἤξερε...».

“Όσπου μαζεῦω ὅλη τή δύναμή μου καί τή σπρώχνω μέ βία νά πέσει καταγῆς. Δέν κάνει καμιά προσπάθεια νά σηκωθεί, μένει καθώς ἔπεσε. Τό πρόσωπό της ἀκουμπᾷ στή γῆ, πλάι στόν τόπο πού κείτεται ἡ νυφίτσα, πού πιά τέλειωσε, δέ σπαρταρᾷ. Τό αἷμα τρέχει ἀργά άπ’ τήν ἀνοιχτή τρύπα καί στάζει στό χῶμα, στάλα στάλα. Στάλα στάλα τρέχουν καί τά δάκρυα τής “Αρτεμης, ποτίζουν τή γῆ.

Πέρασε κάμποση ὥρα. ‘Η “Αρτεμη δέ σαλεύει. Κι ἐγώ κάθουμαι λίγο παραπέρα καί κοιτάζω ἄλλου. ‘Αργά ἡ “Αρτεμη ἀπλώνει τό χέρι της στό πεθαμένο ζό. Τό χαϊδεύει ἀλαφρά, σάν νά φοβάται μήν ξυπνήσει. Τό κοιτάζει. “Υστερα μέ τά νύχια της ἀρχίζει νά σκαλίζει τή γῆ. Εἶναι πρῶτα

ένα στρώμα σαπισμένα φύλλα που βαστούν τον τόπο ύγρό. Ἡ Ἄρτεμη βγάζει τὰ φύλλα, κι ὕστερα, ὅταν βρεῖ τό φρέσκο χῶμα, ἀρχίζει νά τό σκάβει μέ τὰ νύχια της. Ὡσπου γίνεται ἓνα κοίλωμα σέ λίγο βάθος. Ἡ Ἄρτεμη παίρνει μέ τὰ δύο χέρια της τό ξανθό σῶμα καί τό ἀποθέτει στόν τάφο του. Ὑστερα παίρνει νέα φύλλα, πράσινα, φύλλα ἀπό κυκλάμινα, καί τό σκεπάζει. Κι ὕστερα ρίχνει ἀπάνω τους τό ὑγρό χῶμα.

Ο ἥλιος ἔχει βασιλέψει. Ἀρχίζει νά σκοτεινιάζει. Ἀμίλητη ἡ Ἄρτεμη σηκώνεται καί παίρνει τό μονοπάτι τοῦ γυρισμοῦ. Ἀνοίγει τό βῆμα της καί σέ λίγο τρέχει. Οἱ σκιές πυκνώνουν γύρω μας σάν νά γυρεύουν νά μᾶς πάρουν μαζί τους. Τρέχω κι ἐγώ πίσω ἀπ' τήν Ἄρτεμη.

Σάν φτάσαμε στό ὑποστατικό, ἦταν πιά νύχτα κι ὅλοι εἶχαν ἀρχίσει ν' ἀνησυχοῦν. Ὅταν ἡ μητέρα μου εἶδε τὰ αἵματα καί τίς γρατσουνιές στό πρόσωπό μου, τρομαγμένη μέ ρώτησε τί ἔπαθα.

Τῆς εἶπα πῶς σκαρφάλωσα σ' ἓνα βράχο νά βρῶ αὐγά στίς φωλιές τῶν πουλιῶν κι ἀπό κεῖ γλίστρησα. Δέν εἶναι τίποτα.

Ἑρωτήσεις

1. Τί συναισθήματα ἔχει α) ἡ Ἄρτεμη γιά τόν κυνηγό καί γιά τή Ντόρις, καί β) ὁ κυνηγός γιά τή Ντόρις καί τήν Ἄρτεμη;
2. Γιατί θέλει νά ἀποδείξει ὁ μικρός στήν Ἄρτεμη ὅτι μπορεῖ νά γίνει κυνηγός; Τί τελικά τόν ὁδηγεῖ στήν ἀπόφαση νά σκοτώσει τό ἄτυχο ζῶο;
3. Πῶς ἐξηγεῖτε τήν τελευταία ἀντίδραση τῆς Ἄρτεμης;

ΗΛΙΑΣ BENEZHΣ (1904-1973). Γεννήθηκε στό Ἀιβαλί (Κυδωνίες) τῆς Μ. Ἀσίας. Τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἠλίας Μέλλος. Ὅταν ἀρχισαν οἱ διωγμοί τῶν Ἑλλήνων ἀπό τὰ μικρασιατικά παράλια, στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, κατέφυγε στή Μυτιλήνη καί ἐπέστρεψε τό 1919. Ἐνα χρόνο μετά τή μικρασιατική καταστροφή (1922) ἐγκαθίσταται μέ τήν οἰκογένειά του στήν Ἑλλάδα. Ἡ εὐτυχισμένη ζωή τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρασίας, ὁ ξεριζωμός καί ἡ ἐλπίδα ἐμπνέουν τό ἔργο του. Ἐγραψε: α) μυθιστορήματα: *Τό νούμερο 31328*, *Γαλήνη*, *Αἰολική Γῆ*, *Ἐξοδος*; β) διηγήματα: *Αἰγαῖο*, *Ἄνεμοι*, *Ὁρα Πολέμου*, τό θεατρικό *Μπλόκ C* καί ταξιδιωτικά.

Ὁ μπαρμπα-Γιάννης καί ὁ γάδαρός του

Τά ζωά ἦταν – κι ἐξακολουθοῦν νά εἶναι, ὅπου δέν τά ἀντικατέστησε ἡ μηχανή – πολὺτιμοι βοηθοὶ τοῦ ἀνθρώπου. Στό διήγημα τοῦ Ἑφταλιώτη, ὁ μπαρμπα-Γιάννης καί ὁ γάδαρός του, γέροι βιοπαλαίστες καί οἱ δύο τους, πεθαίνουν στόν ἀγώνα γιά τή ζωή.

Ἄν ἔχει ἱστορία ὁ μπαρμπα-Γιάννης, τή χρωστάει στό γάδαρό του. Ἐπειδὴ ὁ γάδαρός του – Ψαρό τόν ἔλεγε, ἄς τόν ποῦμε καί μεῖς Ψαρό – δούλεψε καλά στή ζωή του, ἀπό τήν ὥρα πού σήκωσε σαμάρι ἢ ράχη του. Ἐπειδὴ στάθηκε καλότυχος γάδαρος ὁ Ψαρός, μ' ὅλη του τή βαριά δουλειά πού ἔκαμε στή ζωή του. Ἐπειδὴ ἦτανε γάδαρος μέ χαρακτηριστὰ ὁ Ψαρός, καί τόν ἐδειξε τόν χαρακτήρα του τότες πού τόν εἶχε ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἔξι μῆνες δεμένο στό μαγγανοπήγαδό του, ἔξι ζεστούς, καλοκαιρινούς μῆνες, πού μπορούσαν καί λιοντάρι νά δαμάσουν, κι ὥστόσο ὁ Ψαρός μήτε τή δύναμή του ἔχασε στό ζυγὸ ἐκεῖνο, μήτε τή μεγάλη του φωνή, μήτε τή σβελτάδα του, ὅταν, ἀπὸ καιρὸ σέ καιρὸ, τόν ἄφηνε ὁ ἀφέντης του στό χωράφι νά πάρει λιγάκι ἀέρα, νά δροσιστεῖ μέ χορτάρι χλωρό.

Ὅταν ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἔχασε τὸ περιβόλι του, ἄλλο δέν τοῦ ἔμενε παρά ὁ Ψαρός. Αὐτός ἦταν ὁ φίλος του, ἡ σερμαγιά* του, τὸ στήριγμά του. Μ' αὐτόνα δούλευε, μ' αὐτόνα μιλοῦσε. Ἀνεβοκατέβαινε τὸ βουναράκι τοῦ χωριοῦ του μέ τόν Ψαρό, καί δέν ἦταν πρამατεία, δέν ἦτανε λαχανικά, πωρικά, ξύλο, πού δέν περνοῦσαν ἀπὸ τοῦ Ψαροῦ τή σταυρωτὴ ράχη πρὶ νά ῥθουνε στοῦ μπαρμπα-Γιάννη τή γειτονιά.

Κατάντησε μπαρμπα-Γιάννης καί Ψαρός νά εἶναι ἓνα πράμα. Μαζί τρώγανε, μαζί περπατοῦσανε, μαζί κοιμοῦνταν. Ἐξω ἔξω, στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ὁ μπαρμπα-Γιάννης στό καλύβι ὀλομόναχος, ὁ Ψαρός στήν αὐλή. Ἐβγαίνει ὁ μπαρμπα-Γιάννης στήν πόρτα του πρωὶ πρωί, κι ἡ πρώτη του καλημέρα ἦτανε στόν Ψαρό. Γύριζε τότες ὁ Ψαρός τὸ κεφάλι κατὰ τόν ἀφέντη του, σάλευε τ' αὐτιά του μέ λαχτάρια κι ἀγάπη,

σερμαγιά: χρηματικὸ κεφάλαιο ἐμπορίου.

καί τόν κοίταζε μέ μάτια πανώρια, μάτια πού μπορούσε κι ή πιό μαυρομάτα κοπέλα νά τά ζουλέψει.

"Άλλοτε πάλι, στή δουλειά άπάνω, άν ήτανε μεγάλη ή ζέστη, παραπολύ βαρύ τό γομάρι*, καί τύχαινε κι ό Ψαρός νά είναι κακοδιάθετος ή παρακουρασμένος, καί δέν άνέβαινε τόν άνήφορο μέ μεγάλη προθυμία, έχανε τήν ύπομονή του ό μπαρμπα-Γιάννης, καί του μιλούσε σέ γλώσσα πού άνθρωπος νά τήν ύποφέρει ήταν άδύνατο, κι ώστόσο ό Ψαρός τήν ύπόφερνε, κι έκανε τά καλά του μάλιστα, έπειδή τό γνώριζε πώς έχει καί ξύλο, άν καί τό ξύλο ό μπαρμπα-Γιάννης δέν του τό 'δινε, παρά σάν έβλεπε πώς δέν περνούσαν τά λόγια. Γάδαρος γνωστικότερος από άνθρώπους πολλούς, πού δέν έννοούν τίποτις νά σου δώσουν, μέ τίποτις νά συφωνήσουν, όσο λογικό καί νά είναι, παρά σά δουίνε, σά νιώσουν τή βία, είτε στή ράχη τους, είτε κι άλλως.

Ήρωικός γάδαρος ό Ψαρός, διακριτικός άφέντης ό μπαρμπα-Γιάννης. Γι' αυτό έζησε ό Ψαρός καί χρόνια πολλά, καί τόν ώφέλησε τόν άφέντη του, όσο γάδαρος άνθρωπο ποτές δέν ώφέλησε.

Μά όλα τά πράματα αὐτουνοῦ του κόσμου έχουν ένα τέλος, κι είχε καί του μπαρμπα-Γιάννη καί του Ψαρού ή άχώριστη φιλία τό τέλος της.

Άνέβαινε τ' αγαπημένο ζευγάρι από τόν κάμπο, μέρα μεσημέρι. Αὐγουστο μήνα, μέ γομάρι σταφύλια. Ήταν τρυγητός, καιρό δέν είχανε νά χάνουν, τά σταφύλια περίμεναν στ' άμπέλι κομμένα, νά κουβαληθούνε, νά ζουληχτούνε, νά γίνουν πετμέζι, μουστος, κρασί. Ήταν τό τρίτο ταξίδι τουτο. "Έπρεπε νά γίνουν άλλα τρία ταξίδια, καί μήτε νά σταθούνε στό μισό δρόμο, νά ξεκουραστούνε, δέν είχαν καιρό. Ήταν τώρα γέρος ό μπαρμπα-Γιάννης, μά κι ό Ψαρός ακόμα πιό γέρος. Δέν είχε πιά ό Ψαρός τήν πρώτη σβελτάδα του.

- Τρέχα, κακόμοιρε, του έλεγε ό μπαρμπα-Γιάννης βραχνά βραχνά, τρέχα, γιατί έχουμε άλλα τρία. Καί τότες πιά θά 'χεις χειμωνικόφλουδα* άπόψε στό φαγί σου. "Αιντε καί φτάσαμε, κακορίζικε!

Κι έκανε ό Ψαρός νά τρέξει γληγορότερα, μά τά πόδια του έτρεμαν, ήταν κατεβασμένα τ' αὐτιά του, καί γόγγυζε. Έκεί πού γόγγυζε, κοντοστέκεται, λυγίζουν τά γόνατά του, πέφτει κάτω, ή άσπρη κοιλιά του στόν ήλιο, τά πόδια του στόν άέρα, τά κοφίνια μέ τά σταφύλια αποπίσω του.

"Έτρεξε ό μπαρμπα-Γιάννης κατατρομασμένος, πρώτη φορά πού πάθαινε τέτοιο πράμ' ό Ψαρός. "Άρχισε νά ξελύνει του σαμαριού τό

γομάρι: εδώ: φορτίο, φόρτωμα.

χειμωνικόφλουδα: καρπουζόφλουδα (χειμωνικό: καρπούζι).

λουρί, πού του παράσφιγγε την κοιλιά του Ψαρού, και του 'κοβε την αναπνοή. Τό 'σκισε τό λουρί μέ τό μαχαίρι του, παραμέρισε τό σαμάρι όσο μπορούσε, ύστερα παίρνει τό καπίστρι, και τραβάει τόν Ψαρό νά τότε σηκώσει.

– Έλα γέρο μου, σήκω καημένε, σήκω κι έχουμε τρία ταξίδια ακόμα. Σήκω και θά 'χεις και κριθάρι απόψε. Σ' αξίζει, καημένε. Σήκω, Παρέ μου!

Μά πού νά σηκωθεί ό Ψαρός!

Σκύβει ό μπαρμπα-Γιάννης και χαδεύει τή ράχη του, τό λαιμό του, τό μέτωπό του, τραβάει έπειτα πάλι, του κάκου! Δέ σηκώνεται ό Ψαρός!

Του πέρασε τότες από τό νου του σάν αστραπή ό φόβος μήπως έπαθε τίποτις ό Ψαρός, μήπως - κι ό φόβος μονάχα τόν έκαμε νά καθίσει, ν' άκουμπήσει κάπου, νά συνεφέρει, νά πάρει δύναμη γιά νά μπορέσει νά κοιτάξει τά μάτια του, νά προσέξει τήν αναπνοή του, νά καταλάβει άν ζει ό Ψαρός του.

Κάθισε λαχανιασμένος, άφανισμένος από τήν κούραση, από τή βιάση του νά ξελύσει τό σαμάρι, νά παραμερίσει τά κοφίνια, από τό τράβα τράβα τό καπίστρι νά σηκωθεί ό Ψαρός, από τόν ήλιο τό φοβερό πού τόν έδερνε καθώς έπεφτε στήν κορφή του.

Κάθισε και σηκωμό πιά δέν είχε. Μόνο έγειρε σ' ένα βράχο πλαγινό, στό μισό τό δρόμο του βουνοϋ, πού ψυχή δέν φαίνονταν από πουθενά, νά 'ρθει και νά του χύσει μιά στάλα νερό νά τότε συνεφέρει.

Ξανασυλλογίστηκε άξαφνα τό δόλιο τόν Ψαρό και πάσκιζε νά συρθεί κατακεί πού ήταν πλαγιασμένος, νά τότε χαδέψει, νά τόν κάμει νά σηκωθεί, νά τόν καθαλικέψει έπειτα και νά πάει στό καλύβι του, νά συχάσουν κι οι δύο τους, κι άς πάνε στό καλό τά σταφύλια.

Μά πού νά σηκωθεί πιά ό μπαρμπα-Γιάννης! Όσο τό συλλογιότανε νά σηκωθεί, άλλο τόσο βούλιαζε μέσα στη λιγοθυμιά πού τόν πήρε, βούλιαζε, όλο βούλιαζε, και τώρα πιά άλλο δέν έμενε μέσα στό νου του παρά νά μπορέσει ν' άπλώσει τό χέρι του άπάνω στόν Ψαρό, νά του δώσει νά καταλάβει πώς είναι κοντά του, πώς παρακουράστηκε κι αυτός, και θά μείνει πλαγιασμένος, ώσπου νά συνεφέρει.

Μάζεψε τή στερνή του τή δύναμη κι άπλωσε ό γέρος τό χέρι του. Έπεσε βαριά τό χέρι άπάνω στόν άψυχο τό λαιμό του Ψαρού. Έμεινε καθώς έπεσε τό χέρι, έμεινε κι ό γέρος άσάλευτος, άμίλητος, άξύπνητος. Τίποτις δέν έφεγγε πιά μέσα στό σβησμένο τό νου του, και μήτε τά μερμήγκια κι οι μύγες, μήτ' αυτά δέν τόν πείραζαν πιά. Μόνο τόν έδερν' ό ήλιος, κι αυτός κοιμοϋνταν τόν αιώνιο τόν ύπνο, κοντά

στόν Ψαρό του, τόν ήρωα τόν Ψαρό, πού απόθανε στή δουλειά του απάνω, σάν πολεμιστής απάνω στο κάστρο του.

Τήν άλλη μέρα σέ κείνο τό μέρος τίποτις άλλο δέν έβλεπες παρά μερικές ρώγες σκόρπιες έδω καί εκεί. Ό μπαρμπα-Γιάννης ήτανε θαμμένος στήν Άγια-Μαρίνα λίγο παραπάνω, ό δύστυχος ό Ψαρός ήταν γκρεμισμένος μέσα σέ χαράδρα βαθιά παρακάτω.

Δέν τόν έθαψαν τόν Ψαρό κι ας δούλεψε σ' όλη του τή ζωή. Τόνε λυπήθηκαν όμως τά όρνια καί του ξεγύμνωσαν τ' άσπρα τά κόκαλά του, καί του τά ζέσταιν' ό ήλιος καί του τά 'πλεναν οί βροχές, ώσπου άφανίστηκαν καί κείνα, κι άλλο τώρα δέν του μένει του κακόμοιρου του Ψαρου παρ' αύτή ή μικρή ιστορία.

Έρωτήσεις

1. Σέ πόσα μέρη μπορούμε νά χωρίσουμε τό διήγημα καί ποιόν τίτλο θά δώσουμε στο καθένα;
2. Ποιές φράσεις του κειμένου δίνουν καλύτερα τό δεσμό ανάμεσα στόν άνθρωπο καί τό ζωο;
3. Ποιά εικόνα του διηγήματος σās συγκίνησε περισσότερο; Γιατί;
4. Ποιό κοινό σημείο έχουν τό Βάφτισμα του Δ. Χατζή καί τό διήγημα του Έφταλιώτη;

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ (1849-1923). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στή Μόλυβο της Λέσβου καί πέθανε στήν Άντίμπ της Γαλλίας. Τό μεγαλύτερο μέρος της ζωής του έζησε στά ξένα ως έμπορικός υπάλληλος. Ήταν μαζί μέ τόν Άλέξ. Πάλλη από τούς πρωτοπόρους του δημοτικισμού. Έργα του: α) ποίηση: *Παλιοί σκοποί*, β) διηγήματα: *Νησιώτικες ιστορίες*, *Φυλλάδες του Γεροδήμου*. Μετέφρασε επίσης τήν *Όδύσσεια* του Όμήρου.

['Η βαρκάδα]

Τό μυθιστόρημα τοῦ Γιώργου Θεοτοκά Τό Δαιμόνιο δημοσιεύτηκε τό 1938. Ἡ ὑπόθεσή του τοποθετεῖται σ' ἓνα νησί τοῦ Αἰγαίου. Τά πρόσωπα πού ἐμφανίζονται στό ἀπόσπασμα Ἡ βαρκάδα εἶναι: ὁ ἀφηγητής (Παῦλος Δαμασκηνός), ὁ Ρωμύλος Χριστοφής, ὁ ἀδελφός του Θωμάς Χριστοφής καί ὁ Ἕλληνας ἀρχαιολόγος Τζίν Μάρτιν, πού βρίσκεται στό νησί γιά ἀρχαιολογικές ἐρευνες. Εἶναι καί οἱ τρεῖς νεαροί καί φίλοι.

Τίς μέρες ἐκεῖνες ἦρθε καί μᾶς ἐπισκέφθηκε μιά μοίρα τοῦ ἰταλικοῦ στόλου κι ἔδωσε πολλή κίνηση στήν πόλη μας. Ἦταν ἕξι ἢ ἑπτὰ πλοῖα, μικρά καί μεγάλα. Οἱ ναῦτες χύθηκαν στά καφενεῖα καί στίς ταβέρνες. Γέμισαν οἱ δρόμοι καί τά περιγιάλια ἄσπρες στολές κι ἀντιλάλησε ὅλο τό νησί ἀρμονικές καί τραγουδιστές βλαστήμιες. Οἱ ἀξιωματικοί φορέσανε τά ἄσπρα γάντια τους καί πήγανε νά δοῦνε ὅλα τά ἀρχαῖα καί τά ἀξιοθέατα. Ὁ πρόξενος τῆς Ἰταλίας κι ὁ γυμνασιάρχης τούς γύρισαν παντοῦ καί τούς ἔδωσαν ὅλες τίς πρεπούμενες ἐξηγήσεις. Ὁ γυμνασιάρχης τά ἔλεγε ἑλληνικά, ἀνακατώνοντας στά λόγια του γαλλικές καί γερμανικές φράσεις· ὕστερα, ὁ πρόξενος τά μετάφραζε ὅλα ἰταλικά καί γινότανε ἡ συνεννόηση. Οἱ ἀξιωματικοί κουνούσαν τό κεφάλι κι ἔδειχναν πολύ ἐνδιαφέρον. Ἡ πόλη μας ἦταν συγυρισμένη, τά ἐστιατόρια καί τά καφενεῖα εἶχαν σημαιοστολιστεῖ. Ἦταν στό νησί καί μιά μικρή ἑλληνική κανονιοφόρα τῆς καταδίωξης τοῦ λαθρεμπορίου, ἓνα πλεούμενο ἐντελῶς ἀσήμαντο. Σήκωσε κι αὐτή σημαία, τράβηξε κανόνι κι ἔκαμε στούς ξένους διάφορες τιμές.

Τό βράδυ, οἱ ναῦτες νοίκιαζαν βάρκες κι ἔκαναν τό γύρο τοῦ λιμανιοῦ τραγουδώντας: *Addio mia bella Napoli** καί ἄλλα τέτοια καί πατριωτικά. Ἐβγαζαν καί τήν μπάντα τους στήν κεντρική πλατεία· βγάλαμε κι ἐμεῖς τή φιλαρμονική τοῦ Δήμου. Μαζευότανε πλῆθος. Ὑστερα, ἔγινε μιά μεγάλη δεξίωση στή Νομαρχία· μερικοί ἀπό τούς ἐπίσημους μας καί τούς προεστούς μας φόρεσαν σμόκιν*, ἄλλοι πήγανε μέ τά σα-

«ἀντίο μιά μπέλλα Νάπολη»: ἰταλικό τραγούδι (καντσονέτα) μέ μεγάλη διάδοση πρὶν ἀπὸ τὸν τελευταῖο παγκόσμιον πόλεμον.
σμόκιν: ἐπίσημο ἀνδρικό κοστούμι.

κάκια τους. Οί κυρίες έβαλαν τά κοσμήματά τους και τά κορίτσια μας χόρευαν μέ τούς νέους άξιωματούχους. 'Ο Δήμος είχε άνάψει όλα τά τόξα του και τά πολεμικά έριξαν άπάνω μας τό φώς τών προβολέων τους. Φώτιζαν και τό Κάστρο άπό μακριά, πού ήταν σάν ένα καράβι φάντασμα στόν ούρανό.

Τό ίδιο εκείνο βράδυ, είχα βρεϊ τό Μάρτιν και τό Ρωμύλο στήν προκυμαία και περπατούσαμε μαζί, μέσ στήν έξαιρετική κίνηση και τά φώτα. 'Ο Μάρτιν, σάν διακεκριμένος ξένος πού ήταν, είχε πρόσκληση στή Νομαρχία, μά βαρέθηκε νά πάει. 'Ο Ρωμύλος κι εγώ δέν είχαμε κληθει. Συνέβηκε και τοῦτο τό παράδοξο, νά προστεθει στή συντροφία μας, γιά πρώτη φορά, κι ό Θωμάς, πού μάς άκολουθοῦσε άμίλητος και κατσούφης. Τόν ξενίζε* και τόν στενοχωροῦσε όλη αύτή ή φασαρία, μά δέν μπορούσε, φαίνεται, και νά καθήσει σπίτι του. Είχε χάσει τή βολή του· δέν ήξερε πού βρισκότανε.

Περπατήσαμε έτσι κάμποση ώρα άπάνω κάτω κι ύστερα, βλέποντας τούς 'Ιταλούς νά γυρνοῦνε μέ τίς βάρκες, είπαμε νά κάμουμε κι έμεις τό ίδιο. Πιάσαμε μία βάρκα μεγαλούτσικη, ό Ρωμύλος κάθισε στό τιμόνι, ό Μάρτιν κι εγώ πήραμε τά κουπιά. 'Ο Θωμάς μισοξαπλώθηκε στήν πλώρη και κοίταζε τόν ούρανό. Σάν άνοιχτήκαμε λίγο, άρχισε αύθόρμητα νά τραγουδά μία ζακυνθινή καντάδα.

Κανείς μας δέν έδωσε σημασία στό γεγονός. Τόν παρακολουθοῦσαμε, ωστόσο, μέ κάποια έλαφριά συγκίνηση, γιατί ή φωνή του μάς φάνηκε πολύ ώραία κι έτσι, καθώς ήταν συνδουασμένο τό τραγούδι του μέ τή βαρκάδα, μέ τό ρυθμικό χτύπο τών κουπιών, μέ τή νύχτα, μέ τή μακρινή διασκέδαση τής πολιτείας, μάς έκανε και γίναμε λιγάκι ρομαντικοί. Στήν πρύμη ό Ρωμύλος θέλησε νά συνοδέψει, μά ύποχώρησε σχεδόν άμέσως κι άφησε τό Θωμά νά τραγουδά μοναχός του. Νιώθαμε όλοι πώς ήταν άνώτερός μας στό τραγούδι και πώς ήταν καλύτερα νά μήν άνακατώνουμε τίς φωνές μας μέ τή δική του.

Σέ μιάν όρισμένη στιγμή, σταματήσαμε τά κουπιά. 'Ο Θωμάς, παρασυρόμενος άπό τή φωνή του, άνασηκώθηκε και τραγούδησε έντελώς έλεῦθερα μέ όσο πάθος είχε. Ξεχαστήκαμε έτσι λίγη ώρα όνειροπολώντας.

"Έξαφνα, στράφηκα τριγύρω μου κι είδα πώς δέν ήμασταν μόνοι. Τρείς βάρκες γεμάτες 'Ιταλούς ναῦτες μάς είχανε πλησιάσει άθόρυβα. Είχαν άφήσει κι αύτοί τά κουπιά και παρακολουθοῦσαν τό τραγούδι

ξενίζω: συνήθως στό τρίτο πρόσωπο: μέ ξενίζει κάτι = μοῦ φαίνεται ξένο, μέ παραξενεύει.

σιωπηλοί καί απορροφημένοι. Στήν προκουαία ξεχώρισα ἓνα πλήθος ἄσπρες στολές. Κι ἐκεῖ εἶχανε μαζευτεῖ οἱ Ἰταλοί καί παρακολουθοῦσαν.

Ὁ Θωμᾶς δέν εἶχε δεῖ τίποτα. Ἦταν σάν ὑπνωτισμένος ἀπό τή μουσική του. Ὅταν τελείωσε τό τραγούδι του, ξύπνησε ἀπότομα ἀπό τό θόρυβο πού ἔκαναν οἱ Ἰταλοί. Ὅλοι μαζί, κι ἀπό τίς τρεῖς βάρκες, ξέσπασαν μονομιᾶς σέ χειροκροτήματα καί ζητωκραυγές. Ἦταν ἑξαλλοί· χάλασαν τόν κόσμο. Σέ μιάν ἀπό τίς βάρκες εἶχανε σηκωθεί ὁλόρθοι· ἔγινε μιᾶ ἀπότομη κίνηση καί δυό ναῦτες βρέθηκαν στή θάλασσα. Τούς βγάλανε, κι αὐτοί, βρεμένοι καθώς ἦταν, ἑξακολούθησαν νά χειροκροτοῦν καί νά ξεφωνίζουν. Στήν ἄκτῃ εἶχε γίνει διαδήλωση. Οἱ ναῦτες πού εἶχανε παρακολουθήσει τό τραγούδι φώναζαν κι αὐτοί. Οἱ σύντροφοί τους ἐρχόντανε τρέχοντας ἀπό τά καπελιά κι ἀπό ὅπου βρισκόντανε, νά δοῦνε τί συνέβαινε. Τό λιμάνι μας ἦταν ἀνάστατο.

Ὁ Θωμᾶς κοίταζε τριγύρω του μέ περιέργεια καί ἀνησυχία. Τά μάτια του γυάλιζαν. Ἦταν ἐκνευρισμένος. Αὐτόματα ὁ Μάρτιν κι ἐγώ τραβήξαμε πρὸς τήν προκουαία, μακριά ἀπό κεῖ πού ἦταν μαζεμένοι οἱ ναῦτες. Ἀλλά αὐτοί ἔτρεξαν ἀμέσως πρὸς τό μέρος ὅπου πηγαίναμε νά ξεμπαρκάρουμε. Οἱ τρεῖς βάρκες μᾶς συνόδευαν ἀπό κοντά σάν τιμητική φρουρά.

Σταθήκαμε σέ λίγα μέτρα ἀπόσταση ἀπό τήν προκουαία καί δέν τολμούσαμε νά βγοῦμε. Ἀπό παντοῦ μᾶς χειροκροτοῦσαν καί μᾶς ζητοῦσαν συνέχεια. Γελούσαμε καί δέν ξέραμε τί ἔπρεπε νά γίνει.

— Ἐμπρός, Θωμᾶ! φώναξε ὁ Ρωμύλος. Πές τους κάτι ἀκόμα.

— Τί νά πῶ; ρώτησε αὐτός.

— Πές ὅ,τι σοῦ σφυρίζει. Τώρα πιά τούς ἔχεις κατακτήσει.

Ὁ Θωμᾶς στριφογύριζε στή θέση του μέ ἀμηχανία. Ἦθελε καί δέν ἤθελε νά τραγουδήσει. Μά στό τέλος παρασύρθηκε καί εἶπε μέ πολύ κέφι τήν «Ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά»*.

Σάν τελείωσε, τό πανδαιμόνιο ἀποκορυφώθηκε. Εἶχε μαζευτεῖ πολὺς κόσμος γύρω στοὺς Ἰταλούς, εἶχαν βγεῖ ἄνθρωποι στά παράθυρα. Οἱ νησιῶτες μας συμμετεῖχαν στό γλέντι, χωρὶς νά ξέρουν καλά καλὰ ποιός ἦταν ὁ λόγος ὅλης αὐτῆς τῆς φασαρίας. Πλησίασαν καί ἀξιωματικοί καί ἄλλοι ἐπίσημοι πού ἔβγαιναν τήν ὥρα ἐκείνη ἀπό τή Νομαρχία. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Θωμᾶ ἔπαιρνε πάνδημο* χαρακτήρα.

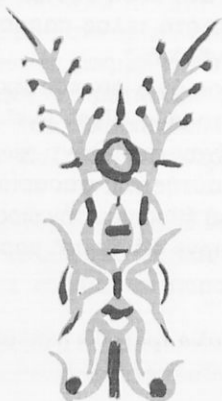
«Ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά»: παλιό τραγούδι (καντάδα) σέ στίχους τοῦ Γεωργίου Δροσίνη.

πάνδημος: παλλαϊκός.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ὑποδέχτηκαν οἱ νησιῶτες τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἰταλικοῦ στόλου; (Νά ἐπισημάνετε τίς σχετικές ἐκδηλώσεις). Πῶς δικαιολογεῖτε αὐτὴ τὴν ὑποδοχή;
2. Πῶς παρουσιάζεται ὁ Θωμᾶς στοῦ ἀπόσπασμα; (Νά παρακολουθήσετε τὴ συμπεριφορά του).
3. Τί ἀποτελέσματα ἔφερε τὸ τραγούδι τοῦ Θωμᾶ; Τὰ εἶχε ἐπιδιώξει ὁ ἴδιος;
4. Πῶς περιγράφονται οἱ Ἴταλοί στοῦ κείμενο; Νά ἀναφέρετε τὰ περιστατικά πού δείχνουν τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1906-1966). Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο. Νέος ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα, ὅπου σπούδασε Νομικά. Ἀσχολήθηκε μὲ τὸ μυθιστόρημα, τὸ δοκίμιο καὶ τὸ θέατρο. Τὸ πρῶτο του ἔργο *Ἐλεύθερο πνεῦμα* (δοκίμιο) τὸ δημοσίευσε σὲ ἡλικία 23 ἐτῶν. Ἀπὸ τὰ ἄλλα του ἔργα ἀναφέρουμε τὰ μυθιστορήματα *Ἀργώ*, *Τὸ Δαιμόνιο*, *Λεωνής*, *Ἀσθενεῖς καὶ Ὀδοιπόροι*, τὴ συλλογὴ διηγημάτων *Οἱ Καμπάνες*, τὸ ταξιδιωτικὸ *Ταξίδι στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ στοῦ Ἁγίου Ὄρους*, τὸ θεατρικὸ *Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας*.

Ἡ Ἀγνώριστη

Μιά εἰκόνα, πού γιά τούς πολλούς θά μπορούσε νά περάσει ἀπαρα-
τήρητη, σάν πολύ κοινή καί συνηθισμένη, γίνεται γιά τόν ποιητή
ἀφορμή νά ζήσει μιὰ ὡραία στιγμή, νά τήν καταγράψει καί νά ἀποκα-
λύψει τήν ὁμορφιά της.

1
Ποιά εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροντυμένη
ὄχ τό βουνό*;

2
Τώρα πού τούτη
ἡ κόρη φαίνεται
τό χόρτο γένεται
ἄνθι ἀπαλό·

3
κι εὐθύς ἀνοίγει
τά ὡραία του κάλλη
καί τό κεφάλι
συχνοκουεῖ·

4
κι ἐρωτεμένο
νά μή τό ἀφήσει,
νά τό πατήσῃ
παρακαλεῖ.

9
Ποιά εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροεντυμένη
ὄχ τό βουνό;

5
Κόκκινα κι ὁμορφα
ἔχει τά χεῖλα,
ὥσάν τά φύλλα
τῆς ροδαριᾶς,

6
ὅταν χαράζει
καί ἡ αὐγούλα
λεπτή βροχούλα
στέρνει δροσιᾶς.

7
Καί τῶν μαλλιῶνε της
τ' ὡραῖο πληθος
πάνου στό στήθος
λάμπει ξανθό·

8
Ἔχουν τά μάτια της
ὅπου γελοῦνε
τό χρῶμα πού 'ναι
στόν οὐρανό.

ὄχ τό βουνό: ἀπ' τό βουνό (ιδιωματισμός).

Έρωτήσεις

Άφου κοιτάξετε μαζί μέ τόν ποιητή συνολικά τήν εικόνα, νά άπαντήσετε στά παρακάτω έρωτήματα:

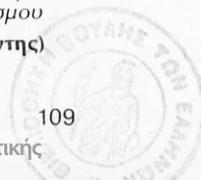
1. Σέ ποιό χρόνο μιλάει ό ποιητής καί γιατί;
2. Ό ποιητής δέ μās λέει πώς ή Άγνώριστη είναι όμορφη. Κι ώστόσο αυτό φαίνεται καθαρά. Πώς;
3. Γιατί στίς στροφές 2,3,4 ό ποιητής αντί νά μιλάει γιά τήν κόρη μιλάει γιά τό χόρτο;
4. Όσάν τά φύλλα..., όπου γελοΰνε: Πώς όνομάζονται αυτοί οι τρόποι έκφράσεως (σχήματα λόγου) καί τί πετυχαίνει μ' αυτούς ό ποιητής;

Βιογραφικά του ποιητή: στή σελ. 55.

VI. Ἡ βιοπάλη

Σάν νά 'χαν ποτέ τελειωμό
τά πάθια κι οἱ καημοὶ τοῦ κόσμου
(Ἀλ. Παπαδιαμάντης)

Γ. Βαρλάμος: *Τό παιδί μέ τά στάχνα*

Τό βάφτισμα

Τό Βάφτισμα ανήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Δημ. Χατζῆ Ἄνυπεράσπιστοι (1966). Ὁ συγγραφέας παίρνει τὰ θέματα τοῦ ἀπό τή ζωή τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καί τοὺς δείχνει πού ἀγωνίζονται, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς καί νά διατηρήσουν τήν ἀξιοπρέπειά τους. Οἱ δυσκολίες δέν τοὺς κάνουν νά χάσουν τὰ ἀνθρώπινα αἰσθήματα τους.

Δυό μέρες τώρα μάνα καί γιός ἀλωνίζανε μοναχοί τους – γερασμένη κιόλας ἐκείνη, τό παιδί δέν εἶχε πατήσει τὰ δεκατρία. Τό παιδί γύριζε μέ τή φοράδα στ' ἀλώνι, ἡ μάνα ἐρχόταν, μάζευε τόν καρπό, μάζευε τό σανό. Ἡ χρονιά ἦταν κακή, τό γέννημα λιγοστό καί πλαγισμένο. Καί χρεωμένο. Ὁ πατέρας τῆ δεύτερη μέρα ἀπ' τ' ἀλώνισμα τοὺς ἄφησε κι ἔφυγε. Παρακάτω ἀπ' τό χωριό εἶχαν ἀρχίσει καί φτιάχνανε πάλι τοὺς δρόμους κι οἱ χωριάτες, ὅσοι μποροῦσαν, τελειώνοντας μέ τό θέρισμα, ἀφήναν τίς ἄλλες δουλειές στίς γυναῖκες καί τὰ παιδιά τους καί κατεβαῖναν ἐκεῖ – γιά τὰ μεροκάματα. Ἐτσι κάναν κάθε καλοκαίρι. Καί πῆγε κι αὐτός, ὁ πατέρας.

Τό πρῶτο βράδυ πού γύρισε πίσω, τό παιδί κοιμότανε κιόλας ἀποσταμένο δίπλα στό σβησμένο τζάκι. Πῆγε κοντά, στάθηκε ὀρθός καί τό κοίταξε μιά φορά. Γύρισε τὰ μάτια του, κοίταξε καί τή γυναῖκα. Αὐτῇ τοῦ ἔγνεψε μέ τό κεφάλι κουνώντας το καναδυό φορές πάνω καί κάτω – ἤθελε νά τοῦ πεῖ, νάι. Ἐκατσε νά φάει, σήκωσε τὰ μάτια του καί πάλι κοίταξε τή γυναῖκα.

– Καί πῶς τὰ πῆγε;

– Ἀψύ παιδί... Καί φιλότιμο.

Αὐτός σκούπισε τὰ μουστάκια του, γιά νά κρύψει τό χαμόγελο.

– Ἀπόστασε κι αὐτό καί τήν αἰδεψε καί τή φοράδα πολύ.

– Τή φοράδα – ὄχι... Μὴν τόν ἀφήνεις.

Ἡ γυναῖκα κούνησε τό κεφάλι:

– Καί τί νά τοῦ κάνω; Ὅλη μέρα ἀσταμάτητα... Μέ τό ζόρι νά τόν σταματήσω γιά τό ψωμί.

- 'Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και πάλι σκούπισε τὰ μουστάκια του.
 – Μά τή φοράδα – ὄχι. Μήν τόν ἀφήνεις... Καί τὰ κατάφερε;
 – Όλα γιά σένα... Νά σ' εὐχαριστήσῃ.
 – Καί τό πουλάρι;
 – Έ, τί θέλεις ἐσύ. Ἀπό πίσω κι αὐτό.
 – Κι ἀλωνίζει κι αὐτό;
 – Παίζει, μωρέ.

'Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι καί δέ σκούπισε αὐτή τή φορά τὰ μουστάκια του. Καλά ἦταν ἔτσι. Καί τ' ἀλώνισμα μέ τή φοράδα καί τό παιδί – καί τό μεροκάματο τό δικό του στό δρόμο. Ἐπese δίπλα στό παιδί καί κοιμήθηκε εὐχαριστημένος.

Τό δεύτερο βράδυ γυρίζοντας ξαναβρῆκε τό παιδί κοιμισμένο. Ξαστάθηκε καί τό κοίταξε λίγο. Κοίταξε καί τή γυναίκα, μά δέν εἶπε τίποτα. Ἐκασε νά φάει καί πάλι δέ ρώτησε τίποτα. Ὑστερα σηκώθηκε, πῆγε κοντά της. Κάτι εἶχε στό νοῦ του· συλλοή, στενοχώρια. Ἡ γυναίκα δέ μίλησε, περίμενε.

- Καί πῶς τὰ πήγατε;
 Ἡ γυναίκα σήκωσε τίς πλάτες.
 – Καί πότε λές νά τελειώσετε;
 – Ξέρω; Πέντε μέρες ἀκόμα;
 Σώπασαν.
 – Θά σᾶς πάρω, λέω, τή φοράδα, εἶπε τέλος αὐτός.
 – Γιά τό δρόμο;
 – Εἶπαν, θέλουν καί κἀρα... Πέντε μέρες ὅσο νά τελειώσετε ἐσεῖς – πέντε μεροκάματα γιά τή φοράδα, ἄλλα πέντε τό κάρο...
 – Καί στ' ἀλώνι;
 Τήν κοίταξε στά μάτια. Γύρισε κοίταξε καί τό παιδί πού κοιμόνταν.
 – Τό πουλάρι.
 – Μικρό δέν εἶναι ἀκόμα, Βαγγέλη;
 – Θά βαστάξει, βαστάει αὐτό...
 – Κι ἀδοκίμαστο ἀκόμα κι ἀκαπίστρωτο... κι ἀκαλλίγωτο, μурμουρίζει ἡ γυναίκα... Αὐτό εἶναι νά παίζει μονάχα...
 – Δέ θά παίζει ὅλο τόν καιρό...
 – Καί ζάπι* ποιός θά τό κάνει;
 – Ἀπό μένα καλύτερα αὐτός.

Δέ μίλησαν ἄλλο. Ὁ πατέρας ἔπese δίπλα στό παιδί κι ἀποκοιμήθηκε γρήγορα. Ἡ γυναίκα εἶχε ἀκόμα δουλειές. Τέλειωσε. Κατέβηκε

κάνω ζάπι: δαμάζω, ἐπιβάλλομαι.

τότε και στο κατώι, έβαλε φρέσκο σανό στη φοράδα, έβαλε και στο πουλάρι. Καθώς γύρισε και την κοίταξε τ' άρπαξε το κεφάλι και τό 'σφιξε μία φορά πάνω στα μαραμένα της στήθια. Όταν ανέβηκε πάνω, πήγε και στο παιδί που κοιμόταν, τό χάιδεψε κι αυτό μία φορά.

Τό πρωί ό πατέρας έξεψε τή φοράδα στο κάρο. Τό παιδί στεκότανε δίπλα του μέ τό μακρύ καμουτσίκι στά χέρια. Πίσω του πάλι τό πουλάρι. "Όλο τό καλοκαίρι έτσι πήγαινε πίσω του σάν τό μανάρι*, σάν τό ζαγάρι*. Τό παιδί σηκωνόταν από τό χάραμα, κατέβαινε στο κατώι και τό 'βγαζε έξω. Τό 'παιρνε και τό τραβοῦσε γιά τό λιβάδι, γιά τό βουναλάκι νά τό βοσκήσει, μά περνούσε πάντα μέσ' άπ' τά χωράφια. Κάθε τόσο σταματοῦσε, κοίταζε γύρω, πηδοῦσε μέσα στ' άραποσίτια, τοῦ 'κοβε ένα άγίνωτο καλαμπόκι και τοῦ τό 'δινε στο στόμα. Τό πουλάρι κατάπινε τό χλωρό καρπό και γυρνοῦσε τά στρογγυλά του μάτια και τό κοιτοῦσε. Τότε τό παιδί δέ μποροῦσε νά μήν τοῦ κλέψει κι άλλο. Τ' άπόγεμα τό 'παιρνε πάλι νά τό κατεβάσει στο ρέμα νά τό ποτίσει:

– Νά τό καβαλήσω, πατέρα;

– "Όχι, ακόμα είναι μικρό...

– Αυτό, πατέρα;

– Σέ σκότωσα.

Δέν τό καβαλίκευε εκεί. Τό ποτίζε στο ρέμα, ὕστερα ξαπλωνόταν ανάσκελα. Τό πουλάρι δίπλα του σκάλιζε μέ τό μπροστινό του ποδάρι τίς πέτρες· γιατί νά στέκονται εκεί; Τότε τό καβαλοῦσε, χωρίς καπίστρι, χωρίς τίποτα και τραβοῦσε πέρα, πίσω άπ' τό βουναλάκι νά μήν τούς ιδοῦνε. Κάποτε άργοῦσαν, χανόντανε μαζί· βράδιαζε και δέν είχαν γυρίσει. Ή μάνα έβγαине τότες στην πόρτα, κοίταζε γύρω· ποῦ χαθήκανε πάλι;

– Στέργιο, φώναζε. Γύριζε τό παιδί τό κεφάλι, στύλωνε και τό πουλάρι τ' αὔτιά του. Τ' άκούγανε τ' όνομα και τά δυό.

"Όταν θερίζανε τό χωράφι, τό παιδί τούς έφερνε τό ψωμί, τούς κουβαλοῦσε νερό, βοηθοῦσε τή μάνα του στο δεμάτιασμα. Και τό πουλάρι από πίσω. Σά σταματοῦσανε καμιά φορά τή δουλειά, πηδοῦσε ξαφνικά, τ' άρπαζε τό λαιμό, κρεμόταν στο στήθος του και τό 'σφιγγε, τό 'σφιγγε ὅσο πού ν' άρχίσει κι αυτό νά τινάζεται και νά σηκώνεται ολόρθο στα πεινά του ποδάρια. Τότε χαιρότανε.

– Κοίτα πατέρα...

– Κοίτα τώρα στ' άλώνι, μήν τό παιδέψεις πολύ, εἶπε ό πατέρας.

μανάρι: άρνί πού ταΐζεται ιδιαίτερα, θρεφτάρι.

ζαγάρι: κυνηγετικός σκύλος.

- Έγώ πατέρα;

- Σιγά νά τό πᾶς... Εἶναι ἀμάθετο ἀκόμα...

Ὁ πατέρας τράβηξε τόν καρόδρομο ἀνάμεσα στά χωράφια, τό παιδί πήρε τόν ἀνήφορο γιά τ' ἁλώνι. Τό πουλάρι γύρισε, κοίταξε μιά φορά τή φοράδα κι ὕστερα ἔτρεξε πίσω του καί στάθηκε δίπλα στ' ἁλώνι. Τό παιδί τό χαίδεψε στό λαιμό. Τοῦ πέρασε τό καπίστρι. Αὐτό τέντωσε τὰ ρουθούνια, τινάχτηκε λίγο, τό δέχτηκε. Τό 'δεσε στό στειλιάρι τ' ἁλωνιοῦ καί χάρηκε πού μήτε ἐκεῖ δέ στενοχωρήθηκε καί πολύ. Μπήκε μπροστά του, χωρίς νά πάρει τήν τριχιά ἀπ' τό καπίστρι.

- Αἰντε, Στέργιο...

Ἄρχισε νά τρέχει γύρω τ' ἁλώνι, ὅλο κοιτάζοντας πίσω του. Τό πουλάρι κίνησε, ἔτρεξε καί κεῖνο πίσω του, μιά φορά, δύο φορές, ὕστερα στάθηκε· δέν τ' ἄρесе τό παιχνίδι. Σταμάτησε καί τό παιδί. Πῆγε κοντά, τοῦ χαίδεψε τό λαιμό καί ξαναξεκίνησε κοιτάζοντας πάντοτε πίσω του. Τό πουλάρι δέ σάλεψε, πολεμοῦσε νά δαγκώσει τό καπίστρι. Τό παιδί γέλασε, πῆγε πάλι κοντά του.

- Κοίτα, Στέργιο... Πόσα δεμάτια... Καί ποιός θ' ἁλωνίσει;

Πῆρε τήν τριχιά στά χέρια του καί ξαναξεκίνησε. Ξεκίνησε πίσω καί τό πουλάρι. Ὁ ἥλιος ἀνέβηκε ψηλότερα, ἄναψε ὀλόγυρα ἡ πέτρα, ἔκαιγε ὁ τόπος. Παιδί καί πουλάρι μουςκευτήκανε στόν ἰδρώτα. Κάθε φορά πού τό πουλάρι σταματοῦσε, ζοριζόταν καί τσίναγε μέ τὰ λουριά καί τὰ σκοινιά τ' ἄσυνήθιστα, τό παιδί τραβοῦσε δυνατότερα τήν τριχιά. Ἐρχόταν τότες καί κεῖνο. Ἡ δουλειά πῆγαινε σιγά. Οἱ ὥρες περνοῦσαν κι οὔτε τὰ πρῶτα δεμάτια δέν εἶχαν τελειώσει.

Τό παιδί σταμάτησε, σταμάτησε καί τό πουλάρι καί παιδευότανε πάλι νά λευτερώσει τό κεφάλι του. Τό παιδί σκούπισε τόν ἰδρώτα ἀπ' τὰ μάτια του, σκούπισε καί τό πουλάρι μέ τὰ μπράτσα του. Ἐκατσε λίγο στήν ἄκρη ἀπ' τ' ἁλώνι. Δυό μέρες μέ τήν φοράδα δέν τό'χε νιώσει καθόλου πώς δούλευε. Τρεῖς ὥρες μονάχα καί τό κορμί του σουβλιζότανε τώρα, ἡ πλάτη του πονοῦσε ἀπ' τό τράβηγμα, τό δεξί του χέρι ξεράθηκε...

Σηκώθηκε, μάζεψε τόν καρπό, ἔριξε καινούρια δεμάτια, πήρε τήν τριχιά καί μπήκε πάλι μπροστά.

- Ἐλα, Στέργιο μου... ἔλα.

Τό πουλάρι πῆγε καί κεῖνο γοργά. Ἐνα ἀγεράκι φύσηξε ἀπ' τό βουνό, δρόσισε λίγο, τό πουλάρι πῆγαινε τώρα μονάχο του. Τό παιδί ἔνιωσε τήν πλάτη του ν' ἀλαφρώνει. Τ' ἄφησε νά τρέχει καί στάθηκε δίπλα.

- Αἰντε. Στέργιο... Στέργιο μου...

Τό πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του, τό παιδί ἔτρεχε δίπλα του.
– Στέργιο... Στέργιο... Κοίτα, πατέρα.

Καί πήγαινε καί τό πουλάρι γοργά καί χαιρότανε, ὅλο χαιρότανε πλιότερο τό παιδί. Ὑστερα πήγε ἀπό πίσω, ὅπως πήγαινε δυό μέρες μέ τή φοράδα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στόν ἀέρα, ἀπό χαρά κι ἀπό περηφάνια. Ἡ δουλειά πήγαινε γοργά, σέ λίγο θά χρειαζόνταν καινούρια δεμάτια. Καί ξαφνικά τό πουλάρι σταμάτησε.

– Ἄιντε, Στέργιο...

Τίποτα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στόν ἀέρα. Τό πουλάρι δέ σάλεψε. Τό σήκωσε ψηλά μ' ὅλη τή δύναμή του καί τό κατέβασε στ' ἀναμμένα καπούλια. Μιά φορά, δυό φορές. Τό πουλάρι τινάχτηκε ξαφνιασμένο, ἔκανε μιά νά σηκωθεῖ στά πισινά του ποδάρια, φρούμαξε – σκοινιά, λουριά τό πνίξαν – ἀπόμεινε στό ζυγό κι ἔτρεμε ὁλόβολο. Τό παιδί εἶδε τό γυαλιστερό του τρίχωμα ν' αὐλακώνεται πάνω στό ἰδρωμένο κορμί – δυό βαθιές χαρακίλες – κι ἀπόμεινε μέ τό χέρι ὑψωμένο. Πέταξε τό καμουτσίκι στά στάχια, ἔτρεξε καί τ' ἀγκάλιασε τό στήθος. Τό πουλάρι χαμήλωσε τό κεφάλι του καί τό ἔτριψε πάνω στό δικό του. Καί τότε τό παιδί δέν μπόρεσε νά κρατήσῃ τὰ δάκρυα. Τό ὄσφιγγε, σφιγγότανε πάνω στό στήθος του κι ἔκλαιγε μέ λυγμούς.

Ὁ ἥλιος ὅλο κι ἀνέβαινε. Τό κάμα δυνάμωνε. Τό παιδί ξαναπῆρε τό καμουτσίκι στά χέρια καί μπῆκε πάλι ἀπό πίσω. Δέν ἔκλαιγε πιά.

– Ἄιντε, Στέργιο.

Τ' ἄλογο ἔσκυψε μιά φορά τ' ὠραῖο κεφάλι, ὕστερα τό τίναξε πίσω καί κάλπασε πάνω στά στάχια.

– Ἐι-χώ, φώναξε τό παιδί κι ἡ φωνή του ἦταν χαρούμενη κι ἄγρια.
Εἶχανε βαφτιστεῖ καί τὰ δυό.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιός εἶναι ὁ κόσμος, ὅπου ἀνήκουν τὰ πρόσωπα τοῦ διηγήματος; Νά τόν περιγράψετε ἀναφέροντας, ὅπου εἶναι ἀπαραίτητο, τὰ σχετικά χωρία.
2. Σημειώστε τίς φράσεις πού δείχνουν τὰ συναισθήματα τῶν προσώπων.
3. Ποιοί δεσμοί συνδέουν τό παιδί μέ τό ἄλογάκι;
4. Νά δικαιολογήσετε τόν τίτλο τοῦ διηγήματος καί νά βρεῖτε τίς φάσεις τοῦ «βαφτίσματος» γιά τό παιδί καί γιά τό ἄλογάκι.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ. Γεννήθηκε τό 1914 στά Γιάννενα. Καλλιιεργεῖ κυρίως τό διήγημα. Ὡς τώρα ἐξέδωσε τὰ ἐξῆς ἔργα: *Ἡ Φωτιά* (μυθιστόρημα), *Τό τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης* (διηγήματα), *Ἀνυπεράσπιστοι* (διηγήματα), *Τό διπλό βιβλίο* (μυθιστόρημα), *Σπουδές* (διηγήματα).

Ὁ Βάνκας

Στὰ διηγήματα τοῦ Τσέχοφ (1860-1904) ἀπεικονίζονται κυρίως οἱ ἀθλη-
ότητες τῆς ζωῆς. Τό χιοῦμορ συγχωνεύεται μέ τήν τραγικότητα τόσο
φυσικά καί ἀπλά πού ὁ ἀναγνώστης δέν ξέρει τελικά τί νά κάνει: νά
κλάψει ἢ νά γελάσει.

Στό Βάνκα ὁ συγγραφέας δίνει τήν ἱστορία τῶν βασανισμένων παι-
διῶν πού ἀπό τήν ἡλικία τῶν ὀκτώ ἐτῶν μπαίνουν στή βιοπάλη.

Ο Βάνκας Ζοῦκοφ, ἓνα παιδάκι ἐννιά χρονῶ, δουλεύει ἐδῶ καί τρεῖς
μῆνες κάλφας* στό τσαγκαράδικο τοῦ Ἀλιάχιν. Τή νύχτα τῆς παραμο-
νῆς τῶν Χριστουγέννων δέν πλάγιασε. Περίμενε νά φύγει τό ἀφεντικό
μέ τούς μαστόρους γιά τόν ὄρθρο. Καί μόλις ἀπόμεινε μονάχος στό
μαγαζί, πῆρε ἀπό τό ντουλάπι τοῦ ἀφεντικοῦ τό καλαμάρι μέ τό μελάνι,
ἓνα κοντυλοφόρο μέ σκουριασμένη πένα, ἄπλωσε τό χαρτί στό παλιο-
τράπεζο μέ τά ἐργαλεῖα καί ἐτοιμάστηκε νά γράψει. Προτοῦ ζωγραφί-
σει τό πρῶτο γράμμα, γύρισε πολλές φορές τό κεφαλάκι του κατά τήν
πόρτα καί τό παραθύρι, ρίχνοντας κλεφτές, φοβισμένες ματιές, λοξο-
κοίταξε τό μαυρισμένο εἰκόνισμα πού ἦταν σφηνωμένο ἀνάμεσα στά
ράφια μέ τά καλαπόδια καί ἀναστέναξε προσπαθώντας νά λευτερώσει
τό λαιμό του ἀπό ἓναν κόμπο πού τόν ἐπνιγε. Ὑστερα γονάτισε μπρο-
στά στόν τσαγκαράδικο πάγκο καί ἄρχισε νά γράφει:

Πολυαγαπημένε μου παππού

Κωσταντή Μακάριτς.

Σοῦ γράφω γράμμα. Σοῦ εὐχομαι καλά Χριστούγεννα καί ὁ
θεός νά σοῦ δίνει ὅλα τά καλά. Δέν ἔχω πιά οὔτε πατέρα,
οὔτε μάνα, μονάχα ἐσύ μοῦ ἀπόμεινες.

Ὁ Βάνκας κοίταξε κατά τό σκοτεινό παραθύρι καί κεῖ πάνω στό σκο-
τεινό τελάρo πού τρεμούλιαζε τό φῶς τοῦ κεριοῦ ζωντάνεψε τή μορφή
τοῦ παπποῦ του, τοῦ Κωσταντή Μακάριτς, νυχτοφύλακα στό σπῖτι τοῦ
κυρίου καί τῆς κυρίας Ζιβάρεφ. Ἦταν ἓνα γεροντάκι κοντό καί ξεραγ-
κιανό, μά πολύ σβέλτο καί ζωηρό κάπου ἐξηνταπέντε χρονῶ. Ἡ ὄψη

κάλφας: μαθητευόμενος τεχνίτης, συνήθως ὁ βοηθός ράφτη ἢ τσαγκάρη.

του ήταν πάντοτε γελαστή και τὰ μάτια του μπιρμπίλιζαν*. Τὴν ἡμέρα κοιμόταν στὴν κουζίνα ἢ ἐπιανε κουβεντολὸι μέ τίς μαγείρισσες καὶ τὴ νύχτα τυλιγμένος σὲ μιά φαρδιά προβατόγOUNA ἔφερνε γυροβολιά τὸ χτήμα χτυπώντας τὴ ροκάνα του*.

Τὸν ἀκολουθοῦσαν τὰ σκυλιά του, ἡ γριά Καστάνκα καὶ ὁ Χέλης, ἔτσι τὸν ἔλεγαν, γιατί εἶχε μαύρη τρίχα καὶ τὸ κορμί του ἦταν μακρουλό. Αὐτός ὁ Χέλης ἦταν ἓνα πολὺ ὑπάκουο καὶ παιγνιδιάρικο σκυλί. Γλυκοκοιτοῦσε ὅλο τὸν κόσμο, ξένους καὶ δικούς, μὰ μπῆσα δέν εἶχε. Κάτω ἀπ' αὐτὰ τὰ παιγνιδιάρικα βλέμματα καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη ἔκρυβε μιά φαρμακερὴ κακία ἰησουῖτη*! Ἦταν μοναδικὸς νὰ ζυγώνει κρυφὰ καὶ νὰ κόβει δαγκωνιά στοὺ πόδι τοῦ διαβάτη, νὰ τρυπώνει στοὺ κελάρι* ἢ νὰ ἀρπάζει ἀπὸ τὸ λαιμὸ τὴν κότα τοῦ χωριάτη. Πολλὲς φορές τοῦ εἶχαν λιώσει μέ τίς μπαστουινιές τὰ πσινά του πόδια. Δυὸ φορές τὸν κρέμασαν στοὺ δέντρο, κάθε βδομάδα τὸν σάπιζαν στοὺ ξύλο καὶ τὸν πετοῦσαν ψόφιο στοὺ χαντάκι. Καὶ ὅμως πάντα ζωντάνευε! Ἐφτά-ψυχος!

Αὐτὴ τὴ στιγμή, χωρὶς ἄλλο, ὁ παππούς θὰ στέκεται μπροστὰ στὴν αὐλόπορτα. Θὰ μισοκλείνει τὰ μάτια καὶ θὰ ἀγναντεύει τὰ βαθυκόκκινα παραθύρια τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ. Χτυπάει τὰ ποδήματά του στοὺ κατώφλι νὰ ζεσταθεῖ καὶ ψιλοκουβεντιάξει μὲ τίς δοῦλες. Ἡ ροκάνα κρέμεται στοὺ ζουνάρι του. Τρίβει τὰ χέρια, κουλουριάζεται ἀπὸ τὸ κρύο καὶ μέ ἓνα γεροντικὸ γέλιο πειράζει πότε τὴν καμαριέρα καὶ πότε τὴ μαγείρισα.

– Θὰ πάρτε λίγη πρέζα*; λέει στίς γυναῖκες καὶ προσφέρει τὴν ταμπακέρα του.

Οἱ γυναῖκες παίρνουν ταμπάκο* καὶ φταρνίζονται καὶ ὁ παππούς καταφχαριστιέται καὶ ξεκαρδίζεται στὰ γέλια εὐτυχισμένος... Δίνει καὶ στὰ σκυλιά του πρέζα. Ἡ Καστάνκα φταρνίζεται, στραβομουτσουινιάζει καὶ τρυπώνει σὲ μιά γωνιά παραπονεμένη. Ὁ Χέλης, σεβαστικὸς πάντοτε, δέν φταρνίζεται, κουνάει μονάχα τὴν οὐρά του...

τὰ μάτια του μπιρμπίλιζαν: τὰ μάτια του παιχνίδιζαν ζωηρά.

ροκάνα: σπὴν παλιά Ρωσία οἱ νυχτοφύλακες τῶν τσιφλικιῶν ἔπρεπε νὰ βροντολογοῦν ὅλη νύχτα τὴ ροκάνα γιὰ νὰ φεύγουν οἱ κλέφτες καὶ νὰ ξέρουν τὰ ἀφεντικά πὺς δέν κοιμοῦνται.

Ἰησουῖτης: μοναχὸς τοῦ καθολικοῦ ἀγματος «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ». Ἐδῶ μτφ.: ὑποκριτής, δόλιος.

κελάρι: χώρος τοῦ σπιτιοῦ γιὰ ἀποθήκευση τροφίμων.

πρέζα: μικρὴ ποσότητα ἀπὸ σκόνη καπνοῦ.

ταμπάκο: σκόνη ἀπὸ φύλλα καπνοῦ.

Καί ὁ καιρός εἶναι θαυμάσιος. Ἑσυχία, ὅλα διάφανα καί δροσερά. Ἡ νύχτα εἶναι σκοτεινή, καί ὁμως ξεχωρίζει ὅλο τό χωριό μέ τίς ἄσπρες του στέγες καί τόν καπνό πού ἀνεβαίνει ἀπό τίς καμινάδες, τά δέντρα ἀσημωμένα ἀπό τήν πάχνη, τίς στοῖβες τοῦ χιονιοῦ. Ὁ οὐρανός εἶναι σπαρμένος μέ ἀστέρια πού λαμπυρίζουν χαρούμενα καί ὁ ἀλαξίας ἀστράφτει, ἔτσι πού νομίζεις πώς τόν σφουγγάρισαν καί τόν ἔτριψαν μέ χιόνι γιά τίς γιορτές...

Ὁ Βάνκας ἀναστέναξε, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καί ἐξακολούθησε τό γράμμα του:

Σοῦ γράφω τά βάσανά μου, παππού. Χθές τό ἀφεντικό μέ ἄρπαξε ἀπό τά μαλλιά, μέ τράβηξε στήν αὐλή καί μέ ρήμαξε στό ξύλο, γιατί ἐκεῖ πού κουνούσα τό μωρό μέ πῆρε ὕπνος. Τήν ἄλλη βδομάδα πάλι ἡ κυρά μου εἶπε νά καθαρίσω μιά ρέγγα καί γώ ἄρχισα ἀπό τήν οὐρά. Καί τότε μοῦ ἄρπαξε τή ρέγγα καί τήν ἔτριβε στά μοῦτρα μου. Καί οἱ καλφάδες τοῦ μαγαζιοῦ ὅλοι μέ βασανίζουν. Μέ στέλνουν στήν ταβέρνα νά πάρω βότκα* καί μέ βάνουν νά κλέβω τό τουρσί τοῦ ἀφεντικοῦ καί κείνος μέ κοπανάει μέ ὅ,τι κρατάει στά χέρια του. "Ὅσο γιά φαί, ἄσ' τα! Τό πρωί ξεροκόμματο, τό μεσημέρι κουρκούτι, τό βράδυ πάλι ξεροκόμματο. Οὔτε τσάι, οὔτε λαχανόσουπα, ὅλα τά περιδρομιάζουν τά ἀφεντικά.

Μέ βάζουν καί κοιμᾶμαι μπροστά στήν πόρτα καί ὅταν κλαίει τό μωρό, ἐγώ δέν κλείνω μάτι, γιατί πρέπει νά κουνάω τήν κούνια. Ἀγαπημένε μου παππού, γιά ὄνομα τοῦ θεοῦ, κάνε μου μιά χάρη: Πάρε με ἀπό δῶ, πάρε με στό σπίτι, στό χωριό, δέν ἀντέχω ἄλλο... Τά πόδια θά σοῦ φιλήσω, ὅλη μου τή ζωή θά παρακαλῶ τό θεό γιά σένα, πάρε με ἀπό δῶ, γιατί θά πεθάνω...

Ὁ Βάνκας ζάρωσε τά χεῖλη του ἀπό τό παράπονο, σφούγγισε τά μάτια μέ τή μουτζουρωμένη του γροθίτσα καί ἓνας λυγμός ἀνέβηκε στό λαιμό του.

Θά σοῦ τρίβω ταμπάκο, θά παρακαλῶ τό θεό καί ἂν δέν σ' ἀκούω, νά μέ δέρνεις ὅσο βαστοῦν τά χέρια σου. Καί ἂν δέ βρίσκεται δουλειά γιά μένα, νά γυαλίζω παππού τίς μπότες τοῦ ἀφεντικοῦ ἢ νά βοηθᾶω τόν τσοπάνη στή Φιέτκα. Παππού,

βότκα: οἶνοπνευματώδες ρωσικό ποτό.

ἀγαπημένε μου, δέ μπορῶ πιά. Θά πεθάνω, νά τό ξέρεις! Θά ῥχόμουνά μέ τά πόδια στό χωριό, μά δέν ἔχω παπούτσια καί φοβᾶμαι τό κρύο. Καί ὅταν θά μεγαλώσω, ἐγώ θά σέ ταῖζω καί δέ θά ἀφήσω κανένα νά σοῦ κάνει κακό. Καί ὅταν πεθάνεις, θά παρακαλῶ τό Θεό ν' ἀναπάψει τήν ψυχή σου, ὅπως κάνω καί γιά τή μάνα μου τήν Πελαγία.

Ποῦ λές, παππού, ἡ Μόσχα εἶναι μεγάλη πολιτεία. Ὅλο πλουσιόσπιτα καί ἄλογα, ἄλογα νά δοῦν τά μάτια σου! Πρόβατα ὅμως δέν εἶδα καί τά σκυλιά δέ δαγκώνουν.

Ἐδῶ τά παιδιά δέ γυρίζουν στά σπίτια νά ποῦν τά κάλαντα, οὔτε φέλνουν στήν ἐκκλησία καί, ξέρεις, μιά μέρα εἶδα σ' ἓνα μαγαζί νά πουλᾶνε ἀγκίστρια μέ τό δόλωμα ἐπάνω καί πιάνουν ὅ,τι ψάρι θέλεις. Εἶναι πολύ ἀκριβά καί εἶδα ἓνα ἀγκίστρι πού μπορεῖ νά σηκώσει ὁλόκληρο γουλιανό* δέκα ὁκάδες. Εἶδα καί μαγαζιά πού πουλᾶνε ντουφέκια. Ὅ,τι λογῆς θέλεις, σάν ἐκεῖνα πού ἔχει ὁ ἀφέντης. Αὐτά θά'χουνε τό λιγότερο ἐκατό ρούβλια* τό κομμάτι. Καί στά χασάπικα πουλᾶνε τσαλαπετεινούς καί πέρδικες καί λαγούς, μά πού τά σκοτώνουν; Οἱ μαγαζιάτορες δέ λένε τίποτα.

Ἀγαπημένε μου παππού, ὅταν κάνουν τό χριστουγεννιάτικο δέντρο στοῦ ἀφέντη μέ τά γλυκά, ζήτησε γιά μένα ἓνα χρυσό καρύδι καί κρύψε το στήν πράσινη κασέλα. Παρακάλεσε τή δεσποινίδα Ὅλγα Ἰγκνάτιεβνα καί πές της: «εἶναι γιά τό Βάνκα».

Ἀναστέναξε βαθιά καί στύλωσε ξανά τό βλέμμα του στό παραθύρι. Οὐμῆθηκε πῶς ὁ παππούς πῆγαινε στό δάσος νά κόψει ἔλατο γιά τόν ἀφέντη καί ἔπαιρνε πάντοτε μαζί καί τό ἐγγονάκι του. Τί ὁμορφα πού ἦταν! Ὁ παππούς σφύριζε, τριζοβολοῦσε ὁ πάγος στό μονοπάτι καί ὁ Βάνκας τά ἄκουγε ὅλα καί σφύριζε κι αὐτός. Πολλές φορές ὁ παππούς προτοῦ κόψει τό ἔλατο κάπνιζε τήν πίπα του ἢ ἔπαιρνε πρέζα καί ὅλο κοροΐδευε τό ἐγγονάκι πού τουρτουρίζε. Τά ἐλατάκια κουκουλωμένα μέ χιόνι, παγωμένα, καρτεροῦσαν ἀκίνητα: Ποιό ἔχει σειρά νά πεθάνει; Ξαφνικά, ἓνας λαγός ξεπετιέται πάνω στίς στοῖβες τοῦ χιονιοῦ. Ὁ παππούς δέν κρατιέται πιά, βάζει τίς φωνές:
– Πιάσ' τον, πιάσ' τον! Ἄι! Διάολε τρικέρη!

γουλιανός: εἶδος ψαριοῦ.

ρούβλι: ρωσικό νόμισμα.

τρικέρης: τρικέρατος, ἐπίθετο τοῦ διαβόλου.

Ο παππούς έσερνε τό κομμένο έλάτι ώς τό σπίτι τοῦ άφέντη καί κεί άρχιζε τό στόλισμα. Καί πρώτη καί καλύτερη ή δεσποινίς Όλγα Ίγκνατιεβνα, ή άγαπημένη τοῦ Βάνκα. Όταν ζούσε ακόμα ή Πελαγία, ή μάνα τοῦ Βάνκα, ήταν καμαριέρα τής κυράς καί ή δεσποινίς Όλγα φόρτωνε τό Βάνκα γλυκά καί γιά νά περάσει τήν ώρα της τόν μάθαινε νά διαβά-ζει, νά γράφει καί νά λογαριάζει ώς τό έκατό. Καί όχι μονάχα αὐτά. Τόν έμαθε νά χορεύει καί καντρίλιες. Μά σάν πέθανε ή Πελαγία, έστειλαν τό όρφανό στόν παππού του στήν κουζίνα καί από κεί στή Μόσχα ψυ-χογιό στόν Άλιάχιν τόν τσαγκάρη.

Έλα γρήγορα, άγαπημένε μου παππού, γιά όνομα τοῦ Θεοῦ. σέ παρακαλῶ, πάρε με από δῶ! Λυπήσου με τό δύστιχο όρ-φανό, γιατί όλοι μέ δέρνουν καί πεινάω πολύ. Καί έχω τόση στενοχώρια πού δέν ξέρω πώς νά σοῦ τήν πῶ. Όλο κλαίω, παππού. Καί μία μέρα τό άφεντικό μοῦ δωσε μία στό κεφάλι μέ τό καλαπόδι, τόσο δυνατά πού έπεσο κάτω καί έλεγα πώς δέ θά σηκωθῶ. Δέν είναι ζωή αὐτή, χειρότερη καί από τοῦ σκύλου... Χαιρετίσματα στήν Άλιόνα, στόν Ίγκόρ τό στραβό καί στόν άμαξά. Καί τή φυσαρμόνικά μου νά μήν τή δώσεις σέ κανένα. Ό έγγονός σου, Ίβάν Ζουκοφ, άγαπημένε μου παπ-πού, έλα.

Ο Βάνκας δίπλωσε τό γράμμα στά τέσσερα καί τό έβαλε στό φάκελο πού είχε αγοράσει τήν προηγούμενη μέρα ένα καπίκι*. Ύστερα, σκέ-φτηκε λίγο, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καί έγραψε τή διεύθυνση:

Γιά τόν παππού. Στο χωριό.

Έξυσε λίγο τό κεφάλι του, ξανασκέφτηκε καί πρόσθεσε στό φάκελο:
Κωσταντή Μακάριτς.

Εύχαριστημένος πού δέν τόν ενόχλησε κανείς, έβαλε τό κασκέτο* του καί χωρίς νά ρίξει άπάνω του τήν ξεσχισμένη γουνίτσα πετάχτηκε στο δρόμο μέ τό πουκάμισο μονάχα.

Τά παιδιά τοῦ χασάπικου πού είχε ρωτήσει τήν προηγούμενη μέρα τοῦ είχαν πει πώς έριχναν τά γράμματα σ' ένα κουτί καί από κεί τά κουβαλοῦσαν σέ όλο τόν κόσμο μέ τρόικες* πού έχουν βροντερά κου-δουνάκια καί μεθυσμένους άμαξάδες.

καπίκι: τό 1/100 τοῦ ρουβλιού.

κασκέτο: χαμηλό καπέλο μέ γείσο.

τρόικα: ρωσικό όχημα (έλκηθρο) πού τό σέρνουν τρία άλογα.

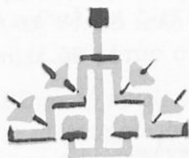
Γρήγορα γρήγορα ό Βάνκας έτρεξε στο κοντινότερο κουτί και πέ-
ρασε τό πολύτιμο μήνυμά του στη χαράμαδα.

"Υστερα από μία ώρα κοιμόταν μέ σφιγμένες τής γροθίτσες νανουρι-
σμένος από τής γλυκιές έλπίδες του. "Όνειρευόταν τό πατάρι* στο χω-
ριό. "Ό παππούς κάθεται στο πατάρι" και τά πόδια του κρέμονται. Δια-
βάζει τό γράμμα στίς δουλες... Και ό Χέλης φέρνει σβούρα τό πατάρι
κουνώντας τήν ουρά του...

Έρωτήσεις

1. Ποιές πληροφορίες δίνει ό συγγραφέας για τήν ήλικία, τή μόρφωση και τή
ζωή του Βάνκα στο τσαγκαράδικο; Ποιές για τή ζωή του κοντά στον παππού;
2. Τί ανάγκασε τον Βάνκα να γράψει τό απελπισμένο γράμμα του;
3. Έφτασε ποτέ τό μήνυμα του Βάνκα στον παππού του;
4. Ποιός είναι ό σκοπός του συγγραφέα:
 - α. να μάς περιγράψει τή μορφή του Βάνκα;
 - β. να μάς περιγράψει τον παππού;
 - γ. να ξεσκεπάσει τής συνθήκες εργασίας των ανήλικων παιδιών;
5. Τό μεσαίο τμήμα του γράμματος δεν έχει τόνο απελπισμένο. Γιατί;

ANTON ΠΑΥΛΟΒΙΤΣ ΤΣΕΧΟΦ (1860-1904). Ρώσος διηγηματογράφος και θεατρι-
κός συγγραφέας μέ παγκόσμια φήμη. Γεννήθηκε στο Ταϊγάνι, χωριό κοντά στην
Άζοφική. Σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας. Παράλληλα μέ τής
σπουδές του, και αργότερα ως γιατρός, ασχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Τό 1888
τιμήθηκε μέ τό βραβείο Πούσκιν. Έγραψε διηγήματα και λίγα αλλά έκλεκτά θε-
ατρικά έργα, όπως "Ό Γλάρος, "Ό θεϊός Βάνιας, "Οι τρεις αδελφές, "Ό Βυσσινό-
κηπος, που παίζονται συχνά στα ελληνικά θέατρα.

πατάρι: οι μουζικοί δεν κοιμόταν σε κρεβάτι αλλά σε ένα είδος παταριού
από τουβλα ή πέτρες που τό χρησιμοποιούσαν και για κάθισμα.

Τό μαστορόπουλο

Ὁ ποιητής Γιώργος Κοτζιούλας καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχή τῶν Τζουμέρκων τῆς Ἠπείρου. Οἱ ἄντρες τῆς ἀγῶνης αὐτῆς περιοχῆς ἀσκοῦσαν (πολλοὶ ἀσκοῦν καὶ τώρα) τὴν τέχνη τοῦ κτίσπῃ, πού τὴ μάθαιναν ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ, δουλεύοντας ὡς μαθητευόμενοι («παραγιοί», «ταιράκια») κοντὰ στοὺς «μαστόρους». Συνήθως ἔφευγαν τὴν ἀνοιξη ἀπὸ τὸν τόπο τους, περιφέρονταν στὰ χωριά τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς βόρειας Ἑλλάδας καὶ ξαναγύριζαν στὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου. Ἡ πρώτη ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ σπῖτι ἦταν καὶ ἡ πρώτη δοκιμασία.

Τόν πῆραν τόν Κολιό*,
τόν πῆραν οἱ μαστοροί,
παιδί ἀπ' τὸ σκολειό
νά μάθει πηλοφόρι.

Καρδιά πονετική
τόν ξέβγαλε μέ κλάμα:
«Τετράδῃ* Κυριακή,
θά καρτερῶ γιά γράμμα».

Δέ σώνει* ἄλλο νά ἰδεῖ,
παιδεύεται τὸ μάτι·
κρατοῦσε ἓνα ραβδί,
τὸ στρῶμα του στήν πλάτῃ.

Μᾶς ἔφυγε ὁ Κολιός
κι εἶχε μιὰ τέτοια λύπη·
θά 'ναι ὅλοι δῶ τ' 'Αι-Λιός*
καὶ μόνο αὐτός θά λείπει.

Κολιός: ὑποκοριστικό τοῦ Νικόλας.

Τετράδῃ: Τετάρτη (ιδιωματικός τύπος).

σώνει: μπορῶ (ιδιωματική χρήση).

τ' 'Αι-Λιός: στή γιορτὴ τοῦ προφήτη Ἡλίας (20 Ἰουλίου) σέ πολλὰ χωριά γίνεται πανηγύρι.

Ερωτήσεις

1. Έξηγηστε τήν 3η στροφή. (Τίνος τό μάτι «δέ σώνει»;
2. Γιατί ό ποιητής λέει: «μᾶς ἔφυγε»;
3. Γιατί ό ποιητής χρησιμοποιεῖ ιδιωματικούς τύπους σ' αυτό τό ποίημα;
4. Γιατί ἡ λύπη τοῦ παιδιοῦ ἐντοπίζεται στή γιορτή «τ' Αἰ-Λιός»;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ (1909-1956). Γεννήθηκε στό χωριό Πλατανούσα τῆς Ἡπείρου καί σπούδασε Φιλολογία στήν Ἀθήνα. Ἐζησε μέ πολλές στερήσεις. Δημοσίευσε ἀρκετές ποιητικές συλλογές, πού ἐκδόθηκαν μετά τό θάνατό του συγκεντρωμένες σέ δύο τόμους μέ τόν τίτλο *Ποιήματα* (1956). Εἶναι ἀρκετά ἐπηρεασμένος ἀπό τόν ποιητή Κώστα Καρυωτάκη, ἰδιαίτερα στίς πρώτες συλλογές του.

Χάνς Κρίστιαν Ἄντερσεν

Τό κορίτσι μέ τά σπύρτα

Τά Παραμύθια τοῦ Ἄντερσεν εἶναι ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Διαβάστηκαν καί διαβάζονται ἀπό τά παιδιά ὅλου τοῦ κόσμου. Ὅπως θά διαπιστώσετε ἀπό τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, ἡ πηγή τῆς ἐμπνευσης τῶν παραμυθιῶν αὐτῶν δέν εἶναι ἡ καθαρή φαντασία, μά ἡ καθημερινή ζωή καί ἡ πραγματικότητα.

Ἐκανε τρομερό κρύο. Χιόνιζε ἀπό τό πρωί, καί τώρα σήμανε τό βράδυ, τό βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς πρωτοχρονιάς. Μέσα στό βοριά τόν παγωμένο, μιά μικρούλα περνοῦσε ἀπ' τό δρόμο. Ἦταν ξυπόλυτη καί δίχως καπέλο. Ὅταν βγῆκε τό πρωί ἀπό τό σπιτί της, φοροῦσε παντοῦφλες, κάτι παλιές παντοῦφλες πού ἡ μητέρα της τίς εἶχε ἄλλοτε πολύ φορεμένες καί τῆς ἦταν πολύ μεγάλες. Γιάυτό τίς ἔχασε σέ μιά στιγ-

μή πού ἔτρεξε νά παραμερίσει ἀπ' ἓνα ἀμάξι πού ἐρχόταν τρεχάλα. Ὅταν πέρασε τ' ἀμάξι, ἔψαξε γιά τίς παντοῦφλες της, ἀλλά ἓνα παλιό-παιδο εἶχε πάρει τή μιά κι ἔφευγε γελώντας κοροϊδευτικά. Τήν ἄλλη τήν εἶχε κάμει λιῶμα τ' ἀμάξι.

Κι ἔτσι ἡ μικρούλα δέν εἶχε πιά τίποτα νά προφυλάξει τά ποδαράκια της, πού ἦταν μελανά ἀπό τό κρύο. Στήν παλιά ποδιά της εἶχε σπύρτα. Εἶχε ἓνα ὀλόκληρο πακέτο καί τά πουλούσε. Μά τήν ἡμέρα αὐτή, τήν παραμονή τοῦ νέου ἔτους, ὅλοι ἦταν τόσο βιαστικοί καί, μέ τόν παλιό-καιρο αὐτό, κανεῖς δέ σταματοῦσε, γιά νά κοιτάξει τό προσωπάκι τῆς μικρῆς, πού ἰκέτευε δίχως νά μιλεῖ. Ἡ μέρα σωνόταν καί δέν εἶχε που-λήσει οὔτ' ἓνα κουτί. Κανείς δέν τήν εἶχε ἐλεήσει οὔτε μέ μιά πεντάρα. Τρέμοντας ἀπό τό κρύο καί τήν πείνα, σερνόταν ἀπό δρόμο σέ δρόμο. Ἦταν ζωντανή εἰκόνα τῆς χειρότερης δυστυχίας.

Νιφάδες ἀπό χιόνι σκέπαζαν τά μακριά ξανθά της μαλλιά, πού ἔπε-φταν στό λαιμό της κατσαρωμένα. Αὐτό ὅμως δέν τήν ἔνοιαζε βέβαια διόλου. Σ' ὅλα τά παράθυρα ἔλαμπαν φῶτα, κι ἀπ' ὅλα σχεδόν τά σπί-τια ἔβγαине μιά ὠραία εὐωδία ἀπό τή χήνα, πού ἔψηναν γιά τό ἀποψινό γλέντι. Αὐτό, ὦ, αὐτό βέβαια τήν ἔκανε νά κοντοστέκεται ἐδῶ κι ἐκεῖ καί ν' ἀκούει* τήν ὀρεχτική μυρωδιά.

Τέλος, ἀφοῦ γιά στερνή φορά πρόσφερε τό πακέτο της μέ τά σπύρ-τα, τό δυστυχισμένο παιδί βλέπει μιά γωνιά, ἀνάμεσα σέ δυό σπίτια, κάπως προφυλαγμένη. Κάθεται ἐκεῖ τσακισμένη καί στριμώχνεται, τραβώντας κοντά στό σῶμα της τά μικρά της πόδια. Μά τουρτουρᾷ καί κρυώνει πιά πολύ ἀπό πρὶν κι ὅμως δέν τολμᾷ νά γυρίσει σπίτι της. Γιατί δέν εἶχε διόλου λεφτά νά πάει στόν πατριό της, κι αὐτός σίγουρα θά τήν ἔδερνε. Ἄλλωστε, μέσα στήν ἄθλια σοφίτα, ἔκανε τό ἴδιο κρύο, γιατί ἡ σκεπή ἦταν χαλασμένη κι ὁ ἄνεμος φυσοῦσε μέσα καί δέν εἶ-χαν διόλου φωτιά.

Τά χεράκια της ἦταν ξυλιασμένα.

– Ἄν ἔπαιρνα ἓνα σπύρτο, σκέφθηκε, μόνο ἓνα, γιά νά βγάλω λίγη φωτιά νά ζεστάνω τά δάχτυλά μου; Ὁ πατέρας δέ θά τό καταλάβει πῶς λείπει.

Αὐτό κι ἔκαμε. Τό 'τριψε καί φστ! φστ! νά το πού ἀνάβει! Ἔβαλε τό χέρι της κοντά καί τῆς φάνηκε πῶς βρισκόταν μπροστά σέ καμιά με-γάλη σόμπα, πλούσια καί γεμάτη στολίδια. Μέσα ἔδινε κι ἔπαιρνε ἡ φωτιά, φωτιά μέ τά ὅλα της. Ἄχ, τί γλυκιά ζέστη. Ἡ μικρή εἶπε νά ἀπλώσει τά ποδάρια της νά τά ζεστάνει – ὅταν, ξαφνικά, ἡ φλόγα

ἀκούω τή μυρωδιά: νιώθω τή μυρωδιά (ιδιωματική χρήση).

έσβησε. Ἡ σόμπα ἐξαφανίστηκε καί τό παιδί ἔμεινε ἐκεῖ δά, κρατώντας στό χέρι ἓνα ψιλό ξυλάκι μισοκαμμένο.

Ἔστριψε δεύτερο σπέρτο. Ἡ λάμψη ἔπεφτε πάνω στόν τοῖχο, καί ὁ τοῖχος γινόταν διάφανος, κι ἡ μικρή εἶδε τί γινόταν μέσα στή σάλα, πού ἦταν ἀπό πίσω. Τό τραπέζι ἦταν στρωμένο μ' ἓνα ὠραῖο κάτασπρο τραπεζομάντιλο, ὅπου ἔλαμπαν τά πορσελάνινα σερβίτσια. Στή μέση ἦταν ἡ ψητή χήνα, γαρνιρισμένη μέ ζαχαρωμένα μῆλα. Καί νά πού τό πουλί ζωντανεύει ξαφνικά κι ἔρχεται μπροστά στή μικρή, μ' ἓνα πιρουνί κι ἓνα μαχαίρι, καρφωμένο στό στήθος του. Κι ὕστερα πιά τίποτα. Ἡ φλόγα σβήνει καί δέ μένει παρά μόνο ὁ τοῖχος, ὁ ψυχρός καί ὑγρός τοῖχος.

Ἡ μικρή παίρνει τρίτο σπέρτο, καί τώρα ὀνειρεύεται πώς εἶναι κοντά σ' ἓνα δέντρο χριστουγεννιάτικο, πολύ πλουσιότερο ἀπ' ἐκεῖνο πού εἶδε πέρσι σ' ἓνα πλούσιο σπῖτι ἀπό τά τζάμια τοῦ παραθυριοῦ. Στά πράσινα κλαριά του καίνε πολύχρωμα κεριά κι ἀπ' ὅλες τίς μεριές κρέμονται χρυσωμένα μπομπόνια, παγνιδάκια, ἓνα πληθος ἀπό θάματα κι ἀπό μάγια! Τό φτωχό τό κοριτσάκι ἀπλώνει τό χέρι, γιά νά πιάσει τό πιό ἄσχημο, τό πιό ταπεινό. Μά τό σπέρτο σβήνει. Τό δέντρο φαίνεται σάν ν' ἀνεβαίνει πρὸς τόν οὐρανὸ καί τά κεριά του γίνονται ἄστρα. Ἐν' ἀπ' αὐτά ξεκολλᾷ καί κυλᾷ στή γῆ, ἀφήνοντας πίσω του χρυσωμένη γραμμή.

– Νά κάποιος πού θά πεθάνει, συλλογίζεται ἡ μικρή.

Ἡ γριά γιαγιά της, τό μόνο πλάσμα πού τήν εἶχε ἀγαπήσει καί πού εἶχε πεθάνει ἐδῶ καί καιρό, τῆς εἶχε πει πώς, ὅταν βλέπει ἓνα πεφταστέρι, θά πει πώς κάποια ψυχὴ ἐκείνη τήν ὥρα πάει στόν οὐρανό.

Ἔτριψε κι ἄλλο σπέρτο. Λάμψη μεγάλη ἀπλώθηκε καί μπροστά στό παιδί φάνηκε ἡ γιαγιά. Τά φορέματά της ἔβγαζαν λαμπρό φῶς καί τό πρόσωπό της ἦταν τόσο γλυκό καί τόσο τρυφερό!

– Γιαγιάκα, φώναξε ἡ μικρή, ἔλα πάρε με. Ὡ, μή μ' ἀφήσεις, μόλις σβῆσει τό σπέρτο. Θά φύγεις, ὅπως ἔφυγε κι ἡ σόμπα ἡ ζεστή κι ἡ ψητή χήνα καί τό λαμπρό δέντρο; Μεῖνε, μεῖνε σέ παρακαλῶ, ἡ πάρε με καί μένα μαζί σου.

Καί τό παιδί ἄναψε κι ἄλλο σπέρτο, κι ὕστερα κι ἄλλο, καί σιγά σιγά ὅλο τό πακέτο, γιά νά βλέπει πιό πολλήν ὥρα τῇ γιαγιάκα της. Κι ἦταν μιὰ λάμψη, πιό λαμπρή κι ἀπό τ' ὠραιότερο σεληνόφως. Ἡ γιαγιά δέν ἦταν πιά σκυφτή καί κουρασμένη, ὅπως ὅταν πέθανε. Ἦταν μεταμορφωμένη. Πῆρε τῇ μικρῇ στήν ἀγκαλιά της καί τήν πῆγε ψηλά, πολύ ψηλά, σ' ἓναν τόπο, ὅπου δέν ἦταν οὔτε κρύο, οὔτε πείνα, οὔτε λύπη: τήν πῆγε μπροστά στό θρόνο τοῦ Θεοῦ.

Τ' άλλο πρωί ωστόσο, οί διαβάτες βρήκαν στή γωνίτσα τό κορμί τής μικρούλας. Τά μάγουλά της ήταν κόκκινα καί φαινόταν σάν νά χαμογελοῦσε. Εἶχε πεθάνει ἀπό τό κρύο, τή νύχτα ἐκείνη, πού σ' ἄλλα παιδιά εἶχε φέρει τόση χαρά.

Στά ξυλιασμένα χέρια της κρατοῦσε ὅ,τι ἔμενε ἀπ' ἓνα μισοκαμένο πακέτο σπέρτα.

– Τί ἀνοησία! εἶπ' ἓνας ἄκαρδος. Πῶς φαντάστηκε πῶς θά ζεσταίνονται μέ τά σπέρτα!

Ἄλλοι ἔχυσαν δάκρυα πάνω στό φτωχό παιδάκι. Γιατί δέν ἤξεραν τί ὠραία πράγματα εἶχε ἰδεῖ τή νύχτα ἐκείνη, κι ὅτι ὅσο κι ἂν εἶχε ὑποφέρει, τώρα ὅμως ἦταν τρισευτυχισμένη στή γλυκιά ἀγκαλιά τής γιαγιάς της.

Ἑρωτήσεις

1. Νά συγκρίνετε τό παραμῦθι αὐτό μέ γνωστά σας παραμῦθια. Τί διαφορές παρουσιάζει;
2. Ἐλάτε στή θέση τοῦ κοριτσοῦ καί βρεῖτε τίς δυσκολίες πού τό περιβάλλουν.
3. Ποιάν ἐντύπωση σᾶς ἀφήνει τό τέλος τοῦ παραμυθιοῦ; Δικαιολογήστε τή γνώμη σας.

ΧΑΝΣ ΚΡΙΣΤΙΑΝ ΑΝΤΕΡΣΕΝ (1805-1875). Περίφημος Δανός συγγραφέας, πού ἔγραψε κυρίως παραμῦθια καί διηγήματα γιά παιδιά. Τά ἔργα του ἔχουν μεταφραστεῖ στίς περισσότερες γλώσσες. Ἀπό τά πιό γνωστά παραμῦθια του εἶναι: *Ἡ σακοράφα*, *Τό ἀηδόνι τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Κίνας*, *Τό ἀσχημόπαπο*, *Ὁ μολυβένιος στρατιώτης*, *Τό κορίτσι μέ τά σπέρτα*.

Μακριά απ' τόν κόσμο

Ὁ Δημοσθένης Βουτυράς ἔγραψε διηγήματα μέ ἥρωες ἀνθρώπους ἐργατικούς πού ζοῦν στά ἀστικά κέντρα. Τό διήγημα Μακριά απ' τόν κόσμο ἀναφέρεται στή ζωή μιᾶς οἰκογένειας, πού οἰκονομικές δυσκολίες τήν ἀναγκάζουν νά κατοικήσει σέ ἕνα σπίτι στήν ἐρημιά, μιά ὥρα μακριά ἀπό τήν πόλη.

Μιά ὥρα μακριά απ' τήν πόλη μέ τά πόδια θά 'τανε τό σπίτι μας. Ἀλλά σέ τί θέση! Ἀπ' τή μιά μεριά, πίσω τοῦ σπιτιοῦ, ἕνα βουνό ἀπότομο, φαλακρό, γυμνό ἀπό κάθε βλάστηση, καί μικροί μικροί λόφοι, κι ἀπό τήν ἄλλη ἕνα ρέμα, μέ χίλια δυό ρεματάκια, πού χυνόντουσαν σ' αὐτό, μικρούς καταρράχτες, κατασκευάσματα τῶν νερῶν, πού ἀπό ψηλά, ὀρμητικά κατέβαιναν.

Δύο μόνον σπίτια ὑπῆρχαν ἐκεῖ. Τό δικό μας, κι ἕνα ἄλλο, πρὸς τήν πόλη, στήν ἴδια γραμμή, καί ἴσαμε διακόσια μέτρα ἀπό μᾶς. Ἄλλο δέν ὑπῆρχε. Μετά τό ρέμα ὅμως, στό δρόμο τῶν περιβολιῶν, ὑψωνόταν ἕνα ὠραῖο, κομψό, πού κατοικοῦσε ἕνα ἀντρόγυνο περασμένης ἡλικίας, μέ μιά δουλίτσα. Τίποτε ἄλλο. Πέρα λίγο, ἀρχίζανε τά περιβόλια, σειρά περιβολιῶν... Κοράκια γύριζαν, πλῆθος, ἔκαναν βόλτες, ψηλά, καί ὁ κρωγμός τους κάθε τόσο ἀκουγότανε μέσα στή σιωπή, στήν ἐρημιά.

– Πῶ, πῶ, ἐρημιά... Τρομάρα εἶναι δῶ! εἶπε ἡ μάνα μου, ὅταν ἐπήγαμε.

Ἰσως εἶχε δίκιο, ἀλλά τί νά κάναμε; Ἡ ἀνάγκη. Κάποιος φίλος παλιός τοῦ πατέρα μου τοῦ τό ἔδωσε δωρεάν νά καθίσει. Τό εἶχε φτιάξει αὐτός γιά ἐξοχικό...

Ὁ δρόμος του ἔφερνε στήν πόλη, ἀλλά τόν εἶχανε χαλάσει τόν περισσότερο τά νερά. Σχισμάδες μεγάλες τοῦ εἶχαν κάνει δῶ, ἐκεῖ πάλι τοῦ εἶχαν ἀνοίξει, λές, τά σωθικά του, κι ἐβλεπες ἄλλα χρώματα, κόκκινα αὐτά, στό βάθος. Ὑπῆρχαν καί μερικά δέντρα, λεῦκες τά πιό πολυλά, κι ἕνα μάλιστα κομμένο τό μισό, πού εἶχε βγάλει φυλλαράκια ἢ κλαδάκια στά πλάγια του.

Γιά νά πᾶμε κεῖ, στό σπίτι, τραβήξαμε τό διάολό μας. Περάσαμε πρῶτα ἀπό τό δρόμο τῶν περιβολιῶν, ὕστερα στρίψαμε σ' ἕνα δρομάκι

γεμάτο δέντρα, πού ἔφερνε στό δρόμο τοῦ σπιτιοῦ μας. Καί ἀπό μακριά ξεφορτώσαμε τά πράματά μας.

Ὁ δρόμος τῶν περιβολιῶν ἦταν ὠραῖος, στρωτός. Ἐρχόταν ὁμως ἀπό μακριά, δέν ἦταν ἴσιος, καί μᾶς πλησίαζε κεῖ, περνώντας τή γέφυρα, κι ἔπειτα χανόταν, ἀκολουθώντας τό ρέμα.

Ὁ πατέρας μου ἔλεγε πώς ὁ δρόμος μας ἦταν ὁ σωστός δρόμος τῶν περιβολιῶν, ἀλλ' ἀπό τήν ἡμέρα πού ἡ γέφυρά του χάλασε, χάθηκε κι αὐτός. Ἡ δημοτική ἀρχή εἶδε καί τό δύσκολο νά διατηρεῖ δρόμο πού κάθε τόσο τά νερά τόν χαλοῦσαν, καί τόν ἄφησε στήν τύχη του. Προτίμησε κείνον τόν ἄλλον πού ἂν καί δέν ἦταν ἴσιος, ἦταν ὁμως μακριά ἀπό τήν ὁρμή τῶν νερῶν.

Καί ἀπ' τό δρόμο τῶν περιβολιῶν περνοῦσε κι ἓνα λεωφορεῖο. Τό πρῶί, τό μεσημέρι καί τό βράδυ, ὅταν τό φῶς τῆς ἡμέρας ἔσβηνε.

Ὁ πατέρας μου ἐρχότανε μόνο τό βράδυ. Ἐπαιρνε φαῖ μαζί του γιά τό μεσημέρι. Θεωροῦσε ἔξοδο νά ἐρχεται καί τό μεσημέρι μέ τό λεωφορεῖο.

Πόσο μ' εὐχαρίστησε, ὅταν πήγαμε σ' αὐτό τό σπίτι, τό πρῶί πού βγήκα κι εἶδα στήν ἄκρη ἑνός ρεματιοῦ παπαροῦνες νά κουνιοῦνται καί μοῦ ἦρθε ἡ μυρουδιά τῶν ἄγριων λουλουδιῶν. Τό χαμόμηλο, τό καλύτερο στολίδι τῆς ἀνοιξης, ἀπλωνόταν παντοῦ, ἐκτός ἀπ' τούς ξερούς λόφους, πού ἄλλο ἀπ' ἀγκάθια, κι αὐτά κάπου κάπου, δέ φύτρωνε.

Χελιδόνια γυρίζανε γρήγορα, καί ψηλά στόν καθάριο οὐρανό, κοράκια, ἄλλοτε χτυπώντας τίς φτεροῦγες τους, κι ἄλλοτε μέ ἀκίνητες, ἀπλωμένες, σχίζανε τόν ἀέρα.

Πόσο ἐπιθυμοῦσα νά ἦμουν κι ἐγώ ἓνα ἀπ' αὐτά...

Δέ θά εἶχα, ἂν ἦμουνα, μιά ἀνησυχία, πού μ' ἔδερνε, ἀπό τήν ἡμέρα πού ἀφήσαμε μιά ἄλλη πόλη μακρινή, γιά νά ἐρθοῦμε σ' αὐτό τό μέρος. Μιά ἀνησυχία γιά τούς δικούς μου, γιά τόν πατέρα μου, τή μάνα μου, τ' ἀδελφάκια μου: τί θά γίνουμε, τί θά κάνουμε!

Ἐκεῖ, στό σπιτάκι αὐτό τό ἐρημικό, μέ τήν αὐλή, τό πηγάδι καί τά δεντράκια, θά ἦμουν εὐχαριστημένος πολύ, ἂν δέν εἶχα αὐτή τήν ἀνησυχία καί δέν ἐβλεπα ἓνα φόβο στή μάνα μου πάντα, γιά τά μέλλοντα, ἂν θά πήγαιναν οἱ δουλειές τοῦ πατέρα μου καλά.

Καί ὅταν αὐτός ἐρχόταν τό βράδυ, ἡ μάνα μου πρώτη κοίταζε τά δάχτυλά του, ἂν εἶναι μαυρισμένα ἀπ' τό μελάνι.

—Ἐγραψες; τόν ρωτοῦσε, ἔτυχε κάτι;

—Ἐ, κάτι...

Τά μικρά ἀδερφάκια μου χοροπηδοῦσαν τότε.

– Γιά, γιά! Έκανε ή μάνα μου, πώς χαίρονται...

‘Ο πατέρας μου μέ κοίταζε μέ χαμόγελο.

Τά κοίταζα καί ‘γώ, αλλά μέ λύπη.

Δέν ξέρω πώς, όταν έβλεπα τή χαρά τους, μου άναβε ή λύπη, ή άνησυχία, πιό δυνατά.

– Γιά τόν Πέτρο τί θά κάνουμε; Δέ θά πάει σχολείο; ρώτησε γιά μένα, μιά Κυριακή, ή μάνα μου τόν πατέρα μου.

– Πού νά πάει τώρα, τής άπάντησε αυτός, τόν έχασε τό χρόνο του. Μεθαύριο, άν, θεοῦ θέλοντος, πάμε μέσα, τότε βλέπουμε. Κι έπειτα, πώς θά μείνετε σεις μονάχοι εδώ πέρα...

‘Ο κήπος του σπιτιού ήταν καταπράσινος, λουλούδια πολύχρωμα βγαίνανε ή είχανε βγει παντού, γεμίζοντας τήν άτμόσφαιρα όλο εύωδιές.

Τά δέντρα πάλι του δρόμου, τά μεγάλα, σάν νά φλυαρούσανε, σάν νά λέγανε, νά λέγανε σέ κάθε δροσερή πνοή του άνέμου πού περνούσε. Καί τά κοράκια, σέ πλήθος μεγάλο, γύριζαν κοντά στο άπότομο βουνό καί φαινόντουσαν ν’ άγριεύουνε στο πέραςμα του γερακιού, πού άνήσυχια, νευρικά, καθώς έσχιζε τόν άέρα, κουνούσε τό κεφάλι του.

–“Αχ, πώς ήθελα νά ήμουν... έλεγα καί γι’ αυτό.

Τή νύχτα είχαμε ή ακούγαμε μιά συναυλία. Αυτήν τήν έκαναν τά βαθράκια, πού σέ χιλιάδες βρισκόντουσαν στο ρέμα.

Καί όταν δέν έφώναζαν όλα, μιά ή δυό φωνές άπαλές ύψώνονταν στην ήσυχία τής άνοιξιάντικης βραδιάς...

Τό σπίτι, πού υπήρχε κοντά μας, άς πούμε κοντά μας, στον ίδιο δρόμο, ξενοικιάστηκε ξαφνικά.

Αυτοί πού μένανε κει, πριν άκόμα τούς γνωρίσουμε τί άνθρωποι ήταν καί πόσοι, φύγανε.

– Τί κρίμα, τί κρίμα... έλεγε ή μάνα μου. Τώρα δέν έχουμε κανένα κοντά μας! Θά είχαμε κάποιον νά μιλοῦμε...

Μιά μέρα όμως, πού γύριζα από μιά περιπλάνηση γύρω κει, βρήκα στο σπίτι μιά έπίσκεψη.

Ήταν αυτή, μιά γυναίκα σχεδόν γριά, πού καθότανε στο σπίτι τό όμορφο, πάνω άπ’ τό ρέμα καί στο δρόμο τών περιβολιών.

Μου φάνηκε άλλιώτικο τό σπίτι καί σάν νά πήρε πάλι, καί κει, κάτι από τήν παλιά του χαρά. Καί μάλιστα, όταν ήρθε ό γέρος της, ένας κοντόχοντρος μέ πρόσωπο καταστρόγγυλο καί κοκκινόμαυρο.

Κι έμειναν ως τό βράδυ πού ήρθε ό πατέρας μου καί γνωριστήκανε. Τούς συνοδέψαμε ύστερα όλοι, καί τά μικρά, ίσαμε τό ρέμα, πού οι βαθράκοι φωνάζανε πολλοί μαζί, πλήθος μέ κάτι φωνές, σάν νά είχαμε

μαζευτεί κεί, νά είχανε κάνει συνάθροιση, όλες οι μάγισσες καί οι στρίγκλες του κόσμου, κι έκαναν κάποια μαγική, στρίγκλικια έορτή ή λειτουργία.

Ψηλά, ένα κομμάτι φεγγαριού φώτιζε ένα μισοστέφανο φωτεινό, μέ κορδέλες, έπίσης φωτεινές, νά κρέμεται πάνω από τό άπότομο μαύρο βουνό...

Έρωτήσεις

1. Τί αντίκτυπο έχει στην ψυχή των παιδιών καί ειδικά του Πέτρου ή οικονομική κατάσταση της οικογένειας; Σημειώστε τά σχετικά χωρία.
2. Στο διήγημα τρεις φορές ό συγγραφέας παρουσιάζει τό πέταγμα των κορακιών. Τί θέλει νά εκφράσει μέ αυτή την εικόνα;
3. Τί αλλαγή φέρνει στη ζωή της οικογένειας ή επίσκεψη του ήλικιωμένου ζευγαριού;

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ. Γεννήθηκε τό 1872 (πιθανότατα) στον Πειραιά καί πέθανε τό 1958. Δέν έκανε σπουδές. Μέ τό διήγημα άρχισε νά ασχολείται γύρω στό 1900. Πέρασε δύσκολη ζωή μέ στερήσεις κι άρρώστιες. Όστόσο δέ σταμάτησε ποτέ νά γράφει καί μās έδωσε πάνω από 500 μικρά καί μεγάλα διηγήματα καθώς καί νουβέλες. Έχει εκδώσει 35 συλλογές μέ έργα του. Άπ' αυτές αναφέρουμε τό *Λαγκά*, τόν *Παπα-Ειδωλόατρη*, την *Έπανάσταση των ζώων*, τό *Μέσα στους άνθρωποφάγους*. Η συμβολή του στό νεοελληνικό διήγημα θεωρείται αξιόλογη.

Ειδύλλιο

Τό ποίημα φαίνεται πώς είναι μιά ωραία περιγραφή της φύσης. Πιό πέρα όμως απεικονίζει τή ζεστή ανθρώπινη σχέση μητέρας καί γιου πού καθαγιαίνει τό μόχθο καί τόν μετατρέπει σέ χαρά τής ζωής. Όλα τά ποιήματα τής συλλογής τοῦ Ν. Χαντζάρα Ειδύλλια διαπνέονται ἀπό τήν ἴδια διάθεση.

Φῶς ἀσημί τοῦ διάσελου* τά μαῦρα πεῦκα ζώνει,
τρέμει τ' ἀστέρι τής αὐγῆς* καί παίρνει νά θαμπώνει·
δαδί πού καίγεται στή στιά* τήν εὐωδιά του χύνει.
Σκεβρή* μιά πόρτα ἀνοίγοντας γλυκό τρίξιμο ἀφήνει·
λεβεντονιός μέ τό τσαπί* στόν ὦμο του προβαίνει·
τόν προβοδάει σεμνή κυρά μαντιλοφορεμένη...
Μητέρα, καλό βράδυ! ὁ νιός – καί ξεκινάει μέ χάρη.
Κι ἀπ' τό κατώφλι: – "Ὡρα καλή, χρυσό μου παλικάρι!
... Ρόδινο φῶς τοῦ διάσελου τώρα τά πεῦκα ζώνει,
λαλοῦν τοῦ κάμπου οἱ πετεινοί καί γλυκοξημερώνει...

Ἑρωτήσεις

1. Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι ἐπαναλαμβάνονται παραλλαγμένοι κάπως στό τέλος τοῦ ποιήματος. Ἐκφράζουν οἱ στίχοι αὐτοί τίποτε περισσότερο ἀπό τούς πρῶτους στίχους;
2. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν τή συναισθηματική σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τά ἀντικείμενα τοῦ σπιτιοῦ; Ποιοί τή συναισθηματική σχέση τής μητέρας καί τοῦ γιου;

διάσελο: στενή δίοδος ἀνάμεσα σέ δύο ὑψώματα, αὐχένas.

ἀστέρι τής αὐγῆς: αὐγερινός.

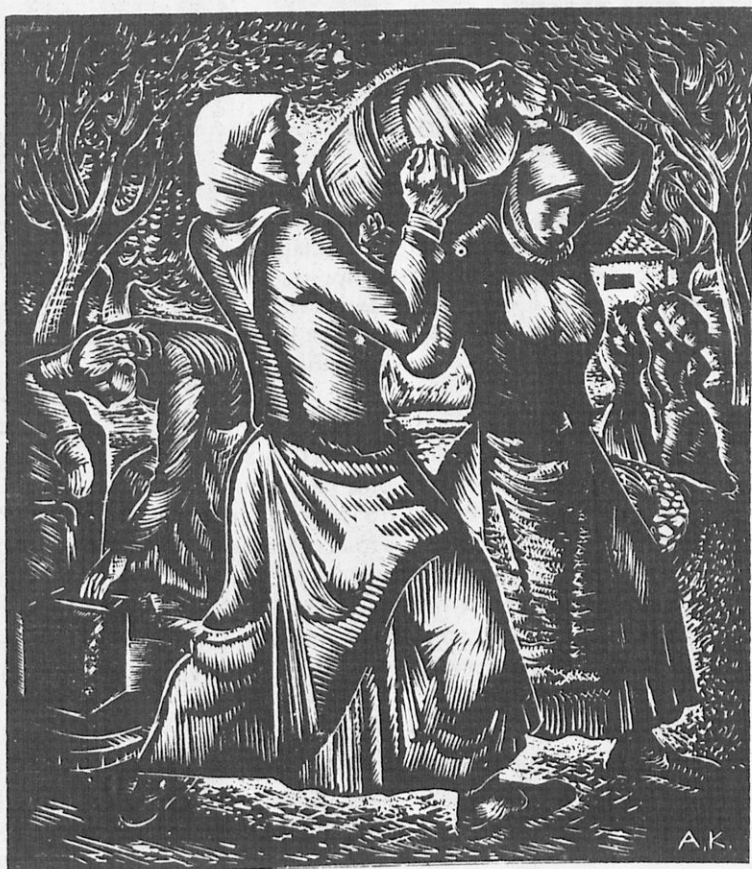
στιά: ἐστία, τζάκι.

σκεβρός: σκεβρωμένος, ζαρωμένος.

τσαπί: γεωργικό ἐργαλεῖο γιά σκάψιμο, σκαπάνη, (τσάπα).

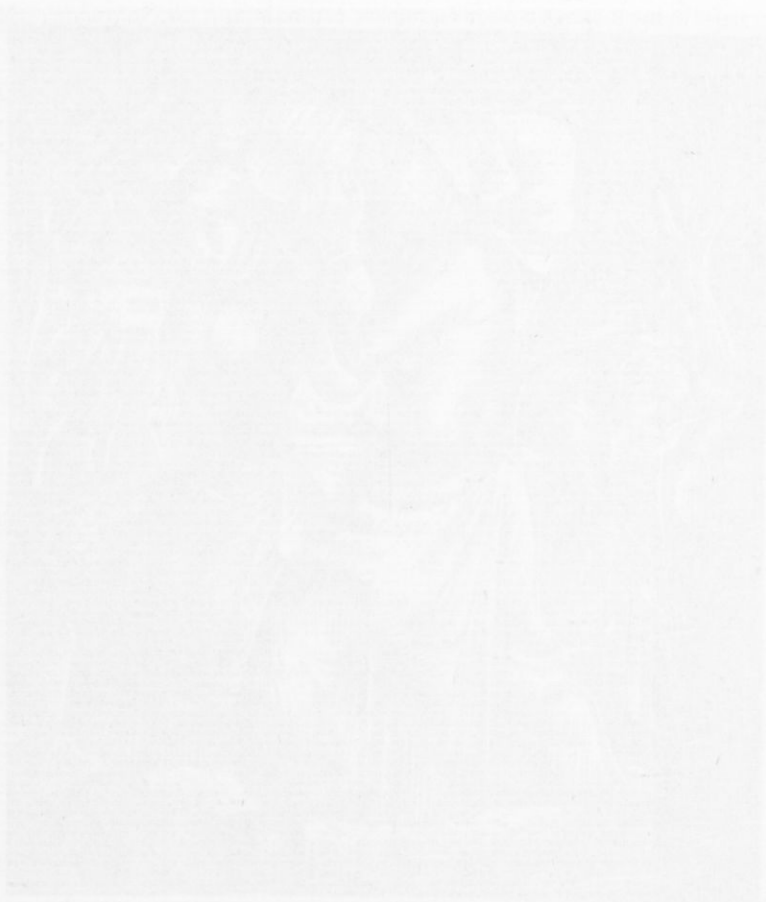
3. Πώς χαρακτηρίζεται ή μητέρα στο ποίημα με τούς στίχους 6 και 8;

ΝΙΚΟΣ ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ (1884-1949). Γεννήθηκε στον Πειραιά. Έργαστηκε ως δημοσιογράφος και χρονογράφος. Έγραψε λιγόστοχα ποιήματα γεμάτα αγάπη για τό υπαίθριο τοπίο και την αγροτική ζωή. Έκλογή από τά ποιήματά του έκδόθηκε με τόν τίτλο *Ειδύλλια*.

VII. Τό αγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος
(Διον. Σολωμός)

Α. Κορογιαννάκη : Στή βρύση

['Ο Βασίλης καί τό φίδι]

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τή νουβέλα τοῦ Στράτη Μυριβήλη 'Ο Βασίλης ὁ 'Αρβανίτης (1939), ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας. Ἔργο μέ πνεῦμα ἐντονα ἀγωνιστικό, ὅπου ὁ ἥρωας ἐνσαρκώνει τή λεβεντιά καί τήν παλικάριά στήν πιό καθαρή καί φυσική μορφή της: Κάτι σάν φυσικό φαινόμενο.

Καλοκαίρι ἦταν, εἶχαν ἀποτρυγήσει πιά τ' ἀμπέλια. Βάλανε στά βαρέλια τό μούστο καί καζανιάσανε γιά ρακί. Αὐτά τά ἀποσταγμένα τοίπουρα τ' ἀδειάσανε κατόπι σωρούς στούς ἀπόμερους σπιτότοπους. Σ'

ὅλο τό χωριό μύριζε ξινά καί μεθυστικά ὁ ἀέρας. Λοιπόν τότες ἄρχιζε ἡ ἐποχή τοῦ παιχνιδιοῦ, πού τό λέγαμε «τά καζίκια».

Ἦταν παλούκια ἀπό σκληρό ξύλο, τά 'καναν μυτερά ἀπό τήν πιό χοντρήν ἄκρη καί τά κάρφωναν τά παιδιά στά πατημένα τοίπουρα ἤ στή σφιχτή λάσπη πετώντας τα τιναχτά. Ἦθελε δύναμη στό χέρι, ἤθελε καί πιδεξοσύνη.

Ὁ Βασίλης ἔπαιζε μέ κάτι συνομήλικούς του σ' ἓνα ψῆλωμα. Τά σπίτια στό χωριό μας εἶναι χτισμένα σκαλωτά πάνω στό λόφο. Θαρρεῖς τό 'να πατᾶ στή στέγη τ' ἄλλουνοῦ γιά ν' ἀνεβεῖ στήν κορφή τοῦ βουνοῦ. Ξάφνου, κάποιος ἀπό τούς συντρόφους του πάτησε μιά φωνή, δεῖχνοντας κατά τά κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ μας: τήρα! τήρα!

Γύρισαν ὅλοι, ἀποξυλώθηκαν σαστισμένοι νά βλέπουν. Τά παλαιϊκά κεραμίδια σάλευαν σάν τά λέπια, μετατοπίζονταν μέ κρότο τό 'να πίσω ἀπό τ' ἄλλο, πάνω στή σκεπή. Κατόπι ἓνα θεόρατο φίδι ἄρχισε νά βγαίνει σιγά σιγά ἀπό κάτω. Ἀνεσῆκωσε τά κεραμίδια μέ τό κεφάλι καί ξεπρόβαλε λίγο λίγο στό ξέφωτο. Ἐβγαине ἔβγαине καί τελειωμό δέν εἶχε. Στό τέλος κουλουριάστηκε, χουζούρευε καί liaζόταν.

Ὁ Βασίλης ἦτανε τότες ἓνας παῖδαρος δεκάξι χρονῶ. Γαλανομάτης, κατσαρομάλλης, ὅτι ἔκανε νά ἰδρώνει τό μουστάκι. Ἄρπα ἓνα καζίκι* ἀπό πournάρι, μέ τή μύτη ντυμένη στό σίδερο, σάν ἀκόντιο (μπαλτά-

καζίκι: παλούκι.

δες τὰ λέγαμε αὐτά τὰ σιδεράτα καζίκια). Μιά καί δυό πετάγεται τρεχάτος στό σπίτι.

Ὁ πατέρας ἔλειπε στά χωράφια, ἡ μητέρα φούντιζε ψωμί. Χωρίς νά ρωτήσει κανέναν, ἀνοίγει τίς πόρτες, σπρώχνει τήν παρακώρη, ἀνεβαίνει στ' ἀπάνω πάτωμα, κι ἀπό τή γκλεβανή* ἀνεσκαλώνει καί μπαίνει νοι τὸ ταβάνι.

Σά βρέθηκε κεῖ μέσα, δίνει μιά μέ τή ράχη καί ξεπετσώνει τὰ καταχυτά*. Ἀνοίγει τρύπα στή σκεπή καί βγαίνει στά κεραμίδια. Ἐκεῖ ἀρχίζει τή μπαλεσιά μέ τό φίδι.

Αὐτό μεμιάς κατάλαβε πῶς ἔχει νά κάνει μέ κακόν ὄχτρο. Χίμηξε θεριακωμένο κατά πάνω στό παιδί, πού τό κοπάνιζε μέ τό καζίκι. Μιά ἔκανε νά φύγει νά γλιτώσει, μιά πισογύριζε ὄρθιο. Τοῦ σήκωνε κεφάλι, πετοῦσε γλώσσα καί φύσαγε θυμωμένο. Ἡ οὐρά του σφύριζε σά βούρδουλας σκίζοντας τόν ἀγέρα μέ δύναμη. Θρύψαλα τὰ κεραμίδια.

Κόσμος καί κοσμάκης μαζεύτηκε στά τριγυρινά δώματα, στ' ἀψηλώματα καί στά παραθύρια, ἀπορμεμένος νά βλέπει τοῦτο τό παράξενο πρᾶμα. Φωνές καί κακό ἀπό παντοῦ. Κάποια στιγμή ὅλοι μαζί, ἄντρες, γυναῖκες, πάτησαν μιά ταιριξιά τρομαγμένη.

Ἦταν πού ὁ Βασίλης, κυνηγώντας τό θεριό στήν κατηφορία τῶν καταχυτῶν, πῆρε μιά γλίστρα καί κύλησε ὡς τήν ἄκρη τῆς σκεπῆς. Πρόφταξε κι ἀρπάχτηκε ἀπό τόν τοίγκο τῆς ρουινιάς*, πού ἔφερνε ἕνα γύρω τή σκεπή. Κρεμάστηκε ἀπό κεῖ σάν τό γάτο, κι ὅλοι κράτησαν τήν ἀνάσα ἀπό τή λαχτάρα. Οἱ γυναῖκες βαστοῦσαν τὰ μάγουλά τους. Τάζανε μέσ στό νοῦ τους κερὶ καί λάδι στήν Παναγιά, νά μὴν τό δοῦν αὐτό πού περίμεναν.

Γιατί ὅλος ὁ κόσμος ἔλεγε πῶς ἔν' ἀπὸ τὰ δυό, γιά ὁ τοίγκος θά λυγίσει καί θά φύγει, γιά τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ θά ξαμολάρουν ἀπὸ τήν κούραση· δέν ἦτανε, λέγαν, πρᾶμα τοῦτο νά βαστάξει πολλήν ὥρα.

Ὁ Βασίλης κρεμόταν ὀλοένα σάν τό σταφύλι δέκα μπόγια ψηλά πάνω ἀπὸ τό καλντερίμι ὅλο μαρμαρόπετρα. Κάτι γειτόνισσες τρέξαν καί φέρανε ἀπὸ κάτου στρώματα καί μαξιλάρια. Καί κεῖ πού λέγαν «τώρα θά πέσει», καί κεῖ πού χτυποκαρδοῦσαν, ὁ Βασίλης ἀνεσύρθηκε πάλι σάν τό γάτο καί κόλλησε τό στέρνο στήν ἄκρια τῆς σκεπαστῆς. Τὰ κεραμίδια ἔσπαναν κι ἔπεφταν μαζί μέ τοὺς ἀσβέστες, μ' αὐτὸς δέν ἔπεφτε.

γκλεβανή καί γκλαβανή: α) τὸ ἀνοίγμα (φωταγωγός) στή στέγη. β) καταπακτή.

καταχυτά: οἱ ξυλωσιές τῆς σκεπῆς.

ρουινιά: τὰ λούκια τῆς στέγης. Ὑδρορρόη.

– Φτάνει ν' αγαντάρουν οί σιδεροδεσιές τῆς ρουνιάς, συλλογιόνταν ὅλοι μέσ στήν καρδιά τους.

Οἱ σιδεροδεσιές αγαντάρανε κι ὁ Βασίλης βρέθηκε μπρούμυτος στά κεραμίδια. Ἐνα «ἄχ» ξαλάφρωσε τήν καρδιά τοῦ κόσμου, οἱ γυναῖκες ἔκαναν τό σταυρό τους κι ὅλοι ἄρχισαν νά μιλοῦν μαζεμένοι.

Ὁ Βασίλης σέρποντας, μουλωχτά σάν τή σαύρα, σύρθηκε, ἀνέβηκε καί γονάτισε πάλι στή σκεπή. Ἀρπάξε τό καζίκι καί ρίχτηκε μπρός.

Τό φίδι βρῆκε τόν καιρό, εἶχε ἀρχίσει νά τρυπώνει. Τό προφταίνει, τυλίγει στό ζερβί τήν οὐρά καί τό τραβά, ξεφρενιασμένος ἀπό πάθος. Σάν τό ἀνάγκασε νά βγάλει καί τό κεφάλι, τοῦ καρφώνει ἐκεῖ κατάκορφα τή σιδερένια μύτη τοῦ καζικιοῦ καί τό πετᾷ κάτω στό δρόμο. Ἔτσι μαζί μέ τό παλούκι πού τό τρύπησε.

Ξεφώνισαν πάλι οἱ χωριανοί πού ἦταν μαζεμένοι στό σοκάκι. Σκορπίστηκαν τρομαγμένοι, σάν τίς κότες πού κακαρίζουν.

Ὁ Βασίλης ἀπόμεινε κεῖ ψηλά, ξαπλωμένος μπρούμυτος στή σκεπή, γαντζωμένος ἄκρη ἄκρη.

Λαχανιασμένος ἀπό τόν ἀγώνα, κόκκινος φωτιά, μέ τά μάτια ἀγριεμένα, κοίταζε κάτω τό θεριό νά δέρνεται μέσα στή σκόνη, νά χτυπᾷ τή δυνατή οὐρά καί ν' ἀναδεύει τίς κουλοῦρες. Στό χοντρό κορμί του περνοῦσαν κύματα κύματα τά ρίγητα, ὥσπου νά ψοφήσει. Ἐβλεπε χάμου ἐκεῖ καί τούς χωριανούς, πού ξεθαρρεύουνταν σιγά σιγά κι ἄρχισαν νά σιμώνουν, σάν εἶδαν πώς στό τέλος ὁ λαφιότης δέ σάλευε ὁλότελα. Ἐνα δυό κιάλας κοτοῦσαν κι ἔβαζαν ἥρωικά τό πόδι πάνω στόν ψόφιο Μαμούρη*, νά δείξουν πώς τό λέει ἡ καρδιά τους.

Ἀξαφνα κάτω εἶπε ἕνας τους καί μεμιᾷ σήκωσαν τά μάτια κι ἔβλεπαν τ' ἀγόρι ἐκεῖ πάνου, τόσο πιό ψηλά ἀπ' ὅλους. Ὅλοι σώπαιναν κι ἔβλεπαν. Τό κεφάλι τοῦ Βασίλη φαινόταν ἀπό τό δρόμο, ἐκεῖ στήν ἄκρη τῆς στέγης. Σοβαρός, αὐστηρός, μέ τό πρόσωπο ξαναμμένο ἀνάμεσα στά κρεμασμένα μαλλιά, πού χρυσάφιζαν.

Εἶδε πού τόν κοίταζαν. Σηκώθηκε, κατέβηκε πάλι. Δίχως νά μιλήσει, δίχως νά πάει κοντά στό φίδι, νά χαρεῖ τή νίκη του. Τράβηξε πίσω στό ψήλωμα πού εἶχε τό παιχνίδι. Μάζεψε πάλι γύρα στά τσίπουρα τούς συντρόφους καί ξανάρχισαν τά καζίκια.

Οἱ γειτόνοι μέτρησαν τό φίδι, θεριό πράμα. Ὅχτώ ποδάρια ἀντρίκια εἶχε μάκρος, ἕνα κεφάλι ἴσαμε τῆς γάτας. Ἀνοίξανε τήν κοιλιά του, βρῆκαν ἀκόμα καί κομμάτια πανί στό στομάχι του.

Μαμούρη: ἔτσι τό εἶχαν ὀνομάσει τό φίδι, πού τό ἄκουγαν στό σπίτι, μά δέν τό ἔβλεπαν.

Σά γύρισε ό πατέρας φχαριστήθηκε μέ τήν παλικαριά του παιδιού. Μ' έστειλε νά του πάω ένα μαντίλι, κόκκινο τής φωτιᾶς, από Προυσιανό μετάξι. «Νά του πεις: είσαι άντρειωμένος Έλληνας». Πήγα καί του τό'πα.

—Ό πατέρας σου στέλνει τό ρεγάλο* καί σου μηνᾶ: «είσαι άντρειωμένος Έλληνας».

Ό Βασίλης πολύ τό χάρηκε. Τό 'δεσε στό λαιμό του, έβαλε τά δάχτυλα στά μαλλιά μου καί μου 'πε:

— Πές του πατέρα σου από μένα «σπολλάτη»*.

Άκόμα κι άκόμα θυμάμαι μέσα στά μαλλιά μου τά δάχτυλα του Βασίλη.

Ή μητέρα μονάχα είδε συλλογισμένη τό πράμα. Δέν έπρεπε νά σκοτώσουν τό Μαμούρη κι άς τρόμαζαν τά παιδιά. Ήταν τό καλό στοιχειό του σπιτιού.

Φώναξαν τόν παπά, έκανε άγιασμό καί ράντισε μ' ένα κλωνί βασιλικό όλες τίς γωνιές.

Όσότοσο μέσα στόν ίδιο χρόνο μᾶς πέθανε τό Λενάκι μας. Ένα πρωί τέλειωσε έτσι ήσυχά όπως ήρθε. Μόνο πού έκλεισε πιά τά λυπημένα ματάκια του καί δέ μᾶς ξανακοίταξε μέ κείνο τόν παράξενο τρόπο του. Ή μητέρα άκόμα κι άκόμα πιστεύει πώς ήταν άπ' αυτό: πού έχασε τό σπίτι τό καλό του στοιχειό.

Άπό κείνο τό περιστατικό ήταν πού ξεχώρισε ό Βασίλης μέσα στό χωριό κι όλοι είχαν πιά νά κάνουν μέ τήν άφοβία του.

Έρωτήσεις

1. Νά παρατηρήσετε τήν κατασκευή (δομή) του κειμένου μέ βάση τή σειρά των εικόνων.
2. Προσέξτε πώς ό συγγραφέας παρουσιάζει μιά τό Βασίλη, μιά τό φίδι, μιά τόν κόσμο. Νά βρείτε αυτές τίς έναλλαγές στό κείμενο.
3. Νά χαρακτηρίσετε τό Βασίλη από τίς πράξεις του.
4. Ήταν τό καλό στοιχειό του σπιτιού: Τί σημαίνει αυτή ή φράση τής μητέρας;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 10.

ρεγάλο: φιλοδώρημα, δώρο.

σπολλάτη: από τό εις πολλά έτη: Εύχαριστώ, πολλά τά έτη.

['Ελευθερία ἢ Θάνατος]

Τό μυθιστόρημα τοῦ Νίκου Καζαντζάκη Καπετάν Μιχάλης (1953), ὅπου ἀνήκει καί τό ἀπόσπασμα, ἀναφέρεται σ' ἓνα ἀπό τά τελευταῖα ἀπελευθερωτικά κινήματα τῆς Κρήτης, στά τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα. Τό κύριο πρόσωπο τοῦ ἔργου, ὁ Καπετάν Μιχάλης, «ὁ φοβερός ἄντρας», ἔχει ἀνεβεί μέ τήν ομάδα του σά βουνά καί πολεμάει τούς Τούρκους. Τήν οἰκογένειά του (τή γυναῖκα του Κατερίνα καί τό γιό του, τό Θρασάκι) τήν ἄφησε στό χωριό, στό σπίτι τοῦ πατέρα του Καπετάν Σήφακα, ὅπου ἔχουν συγκεντρωθεῖ γι' ἀσφάλεια κι ἄλλα γυναικόπαιδα. «Ἐκατό χρονῶν λιοντάρι, τά γένια του ποτάμιζαν καί τοῦ σκέπαζαν τό ἀνοιχτό ὀλοδόσωτο στήθος κι ἔκρυβαν τίς δεμένες λαβωματιές πού 'χε πάρει στό Μεγάλο Σηκωμό. Οἱ φρυδάρες του χοντρές, ἀγκαθωτές, τοῦ 'κρυβαν τά μάτια καί τίς ἀνασήκωνε μέ τή φούχτα του, γιά νά μπορέσει νά δεῖ...». Ἔτσι περιγράφεται ὁ καπετάν Σήφακας. Κι ἐπειδή ἦταν ἀγράμματος, ἔβαζε τόν ἐγγονό του, τό Θρασάκι, καί τοῦ μάθαινε τήν ἀλφαβήτα. Εἶναι χεϊμῶνας.

— Τί νά γίνονται ἐκεῖ ἀπάνω οἱ χριστιανοί;

Εἶχαν ἀνεβεί οἱ γυναῖκες στά δώματα* νά ξεχιονίσουν, νά μή σπάσουν τά δοκάρια ἀπό τό βάρος, κι ἀγνάντευαν πέρα τό βουνό κι ἀναστεύον: τί νά γίνονται ἐκεῖ ἀπάνω, Θεέ μου, οἱ χριστιανοί! Κι ἡ κυρά-Κατερίνα εἶχε στυλωμένα τά μάτια της κι αὐτή στό καταχιόνιστο βουνό καί συλλογίζονταν τό φοβερόν ἄντρα...

Ἡλιος σήμερα λαμπερός, ὁ οὐρανός καταγάλανος, κρούσταλλο ὁ ἀγέρας. Δυό τρία σπουργίτια κατέβηκαν στή χιονισμένην αὐλή τοῦ παπποῦ καί σκάλιζαν καί τοιμπολογοῦσαν τό χιόνι· τό Θρασάκι εἶχε προβάλει ἔξω μ' ἓνα κομμάτι ψωμί, γέμισε ἡ αὐλή σπουργίτια λιμασμένα.

— Παππού, παππού, φώναζε τό Θρασάκι καί τοῦ 'δειχνε τά σπουργίτια.

Μά αὐτός εἶχε μαζευτεῖ στή γωνιά, ὁμπρός ἀπό τό ἀναμμένο τζάκι καί κοίταζε ἀκίνητος, ἀμίλητος, τίς φλόγες πού ἀγλειφαν κι ἔτρωγαν κι ἔκαναν στάχτη τά ξύλα. Μέρους τώρα δέ μιλοῦσε, ὅλο καί χλώμιαζε καί

δῶμα: ταράτσα.

βούλιαζε σέ σκοτεινούς λογισμούς· κάποια τόν είχε κυριέψει ἔγνοια μεγάλη.

Ἔθρυψε τό Θρασάκι ὅλο τό ψωμί στά σπουργίτια, μπήκε μέσα.

Τήν ὥρα ἐκεῖνη ὁ παππούς σηκώνουνταν· εἶχε παραγγεῖλει καί τοῦ ἔφεραν ἀπό τό Καστέλι ἕναν τενεκέ κόκκινη μπογιά καί μιά βούρτσα· στράφηκε, ἔγνεψε στό Θρασάκι.

– Πάρε τήν μπογιά, Θρασάκι μου, καί πᾶμε. Νά τη, στή γωνιά· καί δῶς μου ἐμένα τή βούρτσα.

– Ποῦ θά πᾶμε, παππού;

– Τώρα θά δεῖς· μόνο γρήγορα, τώρα πού δέ χιονίζει.

Πρόβαλαν στήν ξώπορτα· παππούς κι ἐγγονός στάθηκαν καί κοίταξαν κάτω τό χωριό, ἀσάλευτο, βουβό, κουκουλωμένο στά χιόνια... Τί μάγια εἶναι ἐτοῦτα, τί ἀσπρίλα τά σπίτια, οἱ πέτρες, οἱ δρόμοι, πόσον ὅλα εἶχαν ὁμορφῆνει, τά ξύλα, τά κουρέλια, τά χαλάσματα, σκεπασμένα ἀπό τό ἀφράτο ἀνέγγιχτο χιόνι! Τό Θρασάκι δέν ἀποχόρταινε νά βλέπει πῶς μεταμορφώθηκε τό χωριό σέ μιά νύχτα.

Ἔβγαλε ἀπό τό ζωνάρι του τό μεγάλο χρωματιστό μαντίλι του ὁ παππούς κι ἄρχισε νά καθαρίζει τήν πόρτα ἀπό τό χιόνι.

– Ἐμπα μέσα, Θρασάκι, εἶπε, πάρε ἕνα πανί, καθάριζε καί σύ.

Ἄστραψε κατακάθαρο τό ξύλο· ἔσκυψε ὁ παππούς, ξεκαπάκωσε τόν τενεκέ, βούτηξε τή βούρτσα.

– Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! μουρμούρισε.

– Τί θά κάμεις, παππού;

– Τώρα θά δεῖς!

Σήκωσε τή βούρτσα κι ἄρχισε ἀργά, προσεχτικά, νά γράφει μέ τήν κόκκινη μπογιά, στήν πόρτα, τό πρῶτο γράμμα: Ε, ὕστερα Λ, ὕστερα Ε πάλι...

– Ἄ! φώναξε τό Θρασάκι, κατάλαβα!

Ὁ παππούς χαμογέλασε:

– Κατάλαβες τώρα γιατί μ' ἔπιασε ἡ λόξα νά μάθω γράμματα; ἔκαμε. Εἶχα τό σκοπό μου· θά γεμίσω τό χωριό, δέ θ' ἀφήσω τοῖχο, θ' ἀνέβω καί στό καμpanariό, θά πάω καί στό τζαμί καί θά γράψω: Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! Ἐλευτερία ἢ Θάνατος, πρί νά πεθάνω.

Μιλοῦσε κι ἔγραφε μέ χοντρές πινελιές τά μαγικά λόγια. Καί κάθε τόσο ἔγερνε πίσω τό κεφάλι, καμάρωνε τά γραφτά του. Δέν μπορούσε ἀκόμα νά τό χωρέσει ὁ νοῦς του, τί μυστήριο εἶναι ἐτοῦτο, νά σηματοδεύεις μερικές γιώτες καί κουλοῦρες κι ἀπό αὐτές νά βγαίνει μιά φωνή, σά νά 'ταν στόματα ἀνθρώπου, χεῖλια καί λαρυγγία καί σπλάχνα καί φώναζαν.

– Μά αλήθεια, Θρασάκι, ρωτούσε κάθε τόσο τόν έγγονό του, αλή-
θεια πώς τά σημάδια αυτά είναι πράματα ζωντανά καί μιλούνε; Πώς
γίνεται καί μιλούνε; Μέγας είσαι, Κύριε!

Φώναζε τώρα ή ξώπορτά του, κάμποσιν ώρα στέκουνταν καί τήν
καμάρωνε. Δέν ήταν πιά έτούτη πόρτα, ήταν αυτός ό ίδιος, ό καπετάν
Σήφακας, ήταν τά δυό φύλλα τής καρδιάς του πού φώναζαν.

– Καλά τό 'γραψα, Θρασάκι μου; ρώτησε ανήσυχος· δέν έκαμα λά-
θος;

– Σου βάζω δέκα, παππού, άριστα! έκαμε ό έγγονός καί γέλασε.

– "Ε, πάμε παραπέρα!

Βρῆκαν παραπέρα, στό απογύρισμα του δρόμου, έναν τοίχο, δέν
τόν είχε χτυπήσει τό χιόνι, βούτηξε πάλι τή βούρτσα ό παππούς, πήρε
φόρα. "Εγραφε, έγραφε, τράβηξε παραπέρα, έγραφε, πιτσιλιζαν οί
μπογιές τά γένια του, έπεφταν στά στιβάνια του, λέρωναν τό μεϊτανο-
γέλεκό* του, μά αυτός δέ χαμπάριζε. 'Ιερή φλόγα τόν είχε συνεπάρει·
όπου έβρισκε τοίχο καθαρό, στρωτό, μίαν πόρτα μεγάλη, στέκουνταν,
καί δῶς* του ζωγράφιζε τά μαγικά σημάδια· κι ό τοίχος πού ήταν πρίν
βουβός καί κιοτής*, έβγαζε τώρα φωνή καί διαλαλούσε παλικάρισία τή
λαχτάρα του· ή πόρτα, τό ξύλο τό άμίλητο, πετούσε ψυχή, μιλούσε,
θαματοουργούσε σάν τίμιο ξύλο.

Είχε πάρει πιά τό χέρι του τό κολάι* τής γραφής, πετούσε. "Εφτασε
στήν πλατεία του χωριού· εκεί 'ταν τό σκολειό, ή έκκλησιά, τό τζαμί·
πιό πέρα ό καφενές. Βούτηξε τή βούρτσα στην μπογιά, άρχισε από τήν
πόρτα του σκολειού: 'Ελευτερία ή Θάνατος! Δυό γέροι πρόβαλαν από
τόν καφενέ:

– "Ε, έ καπετάν Σήφακα, πότε τά 'μαθες τά γράμματα; Τί γράφεις, τί
επαθες;

– Αποχαιρετώ, αποκρίθηκε ό παππούς, χωρίς νά στραφεϊ, σās
αφήνω ένα λόγο, τό στερνό, νά μέ θυμάστε.

– Τί λόγο;

– 'Ελευτερία ή Θάνατος! φώναξε τό Θρασάκι.

Κούνησαν οί γέροι τό κεφάλι τους, μπήκαν μέσα.

– Πάει, άγγελοσκιάχτηκε* ό γερο-Σήφακας, μουρμούρισαν, ζυγώνει
ό Χάρος.

μεϊτανογέλεκο: γελέκο καί μεϊτάνι (έξάρτημα τής κρητικής φορεσιάς, πού προ-
σαρμόζεται στους άμους).

κιοτής: δειλός.

τό κολάι: ή εύκολία.

άγγελοσκιάζομαι: είμαι στά τελευταία μου.

Ὁ παππούς στάθηκε τώρα ἀπόξω ἀπὸ τὸ τζαμί· κατακάθαροι οἱ τοῖχοι, καινουριοασπισμένοι, ἡ πόρτα κίτρινη.

– Ἀνακάτεψε, Θρασάκι, τὴν μπογιά μ' ἓνα ξύλο, εἶπε ὁ γέρος, ἐδῶ θά βάλω τὰ δυνατά μου· θά κοτσάρω σέ κάθε γράμμα καὶ μιάν οὐρά γιὰ στολίδι· τώρα θά δεῖς! εἶπε καὶ δῶς' του ἀνεβοκατέβαζε τὴ βούρτσα, μέ περισσότερο τώρα τέχνη, ἀπάνω στὴν κίτρινη πόρτα.

Τέλεψε, κουράστηκε.

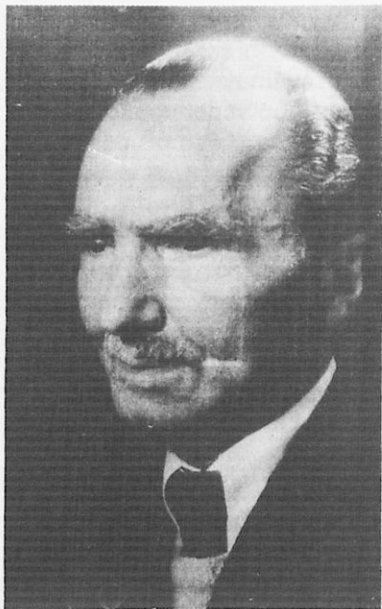
– Πᾶμε τώρα σίτι, εἶπε, κουράστηκα. Ἄλλη μέρα ἡ ἐκκλησιά· θά πάρω καὶ μιά ἀνεμόσκαλα· λέω ν' ἀνεβῶ ἀψηλά στό καμπαναριό, καὶ θέλει γερὰ κότσια.

– Μὴν γκρεμιστεῖς, παππού· θ' ἀνεβῶ κι ἐγώ.

– Ὅχι, ἐγώ, ἐπίμενε ὁ γέρος, ἐγώ· πᾶμε τώρα!

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ παππούς μαθαίνει τὴν ἀλφαβῆτα στά γεράματα; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ πράξη αὐτή;
2. Τί ἐντύπωση κάνουν στὸν παππού τὰ γράμματα; Γιατί;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957).
Γεννήθηκε στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης καὶ σπούδασε Νομικά στὴν Ἀθήνα. Συμπλήρωσε τὶς σπουδές του στὸ Παρίσι καὶ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρὸς πολυταξιδεμένους Ἑλλήνες πνευματικούς ἀνθρώπους. Τὸ ἔργο του εἶναι πλούσιο καὶ ἀπλώνεται σὲ πολλοὺς τομεῖς: θέατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικά, μυθιστόρημα, μεταφράσεις. Ἀνέπτυξε πλούσια πνευματικὴ δράση καὶ ἀπέκτησε διεθνή φήμη. Τὰ κυριότερα ἔργα του: *Ὀδύσσεια* (ἔπος, ἀποτελούμενο ἀπὸ 33333 στίχους), *Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπά*, *Ὁ Καπετάν Μιχάλης*, *Ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ*, *Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται*, *Ὁ τελευταῖος πειρασμός*, *Ταξιδεύοντας* κ.ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε τὴ Θεία Κωμωδία τοῦ Δάντη καὶ σὲ συνεργασία μέ τὸν Ι. Θ. Κακριδὴ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσεια τοῦ Ὁμήρου.

Ο γέρος καί η θάλασσα

Ο γέρος καί η θάλασσα είναι «νουβέλα» του αμερικανού συγγραφέα Έρνεστ Χέμινγκουαιη. Πολλοί θεωρούν ότι είναι το αριστούργημά του, γιατί μέ πολύ απλό αλλά γοητευτικό λόγο διηγείται μία απλή ιστορία: ένας γέρος ψαράς ζει μονάχος σ' ένα λιμάνι του Γκόλφ Στρίμ (στήν Κούβα) κι όλοι τόν θεωρούν άτυχο, γιατί έχουν περάσει όγδόντα τέσσαρις μέρες χωρίς νά πιάσει ούτε ένα ψάρι. Ο μόνος άνθρωπος πού πιστεύει ακόμα σ' αυτόν είναι ένα παιδάκι, πού πότε πότε του κάνει συντροφιά. Όστόσο ο γέρος δέν απελπίζεται καί τελικά πιάνει ένα πολύ μεγάλο ψάρι. Καθώς όμως τό σέρνει μέ τή βάρκα του, του τό τρώνε οί καρχαρίες, έτσι πού όταν πιά φτάνει στή στεριά, έχει απομείνει μονάχα ο τεράστιος σκελετός – μάρτυρας του αγώνα του.

Ο Χέμινγκουαιη γιά τή «νουβέλα» του αυτή τιμήθηκε μέ τό μεγάλο λογοτεχνικό βραβείο των Η.Π.Α., τό βραβείο Πούλιτζερ (1953).

Στό απόσπασμά μας παρακολουθούμε τόν αγώνα του γέρου μέ τόν πρώτο καρχαρία.

Τώρα ήξερε πώς τό 'χε δικό του τό ψάρι καί πώς τά χέρια του κι η ράχη δέν ήταν όνειρο. «Τά χέρια γρήγορα θά γιάνουν, σκέφτηκε. "Αφησε νά φύγει τό βρώμικο αίμα καί μέ τό νερό τής θάλασσας θά κλείσουν οί πληγές". Τό σκοτεινό νερό του Κόλπου είναι τό καλύτερο φάρμακο γιά τίς πληγές. Τό μόνο πού πρέπει νά κάνω είναι νά κρατήσω ξάστερο τό μυαλό μου. Τά χέρια τέλεψαν τή δουλειά τους κι αρμενίζουμε τώρα μία χαρά. "Ετσι πού είναι μέ κλειστό στόμα καί τήν ουρά γυρισμένη πάνω, αρμενίζουμε τώρα σάν αδέρφια». Τό μυαλό του άρχισε κομμάτι νά θολώνει κι άναρωτήθηκε: «Εγώ πάω τό ψάρι, γιά εκείνο μέ πάει; Άμα τό 'χα δεμένο πίσω καί τό 'σουρνα, δέ θά γινότανε κουβέντα. Μήτε αν τό 'χα μέσα στή βάρκα, τό κακόμοιρο, θά γινότανε κουβέντα». Μά βλέπεις ταξίδευαν μαζί δεμένοι πλάι πλάι κι ο γέρος σκέφτηκε: «Άσ' το νά μέ πηγαίνει, άφού έτσι τ' άρέσει. Είμαι σέ καλύτερη θέση από δαυτό κι αυτό χάρη στά κόλπα μου. Όστόσο εκείνο δέν ήθελε τό κακό μου».

Ταξίδευαν ήσυχα κι ο γέρος έβρεχε τά χέρια του στ' άλμυρό νερό

οί πληγές: πού είχε άνοίξει στά χέρια του η πετονιά.

καί πάσχιζε νά κρατάει καθαρό τό μυαλό του. Στόν οὐρανό μαζεύονταν πολλά σύννεφα κι ἔτσι ὁ γέρος ἤξερε πώς θά 'χε ἀεράκι ὅλη τή νύχτα. Ξανακοίταζε τό ψάρι πολλή ὥρα, γιά νά βεβαιωθεί ἀκόμα μιά φορά πώς ὅσα γίνηκαν ἦταν ἀληθινά. Μά δέν ἀργησε νά ἐπιτεθεῖ ὁ πρῶτος καρχαρίας.

Ὁ καρχαρίας δέ βρέθηκε τυχαῖα ἐκεῖ κοντά. Ἦρθε ἀπ' τά τρίςβαθα τῆς θάλασσας τότε πού 'γινε κείνο τό σκοτεινό σύννεφο ἀπ' τό αἷμα τοῦ ψαριοῦ κι ὕστερα σκόρπισε στά βαθιά νερά. Κι αὐτός, σάν τό 'δε, ἀνέβηκε τόσο γρήγορα καί τόσο ἄμυαλα πού ἔσπασε ἀπότομα τή γαλάζια ἐπιφάνεια καί πρόβαλε στόν ἥλιο. Βυθίστηκε πάλι στή θάλασσα, ξαναβρῆκε τό χυμένο αἷμα καί πῆγαινε πιά ὅπου τραβοῦσε ἡ βαρκούλα καί τό ψάρι.

Καμιά φορά ἔχανε τά ἴχνη. Τά ξανάβρισκε ὅμως κι ἔτρεχε γρήγορα, μέ ἄνεση. Ἦταν ἓνας σπουδαῖος καρχαρίας «Μακό», καμωμένος γιά νά τρέχει σβέλτα, πιό σβέλτα καί ἀπ' τό πιό γρήγορο ψάρι. Ὅλα τά 'χε ὁμορφα ἐξόν τά σαγόνια του. Ἡ πλάτη του ἦταν γαλάζια, ὅμοια μέ τήν πλάτη τοῦ ξιφία, ἡ κοιλιά του ἀσημένια, τό πετσί του γυαλιστερό κι ὁμορφο. Ἔμοιαζε στό σουλούπι μέ τόν ξιφία καί ξεχώριζε μόνο ἀπ' τά μεγάλα σαγόνια, πού τώρα ἦταν κλεισμένα σφιχτά. Γλιστροῦσε ἴσα ἴσα κάτω ἀπ' τήν ἐπιφάνεια. Τό πτερύγιο τοῦ στήθους ἦταν μεγάλο κι ἔκοβε τό νερό σάν ἀτσαλένιο λεπίδι. Στό κλειστό στόμα του βρίσκονταν ὀκτώ σειρές δόντια κι ἔγερναν πρὸς τά μέσα. Δέ μοιάζανε μέ τά συνηθισμένα δόντια στό σχῆμα τῆς πυραμίδας, ὅπως εἶναι τά δόντια στούς περισσότερους καρχαρίες. Εἶχαν τό ἴδιο σχῆμα μέ τά ἀνθρώπινα δάχτυλα, ὅταν πᾶνε νά γίνουν γροθιά, καί θύμιζαν τά νύχια τῶν ἀρπαχτικῶν πουλιῶν. Στό μάκρος ἦταν ὅσο καί τά δάχτυλα τοῦ γέρου καί κοφτερά σάν ξυράφι κι ἀπ' τίς δυό μεριές. Μέ δυό λόγια ἦταν ἓνα ψάρι καμωμένο νά τρώει ὅλα τ' ἄλλα ψάρια τῆς θάλασσας, κι ἄς εἶχαν τόση γρηγοράδα καί δύναμη, πού δέ φοβόταν κανέναν ἐχθρό. Τώρα, ὅσο μύριζε τό αἷμα, πῆγαινε ὅλο καί πιό γρήγορα, ἐνῶ μέ τό γαλάζιο πτερύγιο στό στήθος του ἔσκιζε τά νερά.

Σάν τό 'δε ὁ γέρος νά 'ρχεται, κατάλαβε πώς ἦταν ἓνας ἄφοβος καρχαρίας πού θά 'κανε ὅ,τι θέλει. Ἐτοίμασε ὥστόσο τό καμάκι κι ἔδεσε σφιχτά τό σκοινί. Δέν εἶχε μπόλικο σκοινί, γιατί εἶχε δέσει τόν ξιφία μ' ἓνα μεγάλο κομμάτι. Τό μυαλό του τό 'νιωσε μέ μιᾶς πεντακάθαρο. Εἶχε στόν ἑαυτό του ἐμπιστοσύνη, γνώριζε ὅμως πώς ἦταν λίγες οἱ ἐλπίδες του. «Ἦταν τόσο ὁμορφο τ' ὄνειρο γιά νά κρατήσει», σκέφτηκε. Ἐριξε μιά ματιὰ στό μεγάλο ψάρι καί πρόσεχε τόν καρχαρία πού

ζύγωνε. «Θά μπορούσε κι αυτό νά 'ναι όνειρο, σκέφτηκε. Δέ γίνεται νά τόν έμποδίσω νά έπιτεθει, μά ίσως καί νά τά βγάλω πέρα. Ντεντουζο*, σκέφτηκε. 'Ανάθεμα τή μάνα σου!».

Ό καρχαρίας έφτασε γρήγορα στήν πρύμνη κι όταν ρίχτηκε στόν ξιφία, ό γέρος τόν αντίκρισε μέ τό στόμα όλάνοιχτο, μέ κείνα τά παρά-ξενα μάτια, νά χώνει τά δόντια του στή σάρκα λίγο πιό πάνω άπ' τήν ουρά. Τό κεφάλι του καρχαρία βρισκόταν έξω άπ' τό νερό κι ή ράχη του λίγο ήθελε νά φανεί. Ό γέρος άκουγε πώς σκιζόταν ή σάρκα του μεγάλου ψαριου τήν ώρα πού έμπηγε τό καμάκι στό κεφάλι του καρχαρία, ίσα στή γραμμή ανάμεσα στά μάτια καί στό ρύγχος. Βέβαια τέτοια γραμμή δέ βρισκόταν εκεί. Βρισκόταν μόνο τό σουβλερό γαλάζιο κε-φάλι, τά μεγάλα μάτια καί τά σαγόνια πού τρίζανε κι έσφιγγαν καί κομ-ματιάζανε. Έκεί όμως ήταν τό μυαλό κι ό γέρος αυτό χτύπησε. Τό χτύ-πησε μέ τά ματωμένα χέρια του μπήγοντας τό καλό του καμάκι μ' όλη του τή δύναμη. Τό χτύπησε άπελπισμένα μά καί μέ άπόφαση, μέ τρο-μερό μίσος.

Ό καρχαρίας έγειρε κι ό γέρος είδε πώς άπ' τό μάτι του έγφυγε ή ζωή. Σέ λίγο έγειρε πάλι καί τυλίχτηκε δυό βόλτες στό σκoiνί. Ό γέρος τό 'ξερε πώς πέθανε ό καρχαρίας, όμως δέν έλεγε νά τό παραδεχτεί. Στό τέλος ξάπλωσε άνάσκελα καί χτυπούσε τόν άέρα μέ τήν ουρά του κι έτριξε τά δόντια του, άναταράζοντας τά νερά σάν βενζινάκατος. Τό νερό άφριζε καθώς τό χτυπούσε ή ουρά καί τώρα τά τρία τέταρτα του κορμιου του ήταν έξω άπ' τή θάλασσα. Ξαφνικά τό σκoiνί τεντώθηκε, τραντάχτηκε καί στό τέλος κόπηκε. Ό καρχαρίας έμεινε ήσυχος γιά λίγο στήν έπιφάνεια κι ό γέρος τόν κοιτούσε, ώσπου βούλιαξε σιγά σι-γά.

– Μου πήρε καμιά σαρανταριά κιλά κρέας, φώναξε ό γέρος.

«Πήρε καί τό καμάκι μου κι όλο τό σκoiνί, σκέφτηκε. Τώρα τρέχουν αίματα άπ' τό ψάρι μου καί θά 'ρθουν κι άλλα».

Δέν ήθελε πιά νά βλέπει τό ψάρι, έτσι πού ήταν κομμένο. Σάν χτύ-πησε τό ψάρι ό καρχαρίας, λές καί χτύπησε αυτόν τόν ίδιο.

«Νά όμως πού σκότωσα τόν καρχαρία, αυτόν πού χτύπησε τό ψάρι μου, σκέφτηκε. Κι ήταν ό μεγαλύτερος ντεντουζο πού έχω δεϊ. Κι ό Θεός ξέρει άν έχω δεϊ μεγάλους. Ήταν πολύ όμορφο τ' όνειρο γιά νά κρατήσει, σκέφτηκε πάλι. Θά 'θελα όμως νά 'τανε στ' αλήθεια όνειρο καί νά μήν είχα ποτέ μου πιάσει τό ψάρι. Νά 'μouνα μονάχος στό κρε-βάτι, πεσμένος στίς έφημερίδες. Μά ό άνθρωπος δέ γεννήθηκε γιά νά

ντεντουζο: αυτός πού έχει μεγάλα δόντια, ό δοντάς.

νικιέται, είπε. 'Ο άνθρωπος μπορεί νά εξολοθρευτεί. 'Οχι όμως καί νά νικηθεῖ.

»Βέβαια λυπᾶμαι πού σκότωσα τό ψάρι, σκέφτηκε. Καί θ' ἀρχίσουν, ὅπου νά 'ναι, οἱ δύσκολες ὥρες καί δέν ἔχω μαζί μου μήτε τό καμάκι μου. 'Ο ντεντοῦζο εἶναι σκληρός, ἄξιος, δυνατός καί ἐξυπνος. 'Εγώ στάθηκα ἐξυπνότερος, ἀλλά μπορεί καί νά μή στάθηκα, σκέφτηκε. Μπορεῖ νά 'χα μόνο καλύτερα ὄπλα στή μάχη.

»Χρειάζεται σκέψη, συλλογίστηκε. Δέ μ' ἀπομένει ἄλλο. Αὐτό μόνο κι ἡ μπάλα*. 'Αναρωτιέμαι τί θά 'λεγε ὁ Ντιμάτζιο γι' αὐτό τό χτύπημα πού ἔδωσα στόν καρχαρία μέσ στό μυαλό. Δέν ἦταν καί σπουδαῖο πράμα, σκέφτηκε. Αὐτό θά μπορούσε νά τό κάνει ὁ πάσα ἕνας*. Λές ὅμως οἱ πληγές στά χέρια μου νά μ' ἐμποδίζουν τό ἴδιο, ὅπως τόν ἐμποδίζουν αὐτόν οἱ κάλοι; Δέν ξέρω. 'Εμένα ἡ φτέρνα μου ποτέ δέ μοῦ πόνεσε, ἐξόν τότε πού πάτησα ἕνα φαρμακερό ἀγκάθι καί μοῦ παρέλυσε ὅλο μου τό πόδι. Τότε τρελάθηκα ἀπ' τόν πόνο».

– Σκέψου τίποτα καλό, γέρο, εἶπε. Κάθε στιγμή σέ φέρνει καί πιό κοντά στό σπίτι. Χάσαμε σαράντα κιλά, ὥστόσο ταξιδεύουμε γρήγορα.

»Ἦξερε πολύ καλά τί θά γινόταν, σάν θά 'φτανε στή μέση τοῦ ρεύματος. Γιά τήν ὥρα ὅμως δέ μπορούσε νά γίνει τίποτα.

– 'Ὡστόσο μπορῶ νά κάνω κάτι, φώναξε. Μπορῶ νά δέσω τό μαχαίρι μου ἄκρη ἄκρη στό κουπί.

Τό ἀεράκι δρόσιζε καί ταξίδευε γρήγορα. 'Ο γέρος δέν ἐβλεπε τίποτ' ἄλλο παρά τό πάνω μέρος τοῦ ψαριοῦ. 'Ετσι τοῦ ξαναγεννήθηκε ἡ ἐλπίδα.

Ἑρωτήσεις

1. 'Ο γέρος σκέφτηκε: «Ἦταν τόσο ὁμορφο τ' ὄνειρο, γιά νά κρατήσῃ». Τί ἐννοοῦσε;
2. Γιατί ὁ γέρος σκέφτηκε τόν Ντιμάτζιο, ὅταν πέτυχε νά ἐξοντώσῃ τόν πρῶτο καρχαρία;
3. 'Ο γέρος λέει: «Μά ὁ ἄνθρωπος δέ γεννήθηκε γιά νά νικιέται. 'Ο ἄνθρωπος μπορεί νά εξολοθρευτεῖ. 'Οχι ὅμως καί νά νικηθεῖ». Τί θέλει νά πεῖ; 'Εχει σχέση αὐτή ἡ σκέψη του μέ τή δική του ἱστορία; Ξέρετε ἄλλα παραδείγματα ἀνθρώπων πού ἐξολοθρεύτηκαν, ἀλλά δέ νικήθηκαν;

ΕΡΝΕΣΤ ΧΕΜΙΝΓΟΥΑΙΗ (1898-1961). Ἀμερικανός συγγραφέας. Ἐγραψε διηγή-

ἡ μπάλα: ὁ γέρος ἀγαποῦσε τό ποδόσφαιρο καί θαύμαζε τόν Ντιμάτζιο, φημι-
σμένο τότε παίχτη (γύρω στά 1950).
πάσα ἕνας: κάθε ἕνας (λαϊκή ἔκφραση).

ματα και μυθιστορήματα. Τό 1954 πήρε τό βραβείο Νόμπελ. Ἡ ζωή του ἦταν γεμάτη δράση και περιπέτειες. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει πάντα, Οἱ πράσινοι λόφοι τῆς Ἀφρικῆς, Ἀποχαιρετισμός στά ὅπλα, Γιά ποιόν χτυπᾷ ἡ καμπάνα, Ὁ γέρος και ἡ θάλασσα κ.ᾶ.

Γιάννης Ρίτσος ·

Ἐπιτύμβιο

Τό παλικάρι πού ἔπесе μ' ὀρθή τήν κεφαλή του,
δέν τό σκεπάζει ἡ γῆς ὀγρή, σκουλήκι δέν τ' ἀγγίζει –

Φτερό στή ράχη του ὁ σταυρός κι ὅλο χιμάει τ' ἀψήλου
καί σμίγει τούς τρανοῦς αἰτούς και τούς χρυσοῦς ἀγγέλους.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 17.

VIII. Ἀπό τήν ἐθνική μας παλιγγενεσία

Πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν πατρίδα μένει
(Διον. Σολωμός)

Σπύρου Βασιλείου: Θανή του Καραϊσκάκη

“Υμνος εις τήν Ἐλευθερίαν

Ὁ Ὑμνος εις τήν Ἐλευθερίαν (πού οἱ πρῶτες στροφές του ἔγιναν Ἐθνικός μας Ὑμνος) γράφτηκε τό 1823, ὅταν ἡ ἐπανάσταση βρισκόταν ἀκόμη στήν πρώτη της ὀρμή καί εἶχε σημειώσει ἀλλεπάλληλες ἐπιτυχίες. Ὁ Σολωμός ἦταν τότε 25 χρονῶν καί ζοῦσε στή Ζάκυνθο. Συμμετέχοντας μέ τόν τρόπο του στόν ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα γράφει τόν Ὑμνο, στίς 158 στροφές τοῦ ὁποίου δίνει ποιητικά τήν εἰκόνα καί τήν κίνηση τῆς ἀναγεννημένης καί ἀγωνιζόμενης ἐλληνικῆς Ἐλευθερίας. Στήν εἰσαγωγή ὁμως (προοίμιο), ἀμέσως μετά τό ἀντίκρισμα καί τό χαιρετισμό τῆς Ἐλευθερίας, ὁ ποιητής κάνει μιᾶ ἀναδρομή στό παρελθόν, γιά νά μᾶς περιγράψει τήν ἐσωτερική κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στά χρόνια τῆς σκλαβιάς. Αὐτό βλέπουμε στίς στροφές πού ἀκολουθοῦν.

1
Σέ γνωρίζω ἀπό τήν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τήν τρομερή,
σέ γνωρίζω ἀπό τήν ὄψη,
πού μέ βία* μετράει τή γῆ.

2
Ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ἱερά,
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ-χαῖρε, Ἐλευθεριά!

3
Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
«Ἐλα πάλι» νά σοῦ πεῖ.

4
Ἀργεie νά ἴθλει ἐκεῖνη ἡ μέρα
κι ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατί τά ἴσκιαζε ἡ φοβέρα
καί τά πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5
Δυστυχής! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμεινε νά λές
περασμένα μεγαλεῖα
καί διηγώντας τα νά κλαῖς.

6
Καί ἀκαρτέρει καί ἀκαρτέρει*
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἐκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπό τήν ἀπελπισιά.

βία: σπουδή,
Καί ἀκαρτέρει καί ἀκαρτέρει: καρτερώντας.

κι ἔλεες «πότε, ἅ! πότε βγάνω
τό κεφάλι ἀπό τς ἐρμιές;».
Καί ἀποκρίνοντο ἀπό πάνω
κλάψεις, ἄλυσες, φωνές.

Τότε ἐσήκωνες τό βλέμμα
μές στά κλάιματα θολό,
καί εἰς τό ροῦχο σου ἔσταζ' αἶμα
πλήθος αἶμα ἑλληνικό.

Μέ τά ροῦχα αἱματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφά
νά γυρεύεις εἰς τά ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχή τό δρόμο ἐπήρες,
ἐξανάλθες μοναχή
δέν εἶν' εὐκολες οἱ θύρες,
ἐάν ἡ χρεία* τές κურταλεῖ.

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τά στήθια
ἀλλ' ἀνάσασιν καμιά
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καί σέ γέλασε φρικτά.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς παρουσιάζεται ἡ ἐλευθερία στήν πρώτη στροφή;
2. Γιατί λέει ὁ ποιητής «ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη»;
3. Ποιά εἶναι ἡ κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στά χρόνια τῆς σκλαβιάς; Βρεῖτε τίς ἐκφράσεις πού τήν ἀποδίδουν.
4. Τί συνάντησε ἡ Ἑλλάδα -Ἐλευθερία, ὅταν ζήτησε βοήθεια ἀπό τά ξένα ἰσχυρά κράτη; Τί σημαίνουν οἱ στίχοι «δέν εἶν' εὐκολες οἱ θύρες, ἂν ἡ χρεία τές κურταλεῖ»; Τί συμπέρασμα μπορούμε νά βγάλουμε ἀπ' αὐτό;
5. Τί σημαίνει τό «ναί» στή στροφή 15; Νά βρεῖτε τήν ἀντίθεση τοῦ τῶ ρα μέ τήν προηγούμενη κατάσταση τῆς Ἑλλάδας.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

χρεία: ἀνάγκη.

Ἄλλοι, ὀμέ! στή συμφορά σου,
ὅπου ἐχαίροντο πολύ,
«σύρε νά ἔβρεις τά παιδιά σου,
σύρε», ἐλέγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὀπίσω τό ποδάρι
καί ὀλογλήγορο πατεῖ
ἤ τήν πέτρα ἤ τό χορτάρι
πού τή δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἡ τρισάθλια κεφαλῇ,
σάν πτωχοῦ πού θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωῇ.

Ναί· ἀλλά τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μέ ὀρμή,
πού ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἤ τή νίκη ἤ τή θανά!

Ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ἱερά,
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

‘Ο Βύρων στή σκλαβωμένη ‘Αθήνα

Τό περιστατικό είναι από τήν πρώτη επίσκεψη τοῦ Βύρωνα στήν ‘Ελλάδα (1809). ‘Ο διάσημος ποιητής καί θερμός φιλέλληνας, συγκινημένος από τήν κατάντια τῶν σκλάβων ‘Ελλήνων, ἐμπνεύστηκε σ’ αὐτό τό ταξίδι μερικά ἀπό τά ὠραιότερα ποιήματά του, ὅπως τόν Κουρσάρο, τόν Γκισούρ, τόν Τσαίλντ Χάρολντ. Στά ποιήματα αὐτά χρησιμοποίησε πικρά λόγια καί βαριές ἐκφράσεις γιά τοὺς ‘Ελληνες πού – ἀπόγονοι τέτοιων προγόνων – δέν εἶχανε τήν τόλμη νά ξεσηκωθοῦν ἐναντίον τοῦ τυράννου πού τοὺς δυνάστευε.

Στά 1810 ἡ σκλαβωμένη ‘Αθήνα φιλοξενεῖ τό μεγάλο ‘Αγγλο ποιητή καί θερμό φιλέλληνα λόρδο Βύρωνα.

Λίγα κιτρινιασμένα φύλλα ἀπόμειναν πιά στή μεγάλη κληματαριά, πού σκεπάζει ὅλο τό παζάρι· γύρω στό συντριβάνι εἶναι τοποθετημένοι μεγάλοι πάγκοι, γιά νά χωροῦν τοὺς κατακτητές, πού κάθονται σταυροπόδι. ‘Ο καφετζής πηγαινοέρχεται, κι αὐτοί καπνίζουν τό τσιμπούκι τους ἢ ρουφοῦν τό ναργιλέ τους, εὐχαριστημένοι πού ἔχουν σκλάβα μιά τέτοια ὁμορφὴ χώρα.

Εἶδαν νά διαβαίνει ἀπό κεῖ καί νά τοὺς περιεργάζεται ὁ Βύρων. Τόν φώναξαν νά πάρει καφέ καί αὐτός δέχτηκε. Ἦταν ὅλοι εὐθυμοί καί γελαστοί καί ἀκόμη – σπάνιο πράμα γιά τοὺς κατακτητές – ἦταν ὁμιλητικοί.

Εἶπαν πολλά καί διάφορα. ‘Ανάμεσα στά ἄλλα ἓνας εἶπε, πὼς τή νύχτα βρέθηκε σκοτωμένος ἓνας ἐπίσημος ‘Αθηναῖος καί κανεῖς δέν ἔμαθε ποῖος τόν σκότωσε.

– Μὴ σκοτίζεστε γι’ αὐτό, εἶπε εἰρωνικά ἓνας ἄλλος, θά τόν ἔφαγε ἡ Λάμια*...

– Αὐτό θά εἶναι, αὐτό θά εἶναι!... εἶπαν κι οἱ ἄλλοι, κι ἔβαλαν ὅλοι τά γέλια.

‘Ο Βύρων θύμωσε πολύ. Σηκώθηκε σέ λίγο κι ἔφυγε, χωρίς καλά

Λάμια: μυθικό τέρας μέ μορφή ἄγριας καί ὑπερφυσικῆς γυναίκας πού τρεφόταν μέ ἀνθρώπινο κρέας. Ἦδη στοὺς ἀρχαίους χρησιμοποιεῖται σάν φόβητρο γιά τά παιδιά.

καλά νά τούς χαιρετίσει. Είχε πάρει ὅμως τό μάτι του ἕνα χριστιανό, πού κοντοστεκόταν καί κρυφάκουγε τήν κουβέντα τῶν κατακτητῶν.

Ήταν ἕνα ὠραῖο καί εὐρωστο παλικάρι ὁ νέος αὐτός. Πιό κάτω ὁ Βύρων τοῦ γνέφει νά σταθεῖ.

– Εἶσαι Ἑλληνας; τοῦ λέει.

– Ναί, μιλόρδε.

– Ἀθηναῖος;

– Μάλιστα.

– Πῶς σέ λένε;

– Νικόλα Σαρή.

– Ἀκουσες τί ἔλεγαν οἱ ἀγάδες καί γελοῦσαν;

– Τό ἄκουσα.

– Καί τραβᾷς τό δρόμο σου; Στάσου!... Ὅχι ἔτσι ταπεινά. Στάσου ἴσια! Δυστυχισμένοι πῶς καταντήσατε!

– Μᾶς τσάκισε ἡ σκλαβιά, μιλόρδε, εἶπε ὁ νέος.

– Ἡ σκλαβιά αὕτη θηρίο εἶναι;

– Μεγάλο καί φοβερό.

– Τότε σκοτώστε το.

– Ἐχει ἕνα σωρό κεφάλια.

– Καί σεῖς ἔχετε ἕνα σωρό χέρια.

– Τά χέρια τί ὠφελοῦν σάν...

– Σάν δέν ἔχετε καρδιά;

– Σάν δέν ἔχομε ἄρματα.

– Τά λιοντάρια ἔχουν ἄρματα;

Τότε ὁ Σαρή ἤσυχα ἤσυχα καί μέ κάποια ἀξιοπρέπεια τοῦ λέει:

– Ἀκουσέ με, μιλόρδε. Ἄν σηκώσει κανεῖς ἀπό μᾶς χέρι πάνω σέ κάποιον κατακτητή, δέ θά χαθεῖ μονάχα αὐτός. Θά πάθει ὅλο του τό σόι. Θά πάθουν ἀθῶοι ἄνθρωποι. Καμιά φορά κι ὅλη ἡ χώρα. Ἐπειτα τί νά κάμουν δυό καί τρεῖς ἄνθρωποι;

– Φρόνιμα τά λές, δυστυχισμένε ραγιά! Μά ἡ φρονιμάδα δέ χρησιμεύει πάντα. Φρονιμότερο ἀπ' τή δειλία δέν ὑπάρχει στόν κόσμο. Πάντα ἔχει τό δίκιο της. Μά ὅταν σᾶς σκλάβωσαν οἱ κατακτητές, ἦταν φρόνιμο; Τό ἀλυσοδεμένο χέρι πρέπει νά προσπαθεῖ νά σπάσει τίς ἀλυσίδες του, ὄχι νά ζητᾷ βοήθεια ἀπό τόν οὐρανό. Ἐνας ἀλυσοδεμένος σκλάβος σήκωσε μιᾷ φορά ψηλά τό χέρι του καί ζητοῦσε τήν προστασία τοῦ οὐρανοῦ καί ξέρεις τί ἔκαμε τότε ὁ οὐρανός; Ἐρίξε κεραυνό καί τό ἔκαψε... Ὅταν ἕνας κάμει τό χρέος του στήν πατρίδα του, τό κάνουν, χωρίς νά τό καταλάβουν, κι ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζί. Φαίνεται πῶς ἡ φωτιά σας ἔσβησε πιά! Ὅλο κυπαρίσσια εἶναι γεμάτη ἡ Ἀθήνα σας.

Δέν είδα πουθενά μυρτιές*!... Δέ σās άξίζει πιά ούτε άγάπη ούτε έλπί-
δα!

‘Ο Σαρής, όσο μιλά ό Βύρων, αλλάζει όλοένα έκφραση στό πρόσωπό
του. Καί τώρα σκεπάζει τό πρόσωπό του μέ τά δυό του χέρια καί κλαίει.

‘Ο Βύρων αλλάζει άμέσως, μαλακώνει καί τόν πλησιάζει.

– Δυστυχισμένο παιδί!... Μήν αλλάξεις τό αίμα σου σέ δάκρυα! ‘Από
τή σκλαβιά ως την έλευθερία καί τόν τάφο ή έκλογή είναι εύκολη. Σώ-
νει πιά. ‘Αν ή χώρα σας είναι σκλαβωμένη, τά βουνά σας κι ή θάλασσα
είναι ελεύθερα. Τί έχετε νά φοβάστε εκεί;

‘Ο Σαρής προχωρεί δυό τρία βήματα καί γυρίζει πίσω. Είναι τώρα άλ-
λος άνθρωπος.

– Μιλόρδε! Κάθε φορά πού βρίσκεται σκοτωμένος κι από ένας χρι-
στιανός – τό άκούσατε – οι κατακτητές μās έμπαίζουν καί μās λένε
πώς τόν έφαγε ή Λάμια...

– Λοιπόν;

– Σου όρκίζομαι, μιλόρδε, πώς ή Λάμια θ’ άρχίσει από τώρα νά τρώει
καί κατακτητές.

Καί φεύγει. Τά μάτια του πετούν φλόγες.

Κι ό Βύρων από τ’ άλλο μέρος τραβά μέ βήμα γοργό.

‘Από τότε, αλήθεια, βρίσκονταν συχνά σκοτωμένοι καί κατακτητές:
Τούς σκότωνε ό Σαρής, πού είχε γίνει άντάρτης καί μέ τά παλικάρια
του είχε πάρει τά βουνά της ‘Αττικής.

‘Ερωτήσεις

1. Νά βρείτε τούς δυό τόνους στά λόγια του Βύρωνα.
2. Πώς παρουσιάζεται ό Σαρής στην άρχή καί πώς στό τέλος της συνομιλίας του
μέ τό Βύρωνα; Νά βρείτε τίς δυό όψεις του Νικόλα Σαρή.
3. «Ένας άλυσσοδεμένος... τό έκαψε». Τί θέλει νά πει αυτό;
4. Πώς χαρακτηρίζετε τό Βύρωνα από τό άνάγνωσμα αυτό; Δικαιώνεται ό χαρα-
κτηρισμός σας από την κατοπινή του δράση;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ. Γεννήθηκε στην ‘Αθήνα τό 1852 καί πέθανε τό
1942. Σπούδασε Νομικά. ‘Ιστοριοδίφης, λαογράφος καί λογοτέχνης άσχολήθηκε
κυρίως μέ την ιστορία των ‘Αθηνών από την Τουρκοκρατία καί έπειτα. Γι’ αυτό
του δόθηκε ή προσωνυμία «‘Αθηναιογράφος». Τό 1927 έγινε ‘Ακαδημαϊκός.

μυρτιές: ή μυρτιά (μυροίνη) είναι τό φυτό της δόξας, σέ αντίθεση μέ τό κυπα-
ρίσσι πού συμβολίζει τό πένθος.

ἔχει ἐκδώσει: Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες, Τοπωνυμικά παράδοξα κ.ά.

Δημοτικό τραγούδι

Τοῦ Δήμου

Ὁ Ἀλῆ Πασάς τῶν Ἰωαννίνων καταδίωξε μέ σκληρότητα τοὺς κλέφτες τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ ἀντικατέστησε τοὺς Ἕλληνες ἀρματολούς μέ Ἀλβανούς. Ὁ Δήμος ἦταν Θεσσαλὸς ἀρματολός.

Σήμερα, Δήμο μ', Πασκαλιά, σήμερα πανηγύρι:
τά παλικάρια χαίρονται καὶ ρίχνουν στό σημάδι,
κι ἐσύ, Δήμο μ', στά Γιάννινα, στήν πόρτα τοῦ βιζίρη,
στόν ἄλυσσο, στό κούτσουρο, στό ἔρημο τουμρούκι*.
Καὶ ὅλος ὁ κόσμος τὸλεγαν*, καὶ Τούρκοι καὶ Ρωμαῖοι*.
«Δῆμο μου, κάτσε φρόνιμα, νά 'χεις τ' ἀρματολίκι.»
– «Καὶ τί κακό σᾶς ἔκαμα καὶ κλαίετε ἀπὸ μένα*;
Νά δώσει ὁ Θεός κι ἡ Παναγιά, καὶ ἀφέντης Ἀγι-Γιώργης,
νά γιάνει τό χεράκι μου, νά ζῶσω τό σπαθί μου...

Ἑρωτήσεις

1. Μέ τὴν ἀντίθεση πού βλέπομε στοὺς τέσσερις πρώτους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ ἐκφράζονται ἔμμεσα ἀπὸ τὸ λαὸ ὀρισμένα αἰσθήματα γιὰ τὸν Δήμο. Ποιά εἶναι αὐτά;
2. "στόν ἄλυσσο, στό κούτσουρο, στό ἔρημο τουμρούκι"
Τί τονίζεται μέ τίς ἐπαναλήψεις τοῦ στίχου;
3. Ἀπὸ τὴν προτροπὴ «ὅλου τοῦ κόσμου» καὶ τὴν ἀπάντηση τοῦ Δήμου νά ἐξηγήσετε τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ νοοτροπία τῶν πολλῶν καὶ τοῦ ἀρματολοῦ.

τουμρούκι: κούτσουρο ὅπου ἔδεναν τὰ πόδια τῶν καταδικασμένων.

τὸλεγαν: τοῦ ἔλεγαν (ιδιωματικὸς τύπος).

Τούρκοι καὶ Ρωμαῖοι: τὰ ἐθνικὰ ὀνόματα ἐδῶ τονίζουν τὴ γενικὴ προτροπὴ πρὸς τὸν ἀρματολό.

ἀπὸ μένα: ἐξαιτίας μου, γιὰ μένα.

Τῆς Λένως Μπότσαρη

Τό ποίημα ἀνήκει στά ἱστορικά δημοτικά τραγούδια τῆς Ἠπείρου. Ἀναφέρεται σέ μιά ἀπό τίς παρασπονδιές τοῦ Ἀλή Πασᾶ σέ βάρος τῶν Σουλιωτῶν τό Δεκέμβρη τοῦ 1803.

Μετά τήν κατάληψη τῆς Μονῆς Σέλτσου (Ἀγραφα) πού ἔγινε μέ προδοσία, οἱ Ἀλβανοί ἔσφαξαν ὅλους τοὺς Σουλιώτες ἐκτός ἀπό 80 ἄντρες καί δύο γυναῖκες. Ἡ Λένω, δεκαπεντάχρονη κόρη τοῦ Κίτσου Μπότσαρη, πολεμοῦσε κοντά στόν ἀδερφό της Γιαννάκη καί ὅταν αὐτός σκοτώθηκε, πῆγε στό μετερίζι τοῦ θεῖου της Νίκζα δίπλα στό ποτάμι. Γιά νά μὴν πέσει στά χέρια τῶν Τουρκαλβανῶν πού τήν κύκλωσαν, ρίχτηκε στό ποτάμι καί πνίγηκε.

Ὅλες οἱ καπετάνισσες κι οἱ καπετανοπούλες,
ὄλες τήν Ἄρτα πέρασαν, στά Γιάννινα τίς πάνε.
Κι ἡ Λένω δέν ἐπέρασε, μήτε σκλάβα πηγαίνει,
μόν' πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια.
Πέντε Τοῦρκοι τήν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι*.
Γυρίζ' ἡ Λένω καί τοὺς λέει καί μέ θυμό τοὺς κρένει:

– Ποῦ πάτε, βρέ βρωμότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια;
Ἐγώ 'μ' ἡ Λένω Μπότζαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
π' ἔκαμε τήν Ἀρβανιτιά καί ντύθηκε στά μαῦρα!

Ἑρωτήσεις

1. Στὴν πρώτη ἐνότητα τοῦ ποιήματος (στιχ. 1-4) ὑπάρχει μιά ἀντίθεση. Τί δηλώνει;
2. Τί προβάλλεται μέ τήν ἀπάντηση πού δίνει ἡ Λένω στοὺς Τούρκους;
3. Νά βρεῖτε τὰ ρήματα, τὰ οὐσιαστικά καί τὰ ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στό τραγούδι. Τί παρατηρεῖτε;

τζοχανταραῖοι: σωματοφύλακες μουσουλμάνου ἄρχοντα, ἐπίλεκτοι στρατιῶτες.

Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα

Τό διήγημα είναι από τήν πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1822). Τό ἐπεισόδιο τό ἀναφέρει ὁ Σπηλιάδης. Γιά τά ἱστορικά κοίτα τήν 'Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτική Ἀθηνῶν) Τόμος ΙΒ', σελ. 272-275. Τό ἴδιο ἐπεισόδιο ἐγίνε διήγημα κι ἀπό τόν Καρκαβίτσα (Ἡ Θυσία).

Στή σκηνή τοῦ Ὁμέρ Βριόνη οἱ πασάδες ὅλοι μαζεμένοι συζητοῦσαν.

Ἦταν ν' ἀποφασιστεῖ, πρίν ξημερώσει, ἂν ἐσήμανε ἡ ὄχι ἡ ὥρα νά πάρουν τό Μεσολόγγι.

– Ἡ νύχτα ἦταν σκοτεινή, τό κρύο δυνατό, ἡ ὥρα περασμένη. Μά εἰδήσεις εἶχαν φθάσει καί ὁ Ὁμέρ εἶχε συγκαλέσει τοὺς ἀρχηγούς, ἀνυπόμονος νά τοὺς ἀνακοινώσει τά μαντάτα καί νά ἐξασφαλίσει τή συγκατάθεσή τους.

Ἐνδεκα χιλιάδες στρατός περιέζωνε γιά δύο ὁλόκληρους μῆνες τό χωριό, πού ἦταν τότε τό ἐρημωμένο Μεσολόγγι, καί δυό δοξασμένοι στρατηγοί, ὁ Κιουταχῆς καί ὁ Ὁμέρ Βριόνης, ἀμιλλοῦνταν ποιός νά τό πρωτοπάρει. Τά ὀχυρώματα ἦταν χωματένια, μισογκρεμισμένα κι ἐλεεινά. Μέσα – πού νά τό ἤξεραν τότε οἱ Τοῦρκοι! – τριακόσια ἐξήντα παλικάρια ὅλα ὅλα, διαφέντευαν τήν ἡμέρα καί ξανάχιζαν τή νύχτα τίς χαλάστρες πού ἀνοίγαν στόν τοῖχο τά τούρκικα κανόνια.

Ἀπό καιρό ἐπέμενε ὁ Κιουταχῆς πῶς μόνο μέ τό σπαθί καί τή φωτιά θά βάλουν γνώση στοὺς Γκιαούρηδες καί θά φέρουν σέ λογαριασμό τόν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο καί τόν Μάρκο Μπότσαρη, πού πεισμάτωναν στήν τρέλα τους ἡ νά ἐλευθερώσουν τή χώρα ἡ νά ταφοῦν μέσ στά ἐρείπιά της. Μά ὁ Ὁμέρ Βριόνης, πού μελετοῦσε τήν κατάκτηση τοῦ Μοριά καί πού ἤθελε τό Μεσολόγγι στρατιωτικῇ του βάση, ἐπέμενε νά τό πάρει μέ τό καλό.

Καί λόγια βαριά ανταλλάχτηκαν μεταξύ στους δυό στρατηγούς.

Γιατί τούς είχαν παίξει οί Γκιαούρηδες καί πολύτιμος καιρός πήγε χαμένος σέ συζητήσεις καί διαπραγματεύσεις· ὥπου, ἓνα πρωί, ξαφνισμένοι εἶδαν οἱ πασάδες τόν ὑπερήφανο στόλο τοῦ Ἰσούφη* νά σκορπᾷ καί νά χάνεται μπρός σέ ἑπτὰ ὑδραίικα καραβάκια, πού μέ ἀπλωμένα τά πανιά μπῆκαν στή λιμνοθάλασσα καί προκλητικά ἄραξαν στό Μεσολόγγι.

Κι ὅταν συνῆλθαν ἀπό τή σάστισή τους οἱ πασάδες καί παραπονέθηκαν καί ἀγρίεψαν καί πρόσταξαν τήν πόλη νά παραδοθεῖ, τούς ἀποκρίθηκε αὐθάδικα ὁ Μάρκος Μπότσαρης:

— Ἄν θέλετε τόν τόπο μας, ἐλᾶτε νά τόν πάρετε.

Ἄφριζε ὁ Κιουταχῆς, γιατί εἶχε μπεῖ πιά μέσα ὁ Πετρόμπεης Μαυρομichάλης μέ ἑφτακόσιους Μανιάτες, μαζί καί ὁ Ζαΐμης, μαζί καί ὁ Δεληγιάννης. Ἐβριζε καί φώναζε ὁ ὀργισμένος πασάς, πώς ξεφόρτωσαν πιά τά ὑδραίικα καράβια ὅπλα καί πολεμοφόδια καί πώς ποτέ πιά δέ θά παραδοθεῖ τό Μεσολόγγι, ἂν δέ χαθοῦν πρῶτα πολλοί πιστοί καί ἂν δέν πνιγοῦν οἱ Γκιαούρηδες στό αἷμα.

Λόγια πικρά εἶχε ξεστομίσει ὁ Κιουταχῆς καί βαριά τό ἔφερε ὁ Ὁμέρ Βριόνης, τάχα πώς αὐτός εἶχε ταπεινώσει τό γένος τῶν πιστῶν ἀπό πονοψυχιά γιά μιὰ φούχτα σκύλους ἄπιστους.

Καί τό ἔφερε βαριά, γιατί, μέσ στά τραχιά λόγια τοῦ Κιουταχῆ, διέβλεπε τήν ἄλλη κατηγορία, πού δόλια τήν κρυφομετάλεξαν φθονεροί ἀντίζηλοί του, τάχα πώς γκιαούρικο αἷμα ἔτρεχε καί στίς δικές του φλέβες, καί γι' αὐτό λιποψυχοῦσε κάθε φορά πού εἶχε νά τό χύσει σφάζοντας χριστιανούς.

Εἶχε περάσει νύχτες ἄπνεες, ξαπλωμένος στή σκηνή του ὁ ἀγέρωχος Ἀρβανίτης, γιατί τό ἔβλεπε καί αὐτός πώς ἡ κατάσταση ἄρχιζε νά γίνεται κρίσιμη στό τούρκικο στρατόπεδο. Μετά τήν καταστροφή τῆς Πέτας, σάν τοῦ ἔστειλαν οἱ Ρωμιοί τόν Βαρνακιώτη* γιά συνεννόηση, τό νόμισε μεγάλο θρίαμβο πού τόν κατάφερε νά προσκυνήσει καί νά προδῶσει ἐκείνους πού τόν ἔστειλαν· καί ὅμως, ἀπό τότε, πολλοί ὀπλαρχηγοί ξανάπιασαν τά βουνά κι ἔκοβαν τίς συγκοινωνίες καί ὅπλαζαν τούς πληθυσμούς κι ἔφερναν χίλιες δυσκολίες στους πιστούς· καί

Ἰσούφης: Ἰσοῦφ πασάς. Εἶχε ἀναλάβει τό θαλάσσιο ἀποκλεισμό τοῦ Μεσολογγίου.

Βαρνακιώτης: ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης διορισμένος στρατηγός τῶν δυνάμεων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, πῆγε μέ διπλωματική ἀποστολή στόν Ὁμέρ Βριόνη γιά νά δηλώσει ψεύτικη ὑποταγή.

τό κρύο είχε πιάσει, οί βροχές είχαν πλημμυρίσει τό στρατόπεδο, τό ψωμί σπάνιζε καί οί στρατιῶτες ἄρχισαν νά γρινιάζουν. Καί ὕστερα ἀπό δυό ὀλόκληρους μῆνες οὔτε κατά μία σπιθαμή δέν εἶχε προχωρήσει ἡ ἐπιχείρηση τοῦ ὑπερήφανου πασᾶ.

Μά ἐπιτέλους, τώρα εἶχαν φθάσει οί εἰδήσεις πού μέ τόση ἀγωνία τίς περίμενε! Ἡ τύχη εἶχε γυρίσει, ὁ Ἀλλάχ ἦταν μαζί του. Τώρα ἤλθε ἡ ὥρα νά διαψεύσει τό θρύλο τῆς χριστιανικῆς του καταγωγῆς. Αὔριο θά πνίξει τό Μεσολόγγι στό αἷμα.

Ξημέρωνε παραμονή τῶν Χριστουγέννων.

Πλάγι στή σκηνή, σπαρμένη πλούσια μαξιλάρια καί χαλιά, ὅπου ὁ Ὅμερ Βριόνης εἶχε συγκαλέσει τοὺς πασάδες, σ' ἓνα χωριστό διαμέρισμα, ἀνάμεσα στίς ἀποσκευές τοῦ στρατηγοῦ, ἓνας δούλος ἔψηνε καφέδες.

Οἱ ταπεινώσεις εἶχαν γείρει τίς λιγνές του πλάτες καί βαθιά χαράκια εἶχαν σκάψει οἱ συλλογές ἀνάμεσα στά φρύδια καί γύρω στό κλειστό του στόμα. Σκυμμένος πάνω σ' ἓνα μαγκάλι, φαίνονταν παραδομένος στή δουλειά του, τά μάτια καρφωμένα στό μπακιρένιο μπρικόκι.

Ὁ Ὅμερ χτύπησε τά χέρια του.

– Γιάννη, φώναξε, φέρε καφέδες.

Καί στό γραμματικό, πού παράμερα στέκουνταν καί περίμενε, ἔδειξε τό τραπέζι καί πρόσταξε:

– Ἐσύ, κάθισε αὐτοῦ καί γράφε.

Ὁ Γιάννης ἔχυσε μέ προσοχή τόν καφέ σέ τέσσερα πέντε ζάρφια* καί τά ἔφερε μέ τό δίσκο μέσα στή σκηνή. Ὁ Ὅμερ Βριόνης, περπατώντας ἀπάνω κάτω, ὑπαγόρευε ἓνα γράμμα πρὸς τόν Βαρνακιώτη:

«Μάθε», ἔλεγε, «πῶς αὔριο θά γευματίσω στό Μεσολόγγι».

– Αὔριο, εἶπε μέσα του ὁ Γιάννης, δέ θά γευματίσεις στό Μεσολόγγι, – πρῶτα ὁ Θεός...

Μά τό πρόσωπό του δέν ἄλλαξε, οὔτε φαίνονταν νά προσέχει ἐκεῖνα πού ἔλεγαν γύρω του. Ἕνα ἓνα, μέ ἀργές κινήσεις, ἀκούμπησε τά ζάρφια μέ τόν καυτό καφέ ἐμπρὸς σέ κάθε πασά, προσέχοντας μὴ χυθεῖ οὔτε κόμπος ἀπό τό μυρωδάτο ποτό.

– Φέρε καί ἄλλους, πρόσταξε ὁ Βριόνης, δείχνοντας μ' ἓνα νόημα τῶν μαύρων φρυδιῶν του πῶς τά ζάρφια ἦταν λιγότερα ἀπό τοὺς πασάδες.

ζάρφι: μετάλλينو φλιτζάνι.

Καί χωρίς νά σταθεῖ, μέ τά χέρια πίσω στή ράχη καί τά μάτια χάμω, ἐξακολούθησε νά ὑπαγορεύει τίς τελευταῖες του διαταγές στόν Βαρνακιώτη:

«Κοίταξε νά μάθεις πού πάγει ὁ στρατός πού φεύγει γιά τήν Ἀκαρνανία, καί βάσταξε τούς ἀρματολούς πού ἔχουν προσκυνήσει, ὥσπου νά μάθεις πώς πήρα τό Μεσολόγγι. Εἶσαι ὑπεύθυνος γιά τό Βραχώρι».

Ἀπότομα στάθηκε ἐμπρός στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, πού, ἀργοκουνώντας τό κεφάλι, κάτι σιγομουρμούριζε τοῦ Ἰσμαήλ Πλιάσα.

– Φοβᾶσαι; τόν ρώτησε περιφρονητικά.

Οἱ δύο πασάδες σώπασαν.

Ἐριξε ὁ Ἀλβανός μιὰ πλαγινή ματιά τοῦ Κιουταχῆ, πού σιωπηλά καί ἀκατάδεχτα παρακολουθοῦσε τά κρυφομιλήματα τῶν δύο Ἰσμαήλιδων, καί μέ ὀργή, χτυπώντας τό χέρι του στό τραπέζι, φώναξε:

– Ἡ αὔριο ἤ ποτέ.

Καί, γυρνώντας στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, χαμογέλασε καί εἶπε:

– Μή φοβᾶσαι, πασά μου, τώρα πιά ὁ Ἀλλάχ εἶναι μαζί μας, ὅλα μᾶς ἔρχονται δεξιά!

Μέ τό κεφάλι, χαμογελώντας, τόν ἐγκαρδίωνε ὁ Ἄγος Βασάρης.

– Πέ τους, πέ τους, πασά μου, τά μαντάτα.

Καί τούς τά εἶπε ὁ Ὁμέρ Βριόνης.

Ἐφευγε, λέγει, στρατός ἀπό μέσα ἀπό τό Μεσολόγγι γιά τά δυτικά παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπου σκοπό εἶχε νά σφάξει τούς πληθυσμούς, ἴσως καί νά ἀρπάξει τό Βραχώρι πού τό φύλαγε ὁ Βαρνακιώτης, καί νά συλλάβουν τόν Βαρνακιώτη ἢ νά τόν πείσουν νά γυρίσει μαζί τους.

Κρυμμένος μέσ στό βουρλα εἶχε δεῖ κάποιοις ἄνθρωπός του τίς ἐτοιμασίες στά ἐλληνικά καράβια· 500 ἄντρες τῆς φρουρᾶς ἐτοιμάζονταν νά φύγουν μέ τρεῖς ἀπό τούς ἀρχηγούς. Θά ἔφευγαν αὔριο βράδυ, παραμονή τῶν Χριστουγέννων. Τά ξημερώματα τῆς μεγάλης τους ἐορτῆς οἱ Γκιαούρηδες θά μαζεύονταν ὅλοι στίς ἐκκλησίες τους γιά τή χριστουγεννιάτικη λειτουργία· αὕτη ἦταν ἡ κατάλληλη ὥρα...

Ὁ Κιουταχῆς τόν διέκοψε μ' ἓνα νόημα κατά τόν Γιάννη, πού στό πλαγινό διαμέρισμα, ἀνακούρκουδα* ἐμπρός στό μαγκάλι, ἀνακάτωνε τόν καφέ στό μπρίκι.

– Αὐτός; ἔκανε ὁ Βριόνης, χωρίς νά χαμηλώσει τή φωνή.

Καί μ' ἓνα ἀρνητικό σήκωμα τοῦ κεφαλιοῦ πρόσθεσε:

– Μπά, δέ μιλάει αὐτός!

ἀνακούρκουδα: ἐπιρρ. ὀκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

– Μά είναι Γκιαούρης! ψιθύρισε ό άλλος.

‘Ο Όμέρ χαμογέλασε.

– Δέ μιλάει αυτός, είναι άνθρωπός μου, είπε μέ τρόπο πού ν’ ακούσει ό Γιάννης. Έπειτα, έχω τή γυναίκα του καί τά παιδιά του στά χέρια μου. Τό ξέρει πώς αν άκουστει τίποτα απ’ όσα λέμε... – μέ τό χέρι έκοψε τόν άέρα: “Έννοια σου!... Δέ μιλάει αυτός.

Κάθισε στό ντιβάνι άντίκρου στό δούλο του κι έξακολούθησε τίς έξη-γήσεις του.

Τό ανατολικό μέρος τής χώρας είναι τό πιό αδύνατο· από κει θά γίνει τό γιουρούσι, όταν σημάνει τό σήμαντρο πού θά καλεί τούς χριστιανούς στίς έκκλησίες. Συναμα όμως θά γίνει μιά ψευτοπροσβολή από άλλο μέρος τοῦ όχυρώματος, έτσι πού κι αν μείνουν μερικοί φρουροί στους τοίχους, θά τρέξουν εκεί καί θ’ αφήσουν άφύλαχτο τό ανατολικό μέρος...

‘Ο Γιάννης μέ τά μάτια καρφωμένα στό μπρικόκι του, άκουε κάθε λέξη· φαίνονταν παραδομένος στόν καφέ πού φούσκωνε, κανένα νεῦρο τοῦ προσώπου του δέν κούνησε. Καί όμως στήν καρδιά του ήταν χαλασμός.

Τή γυναίκα του, τά παιδιά του τά είχε ξεχάσει· τοῦ τά θύμισε τώρα ό πασάς. Ναί, ήταν στήν Άρτα αιχμαλωτισμένοι σάν κι αυτόν, όμηροι στά χέρια τοῦ Όμέρ Βριόνη. Καί τοῦ ήταν γραφτό ν’ ακούσει όλες τίς έτοιμασίες καί ν’ αφήσει τήν καταστροφή νά συντελεστεί, άλλιώς ή γυναίκα του καί τά παιδιά του...

Σιγανά έχυσε τόν καφέ στά ζάρφια, προσέχοντας μή σκορπιστεῖ τό καϊμάκι· τήν άγαπούσε πολύ τήν όμορφη γυναίκα του, τά τρελαίνονταν τά παιδιά του. Για νά μή κακοπάθουν αυτά, δούλευε τόσον καιρό τόν Τουρκο· καί τόν δούλευε πιστά. Τό ήξερε πώς θά πλήρωναν μέ τό κεφάλι τους κάθε του πληροφορία· ώστε έπρεπε νά καθίσει ήσυχος, νά βουλώσει τό στόμα του, ν’ αφήσει τό μοιραίο νά συντελεστεί.

Μοίρασε πάλι τούς καφέδες καί πήρε τ’ άδειανά ζάρφια. Μά καί οι πασάδες τώρα σηκώνουνταν, ή συνεδρίαση είχε τελειώσει. Όλοι ήταν πιά σύμφωνοι, ή επίθεση θά γίνονταν τά Χριστούγεννα, τήν ώρα τής λειτουργίας τών Γκιαούρηδων.

Ένας ένας χαιρέτισαν τό στρατηγό καί άποτραβήχθηκαν νά ξαναπāν νά κοιμηθοῦν, ώσπου νά έλθει ή ώρα τής έτοιμασίας.

‘Ο Όμέρ Βριόνης τυλίχθηκε στή σαμουρένια* κάπα του καί ξαπλώθηκε στό σοφά.

σαμουρένια: γούνινη.

—“Όχι, είπε τοῦ Γιάννη, πού ρωτοῦσε ἂν θά γδυθεῖ. Δέν ἔχω καιρό σήμερα γιά πούπουλα· κλείσε τόν μπερντέ καί πήγαινε· δέ σέ θέλω πιά.

Ἔσβησε τά κεριά ὁ Γιάννης, κατέβασε τό κρεμαστό χαλί πού χώριζε τή σκηνή τοῦ ἀφέντη ἀπό τό διαμέρισμα μέ τίς ἀποσκευές, καί ξαπλώθηκε κοντά στό μαγκάλι νά ζεσταθεῖ.

Ἔτρεμε πολύ, τώρα πού δέν τόν ἔβλεπαν πιά, καί τά δόντια του χτυποῦσαν ἀπό σύγκρου.

Ἔτσι λοιπόν εἶχαν ἀποφασίσει οἱ πασάδες· αὔριο χριστουγεννιάτικα θά παίρνανε τό Μεσολόγγι. Μά αὐτός ἀποφάσιζε πῶς δέ θά τό πάρουν... Naί, αὐτός, ὁ δοῦλος τοῦ Ὁμέρ Βριόνη, ὁ φτωχός Γιάννης Γούναρης ἀπό τά Γιάννινα, ἔτσι τό ἤθελε νά σωθεῖ τό Μεσολόγγι.

Μά θά μπορέσει νά τό σώσει;

Τό ἤξερε αὐτός πῶς βίγλες εἶχε παντοῦ στούς τοίχους ἀπάνω. Τίς ἔβλεπε, σάν ἔβγαине νά κυνηγήσει πουλιά γιά τό τραπέζι τοῦ ἀφέντη του, πού φύλαγαν μέρα καί νύχτα ἄγρυπνα. Οὔτε σκιά δέν ἄφηναν νά σιμώσει. Θά τοῦ ἔριχναν εὐθύς, ἂν ἔκανε νά πλησιάσει. Καί οὔτε καί σημεῖο δέν μποροῦσε νά κάνει, γιατί θά τόν ἐνιωθαν οἱ Τοῦρκοι φρουροί. Δέν τόν πείραζε πού θά τόν σκότωναν, μιά φορά πεθαίνει ὁ ἄνθρωπος καί γλιτώνει ἀπό τήν τούρκικη σκλαβιά. Μά πού δέ θά μάθαιναν οἱ πολιορκημένοι τό καταχθόνιο σχέδιο τῶν πασάδων...

Σηκώθηκε στὸν ἄγκωνά του, τά μάτια καρφωμένα στή φωτιά. Τά κάρβουνα εἶχαν χωνέψει, σκιές κοκκινόμαυρες κυμάτιζαν στή θρακιά μέ κάθε πνοή πού περνοῦσε καί, λίγο λίγο, ἀπόσβηνε καί ἀπό ἓνα καρβουνάκι καί σκορποῦσε ἡ στάχτη.

Μά ὁ Γιάννης δέν τά ἔβλεπε· ἔβλεπε τή γυναῖκα του, νέα καί ὁμορφη, χλωμούλα ἢ καημένη, γιατί ἥλιος δέν τή θωροῦσε ἔτσι πού ζοῦσε, μόνη, κρυμμένη πίσω ἀπὸ τά κλειστά παντζούρια της... Ἔβλεπε τά παιδάκια του, τά δύο του ἀγοράκια, ὅλο ζωὴ καί σκανταλιὰ· γελοῦσαν συχνά, τά καημένα, γιατί ἦταν μικρά καί δέν εἶχαν καταλάβει ἀκόμα, στήν ἀγκαλιά τῆς μάνας, τό βάρος τῆς σκλαβιάς. Καί τώρα ἔπρεπε νά τά θυσιάσει...

Ἡ καρδιά του ράγιζε. Ἦταν ἄραγε ἀνάγκη;

Μποροῦσε καί νά μὴν εἶχε ἀκούσει τά λόγια τῶν πασάδων...

Ἔσπρωξε τήν κουβέρτα του καί σηκώθηκε ἀργά· ξεκρέμασε τό τουφέκι του, πού κρέμουνταν σ' ἓνα καρφί, καί βγήκε ἔξω.

Γλυκοχάραζε ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, μά καμιά χαρά δέν ἦταν στή φύση· ὅλη τήν ἐβδομάδα εἶχε ρίξει βροχή, τό στρατόπεδο, μουςκεμένο, ἦταν λίμνη ἀπέραντη ἀπὸ λάσπη.

Καί τό Μεσολόγγι θά γίνονταν αὔριο λίμνη ἀπέραντη ἀπὸ αἶμα

χριστιανικό... γιατί έτσι τό αποφάσισαν οί πασάδες...

–“Ε, μπαρμπα-Γιάννη, γιά πού;

‘Ο Γιάννης σήκωσε τά μάτια καί γνώρισε τό σταβλίτη του ‘Ομέρ, πού έτοιμάζονταν γιά τήν πρωινή του προσευχή.

Τόν χαιρέτισε μέ τό χέρι, χωρίς νά σταματήσει.

– Πάγω νά σκοτώσω θαλασσοπούλια, του αποκρίθηκε, γιά τό μεζέ του άφέντη.

Του φώναξε ό Τουρκος:

– Μή σέ δοϋν μέ τό τουφέκι οί Γκιοϋρηδες καί σέ πάρουν γιά πολεμιστή!

Καί κακανίζοντας γονάτισε στήν ψάθα του, γυρισμένος κατά τήν άνατολή.

‘Ο Γιάννης δέν αποκρίθηκε· μέ ήσυχο, τακτικό βήμα τράβηξε γιά τή λιμνοθάλασσα.

Τό βράδυ εκείνο τής παραμονής των Χριστουγέννων ό γραμματικός του Μακρή, ό Θανάσης, γύριζε μονάχος μέσ στό μονόξυλό του από τό ‘Ανατολικό, τό ήρωικό νησάκι στήν είσοδο του κόλπου, πού μόνο πιά έμενε έλεύθερο σ’ όλη τήν περιφέρεια μαζί μέ τό Μεσολόγγι. ‘Η ξηρά ήταν όλη στά χέρια των Τούρκων· μόνη συγκοινωνία έμενε πιά από τή θάλασσα.

Βιάζονταν νά φθάσει στό Μεσολόγγι, γιά νά κάνει Χριστούγεννα μέ τούς δικούς του καί γιά ν’ άποχαιρετίσει τούς άρχηγούς Τσόγκα, Γρίβα καί Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, πού έφευγαν μέ τά καράβια τό ίδιο εκείνο βράδυ. Πεντακόσιοι άντρες διαλεγμένοι έφευγαν μαζί τους γιά έπιχείρηση μυστική.

‘Από τότε πού είχαν ξεφορτώσει τά ύδραίικα καράβια άντρες, τουφέκια καί τροφές, οί Τουρκοί είχαν σταματήσει τίς έπιχειρήσεις τους· τό καταλάβαιναν πώς από χορτασμένους δέν τό παίρνουν τό Μεσολόγγι καί τούς άφηναν ήσυχους, ώπου νά πεινάσουν πάλι.

Χαμογέλασε ό Θανάσης. Πείνα τό Μεσολόγγι δέ φοβούνταν πιά, όσο βαστούσαν τή θάλασσα τά ύδραίικα καράβια...

Μ’ άφου τούς άφηναν οί Τουρκοί έλεύθερα τά χέρια, καλό ήταν νά δοϋν άν δέ γίνεται τίποτα από τό Βραχώρι...

“Εξαφνα, στήν άκρογιαλιά είδε ό Θανάσης έναν άνθρωπο πού μέ τό μαντίλι του έγνεφε νά πλησιάσει.

Γύρισε τή βάρκα του κατά τήν ξηρά.

– Ποιός είσαι; φώναξε, καί τί θέλεις;

–“Ελα, μή φοβάσαι... είμαι φίλος, του αποκρίθηκε ό άλλος.

Ὁ Θανάσης σίμωσε καί ξεχώρισε καλά τόν ἄνθρωπο.

Εἶχε σκυφτούς τούς ὤμους καί φαίνονταν κατάκοπος· τά ροῦχα του ἦταν πιτσιλισμένα λάσπες, σά νά εἶχε κάνει μακριά πορεία, καί στό χέρι βαστοῦσε τουφέκι κυνηγοῦ.

Ὁ Θανάσης ἔσπρωξε τό μονόξυλό του στήν ἀμμουδιά, κοντά του.

– Τί θέλεις; τόν ρώτησε ἀπό μέσα ἀπό τή βάρκα.

Ὁ ἄλλος ἔριξε πίσω του μιά ματιά, βεβαιώθηκε πώς εἶναι μόνος καί σκύβοντας εἶπε γρήγορα:

– Τρέξε στό Μεσολόγγι, πές τους πώς τά χαράματα θά γίνει γιουρούσι· ξέρουν πώς φεύγουν οἱ ἀρχηγοί, πώς παίρνουν πεντακόσιους ἄντρες, καί τήν ὥρα τῆς λειτουργίας θά σᾶς ριχθοῦν οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ Θανάσης πήδηξε στήν ξηρά.

– Ποιός εἶσαι; ρώτησε τόν ἀγνωστο, καί ποιός σου τά 'πε ὅλα αὐτά;

– Εἶμαι ὁ κυνηγός τοῦ Ὁμέρ Βριόνη, καί εἶμαι ἀπό τά Γιάννινα, χριστιανός.

Ὁ Θανάσης τόν ἔσπρωξε μέ ἀηδία κι ἔκανε νά ξαναμπεῖ στή βάρκα· μά ὁ ἄλλος τόν βάσταξε ἀπό τό μανίκι.

– Μή μέ ὑποψιάζεσαι καί μή μέ ἀποδιώχνεις, εἶπε βραχνά. Τρέξε νά τούς τά πεῖς, ἀλλιῶς πάει τό Μεσολόγγι.

Ἡ φωνή του μαρτυροῦσε τέτοια ἀγωνία, πού ὁ Θανάσης τaráχθηκε.

– Πώς τά 'μαθες αὐτά πού λές; ρώτησε.

– Τά λέγανε οἱ πασάδες ἀναμεταξύ τους, ἤμουν ἐκεῖ καί τ' ἄκουσα.

– Ποιοί ἦταν οἱ πασάδες;

Ὁ ἀγνωστος τούς ὀνόμασε καί τοῦ ἐξήγησε μέ δύο λόγια σέ ποιό μέρος θά χτυπήσουν οἱ Τοῦρκοι, γιατί ἤξεραν πώς ἦταν τό πιό ἀδύνατο.

– Θά κάνουν ψεύτικο γιουρούσι ἀπ' ἄλλοῦ, μήν τούς πιστέψετε.

Ὁ Θανάσης τόν ἄκουε, ἀλλά δίσταζε ἀκόμα.

– Ἄν εἶσαι χριστιανός, γιατί δέν πολεμᾶς μαζί μας, παρά δουλεύεις τόν Τοῦρκο; ρώτησε.

Ὁ ξένος ἔκανε ν' ἀπαντήσῃ, τό στόμα του τεντώθηκε νευρικά, μά καμιά φωνή δέ βγήκε, κι ἔσμιξε τά χέρια.

Ὁ Θανάσης τόν λυπήθηκε.

– Ἐλα μαζί μου, τοῦ εἶπε, τί ἀνάγκη τούς ἔχεις; Ἐπειτα, ἂν γυρίσεις τώρα, θά σέ σκοτώσουν.

Ὁ ξένος σήκωσε τό πρόσωπό του, ἡ ὄψη του ἦταν ἀναλυμένη.

– Τό τί θά γίνω ἐγώ, δέν πειράζει, ἔκανε, μά ἔχει στά χέρια του τή γυναίκα μου καί τά παιδιά μου...

Τά μάτια του ξαφνικά γέμισαν δάκρυα· πέταξε πάνω τά χέρια του και γύρισε καί χάθηκε στο σουρούπωμα.

Ὁ Θανάσης δέ δίστασε πιά. Πήδηξε στο μονόξυλό του καί βιαστικά ἔκανε γιά τό Μεσολόγγι.

Ήταν νύχτα βαθιά σάν ἔφθασε. Τρεχάτος πήγε στοῦ Μακρή καί τοῦ εἶπε ὅσα ἄκουσε, κι εὐθύς φώναξε κείνος τούς ἄλλους ἀρχηγούς, πού ἀμέσως σταμάτησαν τά καράβια, ἔτοιμα γιά νά σαλπάρουν. Κατά διαταγή τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ Γρίβας ἀποβίβασε βιαστικά ἑκατό του ἄντρες, καί μέ τόν Τσαλαφατίνο καί τόν Κουμουντουράκη ἔτρεξαν κι ἔπιασαν τά ὀχυρώματα· τήν ἴδια ὥρα ὁ ἀρχιεπίσκοπος μάζεψε τούς παπάδες καί διέταξε νά κλείσουν ὅλες οἱ ἐκκλησίες, καί νά εἰδοποιηθοῦν τά ποιμένα πώς λειτουργία χριστουγεννιάτικη δέ θά γίνει, παρά θ' ἀγρυπνήσουν οἱ χριστιανοί ὅλοι στούς τοίχους ἀπάνω.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ Λόντος, μέ τετρακόσια τους παλικάρια, εἶχαν πιάσει τό κέντρο, ὅπου ἦταν ἡ πύλη τοῦ ὀχυρώματος· ὁ Ζαῖμης μέ ἄλλους ἑξακόσιους πήραν τή δυτική μεριά καί μεγάλη δύναμη ἀπό χίλιους διακόσιους ἄντρες, μέ τόν Γρίβα, τόν Μακρή, τόν Ραζοκότσικα καί τόν Δεληγιάννη, σκορπίστηκαν στο ἀνατολικό μέρος, ὅπου ἦταν νά γίνει τό γιουρούσι, ἐνῶ ἄλλοι ἔπιαναν τά χαμηλά σπίτια ἐμπρός, κατά τόν κάμπο, καί ἄλλοι κρυμμένοι στή σκιά, στά πόδια τοῦ τοίχου, περίμεναν σιωπηλά.

Σύννεφα πυκνά σκέπαζαν τόν οὐρανό. Παντοῦ σκοτάδι.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ τοίχου ὀχτακόσιοι Τοῦρκοι τειχοπηδηχτάδες, ὅλοι ἄντρες διαλεγμένοι καί γεροί, μέ σκοινιά, μπῆκαν σιωπηλά στο χαντάκι πού περιτριγύριζε τό ὀχύρωμα καί κρύφτηκαν μέσ στά βουρλα, στο ἀνατολικό μέρος, ὅπου τά φρούρια ἦταν πιό εὐκολοπήδηχτα. Δυό χιλιάδες πεζικό, περπατώντας στά νύχια, σίμωσαν κρυφά, ἔτοιμοι νά τούς ὑποστηρίξουν. Πίσω τους ἄλλες ὀχτώ χιλιάδες περίμεναν τή χαραυγή, γιά νά ὀρμήσουν στά ὀχυρώματα μέ τό πρῶτο σύνθημα.

Ὅλη νύχτα, ἀπό τά δυό μέρη τοῦ τοίχου, Ἕλληνες καί Τοῦρκοι παραμόνευαν κρυμμένοι, χωρίς νά ὑποψιάζονται οὔτε τοῦτοι οὔτ' ἐκεῖνοι, πόσο κοντά ἀγρυπνοῦσε ὁ ἐχθρός.

Οἱ ἐκκλησίες ἦταν κλειστές, τά κεράκια σβηστά.

Ἀπάνω στά ὀχυρώματα οἱ παπάδες ψιθυριστά ἐγκαρδίωναν κι εὐλογοῦσαν τούς ἄντρες καί σιωπηλά τούς ἔδιναν τήν εὐχή τους.

Ἐξαφνα, στή νυχτερινή σιωπή, ὅλα μαζί τά σήμαντρα-σήμαναν τή λειτουργία.

Καί τότε ἄρχισε τό πανηγύρι.

Ἐκ τῆν μίαν ἄκρη στήν ἄλλη τοῦ τοίχου, φωνές καί ἀλαλαγμοί σχίζουσι τόν ἀέρα· μέ τά σπαθιά στά δόντια ὀρמוῦν τοῦ Ὁμέρ Βριόνη οἱ τειχοπηδηχτάδες, ρίχνουν τίς σκάλες, σκαρφαλώνουν στίς ἐπάλξεις, μπηγουν δυό σημαῖες.

Μά τά παλικάρια ἀγρυπνοῦσαν.

Σάν τοῖχο ζωντανό προβάλλουν τά στήθη τους στό ἀνθρώπινο κύμα πού ἀνεβαίνει μέ λύσσα, σιωπηλά, ἀρπάζουν τοὺς ξαφνισμένους Τούρκους, τοὺς σηκώνουν ἀπό τό χῶμα, τοὺς γκρεμίζουν στό χαντάκι· τρίζοντας τά δόντια τσακίζουν τίς σημαῖες, ρίχνονται στούς καινούριους πού σκαρφαλώνουν, τοὺς γκρεμίζουν καί αὐτούς· τά σπαθιά σφυρίζουν θερίζοντας κεφάλια, βροντοῦν τά τουφέκια σκορπώντας ὄλεθρο καί τρόμο, τά πόδια γλιστροῦν στό γλιστρισμένο ἀπό τό αἷμα χῶμα.

Τρεῖς ὥρες βαστά τό πανδαιμόνιο.

Κουρασμένοι, πατώντας στά πτώματα, ἀποτραβιοῦνται οἱ Τούρκοι. Δεκατισμένοι, νικημένοι, ἀποθαρρυσμένοι, ὑποχωροῦν καί φεύγουν.

Πηδοῦν ἀπό τοὺς τοίχους οἱ δικοί μας, τοὺς παίρνουν καταπόδι καί τοὺς σκορποῦν ἀλαλιασμένους στόν κάμπο.

Δώδεκα σημαῖες κοίτονται στή λάσπη, πεντακόσιοι πεθαμένοι φράζουν τό χαντάκι.

Μετριοῦνται οἱ δικοί μας, λείπουν ἔξι παλικάρια.

Ἡ λειτουργία εἶχε γίνει, ἀλλά μέ μπαρούτι καί μέ αἷμα.

Τ' ἀκοῦν οἱ ὀπληρχηγοὶ ἀπάνω στά βουνά καί κλείουν τό Μακρυνόρος.

Τ' ἀκοῦν καί οἱ Τούρκοι, πῶς Μαυρομιχάλης καί Τσόγκας ἔπασαν στήν Κατοχή καί χάλασαν τοὺς δικούς τους, καί τρόμος τοὺς πιάνει. Σάν ἀπό μαῦρο σύννεφο βροντοκυλᾷ τό ἄκουσμα πῶς Καραϊσκάκης καί Ὀδυσσεύς τραβοῦν γιά τό Μεσολόγγι, καί πανικός τοὺς ταραίζει. Παραμονή Ἄι - Βασίλη, νύχτα, σηκώνουν οἱ πασάδες τό στρατό, καί μέ τέτοια βία φεύγουν, πού ὅλα τους τά κανόνια, πολεμοφόδια, τροφές, καί ἐπιπλα ἀκόμη τῶν πασάδων, μένουν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων, πού τό ἄλλο πρωί, ξαφνικά, βλέπουν τόν κάμπο ἔρημο ἀπό ἐχθρούς.

Ἔτσι ἐόρτασε τό Μεσολόγγι τά Χριστούγεννα τοῦ 1822.

Κάπου στήν Κλεισούρα μέσα, ὅπου περνᾷ ὁ δρόμος πού ἀπό τό Μεσολόγγι πηγαίνει στό Βραχώρι, ἄσπριζε ἓνα ἐρημοκλήσι, ἡ Παναγία ἡ Ἐλεούσα. Ὁ διαβάτης, πού κουρασμένος στέκουνταν ν' ἀνασάνει ἢ ἔμπαινε στό ἐκκλησιδάκι ν' ἀνάψει ἓνα κεράκι, ἤξερε πῶς θά βρεῖ ἓνα ποτήρι κρύο νερό νά σβήσει τή δίψα του ἢ μιὰ φωτιά νά στεγνώσει τά

ροῦχα του, ἂν τὸν εἶχε πιάσει μπόρα στὸ δρόμο.

Φτωχὸ ἦταν τὸ ἐρημοκλήσι, φτωχὸ καὶ τὸ κελὶ τοῦ μοναχοῦ πού τὸ φύλαγε, γιατί φτωχοὶ ἦταν καὶ οἱ χριστιανοὶ πού τοῦ εἶχαν δώσει ἀπὸ τὸ στέρημά τους γιὰ νὰ τὰ χτίσει.

Μά φεύγοντας, ὁ διαβάτης μελετοῦσε τὴ φιλοξενία τοῦ ἐρημίτη, καὶ ἀποροῦσε μέ τὴ θλιμμένη του ἡρεμία καὶ τὴ σὰν ἀπόμακρη φωνή του.

Χρόνια πολλά κάθουνταν ἐκεῖ μέσα ὁ μοναχός, μά κανένας δὲν τὸν γνῶριζε, γιατί δὲν ἦταν ἀπὸ τὸν τόπο· οὔτε τὸν ἄκουσε ποτέ κανεὶς νὰ πεῖ ἀπὸ ποῦ ἦταν καὶ ποιές φουρτοῦνες τὸν εἶχαν ρίξει ἐκεῖ. Λόγια πολλά δὲν ἤξερε ὁ ἐρημίτης· τὰ εἶχε ξεμάθει στὴ μοναξιά του.

Σκυφτός πάντα καὶ σιωπηλός, κάθουνταν ὥρες στὴν πόρτα τοῦ κελιοῦ του, ἀφηρημένος σὲ βαθιά θλιμμένη συλλογὴ ἢ βυθισμένος στὴν ἀτέλειωτη προσευχή του.

Μόνος καὶ ἀποτραβηγμένος ζοῦσε ἐκεῖ μέσα, ἀπείραχτος καὶ ἄγνωστος, μνημονεύοντας τὴν πεθαμένη του ἀγάπη καὶ τὰ σφαγμένα του ἀγγελούδια. Δάκρυα ποτέ δὲν εἶδε κανεὶς στὰ μάτια του· τὰ εἶχε χύσει ὅλα, σὰν ἔμαθε τὴν ἐκδίκηση τοῦ ἀφέντη του πού, μέ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς τοῦ δούλου του, εἶχε πληρώσει τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Μεσολογίου.

Ἦταν ὁ Γιάννης Γούναρης.

Ἑρωτήσεις

1. Σὲ πόσες καὶ ποιές σκηνές ξετυλίγεται ἡ δράση τοῦ διηγήματος;
2. Προσπαθήστε νὰ βρεῖτε τίς φράσεις πού ἐκφράζουν τίς συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ ἥρωα.
3. Ποιὸ εἶναι τὸ δίλημμα τοῦ ἥρωα; Ποιές δυνάμεις συγκρούονται μέσα του;
4. Νὰ συζητήσετε στὴν τάξη γιὰ τὴν ἀπόφασή του.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ (1874 - 1941). Κόρη τοῦ Ἑμμανουὴλ Μπενάκη, γεννήθηκε στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Ἔργα της: *Γιὰ τὴν Πατρίδα* (1909), *Παραμῦθι χωρὶς ὄνομα* (1910), *Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου* (1911), *Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ* (1925), *Τρελαντώνης* (1932), *Ὁ μάγκας* (1935), *Στὰ μυστικά τοῦ Βάλτου* (1937) κ.ἄ. Τὰ περισσότερα διηγήματα καὶ μυθιστορήματά της τὰ ἔγραψε γιὰ παιδιά καὶ ἐκφράζουν τὴν πίστη στὶς δυνατότητες τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.

Τό μήνυμα του Κολοκοτρώνη

Τό διήγημα πού ακολουθεί είναι ιστορικό, βασίζεται δηλαδή σε ιστορικά γεγονότα. "Όπως είναι γνωστό από την 'Ιστορία, ό Δράμαλης τόν 'Ιούλιο τού 1822 έφτασε ανενόχλητος στην Πελοπόννησο προξενώντας παντού σύγχυση και πανικό. Στη δύσκολη εκείνη περίσταση έλαμψε ή αγωνιστική δύναμη, ή αίσιοδοξία και ή στρατηγική ιδιοφυΐα τού Κολοκοτρώνη, πού προκάλεσε τελικά την καταστροφή τού Δράμαλη στά Δερβενάκια (26 'Ιουλίου 1822). "Όμως δέν ήταν μόνος του ό Γέρος τού Μοριά. "Όλοι βοήθησαν, όσο μπορούσαν. Στο διήγημα βλέπουμε τή βοήθεια πού δίνει ένα παιδί.

Καθώς ροβολούσε τόν 'Αχλαδόκαμπο, πηγαίνοντας απ' τήν Τρίπολη στό "Άργος νά φράξει τό δρόμο τού Δράμαλη, ό Κολοκοτρώνης σταμάτησε μιά στιγμή, παραξενεμένος απ' τ' αναπάντεχο θέαμα.

'Η δημοσιά, όσο έφτανε πέρα τό μάτι, μαυρολογοῦσε από τ' ατέλειωτο πλήθος τής προσφυγιάς. Γυναίκες κι άντρες όλο και ξεωλοούσαν* τά γαϊδουράκια, πού σήκωναν ό,τι κατάφεραν νά μαζέψουν μέσα στόν πανικό τους. Κι έφευγαν, μέ τά πρόσωπα κατακίτρινα από τό φόβο, μέ τά κεφάλια σκυμμένα. Μερικοί άρρωστοι ήταν κι αύτοί φορτωμένοι στά ζά κι οί μάνες κρατούσαν στην άγκαλιά τους μωρά κι έσερναν απ' τό χέρι τά μεγαλύτερά τους παιδιά, πού μυξόκλαιγαν απ' τήν κούραση και τόν τρόπο.

'Η φήμη τού Δράμαλη πού κατέβαινε, σάν τό χείμαρρο κι έπνιγε τά πάντα στό αίμα, ξεσήκωσε όλο τούτο τό κύμα τής προσφυγιάς.

– Που πάτε, όρέ, κιότηδες*; φώναξε μέ τή βροντερή του φωνή ό Κολοκοτρώνης.

– Έρχεται ό Δράμαλης, μέ μιλιούνια ντελῆδες*, είπε ένας γέρος. Διάβηκε τόν 'Ισθμό, πήρε τήν Κόρινθο δίχως αντίσταση κι είναι κιόλας μέσα στό "Άργος. Οί προεστοί μας πού πιάσανε τά στενά, τό βάλαν στά

ξεωλαλάω: εδώ παροτρύνω.

κιότης: δειλός.

ντελής: ιππέας.

πόδια. Κύκλωσε τό μεγάλο κάστρο. Σέ λίγο, θά πέσει στά χέρια του κι ό πρίγκιπας Ύψηλάντης κι ό καπετάν Καραγιάννης, πού βρίσκονται μέσα. Τί θές, καπετάνιο, νά μείνουμε νά μάς σφάζει;

– Στό διάτανο, κακαβούλια*, εἶπε μέ περιφρόνηση ό Γέρος τοῦ Μοριά, κι ἔκανε νά φύγει ἀηδιασμένος.

– Στάσου, καπετάν Θοδωρή, νά σοῦ κρίνω* δυό λόγια, φώναξε τότε ἓνας ἄντρας ἀπό τό θλιβερό καραβάνι. "Ό,τι κάνουμε τώρα ἐμεῖς, τό 'καναν πρωτύτερα οἱ προυχόντοι μας κι ἡ κυβέρνηση! Βουλευτικό καί μινίστροι* ἔφυγαν μέ τά Κουντουριώτικα καράβια, ἀπ' τόν Ἀργολικό κόλπο. Τ' Ἀνάπλι ξανάπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων. Χάθηκαν ὅλα. Κα- νένας δέν ἀντιστάθηκε στή Στερεά καί στήν Πελοπόννησο στό Μεχμέτ πασά ἀπ' τή Δράμα. Δέν ἔχει πιά ἐπανάσταση. Ποῦ τά πᾶς τά παιδιά;

– Οὐ, νά χαθεῖτε, δειλοί. Ἐπανάσταση ἔχει καί θά 'χει, ὅσο ὑπάρχει Κολοκοτρώνης. Αὐτά πού μοῦ κρένετε, οὔλα τά ξέρω. Γιά τοῦτο ξεκίνησα ἀπ' τήν Τριπολιτσά, γιά νά φράξω τό δρόμο τοῦ σερασκέρη*. Μο- νάχος, μέ λίγα πιστά παλικάρια. Γιατί, σάν κι ἐσᾶς μέ νόμισαν κι οἱ ἄλλοι καπετανέοι λωλό, πού τολμῶ ν' ἀναμετρηθῶ μέ τόν πιό μεγάλο στρατό τοῦ σουλτάνου. Πάνω ἀπό τριάντα χιλιάδες τούς ἀνεβάζουν, πεζούς καί καβαλαρέους, χώρια τά κανόνια! Κι ἐγώ, τό πολύ, νά μα- ζέψω δυό τρεῖς χιλιάδες στό δρόμο. Γιατί, δέστε, ὀρέ φοβιτσιάρηδες! Μέ μία φούχτα ξεκίνησα, κι ὅλο καί πληθαίνει τ' ἀσκέρι μου. "Όθε δια- βαίνω, βροντοφωνάζοντας προσκλητήριο, τρέχουν οἱ λεβέντες. Δέστε ὁλόγυρα τίς πλαγιές. "Όπως τά ρυάκια, πού κατεβαίνουν τίς βουνοπλα- γιές, γιά νά πλατύνουν τόν ποταμό, ἔτσι ροβολοῦν οἱ ἐθελοντές καί πυκνώνουν τ' ἀσκέρι μου. "Ὡς τά τετραπέρατα τοῦ Μοριά ἔφτασε ἡ φωνή μου καί δέστε τί φέρνει ό ἀντίλαλός της!

– Καί τί θά κάμεις μέ δυό καί μέ τρεῖς χιλιάδες; ρώτησε ἓνας ἀπ' τούς φυγάδες, πού τώρα εἶχαν σταθεῖ καί τόν ἄκουγαν μέ τό στόμα ἀνοιχτό.

– Θά ξεκάνω τό Δράμαλη, θέλεις ἄλλο; "Όλα προμνηοῦν τό χαμό του. Τ' ἄρνιά, τά κοράκια, τά περιστέρια, τ' ἀγρίμια τοῦ λόγκου τό δια- λαοῦν καί μονάχα οἱ ἄνθρωποι – οἱ κιοτῆδες θέλω νά πῶ – μένουν κουφοί καί δέ νιώθουν τίς προφητείες. Ντροπή σας, ὀρέ, δέν τό ξέρε-

κακαβούλια: κοροϊδευτικός χαρακτηρισμός.

κρίνω καί κρένω: λέω, μιλάω.

μινίστρος: ὑπουργός.

σερασκέρης: ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ.

τε; Ὁ Θεός ἔχει ὑπογράψει τή λευτεριά τῆς Ἑλλάδας καί δέν παίρνει πίσω τήν ὑπογραφή του!

Τό караβάνι τῆς προσφυγιᾶς ἀκούγε, βουβό, τά μεγάλα ἐκεῖνα λόγια, πού πρόδιναν τόση πίστη.

– Θά πᾶμε νά ξεφορτώσουμε τούς ἀρρώστους καί τά πράματα, εἶπε κάποιος, καί θά γυρίσουμε γιά τή μάχη.

Μά τότε ἀκούστηκε μιά βουή σύσμιχτη, πού δέν ἤξερες ποιός τήν πρωτάρχισε. Ἦταν κάτι σάν μάλωμα, σάν μουρμούρισμα, πού ὅλο καί φούντωνε κι ἔγινε ἀφρομάνημα θάλασσας ἀγριεμένης. Οἱ γυναῖκες, συνεπαρμένες ἀπό τά λόγια τοῦ Γέρου τοῦ Μοριᾶ, ὀνειδίζαν τούς ἀνδρες τους.

«Τρέξετε ἀμέσως μαζί του», τούς φώναζαν, «εἶδεμή πηγαίνουμε ἐμεῖς».

Κι ἄξαφνα, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ δειλιασμένοι, κι οἱ κουρασμένοι, κι οἱ ἀρρωστοί, παράτησαν τά ζά μέ τά πράματα στίς γυναῖκες καί σμίξανε μέ τ' ἀσκέρι, πού πήγαινε νά χτυπήσει τό Δράμαλη. Τό ποτάμι εἶχε πλατύνει μέ νέα ρυάκια.

Κεῖνη τήν ὥρα ξέφυγε ἀπό τό πλάι τῆς μάνας του κι ὁ μικρός Ἀσημάκης, ἓνα ἀγόρι ὡς δεκαπέντε χρονῶν, μ' ἐξυπνο πρόσωπο, λιοκαμένο κι ἀδύνατο. Κανείς δέν τό πῆρε εἰδηση πῶς ἀκολουθοῦσε, στερνός, τόν Κολοκοτρώνη. Κι ἀπό κεῖνη τήν ὥρα μιά μόνο φροντίδα τόν ἔκαιγε, μέρα καί νύχτα. Ἦταν ξυπόλητος, μά δέν τόν ἔνοιαζε γιά παπούτσια. Ἦταν ξεσκούφωτος, μά τά πυκνά καί σγουρά του μαλλιά στόλιζαν τ' ὠραῖο κεφάλι του, σά βελούδιнос σκοῦφος. Κουρελιασμένα ἦταν ἀπ' τίς πορεῖες τά ρούχα του, μά ἄς εἶναι καλά τό καλοκαιράκι, πού χαίρεται ὁ ἄνθρωπος νά τόν δέρνει τ' ἀγέρι κι ἀλαφρώνει τά ρούχα του μόναχος του.

Ὅλα αὐτά οὔτε τά λογάριαζε ὁ Ἀσημάκης. Μά νά 'ναι ξαρμάτωτος, δίχως οὔτε ἓνα μαχαίρι στή ζώνη καί νά πηγαίνει νά πολεμήσει τό Δράμαλη! Αὐτό πιά ἦταν ρεζίλικι.

Ὅταν ὁ Γέρος ἔδωσε προσταγή νά ταμπουρωθοῦνε στούς Μύλους κι ἔκανε ἐπιθεώρηση στό στρατό του, εἶδε μπροστά του, σέ μιά στιγμή, καί τόν Ἀσημάκη. Τά πονηρούτσικα καστανά του μάτια χαμήλωσαν ἀπό σεβασμό, μπρός στό θρυλικό καπετάνιο, πού λάτρευε.

– Τί θέλει αὐτό τό βυζασταρούδι στ' ἀσκέρι μου, εἶπε. Ποιός τό 'φερε ἐδῶ, παιδί πράμα;

– Μονάχος μου ἦρθα, εἶπε ὁ Ἀσημάκης μέ θάρρος.

– Νά κάμεις τί; Δέν τό ξέρεις πῶς πᾶμε γιά πόλεμο;

– Τ' άκουσα πού τό 'πες, στό δρόμο, στους πρόσφυγες. Γι' αυτό ήρθα. Δέν ήθελα νά 'μαι κιότης. Δέ μάς κάλεσες όλους;

– Εγώ, όρέ, κάλεσα τούς άντρες, είπε γελώντας ό Γέρος, όχι τά μωρά.

– Είπες πώς τά ρυάκια γεμίζουν τόν ποταμό, κατεβαίνοντας άπ' τά βουνοπλάγια. Ένα ρυάκι δέν παίρνει στό δρόμο του ό,τι βρεϊ;

– Μωρέ τοῦτος έχει μυαλό, είπε μέ τό κέφι του τό αιώνιο ό Γέρος. Καί δέ μου λές τ' όνομά σου;

– Άσημάκη μέ λέν.

Πήγε νά ξεμακρύνει, μά τ' άγόρι τόν έπιασε από τή φέρμελη*.

– Καπετάνιο.

– Τί είναι όρέ Άσημάκη;

– Δέ θά μου δώκεις έμένα ντουφέκι;

Ό Κολοκοτρώνης έσμιξε τά πυκνά καί μεγάλα του φρύδια καί τό μελαψό πρόσωπό του πήρε μιά έκφραση σοβαρή. Μέσα όμως στίς βαθουλές κόχες τους, τά καλοκάγαθα μαῦρα του μάτια σπίθιζαν πάντα μέ κέφι.

Πολύ τοῦ άρεσε κείνο τό έξυπνο χωριατόπουλο. Στάθηκε λίγο κοντά του, τόν κοίταξε σοβαρός κι ύστερα τοῦ 'πε χαϊδεύοντας τ' άναστατωμένα μαλλιά του.

– Ντουφέκι, όρέ Άσημάκη, δέν έχω στό μπόι σου, μά δέ γίνεται ό πόλεμος μόνο μέ ντουφέκια. Έλα μαζί μου κι έχω δουλειά νά σοῦ δώσω.

Τ' άγόρι τόν άκολούθησε από κείνη τή μέρα, σάν νά 'ταν ό ίσκιος του.

Άνεβασμένος πάνω σ' ένα πρινάρι πυκνόφυλλο, στήν πλαγιά τοῦ Άι-Σώστη, ό Άσημάκης μ' άντήλιο τό χέρι του άγναντεύει τό δρόμο. Κάμε, Θεούλη μου, νά φανεί ένα πράσινο μπαϊράκι*, ένα σαρίκι, ένα μικρό γιαταγάνι μέ κόψη γυαλιστερή. Κάμε, Παρθένα, νά μή γελάστηκε ό Άρχηγός, όταν ήρθε, στό πείσμα τών άλλων καπεταναίων, καί κλείστηκε έδώ στά Δερβενάκια.

Ό Άσημάκης θυμάται ακόμα τόν άγριο καβγά, πού 'χε γίνει εκεί στους Μύλους. Ό Δράμαλης είχε στείλει επίτηδες τό γραμματικό του, πού ήταν Ρωμιός, γιά νά ξεγελάσει τούς Έλληνες, πώς τάχα λογάριζε κείνες τίς μέρες νά πάει κατά τήν Τρίπολη, συνεχίζοντας τήν πορεία του.

Όλοι τό πίστεψαν κι έτοιμάζανε τήν επίθεση, γιά νά φράξουν τό

φέρμελη: τό γελέκι.
μπαϊράκι: σημαία.

δρόμο του, μά δέν τό κατάπτε τό χάπι ὁ τετραπέρατος Γέρος τοῦ Μοριᾶ. Σ' αὐτό τόν βοήθησε δά κι ὁ Ἀσημάκης, πού πῆγε στό Ἄργος, ντυμένος βοσκόπουλο, νά πουλήσει τάχα τυρί.

Σάν λιμασμένοι, ἔπесαν νά τοῦ φᾶνε ἀκόμα καί τὰ σακιά οἱ ντελῆδες τοῦ Δράμαλη. Εἶχαν μιά πείνα!... Κι ἔκανε, νά, τὰ μάτια του, δέκα πῆχες, νά δεῖ καί τ' αὐτιά του ν' ἀκούσει. Κι εἶδε κι ἄκουσε κι ὅλα τὰ 'πε στὸν ἀρχηγό του. Οἱ ὁσμανλῆδες*, πού νόμισαν πὼς θά κάναν ἕναν περίπατο καί θά παίρνανε τό Μοριά, τώρα τό βρискан σκοῦρο. Δέν εἶχαν τροφές. Ξεθαρρεμένοι ἀπὸ τίς πρῶτες ἐπιτυχίες τους, ἀντί νά μαζέψουν ζωτροφίες στήν Κόρινθο καί νά στήσουν ἐκεῖ τό στρατόπεδό τους, πήρανε δρόμο, διαγουμίζοντας* τίς πολιτείες καί τὰ χωριά, ὥσπου ἔφραξε ὁ Γέρος τό διάβα τους. Τ' Ἄργος, ἐρημωμένο ἀπ' τοὺς φυγάδες, πού πήραν τὰ λίγα φαγώσιμα, εἶχε γίνει μιά κόλαση γιὰ τοὺς πεινασμένους κατακτητές. Τά μουλάρια, πού σῆκωναν τὰ κανόνια, εἶχαν ψοφήσει κι οἱ στρατιῶτες δέν εἶχαν πιά δύναμη νά σηκώσουν οὔτε τ' ἄρματα τους.

Γύρισε ὁ Ἀσημάκης καί τὰ 'πε στὸν ἀρχηγό του.

– Καλά τό μυρίστηκε, εἶπε ὁ Γέρος. Τόν ἔφαγε ἡ ἔπαρσή του τό Δράμαλη.

Τό ἴδιο ἐκεῖνο βράδυ φανέρωσε στό πολεμικό συμβούλιο κείνα πού 'χε μάθει ἀπ' τό παιδί. Κι εἶχε τοὺς σκοπούς του:

– Ὁ Δράμαλης θά γυρίσει στήν Κόρινθο. Ἄλλο δέν τοῦ μένει. Κι αὐτά πού μᾶς τσαμπουνᾷ ὁ προσκυνημένος γραμματικός του εἶναι ὀλοφάνερη μπαμπεσιά, γιὰ νά μὴν τοῦ φράξουμε τὰ στενά. Λέω λοιπὸν νά κινήσω, μέ τὰ πιστά παλικάρια μου, καί νά στήσω καρτέρι στά Δερβενάκια.

Φρύαξαν* οἱ ὀπλαρχηγοὶ μέ τὰ λόγια τοῦ Γέρου. Τόν εἶπαν τρελό κι ὄνειροπαρμένο, καί ὅταν εἶδαν κι ἀπόειδαν πὼς δέν τόν κράταγαν πιά στοὺς Μύλους, εἶπε στοὺς ἄλλους ὁ Πετρόμπεης, μ' ἓνα ὕφος χλευαστικό*:

– Δέν τόν ἀφήνετε, λέω ἐγώ; Τοῦ 'ρθε πάλι ἡ βίδα νά βγεῖ στό βουνό καί νά γίνει κλέφτης.

Καί τί δέ ἠθάδινε ὁ Ἀσημάκης νά βγεῖ κερδισμένος ὁ ἀρχηγός του καί νά γυρίσει στήν Κόρινθο ὁ Μεχμέτ πασᾶς. Νά δεῖ ὁ Μαυρομιχάλης ποίος ἦταν τρελός καί ποίος εἶχε καντάρια τῇ γνώσῃ!

ὁσμανλῆδες: Ὀθωμανοί, Τοῦρκοι.

διαγουμίζω: λεηλατῶ.

φρυάζω: ὀργίζομαι πολὺ.

χλευαστικό: κοροϊδευτικό (χλευάζω = περιπαίζω κάποιον).

Δυό ὥρες τώρα εἶναι σκαρφαλωμένο τό χωριατόπουλο στό πρινάρι τοῦ λόγκου. Ἄντίκρυ τό ὕψωμα ἀντιφεγγίζει ἀπό τόν ἥλιο τοῦ δειλινοῦ.

Μά νά, πέρα στὸν κάμπο, σάν νά κινᾷ ἡ ἀτέλειωτη φάλαγγα. Τρεμολάμπουν στοὺς ὤμους τὰ καριοφίλια, ἀστράφτουν στὶς μέσες τὰ γιατάνια, γυμνά. Εἶναι ὁ Δράμαλης κι ἔχει πάρει τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὴν Κόρινθο.

Δέ μπορεῖ πιά, θά πέσει μέσα στά βρόχια, πού τοῦ ἔχουν στήσει. Κι ἂς περιμένει στοὺς Μύλους τό πέρασμά του ὁ Πετρόμπεης.

Σάν αἴλουρος βρίσκεται τ' ἀγόρι ἀπ' τὰ ξεκλώναρα κάτω. Μ' ἓνα πῆδημα καὶ τρεῖς δρασκελιές φτάνει στὸν Ἄι - Γιώργη. Εἶναι κομμένη ἡ ἀνάσα του ἀπ' τὴ χαρά.

– Καπετάνιο μου, νίκησες! Ἔρχεται ὁ Δράμαλης.

Ἡ τρέλα τοῦ ἀγοριοῦ μεταδίδεται καὶ στό Γέρο. Φιλεῖ τό παιδί κι ἓνα δάκρυ γυαλίζει στά μάτια του.

– Ἀγόρι μου, ἄκου τώρα: Θά γίνεις πουλί καὶ θά πᾶς ἓνα γράμμα στὸν Παπαφλέσσα. Νά στήσει καρτέρι στὶς ἀποπίσω πλαγιές μέ τὸν Ὑψηλάντη καὶ τό Νικήτα. Μέ τό πρῶτο γιουρούσι, αὐτοί θ' ἀνεβοῦν στά ψηλώματα τοῦ Ἄι - Σώστη. Πίσω ἀπ' αὐτά, νά προσμένουν οἱ ἄλλοι. Νά μὴ μᾶς ξεφύγει κανεὶς. Θά σοῦ δώσω τό σχέδιο σ' ἓνα χαρτί. Φύλαξέ το, μ' ἂν κινδυνεύει νά πέσει σέ τούρκικα χέρια, κατὰστρεψέ το. Μόνο πού θά ἔναι μεγάλη ζημιά, νά τό ξέρεις.

– Θά τό δώσω στά χέρια τοῦ Παπαφλέσσα, εἶπε τ' ἀγόρι.

– Πάρε τό γαῖδουράκι σου, φορτωμένο τυριά καὶ μυζήθρες. Ντύσου βοσκόπουλο. Ἄλλος δρόμος δέ βγαίνει στοὺς Μύλους. Θά πέσεις ἀνάμεσά τους. Θά τοὺς τραβήξει ἡ μυρωδιά τοῦ τυριοῦ καὶ δέ θά σέ ψάξουν.

– Κι ἂν δέν προφτάσω;

– Θά τοὺς κρατήσουμε, ὥσπου νά φτάσουν οἱ ἄλλοι στό διπλανό λόγκο. Κι ὕστερα νυχτώνει. Δέ θά ριχτοῦν στά στενά μέ τό σκοτάδι. Θά ξενουχτήσουν στὸν κάμπο καὶ θά μᾶς ἔρθουν χαράματα.

Δέν εἶχε καλὰ καλὰ νυχτώσει, ὅταν ἀκούστηκε ἡ φωνή τοῦ Ἀσημάκη.

– Τυρί! Καλὸ τυρί! Μυζήθρες! Γιαούρτι!

Οἱ στρατιῶτες τοῦ Δράμαλη τὸν τριγύρισαν καὶ μέ μιᾶς τό ξαλάφρωσαν τό καημένο τό γαῖδουράκι ἀπὸ τό βάρος.

– Μπορεῖ νά ἔναι κατὰσκοπος, εἶπε ἓνας ντελής. Νά τὸν γδύσετε καὶ νά ψάξετε ἓνα ἓνα τὰ ροῦχα του.

Τὸν ἔψαξαν ἀρκετὴ ὥρα. Ἄνοιξαν ἀκόμα καὶ τό στόμα του, τοῦ ξεχτένισαν τὰ μαλλιά, γιὰ νά ψάξουν κι ἐκεῖ.

Ν. Λύτρας: *Προπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας*

- Αφήστε τον, είναι βοσκόπουλο, τόν ξέρουμε από παλιά, είπε ο γραμματικός του πασά.

Ο ΄Ασημάκης, φτάνοντας στους Μύλους, ζήτησε άμέσως τόν Παπαφλέσσα καί του ΄πε την ιστορία.

- Κρίμα, είπε ο αγωνιστής, νά μήν ἔχεις τό σχέδιο.

- Είναι στή θήκη του, καπετάνιο, είπε γελώντας ο ΄Ασημάκης. Καί βάζοντας μέσα στ΄ αὐτί του γαιδάρου τό χέρι του, ἔβγαλε τό σχέδιο του Κολοκοτρώνη!

Τ΄ ἄλλο πρωί ο Νικήτας, ο Παπαφλέσσας κι ο ΄Υψηλάντης, ἀποτέλειωσαν, πίσω ἀπ΄ τόν ΄Αι - Σώση, τά ὑπολείμματα τῆς περήφανης στρατιάς, πού ἔχε ἔρθει νά πνίξει τήν ΄Επανάσταση, μέσ στό δεύτερο χρόνο της.

Πολύ λίγοι γλίτωσαν, λαβωμένοι, πεζοί, δίχως ἄρματα, δίχως πυροβόλα κι ἔφτασαν στήν Κόρινθο μέ τό σερασκέρη τους, πού ἀργότερα πέθανε ἀπό τή λύπη.

Ο Μοριάς ἀναγνώρισε τότε, σύσσωμος, ἀρχιστράτηγο τόν Κολοκοτρώνη.

Ἀρματωμένος σάν ἀστακός ἀπ΄ τά λάφυρα κείνης τῆς νίκης, πῆγε κι ο ΄Ασημάκης νά χαιρετήσῃ τόν καπετάνιο του.

Ο Γέρος πού εἶχε μάθει τό ἐξυπνο κόλπο, πού εἶχε μηχανευτεῖ, γιά νά σώσει τό μήνυμά του, τόν καμάρωσε κι ὕστερα ἄνοιξε τίς πλατιές του ἀγκάλες καί τόν ἔκλεισε μέσα.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα βλέπουμε στήν ἀρχή τοῦ διηγήματος καί τί φανερώνει;
2. Πῶς ο Κολοκοτρώνης καταφέρνει καί ἀλλάζει τό ἠθικό τῶν χωρικῶν;
3. Νά βρεῖτε λόγια πού δείχνουν τήν ἀγωνιστική δύναμη καί τήν αἰσιοδοξία τοῦ Κολοκοτρώνη.
4. Νά χαρακτηρίσετε τόν ΄Ασημάκη ἀπό τά λόγια καί τίς πράξεις του.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ (1905-1977). Γεννήθηκε στήν Κρήτη. Σπούδασε στήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία τοῦ Ἡρακλείου καί στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Γνωστή ποιήτρια μέ τίς συλλογές της *Ὠρες Ἀγάπης* (1934) καί *Τῆς νιότης καί τῆς λευτεριάς* (1946) ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ τήν παιδική λογοτεχνία. Ἀπό τά ἔργα της ἀναφέρουμε τό *Παραμῦθι τοῦ Ὀλύμπου*, τήν *Ἀταλάντη*, τό *Μέγα Ἀλέξανδρο*, τόν *Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο*, βιβλία μέ μυθολογικό ἢ ιστορικό περιεχόμενο.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν

Τά Ψαρά, τό μικρό νησί τοῦ Αἰγαίου μέ τή μεγάλη καί πολύπλευρη προσφορά στόν ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα, καταστράφηκαν ἀπό τοὺς Τούρκους τόν Ἰούνιο τοῦ 1824, ὕστερα ἀπὸ γενναία ἀντίσταση τῶν κατοίκων. Συγκινημένος ὁ ποιητὴς ἀφιερώνει στό ἥρωικό νησί τοὺς παρακάτω στίχους, σὰν ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
πού εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ἀντιλαμβάνεστε τὴ λέξη «μελετᾷ»;
2. Ὁ ποιητὴς δίνει τὴν εἰκόνα τῆς ἐρημιάς. Μέ ποιές ἐκφράσεις;
3. Μέσα στὴν ἐρημιά κυκλοφορεῖ «μονάχη» μιὰ ζωντανή μορφή. Τί θέλει νὰ δείξει μ' αὐτό ὁ ποιητὴς;
4. Ξέρετε κανένα ζωγραφικό πίνακα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τό ποίημα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Τό θυμωμένο καράβι

Τό ποίημα είναι εμπνευσμένο από τούς θαλασσινούς αγώνες τών Ἑλλήνων κατά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἔχει προηγηθεῖ ἡ καταστροφή τῆς Χίου (Ἀπρίλιος 1822) καί πρόκειται νά ἀκολουθήσει ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπό τόν Κων. Κανάρη.

Σάν τό σύννεφο τρέχει, σάν ἴσκιος διαβαίνει.
Τά πανιά του φουσκώνουν στό πρίμο ἀγεράκι.
Κάπου πάει νά χιμήξει, καθώς τό γεράκι!
Τ' εἶναι κεῖνο στή θάλασσα τήν ἀφρισμένη;

Νά 'ναι τάχα πλεούμενο, νά 'ναι καράβι;
Τρομαγμένα τά κύματα φεύγουν μπροστά του.
Μιά σηκώνεται ὀρθό, μιά βυθίζεται κάτω,
μιά πηδάει στόν ἀφρό κι ἀπ' τόν ἥλιο ἀνάβει.

«Πές μου ἀλήθεια, τῆς θάλασσας εἶσαι στοιχειό;
Ποιά ἐκδίκηση τρέχεις ἀπόψε νά πάρεις;
Στό τιμόνι ποιόν ἔχεις;» Καί μοῦ 'πε: «Ὁ Κανάρης
μέ πηγαίνει στή Χιό».

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί εἶναι θυμωμένο τό καράβι; Μέ ποιό τρόπο ὁ ποιητής δείχνει τό θυμό τοῦ καραβιοῦ;
2. Προαναγγέλλεται ἡ καταστροφή τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας στή Χιό καί μέ ποιό τρόπο;

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ (1867-1940). Γεννήθηκε στό Καρπενήσι. Ἦρθε στήν Ἀθήνα, γιά νά σπουδάσει ἱατρική, ἀλλά τόν τράβηξε ἡ δημοσιογραφία. Τό 1918 διορίστηκε Διευθυντής τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης καί στή θέση αὐτή παρέμεινε ὡς τό θάνατό του. Τό 1938 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Ἔγραψε ποιήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικά καί τεχνοκριτικές μελέτες. Ἔργα του: *Πεζοί ρυθμοί, Διηγήματα, Βυζαντινός Ὀρθρος* κ.ἄ. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ἡ συμβολή του στήν ἐκ-

παίδευση μέ τό περίφημο ἀναγνωστικό τῆς Γ' Δημοτικοῦ *Τά ψηλά βουνά*. Τό ἔργο τοῦ Παπαντωνίου διακρίνεται γιά τήν καθαρότητα τοῦ λόγου, τή φραστική δεξιότητά καί τήν παραστατικότητα τῶν εἰκόνων.

Γιάννης Βλαχογιάννης

Ἔτσι ἦτανε

Τό Μεσολόγγι κατά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση πολιορκήθηκε дуό φορές ἀπό τοὺς Τούρκους. Ἡ πρώτη πολιορκία (Νοέμβριος – 25 Δεκεμβρίου 1822) κατέληξε σέ καταστροφή τῶν Τούρκων. Γιά δεύτερη φορά πολιορκήθηκε ἀπό τοὺς πασάδες Κιουταχή καί Ἱμπραήμ στίς 15 Ἀπριλίου 1825. Οἱ Ἕλληνες κατόρθωσαν ν' ἀντιμετωπίσουν τίς ἰσχυρές ἐπιθέσεις τοῦ πολυάριθμου τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ καί νά κρατήσουν ἕνα χρόνο τήν πόλη, πού εἶχε μεγάλη σημασία γιά τήν ἐπανάσταση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Ὄταν ὅμως ὁ τουρκοαιγυπτιακός στόλος ἀπέκλεισε τό Μεσολόγγι καί ἀπό τή θάλασσα, ἔπενε στήν πόλη φοβερή πείνα, γιατί ἐκτός ἀπό τοὺς μαχητές ὑπῆρχαν μέσα σ' αὐτή καί πολλά γυναικόπαιδα. Οἱ Ἕλληνες ὀπλοαρχηγοί ἀποφάσισαν τότε νά κάμουν ἔξοδο. Ἡ περίφημη *Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου* ἔγινε τή νύχτα τῆς 10ης Ἀπριλίου 1826. Ἀπό τίς 9.000 (ἀπό τοὺς ὁποίους 3.000 ἦταν μάχιμοι) σώθηκαν μονάχα 1.800 ἄντρες καί 7 γυναῖκες. Τό Μεσολόγγι ἔπενε, ἀλλά ἡ ἥρωική του θυσία παραμένει ζωντανή στίς ψυχές τῶν Ἑλλήνων. Τό Σάββατο τοῦ Λαζάρου, ἐπέτειο τῆς πτώσης, γίνεται καί σήμερα μεγάλη γιορτή στήν πόλη καί ἀναπαράσταση τῆς Ἐξόδου.

– Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα εἶναι μέρα ἐπίσημη! Τί φυλάς τό στρῶμα καί βογκᾷς; Ὅλο βογκᾷς κι ὅλο μαλώνεις... σώνει πιά! Ἐβγα νά ἰδεῖς! Ἐλα ν' ἀλλάξεις καί νά πᾶς στήν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα – Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητούδι ζωηρό, καθώς μπήκε στό σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό 'ξερε ὁ παππούς πώς ἦταν ἡ τρανή Παραμονή, τῆς 'Εξοδος ἡ μέρα. 'Αχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναφανεῖ – μήτε ὁ θεός νά δώσει!

Τό 'ξερε ὁ παππούς, κι αὐτό ἀπό μέρες κι ἀπό νύχτες συλλογιότανε. 'Ο πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Καί τήν περίμενε τή μέρα αὐτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μιά φορά, πρώτη φορά – τοῦ κάκου!

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἐκεῖ, νά πάλι τό τρελόπαιδο μπροστά του. 'Αφῆσε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνει πειρασμός καί πάλι.

–'Ακόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχώνα θά μοῦ γίνεις αὐτοῦ πέρα; 'Απόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά!

– Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος εἶμαι, δέ μπορῶ νά σηκωθῶ. 'Εδῶ ἄσε με νά σήπομαι...

– Τί εἶπες; Δέν ἀκοῦς; Περνάει ἡ 'Εξοδο!

Αὐτός ὁ λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφή τρεμούλα τοῦ 'χουσε στά σωτικά* ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

– 'Εφτασα! Τ' ἄρματα μου!

'Ορθός τινάχτηκε, σάν παλικάρι. 'Ανάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγήκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ. Τό κανόνι καί τό τουφέκι γεμίζει ὅλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στήν ἀγορά. 'Ολοι ντυμένοι τά καλά τους. 'Ολοι τ' ἄρματα κρατοῦν – καί ρίχνουν!

'Ο λαός παίξει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αὐτό, στό χρόνο μιά φορά. Θέλει νά ξαναζωντανέψει τή μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιά νά δεῖ «πὺς ἦτανε» – κι ὁ γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἀγγόνι στῆς λιτανείας τήν οὐρά, κι ἀκολουθοῦν. Τέλος στοὺς Τάφους* ἔφτασαν. 'Εκεῖ χιλιάδες συναγμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν πού βγάνει λόγο, μά ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. 'Ο γέρος ἀκούει, καί δέν καταλαβαίνει. 'Ακούει, καί καρτερεῖ· σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ...

–'Ορέ, δέν ἦταν ἔτσι! κρᾶζει μέ δυνατή φωνή.

'Αφῆσε στή μέση τή γιορτή καί πῆρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι.

σωτικά: σωθικά.

Τάφοι: τό 'Ηρώο τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ὑπάρχουν οἱ τάφοι πολλῶν ἀγωνιστῶν.

Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' άγγόνι δέ μιλεῖ. "Άξαφνα σταματάει. Έκεῖ κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. Ένας τυφλός, χωριιάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς, παίζει τῇ λύρα του καί τραγουδεῖ. Λέει τό θλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγοῦ.

Όρθός ό γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τά μάτια του. Κλαίει ἥσυχα, καί δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγοῦδι.

— Νά, ὀρέ, ἔτσι ἦτανε!

Αὐτό εἶπε μοναχά. Καί γύρισε στό σπίτι του καί στόν καημό του.

Έρωτήσεις

1. Από τήν ἡλικία τοῦ παπποῦ νά προσδιορίσετε (περίπου) τήν ἐποχή, στήν ὁποία τοποθετεῖται τό διήγημα.
2. Γιατί τόν παπποῦ δέν τόν ἱκανοποιεῖ α) ἡ ἀναπαράσταση τῆς Έξόδου, β) ὁ πανηγυρικός τῆς ἡμέρας;
3. Γιατί ὅταν ἀκουσε «τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγοῦ» ὁ παππούς εἶπε «Νά, ἔτσι ἦτανε»; Τί εἶδος τραγουδιοῦ νομίζετε ὅτι ἔλεγε ὁ ζητιάνος μέ τῇ λύρα;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Καταγόταν ἀπό οἰκογένεια Σουλιωτῶν προσφύγων. Ὑπηρέτησε ὡς διευθυντής τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. Έγγραψε πολλές ἱστορικές μελέτες καί ἐξέδωσε τά *Ἀπομνημονεύματα* τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21 Μακρυγιάννη καί Κασομούλη. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ τῇ διηγηματογράφία. Έργα του: *Ἱστορίες τοῦ Γιάννη Έπαχτίτη*, *Ό πετεινός*, *Τό Σούλι*, *Μεγάλα Χρόνια* κ.ἄ. Τά θέματα τῶν διηγημάτων του ἀναφέρονται στούς ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν καί τοῦ 1821.

ΙΧ. Παλιότερες μορφές ζωής

Ι. Τσαρούχης: *Τό σπλί μέ τίς Καρνάτιδες*

Ἡ ἐκδρομή

Τό μυθιστόρημα Στοῦ Χατζηφράγκου – τὰ σαραντάχρονα μιᾶς χαμένης πολιτείας, δημοσιεύθηκε γιά πρώτη φορά σέ συνέχειες τό 1962 στό περιοδικό Ταχυδρόμος καί κυκλοφόρησε σέ βιβλίο τό 1963. Εἶναι ἀφιερωμένο στόν ἑλληνισμό τῆς Μικρασίας, εἰδικότερα τῆς Σμύρνης, καί θέλει νά δώσει εἰκό-
νες ἀπ' τήν εὐτυχομένη ζωή της τό 1901-1902 καί τήν τραγική καταστροφή της. Τά προαισθήματα γιά τή Μικρασιατική καταστροφή δυό φορές παρεμβάλλονται στό παρακάτω ἀπόσπασμα (βλ. σχόλια). Μέ τήν ἐκδρομή τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου ὁ συγγραφέας βρῖσκει τήν εὐκαιρία νά ξαναζωντανέψει εἰκόνες ἀπ' τήν καθημερινή ζωή τῆς Σμύρνης καί τό φυσικό της περίγυρο. Ὁ κύριος Κουρμέντιος εἶναι ὁ χαρακτηριστικός τύπος τοῦ δασκάλου τῆς ἐποχῆς: καθαρεύουσα γλώσσα, προσήλωση στούς ἀρχαίους, ὄνειρα γιά μιᾶ μεγαλύτερη Ἑλλάδα. Ἀνάμεσα στά παιδιά τοῦ σχολείου (ὅσα ἀναφέρονται ὀνομαστικά, εἶναι καί ἥρωες τοῦ μυθιστορήματος) βρίσκεται κι ὁ Κοσμάς Πολίτης, πού ἔζησε στή Σμύρνη ἀπό δυό χρονῶν κι ἔφυγε 3 - 4 μέρες μετά τήν εἴσοδο τῶν κεμαλικῶν στρατευμάτων (27 Αὐγ. 1922) στήν πόλη.

«Δόξα* τό βραδί, καλοσύνη τήν αὐγή».

Ἡ παροιμία βγήκε σωστή. Ξημέρωσε μιᾶ μέρα ἡλιόχαρη καί δροσερή. Καί τόσο τό καλύτερο, γιατί οἱ δυό τελευταῖες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ θά πηγαῖναν ἐκδρομή στό ρημαγμένο φράγκικο κάστρο τοῦ Ἀπάνω Μαχα-
πγαῖναν ἐκδρομή στό ρημαγμένο φράγκικο κάστρο τοῦ Ἀπάνω Μαχα-
λᾶ*. Ἔτσι, στίς ὀχτώ τό πρωί, τὰ παιδιά μαζευτήκανε στό σχολεῖο, μέ
τά καλαθάκια ἢ μέ τὰ πακετάκια τους. Θά τά συνοδεύανε δυό δάσκα-
λοι, ὁ κύριος Κουρμέντιος κι ὁ κύριος Δερβέρης.

Ξεκινήσανε, δυό δυό στή γραμμή, καμιά ἐβδομηνταριά παιδιά. Τό πρόγραμμα ἦτανε νά περάσουν πρώτα ἀπό τήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀι-Γιάννη τοῦ Ἀπάνω Μαχαλᾶ, κι ἔτσι, ἀφοῦ διασχίσανε τό κέντρο τῆς Ἀρμενιάς

*δόξα: οὐράνιο τόξο.

μαχαλᾶς: συνοικία, γειτονιά.

βγήκανε στῆς Χάβρας* τό σοκάκι, κι ἀπὸ τὰ παρασόκακα τῆς ὀβραι-
ακῆς ἀνηφορίσανε στὸ μικρὸ ἀπομονωμένο ρωμιομαχαλά, σφηνωμένο
ἀνάμεσα στὴν ὀβραιακὴ καὶ τὸν τουρκομαχαλά. Στά παράθυρα τοῦ δη-
μοτικοῦ σκολειοῦ τοῦ 'Αι-Γιάννη βγήκανε τὰ σκολιαρόπουλα καὶ κοιτά-
ζανε μὲ κάποια ζήλεια τὰ εὐτυχισμένα παιδιὰ πού πηγαῖναν ἐκδρομῇ.

'Αφοῦ προσκυνήσανε τὸν Ἅγιο, συνεχίσανε τὸν ἀνῆφορο μεσ' ἀπὸ
τὸν τουρκομαχαλά. Μιά γαλήνη ἀνατολίτικη βασίλευε σέ τοῦτα τὰ σο-
κάκια. Οἱ δυὸ δάσκαλοι ἀποφεύγανε, γιὰ τὸ ἀσύγχυστο, νά σηκώσουνε
τὰ μάτια τους στὰ καφάσια*, πού ἀπὸ κεῖ πίσω σίγουρα κρυφοβλέπανε
οἱ χανούμισσες. Ποῦ καὶ ποῦ ἓνας Τοῦρκος περαστικός ἦ στὴν πόρτα
κάποιου μικρομάγαζου, τοὺς ἔριχνε μίαν ἀδιάφορη ματιά. Μά ἓνας ἦ
δυὸ, φτύσανε ἀπὸ πίσω τους. Καθὼς περνοῦσανε μπρὸς ἀπὸ ἓνα τζαμί,
ἓνα σμάρι περιστέρια σηκώθηκε ἀπ' τὴν αὐλὴ καὶ φτεροκοποῦσε,
γκρίζο μὲ πρασινογάλαζες νεροφεγγιές*, ἀέρινο, γύρω στοὺς μολυβέ-
νιους τρούλους καὶ στὸν ἄσπρο μιναρέ. "Ένας χότζας, μὲ καφτάνι* καὶ
πράσινο σαρίκι*, πού ἔβγαине ἀπ' τὴν αὐλὴ τοῦ τζαμιοῦ, χαιρέτισε τοὺς
δάσκαλους μὲ τεμενέ, φέρνοντας τὸ χέρι του πρῶτα στὴν καρδιά,
ὕστερα στὰ χεῖλια καὶ στὸ κούτελο. Τὸν ἀντιχαιρέτισανε βγάζοντας τὸ
καπέλο τους.

Τέλος, ἀφήσανε πίσω τους τὸν τουρκομαχαλά, βγήκανε στ' ἀνοιχτὰ
καὶ πήρανε τὸ ἀνηφορικὸ μονοπάτι γιὰ τὸ κάστρο. Ἐρημιά καὶ χέρσα.
Σέ μιά μεριά τῆς πλαγιάς, κάτι σάν μεγάλο μισοστρόγγυλο βαθούλωμα.
Λίγο σπανὸ χορτάρι ἐδῶ μέσα, μ' ἐδῶ κι ἐκεῖ ἓνα μικρὸ μπουλούκι
ἀπελπισμένες παπαροῦνες, μισομαδημένες. Ὁ Κύριος Δερβέρης ἐξήγησε
στὰ παιδιὰ, πῶς ἐδῶ «κατὰ πᾶσαν πιθανότητα», βρισκότανε τὸ ἀρχαῖο
θέατρο, καὶ πῶς σ' αὐτὸ τὸ λόφο ἦταν χτισμένη ἡ ἀκρόπολη τῆς παλιᾶς
Ξακουσμένης πολιτείας. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νά καίει, κόντευε μεσημέρι.

Ξανασάνανε σάν φτάσανε στὰ χαλάσματα τοῦ κάστρου καὶ καθίσανε
στὸν ἴσκιο τους. Ὁ τόπος μόνο ἀπὸ τὸ κάστρο ἦτανε μόνιμα κατοικη-
μένος. Οἱ ἄνεμοι θὰ ἔχανε φέρει ἀπ' ἀλάργα κάποια γύρη ἀνοιξιὰτικη,
γιατί στίς χαραμάδες, ἀνάμεσα στίς πέτρες τῆς ξερολιθιάς, φύτρωναν

χάβρα: ἡ Συναγωγὴ τῶν Ἑβραίων.

καφάσι: λεπτὸ ξύλινο περίφραγμα πού βάζανε παλιότερα στὰ παράθυρα τῶν
μουσουλμανικῶν σπιτιῶν ἢ τοὺς γυναικωνίτες τῶν χριστιανικῶν ναῶν.
πρασινογάλαζες νεροφεγγιές: πρασινογάλαζες φωτεινὲς ἀποχρώσεις (νερά
= ἀποχρώσεις).

καφτάνι: πολυτελὲς μανδύας μὲ μακριὰ μανίκια πού φτάνει ὡς τὰ πόδια.
σαρίκι: ἄσπρο λεπτὸ ὕφασμα τυλιγμένο γύρω ἀπ' τὸ φέσι.

κάτι πουλουδάκια*, μπλάβα και μενεξελιά. Ναί, ήτανε κιόλα μεσημέρι: από τούς μιναρέδες του τουρκομαχαλα, ανέβαινε ὡσαμ' ἐδῶ, μακρόσυρτη, ἡ πρόσκληση τοῦ μουεζίνη γιὰ τὴ μεσημεριανή προσευχή. Τὴν ἴδια στιγμή ἀκουστήκανε οἱ δώδεκα χτύποι τῆς καμπάνας τοῦ ρολοιοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς*.

Ὁ κύριος Κουρμέντιος σηκώθηκε:

— Ὅρθιοι, καὶ σιγὴ ἐνός λεπτοῦ, διὰ νὰ τιμήσωμεν τὴν δόξαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Εἰς τὸ θέατρον τοῦτο ἀντήχουν αἱ τραγωδαὶ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἐδῶ ἔψαλλε τὰ ἀθάνατα ἔπη τοῦ Ὁμηροῦ.

Τὰ παιδιὰ δὲν εἶχανε ἀκόμα ἰδέα γιὰ ἀρχαῖο θέατρο. Τὸν κοιτάζανε καὶ ξεροκαταπίνανε διψασμένα.

Ἀφοῦ πέρασε τὸ ἓνα λεπτό, ὁ κύριος Κουρμέντιος ἔδειξε χάμω μὲ τὴν παλάμη τοῦ ἀνοιχτῆ:

— Πῶς λέγεται ὁ λόφος οὗτος;

— Πάγος! ἀποκριθῆκανε μὲ μιὰ φωνὴ ὅλα μαζί.

Αὐτὸ ἦταν εὐκολο νὰ τὸ θυμοῦνται. Πάγος τὸ βουναλάκι, πάγος καὶ τὸ μπούζι*.

— Ἀμανατζή! ρώτησε συνέχεια τὸ Σταυράκη, πῶς λέγεται τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο ὄρος πρὸς βορρᾶν; — κι ἔδειξε πάλι μὲ τὸ χέρι τοῦ.

— Μανισά Ντάγ.

— Ἡ ἐλληνικὴ ὀνομασία του!

— Μμ....

— Ἡ ἐλληνικὴ ὀνομασία του, Ἀμανατζή!

— ...

— Τὸ ἐδιδάχθητε εἰς τὸ μάθημα τῆς πατριδογραφίας. Τὸ ἐλληνικὸν τοῦ ὄνομα! Ἐσύ, Μαυρέα; ρώτησε τὸν Ἀρίστο.

— Σίτυλος, κύριε.

— Ἀμανατζή! Τὸ ἄλλο, τὸ ὑψηλότερον ὄρος ἀνατολικότερον;

— ...

— Λέγε, ἐσύ, Σεκέρογλου.

— Τὸ Μπόζ Ντάγ, κύριε;

— Ναί. Τὴν ἐλληνικὴν ὀνομασίαν του.

— ...

Ὁ Ἀρίστος σήκωσε τὸ δάχτυλό του.

πουλουδάκι: λουλουδάκι.

Ἁγία Φωτεινὴ: μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Σμύρνης.

Μελησιγενής: κατὰ τὴν παράδοση ὁ Ὅμηρος εἶχε πατέρα τὸν ποταμὸ Μέλητα.

μπούζι: πάγος. Στὴν ἀρχ. ἐλλ. πάγος = κορυφὴ βουνοῦ, βραχύωδης λόφος.

- Λέγε, Μαυρέα.
- Τι μῶλος, κύριε.
- Εὐγε!

“Ανοιξε τὰ μπράτσα του διάπλατα κι ἀγκάλιασε τό μισό ὀρίζοντα:

–“Ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἐλληνικά. “Ὅλα αὐτὰ (ἡ φωνή του τρεμουλιαστή ξαφνικά, τὰ μάτια του γυαλίσανε ἀπὸ δάκρυα πού πάσχιζε νὰ τὰ συγκρατήσῃ) ἦσαν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἐλληνικά...”

Γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ κρύψει τὴ συγκίνησή του, καὶ τέλειωσε μέσα σ’ ἓνα λυγμό – σάν νὰ μὴν ἦτανε δικός του ὁ λυγμός, μὰ σάν ν’ ἀκούγανε τὰ λόγια του καὶ νὰ θρηνούσανε ἀπὸ τώρα τὰ ὄνειρα κι οἱ ἐλπίδες*:

- ...εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Μιά ξεχαρβαλωμένη πέτρα κατρακύλησε ἀπὸ κάποιο μεντερίσι, κι ὁ ἀντίλαλός της πληθύνε ἀπὸ τοῖχο σέ τοῖχο, γέμισε τό κάστρο μιά βουή. Τὰ παιδιά τιναχτήκανε ξαφνιασμένα. Ὁ κύριος Δερβέρης πῆγε κοντά στοῦ συνάδελφό του καὶ κάτι τοῦ ψιθύρισε. Μὰ ἐκεῖνος, πάντα μέ τὴν πλάτη γυρισμένη καὶ μέ τὰ μπράτσα του ἀνοιχτά ξεφώνισε:

- Κοιτάξετε γύρω σας! Κοιτάξετε τί ὠραιότης!

Τὰ παιδιά κοιτάζανε τὴν πλάτη του σάν ὑπνωτισμένα. Νιώθανε κι αὐτὰ ἓνα κόμπο στοῦ λαιμό, κάτι σὰ σφίξιμο στοῦ στομάχι. Μές στή βαριά σιωπή, ἄλλη μιά πέτρα κατρακύλησε. Τὰ παιδιά πάλι ξαφνιαστήκανε, ὥστερα ξαναπέσανε στή χαύνωση ἐκείνης τῆς ὥρας. Μερικά, βρήκανε μιά διέξοδο σκαλίζοντας τὴ μύτη τους.

Ὁ κύριος Δερβέρης ἔσωσε τὴν κατάσταση:

- Παιδιά, καθίσετε νὰ φάτε... Καὶ νὰ μὴν ἀπομακρύνεστε πολύ! τούς φώναξε.

Τότε αὐτά, ἐπειδὴ, σάν νὰ ξαναζωντανέψανε ξαφνικά στὸν ἦχο τῆς φωνῆς του, ροβολήσανε τρέχοντας γιὰ νὰ ξεδιψάσουν σέ μιά κρήνη πού εἶχαν ἐπισημάνει ἀνεβαίνοντας, πιὸ δῶ ἀπὸ τὸν τουρκομαχαλά.

Τό φαῖ τους ἦταν τό κλασικό γιὰ ἐκδρομές: κρύοι κιοφτέδες, κα- νένα φροῦτο ἢ μιά φούχτα σταφίδες. Μερικά εἶχανε μονάχα ψωμοτύρι, μὰ τσιμπήσανε καὶ κανένα κιοφτέ. Ὁ κύριος Δερβέρης ἔβαλε τό μπρά-

Γύρισε...ἐλπίδες: ὁ συγγραφέας γράφει τό μυθιστόρημά του ὥστερα ἀπὸ 60 χρόνια (ἡ ἐκδρομὴ τῶν παιδιῶν ἐγίνε τό 1902). Μὲ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ (1922) τὰ ὄνειρα κι οἱ ἐλπίδες τοῦ κύριου Κουρμέντιου (κι ὅλων τῶν Ἑλλήνων) σβήσανε. Τό λυγμό του, πού προέρχεται ἀπὸ τὴ συγκίνησή του, τὸν παρουσιάζει σάν λυγμό αὐτῶν τῶν ἀπραγμα- τοποίητων ὁνείρων κι ἐλπίδων, πού «ἀπὸ τώρα», πρῶτοῦ δηλαδὴ γίνεῖ ἡ καταστροφὴ, θρηνοῦν γιατί θὰ διαψευστοῦν.

το του γύρω στους ὤμους τοῦ κύριου Κουρμέντιου, τὸν πῆρε λίγο πιο πέρα, καθίσανε χάμω κι αὐτοί κι ἀνοίξανε τὰ πακέτα τους. Τὰ παιδιά ἀποφεύγανε νά κοιτάξουν τὴν πλάτη τοῦ κύριου Κουρμέντιου. Λές καί τὴ βλέπανε, ἀσύνειδα, σάν ἓνα κακό οἰωνό.

Ὅμως, ἀλήθεια, τί ὠραιότης ἀπὸ δῶ πάνω – δηλαδή, τί ὁμορφιά. Ὁ οὐρανὸς ἀγκάλιαζε τὰ νιάτα. Μές στο μαγιάτικο καταμεσήμερο, ἓνα θάμπος ἀπὸ χρυσογάλανη ἀποθέωση ἄχνιζε τὸν ὀρίζοντα καί καταστάλαζε στὰ διάσελα*. Μά λίγο πιο κάτω ἀπὸ τὰ κορφοβούνια, ὁ ἥλιος ἔκανε τὴν ἀπογραφή τῆς πλάσης. Ὁ κάθε βράχος, τὸ κάθε φαράγγι, ὡς καί ἡ κάθε πέτρα, ξεχωρίζανε πάνω στὰ δυὸ βουνά, τὸν Τμῶλο καί τὸ Σίπυλο, τὰ λάξευε ὁ ἥλιος μέ τὰ χίλια καλέμια* τῆς ἀχτιδοβολιᾶς του – καί ὕστερα, στὸν κάμπο, καταπιανότανε ψιλοδουλειὰ τίς φυλλωσιές, ἓνα ἓνα φυλλαράκι, κοσκινίζοντας ἀπάνω τους χρυσοσκονη. Μοναχικοὶ κουλάδες*, περὶφανοὶ στὴ μοναξιά τους, ἀναβλύζανε μέσ' ἀπὸ τὸ πράσινο, πέρα, κατὰ τὸ Καζαμίρ καί τὸ Σεβδίκιοι, ἐκεῖ πού φλόκωνε* μακρόσυρτος, ὁ ἄσπρος καπνὸς τοῦ τρένου, καί πιο δῶθε, ἔτσι πού ν' ἀνοιγες ἀπεθαμὴ τὸ χέρι σου θά τ' ἄγγιζες, πνιγμένοι μέσ στ' ἀμπέλια, μέσ στὰ πρεβόλια, μέσ στὰ λιόδεντρα καί τοὺς μπαξέδες, πράσινο παραλήρημα ὁ ψηλοθώρητος Κουκλουτζάς, ὁ Μπουρνόβας μέ τὰ πλατάνια καί τὰ τρεχάμενα νερά, κι ἐκεῖ πού σκαρφαλώνουν κατὰ τσάμια* εἶναι τὸ Κοζαγάκι, καί πλάι του ὁ χιλιογαπημένος ὁ Μπουτζάς – ὅλ' αὐτὰ μιὰν ἄλλη ἀτόφια ρωμιοσύνη... Ὁ Ἑρμος φίδωνε ἀσπροασημῆς, ἀλάργα, ξεμπουκάριζε γλυκαίνοντας τὰ νερά τῆς θάλασσας κοντὰ στίς Φῶκες*, ἄλλη δική μας θαλασσινή πολιτεία μέ ταρσανά* καί καλοτάξιδα καράβια, κι ὁ Μέλης κύλαγε τὰ νερά του ἐδῶ κοντὰ, δῶθε ἀπὸ τὸν Παράδεισο, πέρναγε κάτω ἀπ' τὸ γιοφύρι, πλάι στὸν Ἀι-Κωσταντῖνο, δούλευε μερονύχτι τοὺς νερόμυλους μέσ στο ντερέ τῆς Ἁγίας Ἀννας, καί κάτω ἀπ' τὸν προφήτ' Ἠλία οἱ Καμάρες μέ τὰ δυὸ πατώματα δρασκελίζανε τὴ ρεματιά, κουβαλώντας τὸ νερό ἀπὸ τὴ μιὰ πλαγιά στὴν ἄλλη...

Δυὸ ἡ ὥρα τὸ ἀπομεσήμερο. Τὰ παιδιά εἶχανε ἀποφάει καί κουβεντιάσανε παρέες παρέες, γιατί ὅλα δὲν ἦταν ἀπὸ τὸν ἴδιο μαχαλά.

διάσελο: στενὸ πέρασμα ἀνάμεσα σέ δυὸ ράχες· αὐχένας.

καλέμι: ἐργαλεῖο τῶν γλυπτῶν· ἐδῶ καλέμια οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου (μεταφ.)

κουλάς: ἀγροτικὴ κατοικία.

φλόκωνε ὁ καπνός: φούσκωνε σάν πανί.

τσάμι: πεύκο.

Φώκες: Φώκαια.

ταρσανάς: ναύσταθμος, ναυπηγεῖο.

– Γιατί δέ θένε από τό σπίτι νά πηγαίνομε στήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀι-
Κωσταντίνου;

– Δέν ξέρω. Μπορεῖ γιατί περνᾶνε πολλές ντεβέδες* πάνω στό γιο-
φύρι. Νά, κοίτα, ξεχωρίζουνε ὁλοκάθαρα, μιά, δυό, τρεῖς... ἔντεκα δε-
μένες στήν ἀράδα, καί μπροστά ὁ ντεβετζής*, πάνω στό γαῖδουράκι
του. Σάν ἀγριέψουνε, δαγκάνουνε οἱ ντεβέδες.

Πάνω στό γιοφύρι περνούσανε κι ἄλλες καμήλες, φορτωμένες,
κουβαλώντας, τούτη τήν ἐποχή, γλυκόριζα καί ἀφιόνι ἀπό τά βάθια τῆς
Ἀνατολῆς. Μπροστά ὁ ντεβετζής, χειμῶνα καλοκαίρι μέσα στήν ἄσπρη
κετσεδένια κάπα* του. Τά κουδούνια τους δέν ἀκούγονταν ὥσαμ' ἐδῶ
πάνω.

– Βρέ σύ! κάνει ξαφνικά ὁ Σταυράκης τοῦ Ἀρίστου, γιατί σήκωσες
τό δάχτυλό σου, σά μέ ρώτησε ὁ δάσκαλος γιά κείνο τό βουνό; Δίκιο
εἶχε ὁ Μηνᾶς, κάνεις τόν ἔξυπνο. Θά σοῦ κάτσω καμιά μέρα δυό καρ-
παζιές νά τίς θυμᾶσαι.

– Ὅχι, βρέ Σταυράκη, δέ σήκωσα τό δάχτυλό μου, σά ρώτησε ὁ δά-
σκαλος ἐσένα. Ὑστερα, σά δέν τό ἔξερε ὁ Σεκέρογλου. Μέ ξέρεις γιά
φίλο σου;

– Ἄσε με ἡσυχο!

– Μά ὄχι, πές μου πῶς μέ ξέρεις γιά φίλο σου.

– Καλά, βρέ! Ἄσε με ἡσυχο.

– Νά! πετάχτηκε ὁ Πάνος τῆς κυρά Φιλιώς. Ξεκινάει τό βαποράκι τοῦ
Κοκάργιαλι.

Τά παιδιὰ γυρίσανε κατά τή θάλασσα. Ἦταν μπουνάτσα, ὄχι ἀσπρι-
δερή, μιά μπουνάτσα ζωντανή, ἀνοιχτογάλανη. Ἡ ἄπλα τῆς θάλασσας
λαμπύριζε στόν ἥλιο. Μονάχα πέρα, στό μπουγάζι*, στά ρηχόνερα
κοντά στό ξώκαστρο, ἀνατρίχιαζε πιό σκουρωπή, καί στό βάθος, ἓνα
λευκό συννεφάκι, ὁλομόναχο σ' ὀλάκερο τόν οὐρανό, ἔδειχνε πῶς ἀπό
κεῖ θά φρεσκάριζε ὁ καιρός. Μπορεῖ, ὅπως τύχαινε καμιά φορά, νά ση-
κωνότανε ὁ μπάτης βραδινός. Ὁ ἥλιος μάτιζε κι ἀρμολογοῦσε τή θά-
λασσα μέ τή στεριά*.

Ὁ Στάθης πετάχτηκε νά κυνηγήσει μέ μιά πέτρα ἓνα σαμαμίδι, μά

ντεβές: καμήλα.

ντεβετζής: ὁδηγός καμήλας, καμηλιέρης.

κετσεδένια κάπα: κάπα ὑφασμένη ἀπό μαλλιά ζῶων.

μπουγάζι: στενό μέρος θάλασσας ἀνάμεσα σέ δυό στεριές.

ὁ ἥλιος... στεριά: ὁ ἥλιος ἔνωνε τή θάλασσα μέ τή στεριά, ἔδινε δηλαδή τήν
ἐντύπωση πῶς ἦταν ἐνωμένες. Τά ρήματα ματίζω, ἀρμολογῶ εἶναι συ-
νώνυμα: συνδέω, ἐνώνω.

τό σερπετό πρόφτασε καί τρύπωσε μέσ στην ξερολιθιά.

– Βρέ Τσεσμελή, φαίνεται ό Τσεσμές από δώ;

– Ό Τσεσμές; Πώς νά φανεί από δώ, είναι από την άλλη μεριά, καρσί* στή Χίος.

– Από τόν Τσεσμέ θά 'ρθει, σά θά 'ρθει, ό έλληνικός στρατός, είπε ό Γιακουμής.

– Θά πάρομε πρώτα τή Χίος, κι από κεί ώσαμε τόν Τσεσμέ είναι μονάχα μιά ώρα μέ τό βαπόρι.

– Βρέ παιδιά, είπε ό Περικλής, τί μεγάλος πού 'ναι ό κόσμος! Θέλω νά γνωρίσω ούλες τίς πολιτείες καί ούλα τά μιλέτια*. Νά, τώρα πού μιλάμε, υπάρχουνε στόν κόσμο τόσα μέρη, πού δέν είμαστε.

– Η νονά μου ή πριγκιπέσα, είπε ό Κίμων μέ τήν ψιλή φωνή του, μου χάρισε ένα βιβλίο πού τό λένε «ό γύρος του κόσμου εις όγδοήκοντα ημέρας*».

Δέν του δώσανε προσοχή. Κοιτάζανε, κοιτάζανε άχόρταγα μπροστά τους. Ξεχώριζε κατακάθαρα τό τσιφλίκι του 'Αι-Γιωργιού, ζερβά, κάτω από τά Δυό 'Αδέρφια, τό βουναλάκι μέ τίς δίδυμες κορφές. Από κεί, ή στεριά στρογγύλευε κατά δώθε, κι έφτανε, γιαλό γιαλό στ' άμμουδερά του Κοκάργιαλι. Μπορείς νά πείς, πώς από δώ άρχίναγε ή πολιτεία κι έζωνε σάν πέταλο τόν κόρφο, μονοκόμματη, δίχως τίποτα άδεια-νό στή μέση, ώσαμε τό Νταραγάτσι, δεξιά. Κάπου έξι μίλια μάκρος, μπορεί καί περισσότερο, γιατί ξεγελιέται τό μάτι. Κοκάργιαλι, καί, κολητά, συνέχεια κατά δώ, Γκιόζ Τεπές, Καραντίνα, Σαλαχανές, Καρατάσι, Μπαχρί Μπαμπά, Κονάκι.

– Θά 'θελα νά καθόμουν από κεί μεριά, Γκιόζ Τεπέ, Καραντίνα, είπε ό 'Αρίστος. Σ' ένα από τά όξω σπίτια, πού 'ναι χτισμένα πάνω στή θάλασσα. Πέφτεις από τό σπίτι σου όλόισια καί κολυμπάς.

– Καλά, βρέ! Πάλι θά παινευτείς γιά τό κολύμπι σου;

– Δέν παινεύομαι. Λέω.

'Από τό Κονάκι άρχίναγε τό Κιέ*, μέ τό Κουμέρκι, τό λιμάνι, τό Πασαπόρτι, έπειτα οί μεγάλοι καφεénéδες, τά ξενοδοχεία, τά θέατρα, οί λέσχες, τά κονσολάτα καί τά πλουσιόσπιτα, ώσαμε τήν Πούντα*. Μά ή πολιτεία συνεχιζότανε, άκέρια, στό παρακατιανό Νταραγάτσι.

Τά θωρούσανε όλ' αυτά, θωρούσανε καί τά βαπόρια μέσα στό λιμά-

καρσί: απέναντι.

μιλέτι: έθνος.

«Ό γύρος... ημέρας»: έννοεί τό γνωστό βιβλίο του 'Ιουλίου Βέρν.

Κιέ: παραλία, προκυμαία.

Πούντα: όνομα του λιμανιού της Σμύρνης.

νι. Μετρήσανε όχτώ φουγάρα, χώρια τό βαπόρι πού στεκότανε άπ' όξω καί σφύριζε γιά νά πάρει πράτιγο*, προσταχτικά, σάν νά 'τανε δικαίωμά του. "Ένα ρεμοϋρκο* έμπαινε στό λιμάνι, σέρνοντας πίσω του τρεις μα- οϋνες. Καί τά θαλασσοπούλια, σκόρπια μέσα στή λάμψη τ' ούρανοϋ, ζυγιάζανε μέ όρθάνοιχτες φτεροϋγες καί βουτούσανε από ψηλά.

Καί στήν καρσινή μεριά τοϋ κόρφου, ή "Άγια Τριάδα, τό Μπαΐρακλη, τό Κορδελιό, προφτάσανε νά καθρεφτιστοϋν μιά τελευταία φορά, γιά σήμερα, στ' ασάλευτα γαλαζωπά νερά. Γιατί τό αναρίγισμα τής θάλασ- σας προχωροϋσε άπ' τό μπουγάζι, όλοένα κατά δώ, κι άνέβαινε κιόλα μιά φρεσκάδα, παλεύοντας τήν κάψα τοϋ βουνοϋ. Τά θωρούσανε όλ' αϋτά, δίχως νά τά χορταίνει ή ψυχή τους. Τά χάραζε βαθιά ό νοϋς μέσα στή θύμηση, σάν νά προαισθανότανε από τώρα, πώς σέ είκοσι χρόνια, μονάχα στ' όνειρό τους θά τά βλέπανε. "Όσα θά γλιτώνανε*.

–"Έ, παιδιά! Κουνθηείτε, παίξετε, τούς φώναξε ό κύριος Δερβέρης. Μά όχι κρυφτό μέσ στά χαλάσματα!

Παίξανε τής μάνας τό λουρί, κυνηγητό, σκλαβάκια, ώσπου τούς ξα- ναφώναξε ό δάσκαλος πώς είναι ώρα νά ετοιμαστοϋνε γιά τό γυρισμό.

Ό ήλιος σημάδευε τήν ώρα του πάνω άπ' τά δύο Άδέρφια, καί κα- τηφόριζε πρός τό μπουγάζι.

– Μιά στιγμή, κύριε, νά παραβγοϋμε πρῶτα στά έκατό μέτρα.

Μετρήσανε τήν απόσταση μέ δρασκελιές, καί παραταχτήκανε δέκα παιδιά. Ό δάσκαλος είπε: έν, δύο, τρία – καί κατέβασε τό χέρι του.

Ό Άρίστος έβαλε τόση φόρα, κι έγερνε τόσο πολύ μπροστά, πού ύστερ' από λίγες δρασκελιές έχασε τήν ίσορροπία του κι έπεσε χάμω μέ τά μοϋτρα. Ό Σταυράκης, πού παράτρεχε πλάι του, σταμάτησε καί τόν βοήθησε νά σηκωθεί.

– Χτύπησες πουθενά;

–Όχι.

Μά έτρεμε τό πηγούνι του, έτοιμος νά κλάψει από ντροπή γιά τό ρεζίλεμα.

πράτιγο: έλευθεροκοινωνία, επικοινωνία πλοίου μέ τήν πόλη, όπου προ- σορμίστηκε· *παίρνω πράτιγο:* επικοινωνώ έλεύθερα.

ρεμοϋρκο: ρυμουλκό.

τά χάραζε... γλιτώννανε: πάλι παρεμβάλλονται τά προαισθήματα γιά τήν καταστροφή, πού έγινε σέ είκοσι χρόνια.

Σημείωση: Ό Κουκλουτζάς, ό Μπουρνόβας, ό Μπουτζάκ, τό Κορδελιό κλπ. είναι προάστια ή χωριά τής Σμύρνης, από τά όποια πολλά είχαν έλληνικό πληθυσμό.

- Πονείς πουθενά; τόν ρώτησε ό δάσκαλος.
- Όχι, νά! - καί κούνησε ελεύθερα τά μπράτσα του καί τά κανιά του.
- Συναχθεΐτε! φώναξε τότε ό κύριος Δερβέρης, πού ήτανε καί δάσκαλος τής γυμναστικής.

Ερωτήσεις

1. Για νά περιγράψεις κάτι, χρειάζεται παρατηρητικότητα κι ευαισθησία. Μελετήστε τήν παράγραφο «Άφοϋ προσκυνήσανε... τό καπέλο τους» μέ προσοχή κι άπάντηστε στά έξής έρωτήματα: α) Έχει ό συγγραφέας παρατηρητικότητα κι ευαισθησία; Δικαιολογήστε τήν άπάντησή σας. β) Άν ζωγραφίζατε όλη τήν παράγραφο, ποιά θά 'ταν τά βασικά στοιχεία τής ζωγραφιάς σας;
2. Δικαιολογήστε μέ άποσπάσματα άπό τό κείμενο όσα γράφονται γιά τόν κύριο Κουρμέντιο στήν εισαγωγή.
3. Ποιός είναι ό κόσμος, μέσα στόν όποιο κινούνται τά ενδιαφέροντα τών παιδιών (δικαιολογήστε τήν άπάντησή σας μέ άποσπάσματα άπ' τό κείμενο).
4. Γιατί ό συγγραφέας χρησιμοποιεί πολλές τούρκικες λέξεις;

Βιογραφικά τοϋ συγγραφέα: στή σελ. 22.

Μαρία Ίορδανίδου

Λωξάντρα

Τό άπόσπασμα είναι άπό τή Λωξάντρα τής Μαρίας Ίορδανίδου, ένα μυθιστόρημα πού άπεικονίζει τή ζωή καί τά έθιμα τών Έλλήνων τής Πόλης στό τέλος τοϋ περασμένου αιώνα. Κεντρικό πρόσωπο είναι ή Λωξάντρα, πού παρουσιάζεται στό παρακάτω κείμενο σάν ύποψήφια νύφη.

Ο Δημητρός κόντευε νά πατήσει τά έβδομήντα καί όμως άκόμα δούλευε. Δούλευε στήν έφημερίδα *Κωνσταντινούπολις*, πού τήν έβγαζαν τότε ό Δημήτριος καί ό Άθανάσιος Νικολαΐδης.

Χιώτης ήταν ό Δημητρός. Στή σφαγή τής Χίου, όταν οί Τουρκοί

σφάξαν τούς γονεῖς του, καί κείνονα – μωρό παιδί – τόν βγάλανε στό σκλαβοπάζαρο, ἓνας ἀδελφός τοῦ πατέρα του ἀπό τή Σύρα – ὁ σιόρ Βασιλάκης ὁ λουκουμτζής – ἦρθε στή Χίο καί ἔδωσε ἓνα πουγκί γρόσια γιά νά τόν ἀγοράσει ἀπό τούς Τούρκους.

Ὁ Βασιλάκης, πού ἦταν ἀνύπαντρος, μεγάλωσε τό Δημητρό σάν παιδί του καί ὅταν τόν ἔκανε δεκαεφτά χρονῶν, τόν ἔστειλε στήν Πόλη, στό σπίτι τῆς θειᾶς Εἰρήνης, γιά νά σπουδάσει τό παιδί, μιά καί εἶχε τέτοια κλίση στά γράμματα.

Θαμπώθηκαν τά μάτια τοῦ Δημητροῦ, σάν ἔφτασε στήν Πόλη. Στήν ὥραία Ἐπτάλοφο. «Χαῖρε, Κωνσταντινούπολις, τῶν πόλεων ἡ βασιλῆς». Ξαπλωμένη πάνω σέ δύο ἡπείρους, ἀνοίγει ἡ Πόλη τά στήθια της στό βοριά τῆς Μαύρης Θάλασσας ἀπό τή μιά μεριά καί στή νοτιά τοῦ Μαρμαρᾶ* ἀπό τήν ἄλλη. Γιουρούσι* λές καί κάνουνε τά δύο ἀντίθετα ρεύματα γιά νά τήν κατακτήσουνε. Παλεύει ἡ Δύση μέ τήν Ἀνατολή καί τή διεκδικοῦνε καί ἀφρίζουνε καί κλωθογυρίζουνε μπροστά στήν πούντα* τοῦ Σαράι Μπουρνου*, στά πόδια τῆς Ἀγία - Σοφιάς μέσ στήν καρδιά τῆς Πόλης.

Πῶς νά μή γίνει ὁ Δημητρός ποιητής, πῶς νά μή γίνει ρομαντικός! Σπάραξε ἡ καρδιά του σάν εἶδε τούς μιναρέδες γύρω ἀπ' τήν Ἀγία - Σοφιά. Καί ὅμως ἐκεῖνη στέκεται μεγαλόπρεπη καί μέ ἡγεμονική σεμνότητα σκορπᾶ στό γύρο της τή γαλήνη. Μπροστά στό μεγαλεῖο της μυρμήγκι μοιάζει ὁ ἄνθρωπος, καί ὅμως καί τό μυρμήγκι μέσα στήν Ἀγία - Σοφιά φαίνεται καί παίρνει σημασία. Κάτω ἀπ' τό μεγάλο θόλο της σάν σταθεῖς, δέν ξέρεις ἂν ὁ θόλος πρόβαλε γιά νά σέ προστατέψει ἢ ἂν ὑψώνεται, γιά ν' ἀνοιχτεῖ καί νά πετάξεις ἀπάνω. Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια... Ἄλλον ἓνα Παρθενῶνα χτίσαν οἱ Βυζαντινοί καί τόν ἀφιέρωσαν καί αὐτοί στοῦ Θεοῦ τῇ Σοφιά.

Ἔτσι τήν εἶδε ὁ Δημητρός τήν Ἀγία - Σοφιά πού στέκεται μέσα στήν παλιά Πόλη πού τήν τριγυρίζουνε τά τεῖχη τά βυζαντινά. Ἐκεῖ δέν εἶχε πᾶνε κι ἔλα καί θόρυβο καί θέατρα καί ξένους, ὅπως στό Πέρα καί στό Γαλατά. Ἐκεῖ ἡ ζωὴ κυλοῦσε γιαβᾶς γιαβᾶς*. Στενά λιθόστρωτα σοκάκια, μικρά ξύλινα σπίτια μέ τεράστιες γεροδεμένες πόρτες πού μοιάζουν πόρτες φυλακῆς. Καφασωτά παράθυρα, ἔρημιά. Τσαρσί* μέ ρα-

Μαρμαράς: κωμόπολη Ν.Δ. τῆς Προκοννήσου τῆς Προποντίδας· ἐπίσης: ἡ Προποντίδα.

γιουρούσι: ἔφοδος (λέξ. τουρκ.).

πούντα: τό ἄκρο τοῦ ἄκρωτηρίου.

Μπουρνου: μύτη, ἄκρωτήρι· (λέξ. τουρκ.).

γιαβᾶς γιαβᾶς: σιγά σιγά.

τό τσαρσί: ἡ ἀγορά (λέξ. τουρκ.).

χατλήδες* ἀνατολίτες ἐμπόρους καθισμένους σταυροπόδι μπροστά στην πρματέια τους: φίλντισι, κεχλιμπάρι καί σιντέφι. Μεταξωτά ύφασματα καί λαχουρένια* σάλια ἀπό τίς Ἰνδίες, πολύτιμα ἀρώματα καί ὁ ἀέρας μυρίζει πατσουλί*.

Στοὺς περιβόλους τῶν τζαμιῶν λιάζονται Τοῦρκοι καθισμένοι ἀνακούρκουδα*. Βρύσες μεγάλες μέ τρεχάμενα νερά καί ἓνα γύρω περιστέρια.

Κανένas Εὐρωπαῖος δέν κάθονταν ἐκεῖ, – Τουρκία. Καί κανένas Τοῦρκος δέν κάθονταν στό Σταυροδρόμι, – Ρωμιοσύνη.

Ἡ Κωνσταντινούπολη ἐκείνη τήν ἐποχή ἦταν ἓνα χαρμάνι ἀπό διάφορες πολιτείες, προάστια καί χωριά, σκορπισμένα πάνω στά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί τῆς Εὐρώπης. Καί ἡ κάθε πολιτεία, τό κάθε προάστιο, τό κάθε χωριό εἶχε τόν τοπικό του χαρακτήρα, τά ἦθη καί τά ἔθιμα τοῦ πληθυσμοῦ πού πλειονοψηφοῦσε.

Τήν εὐρωπαϊκή ὄχθη τοῦ Βοσπόρου τήν κατοικοῦσαν περισσότερο Ἕλληνες καί γενικά Εὐρωπαῖοι, – τό Μέγα Ρέμα, τό Μπουγιούκ - Ντερέ, τά Θεραπεῖα, ὅλα ἐκεῖνα τά προάστια θυμίζανε Εὐρώπη. Ἡ ἀσιατική ὄχθη ἦταν Ἀνατολή. Ἐκεῖ ἔβγαινε τό νταούλι γιά νά θυμίσει στοὺς πιστοὺς πῶς ἦταν ραμαζάνι*. Ἐκεῖ ὁ μουεζίνης* τρεῖς φορές τῇ μέρα διαλαλοῦσε ταχτικά πῶς ἕνας εἶναι ὁ Ἀλλάχ, καί ὁ Μωάμεθ ὁ Προφήτης τοῦ Ἀλλάχ. Καί στήν ἀπέναντι ὄχθη σάν ἔφτανε αὐτός ὁ ἀντίλαλος, ἔφτανε σάν παραμυθένια φωνή ἀπό ἓναν ἄλλον κόσμο.

Τό Φανάρι*, πού ἦταν μέσα στόν Κεράτιο Κόλπο, ἐξακολουθοῦσε νά εἶναι ἀκόμη τό κέντρο τῆς ἑλληνικῆς διανόησης, ὅμως εἶχε χάσει τήν πρωτινὴ του αἴγλη.

Στῆς θείας Εἰρήνης τό σπίτι, πού ἦταν στό Φανάρι, εἶχε πρωτοδεῖ ὁ Δημητρός τῇ Θεανῶ, ἐκείνη τῇ χλωμῇ καί φιλάσθενη κοπελίτσα, πού ἔγινε ἀργότερα γυναίκα του, πού τοῦ ἔδωσε τέσσερα παιδιά καί πέθανε ἓνα ἀνοιξιάτικο πρωί, ἀφήνοντάς τον ἀπαρηγόρητο. Στῇ Θεανῶ ὁ

ραχατλής: ἐπ. (ἀπό τό ραχάτι: ἀνάπαυση, ἀργία, χουζούρι) αὐτός πού ἀγαπάει τήν ἀργία, τεμπέλης.

λαχουρένιος: ἀπό λαχούρι, εἶδος λεπτοῦ μάλλινου γυναικείου ὑφάσματος· ἡ ὀνομασία προέρχεται ἀπό τήν πόλη Λαχώρη τῆς Ἰνδίας.

πατσουλί: αἰθέριο ἔλαιο ἀπό φύλλα ἀρωματικοῦ φυτοῦ· ἀρωμα.

ἀνακούρκουδα: ἐπίρρ. ὀκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

ραμαζάνι: μουσουλμανικὴ γιορτὴ κατὰ τήν ὁποία οἱ πιστοὶ νηστεύουν.

μουεζίνης: μουσουλμάνος θρησκευτικὸς λειτουργός, πού καλεῖ ἀπὸ τό μιναρέ τοὺς πιστοὺς γιά προσευχή.

Φανάρι: συνοικία τῆς Πόλης, ὅπου βρίσκεται τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

Δημητρός είχε ύποσχεθει αιώνια αγάπη, όμως για χατίρι τών ὀρφανῶν ἔπρεπε νά ξαναπαντρευτεῖ καί νά πάρει γυναίκα καλή καί ἄξια πού νά τοῦ τά μεγαλώσει. Δέν παντρευόταν γιά τόν ἑαυτό του, παντρευόταν γιά χατίρι τών παιδιῶν, γι' αὐτό μπορούσε δίχως ντροπή νά φωνάξει προξενήτρα καί νά πεί ἐλεύθερα τή γνώμη του...

Ἡ γυναίκα βρέθηκε, καί ἡ γυναίκα αὐτή ἦταν ἡ Λωξάντρα.

Σάν εἶδε ἡ Δημητρός μπροστά του τή Λωξάντρα, φαρδύπλατη μακρόσκελη λεβέντισσα, γεροδεμένη δωρική κολόνα, νά μπαίνει στήν κάμαρα κρατώντας τό δίσκο μέ τό γλυκό στά χέρια της, ἄνοιξε ἡ καρδιά του. Χάρηκε τά μαῦρα της μαλλιά, τό καλοφτιαγμένο κρανίο καί τό γερό σαγόνι.

Ἡ Λωξάντρα ἦτανε τότες τριάντα χρονῶν. Εἶχε γηροκομήσει τό μπαμπά της, εἶχε ξετινάξει τά ἀδερφάκια της, ἦτανε πιά ἐλεύθερη νά παντρευτεῖ. Πῆρε λοιπόν τό δίσκο καί μπήκε στό σαλόνι, γιά νά τή δεῖ ὁ γαμπρός καί νά τόν δεῖ καί κείνη. Καί ἦταν τόσο συγκινητικό τό θέαμα ἐτούτης τῆς νταρνάνας μέ τό παιδικό τό πρόσωπο καί τό γυναικεῖο τό κορμί, σάν στάθηκε μπροστά στό Δημητρό χωρίς ψευτοντροπές, χωρίς καμιά προσποίηση, πού ὁ Δημητρός τaráχτηκε.

Γιά φαντάσου! Ὁμορφη δέν ἦταν, γιατί ἡ ὁμορφη κοπέλα ἔπρεπε νά ἔχει μέση δαχτυλίδι, πρόσωπο χλωμό καί ὤμους στρογγυλούς, ὅπως ἦταν ἡ Θεανώ. Καί ὅμως, γιατί τaráχτηκε ἔτσι ὁ Δημητρός; Γιατί εἶπε τό «ναί» ἀμέσως, χωρίς νά βεβαιωθεί κán ἂν ἦτανε κατάλληλη νά μεγαλώσει τά παιδιά του, ἀφοῦ γιά χατίρι τών παιδιῶν παντρεύουνταν; Κύριε ἐλέησον!

Μ' αὐτή τήν ἀπορία ἔπεσε ὁ Δημητρός ἐκεῖνο τό βράδυ νά κοιμηθεῖ καί ὅλη τή νύχτα ἔβλεπε στόν ὕπνο του τή Λωξάντρα. Τήν ἔβλεπε μέ πέπλο στό κεφάλι της καί στέμμα μέ ἑφτά ἀκτίνες, ὅπως εἶναι ἡ γυναικεῖα μορφή στά κωνσταντινάτα*. Καί στό ἀριστερό της χέρι, λέει, κρατοῦσε τό κέρας τῆς Ἀμαλθείας*, ἀπ' ὅπου χύνουνταν καί πλημμύριζαν τόν κόσμο καρποῖ ξεροί καί φρέσκοι, πιατέλες μέ μπούτια χοιρινά, ἀρμαθιές ἀπό τσίρους καί παστουρμάδες, στακοί, καλκάνια καί μύδια τσακιστά... ἄμάν! Τί ὄνειρο ἦταν αὐτό;

Μπερεκέτι*. Μεγάλο μπερεκέτι!

κωνσταντινάτο: χρυσό νόμισμα (κυρίως βυζαντινό).

Ἀμάλθεια: αἶγα πού ἀνέθρεψε τό Δία· τό κέρας τῆς Ἀμαλθείας: γιά τούς ἀρχαίους σύμβολο ἀφθονίας καί γονιμότητας. Κάποτε ἡ Ἀ. παρουσιάζεται σάν νύμφη.

μπερεκέτι: ἀφθονία ἀγαθῶν, πλοῦτος (λέξ. τουρκ.)

Ερωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μέ ποιές λέξεις καί φράσεις περιγράφεται ἡ ζωὴ τῶν Τούρκων στὴν Πόλη καὶ νά χαρακτηρίσετε τὸ ρυθμὸ της.
2. Σέ συσχετισμὸ μέ τὴν προηγούμενη ἐρώτηση ἐξηγήστε γιὰ ποιούς λόγους οἱ Τούρκοι ζοῦσαν στὴν παλιὰ πόλη;
3. Πῶς γινόταν ἡ γνωριμία τῆς νύφης μέ τὸν ὑποψήφιο γαμπρό στό προξενιό;
4. Ἀπὸ τὸ ὄνειρο τοῦ Δημητροῦ πῶς φαντάζεστε τὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων στὴν Πόλη;

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας. Ἐξῆσε κατὰ καιροὺς στὸν Πειραιά, στὴν Πόλη, στὴ Ρωσία, στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὴν Ἀθήνα. Δέν ἔκαμε σπουδές. Ἐκτός ἀπὸ τὴ *Λωξάντρα* (1963) ἔγραψε καὶ τὸ μυθιστόρημα *Διακοπές στὸν Καύκασο* (1965).

Φώτης Κόντογλου

Τά μπουγάζια τ' Ἀιβαλιῶ

Εἶναι ἀφήγημα τοῦ Κόντογλου πού περιέχεται στό βιβλίο του *Τὸ Ἀιβαλί, ἡ πατρίδα μου* (1962). Ὁ συγγραφέας, ἐξαιρετὸς ἀγιογράφος καὶ πεζογράφος, στό βιβλίο του ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν παράδοση ἐκφράζει καὶ τὴ νοσταλγία του γιὰ τὴ μακρινή, χαμένη πατρίδα.

Τούτῃ ἡ ἱστορία εἶναι ἀληθινὴ, κι ἄς φαίνεται σάν ταίριασμα τῆς φαντασίας.

Στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη βρίσκεται ἓνα μπουγάζι* κλεισμένο ὅλο-τρόγυρα, σάν νά 'ναι ἓνας κόσμος χωρισμένος ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο. Ἀπ'

μπουγάζι: στενὸ μέρος θάλασσας, ἀνάμεσα σέ δυὸ στεριές.

ὄξω, ἀπό τό πέλαγο, δέ φαίνεται τίποτα, παρά κάτι χαμηλά βουνά. Κατά τό βασίλειμα τό ζώνει ἡ ἀνοιχτή θάλασσα, μ' ἓνα πληθος ρημονήσια, ἐξόν ἓνα, τό μεγαλύτερο, τό λεγόμενο Μοσκονήσι, πῶχει ἓνα χωριό. Ἀνάμεσα σέ τοῦτο τό νησί καί στή μεγάλη στεριά, πού βγαίνει εἶδος στεριόνησο κι ἀγκαλιάζει τό μπουγάζι, βρίσκεται τό στόμα τοῦ μπουγαζιοῦ, τό λεγόμενο Ταλιάνι, πού θά πεῖ βιβάρι* στά τούρκικα.

Ὅποιος μπεῖ στήν ἀπό μέσα θάλασσα, ἀπορεῖ καί ἐξίσταται πού βρισκότανε μαθές καί δέ φαινότανε αὐτός ὁ κόσμος, λές κι ἄνοιξε μιά μαγική πόρτα καί μπήκε μέσα. Ἐκεῖ πέρα βρίσκει μιά πλάση τῆς φαντασίας, γεμάτη εἰρήνη κι ἀγαλλίαση. Ὅλα εἶναι μικρά καί καθαρογραμμένα, σάν νά 'ναι ζωγραφισμένα μέ τό πινέλο, τά ἡμερα τά βουνά, τά παράδοξα τά βράχια, οἱ κάβοι, οἱ ἄμμουδιές, οἱ ἀγκάλες πού καλάρει* ἀπό μέσα τους ἓνας μοσκοβολημένος ἀγέρας, ἓνα δυό νησάκια σάν πλεύμενα, τά παράξενα καϊκία μέ σκέδιο ἀρχαῖο, π' ἄρμενίζουμε στίς πιό κρυφές γωνιές τοῦ μπουγαζιοῦ, μ' ἓναν σύντομο λόγο ὅλα εἶναι σάν ψεύτικα παιγνίδια τῆς φαντασίας. Γιατί εἶναι τόσο ὁμορφα καί τέτοιαν εὐφροσύνη αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ὁπού μπαίνει σέ τοῦτο τό μέρος, ὥστε ἂν πεῖ πῶς ὁ Παράδεισος δέ θά 'ναι ὁμορφότερος, δέ λέγει κανένα ψέμα. Naί μέν, εἶναι κείνα τά μαγικά νησιά στόν ὠκεανό, πού λένε πῶς ζοῦνε οἱ ἄγριοι ἄνθρωποι, ἀλλά δέν μποροῦνε νά παραβγοῦνε μέ τοῦτα τά μέρη, γιατί ἐξόν ἀπό τήν ξωτική ὄψη τῆς φύσης, πού τά παρομοιάζει μέ κείνα τά νησιά, τοῦτα τά 'βαλεν ὁ Θεός μέσα στό ἑλληνικό πέλαγο, ὁπού 'ναι ἡ καρδιά τοῦ κόσμου, σιμά στήν Ἀσία, κατά τό μέρος πού βγαίνει ὁ ἥλιος, Ἀνατολή Ἀνατολῶν.

Περπατᾶς σέ ἔρημες ἀκρογιαλιές, μά δέν σοῦ φαίνονται ἔρημες, γιατί οἱ πιό ἀρχαῖοι ἄνθρωποι ἐδῶ ζήσανε, ἀπό τότες πού θεμελιώθηκαν ὁ κόσμος. Βλέπεις στόν ἄμμο ἀποκαῖδια ἀπό φωτιά ἀνάμεσα σέ δυό κοτρώνες τῆς θάλασσας καί κόκκινα τσόφλια ἀπό καβούρια ψημένα, καί λές μέ τό νοῦ σου πῶς σέ κείνο τό μέρος θά δειπνήσε ὁ Ὀδυσσεύς μέ τά συντρόφια του.

Πίσω ἀπό 'να μικρό καί ἔρημο ἀκρωτήρι, εἶναι τραβηγμένο στ' ἀπάνεμο ἓνα τρεχαντήρι φρεσκοβαμμένο, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ κάβου ἀφρίζουνε τά δροσερά κύματα, πού τά σαλαγᾶ σάν πρόβατα ὁ γερο - βοριάς· τό τρεχαντήρι εἶναι, θαρρεῖς, ἡ Ἀργώ, καί τό τραβήξανε ὄξω ὁ σγουρομάλλης Ἰάσωνας κι οἱ συντρόφοι του. Δέν ἄλλαξεν ὁλό-

βιβάρι: ἰχθυοτροφεῖο.

καλάρω: ρίχνω τά δίχτυα στή θάλασσα· ἐδῶ φυσάω, φυσκάνω.

τελα από τότες, μήτε ἡ γυριστή μύτη του, μήτε τὰ κουπιά, μήτε τὰ διχάλια πού βάζουνε τὴν ἀντένα* καὶ τὸ κατάρτι, μήτε τὸ σωτρόπι*, μήτε ἡ καρίνα, μήτε τὰ μάτια κι οἱ γοργόνες πού 'ναι ζωγραφισμένες στὰ μάγουλά του. Ὀλάκερη ἡ σκάφη του μοσκομυρίζει ἀπὸ τὴν ὀρεχτική καὶ δροσερή ἄρμη πού μύριζε κι ἡ Ἀργώ.

Μά κι οἱ ἀνθρώποι, πού 'ναι καθισμένοι παραπέρα, κάτω ἀπὸ 'ναν πρίνο τῆς θάλασσας, σταυροπόδι ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον, κι οἱ κουβέντες τους κι οἱ χειρονομίες τους καὶ τὸ σκέδιο πῶς χουνε στὸ πρόσωπό τους, εἶναι τὰ ἴδια κι ἀπαράλλαχτα μέ τούς ἀρχαίους, ὅπως τὰ βλέπουμε σκαλισμένα στὰ μάρμαρα γιὰ ζωγραφισμένα στὰ κανάτια. Ἀπ' αὐτοunuός τούς ἀπελέκητους ἀνθρώπους, ἐξὸν ἀπὸ τὰ συνηθισμένα λόγια, πού 'ναι καὶ κεῖνα πιὸ καθαρά ἐλληνικά ἀπ' ὅ,τι μιλάμε ἐμεῖς οἱ γραμματισμένοι, ἀκοῦς καὶ κάτι ἄλλα λόγια ἀρχαῖα, πού σωθῆκανε μονάχα στὸ στόμα τους.

Στὰ βουνὰ ἀπάνου εἶναι χτισμένα ρημοκλήσια σὰ βίγλες* τοῦ Προφήτ' Ἡλίας εἶναι τὰ πιὸ ψηλότερα. Λένε πῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες χτίζανε καὶ κεῖνοι ἐκκλησιές ἀπάν' ἀπάνου στὰ βουνὰ στ' ὄνομα τ' Ἀπόλλωνα, ὁπού τὸν λατρεύανε γιὰ θεὸ πού δίνει τὸ φῶς, σάν τὸν ἥλιο, νὰ ποῦμε: καὶ πῶς, σὰ γινήκανε χριστιανοὶ οἱ Ἕλληνες, βάλανε στὸν τόπο του τὸν Προφήτ' Ἡλίας, γιατί καὶ κεῖνος ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καθισμένος ἀπάνου σ' ἓνα ἀμάξι ἀπὸ φωτιά. Ἐχουνε νὰ ποῦνε πῶς Ἡλῖος καὶ Ἡλίας εἶναι τὸ ἴδιο, καὶ χτίζουμε τὰ ξωκλήσια στὶς κορφές, γιατί ἀπάνου τους πρωτοχτυπᾷ ὁ ἥλιος πού βγαίνει τὸ πρωί.

Ἄκουσα καὶ μὴν ἄλλη ἱστορία γιὰ τὸν Προφήτ' Ἡλίας στὰ μέρη τοῦ Μοριά:

Μιά φορά ταξίδεψε μ' ἓνα καράβι καὶ τούς ἔπιασε τρικυμία μεγάλη καὶ πέσανε ὄξω καὶ πνιγῆκανε ὅλοι, ἐξὸν ἀπὸ τὸν Προφήτ' Ἡλίας, πού γλίτωσε καὶ βγῆκε στὴ στεριά: ἀλλὰ τέτοια τρομάρα ἐπῆρε ἀπὸ τὴ θάλασσα, σὰ στεριανός πού ἦτανε, πού τράβηξε μακριὰ δίχως νὰ κοιτάξει πίσω του, μ' ἓνα κουπί στὸν ὦμο. Περπάτηξε κατὰ μέσα, ὅσο πού δέ φαινότανε πιά ἡ θάλασσα, κι ἔφταξε σ' ἓνα μέρος πού 'χανε μαντρί καὶ τσομπάνηδες, καὶ τούς ρώτηξε «τ' εἶναι τοῦτο;» δείχνοντάς τους τὸ κουπί, καὶ κεῖνοι τ' ἀποκριθῆκανε πῶς εἶναι κουπί. Ἀκούγοντας ἔτσι, δέ στάθηκε: μόνο πήρε πάλε δρόμο καὶ περπάτηξε ὅλη τὴ μέρα, ὥσπου ἔφταξε σ' ἓνα χωριό, καὶ ρωτᾷ πάλε «τ' εἶναι τοῦτο;» καὶ τ' ἀπαντήσανε

ἀντένα: ἡ κεραία τοῦ πλοίου ἢ τοῦ ἀσυρμάτου.

σωτρόπι: τμήμα ξύλου γερὸ πού περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν καρίνα.

βίγλα: σκοπιά.

«κουπί». Εὐθύς κίνησε κι ἀπὸ κεῖ καὶ περπάτηξε κάμποσο, ὥσπου ἔφταξε πρὸς τὸ βράδυσ' ἓνα ἄλλο μέρος μέ βουνίσσιους ἀνθρώπους καὶ τοὺς ρώτηξε πάλε «τ' εἶναι τοῦτο πού βαστώ;» καὶ κείνοι τ' ἀποκριθήκανε «ξύλο!» – γιατί δέ γνωρίζανε ἀπὸ θάλασσα καὶ δέν εἶχανε ξαναδεῖ κουπί ποτέ τους. Τότες πιά καταλάγιασε ὁ Προφήτ' Ἡλίας καὶ κάθισε σέ κεῖνο τὸ μέρος, κι ἔχτισε τὸ σπίτι του ἀπάνου στὰ βουνά. Γιά τοῦτο λένε πὼς τὰ ρημοκλήσια του εἶναι ὅλα ἀπάνου στὶς κορφές, μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Αὐτὴ τὴν ἱστορία τὴν ἄκουσα ἀπὸ στεριανούς, κι ὄχι ἀπὸ θαλασσινοὺς. Σέ τοῦτα τὰ μέρη πού ξιστοροῦμε τώρα, τὰ ρημοκλήσια τ' Ἄι - Λιὰ βρίσκονται πολλές φορές καὶ κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀλλὰ πάντα εἶναι χτισμένα ἀπάνου στὰ κορφοβούνια.

Ἐξὸν ἀπὸ τὰ ξωκλήσια, φαίνεται ποῦ καὶ ποῦ καὶ κανέναν παλιόπυργος ρημαγμένος, γιὰ κανένα κάστρο ἔρημο, ἀπάνου σ' ἀπόγκρεμνα βουνά κι ἀπάνου στὰ ρημονήσια.

Γιά ὅλα τοῦτα, καὶ γιὰ πολλά ἄλλα, ἡ ὁμορφιά κι ἡ κατάνυξη κι ἡ χαρὰ ἡ ἀνεκλάλητ* πού φέρνει στὸν ἄνθρωπο τοῦτο τὸ μέρος, κρίνω πὼς εἶναι ἐξαίσια κι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλο. Καὶ δίκια ἓνας καλόγερος Ἀγιονορίτης, πού πέρασε λίγον καιρό σ' ἓνα μοναστήρι ἀπὸ κείνα πού βρίσκονται μέσα στὸ μπουγάζι, ἔγραψε στὴν τάβλα ἐνὸς Ψαλτηριοῦ:

«Τί ζωή! Τί εὐτυχία!
Παράδεισος τῇ ἀληθείᾳ!»

Ἑρωτήσεις

1. Τό γεγονός ὅτι ὁ Κόντογλου εἶναι ἀγιογράφος ἐπηρεάζει τὸν τρόπο μέ τὸν ὁποῖο βλέπει τὴ φύση; (Παρατηρήστε τὴ δεύτερη παράγραφο).
2. Ποιό αἶσθημα γιὰ τὴν Ἀνατολὴ ἐκφράζει ὁ συγγραφέας;
3. Γιά τὴν παράδοση τὴ σχετικὴ μέ τὸν Προφήτῃ Ἡλίᾳ διαβάστε στὸ βιβλίο σας καὶ τὴ μελέτη τοῦ Ι. Κακριδῆ, ὁ Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στὴ σελ. 42.

ἀνεκλάλητῃ: ἀνέκφραστη, ἀνείπωτη.

[Τό κατευόδιο]

Στό χρονικό της Γαλαξειδι – ή μοίρα μιάς ναυτικής πολιτείας ή Εὐα Βλάμη γράφει: «Σά θά πατήσεις σήμερα τήν πολιτεία τοῦ Γαλαξειδιοῦ, ἀπό τό πρῶτο βῆμα σου νιώθεις τόν ξεπεσμό της. Κι ἂν τύχει νά 'σαι γέννημα καί θρέμμα του, πού ξενιτεύτηκες χρόνια τώρα καιρό, θά θυμηθεῖς τό μεγαλεῖο πού ἄλλοτες στεφάνωνε τό ρημαγμένο τοῦτον τόπο, καί θ' ἀφήσεις τό δάκρυ σου νά σταλάξει κρυφά, μήν τύχει καί σέ δοῦν οἱ συντοπίτες σου, κάτι ψηλόκορμοι γερόντοι καμπουριασμένοι ἀπό τό θαλασσοδαρμό τόσων χρόνων». Μιά εἰκόνα ἀπό τήν ἐποχή πού τό Γαλαξίδι βρισκόταν στήν ἀκμή του καί τά πολλά καράβια του ταξιδεύανε στίς μακρινές θάλασσες μᾶς δίνει μέ τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

Αν κάποιο θαμποχάραμα ἀνοιξιάτικο βρεθεῖς στόν κόρφο τοῦ Γαλαξειδιοῦ, θά δεῖς τά ὅσα σοῦ ἱστορῶ ξαναζωντανεμένα. Γιατί, καθώς τά παλιά τ' ἀρχοντικά θά λούζουν τή σκιά τους στά γαλανά νερά, κι ἐσύ, σκυμμένος ἀπ' τήν κουπαστή, θά καθρεφτίζεσαι, προσμένοντας τό βαπόρι νά ρίξει ἄγκουρα, θά δεῖς δειλά δειλά μιά γρίλια κάτου στό βυθό ν' ἀνοίγει, καί μιά μορφή γιομάτη ἀρχοντιά νά ξεπροβάλει. Τότες τό βαπόρι σου θά γίνει λόβερο*, τ' ἀγέρι τῆς φαντασίας σου θά φουσκώσει τά πανιά του, κι ἐσύ, παλικάρακι, θ' ἀπλώσεις τά χέρια σου στήν καλή σου.

Καί μόνο ὅταν σαλπάρει τό βαπόρι καί βρεθεῖς καταμεσῖς πελάγου, θά πεῖς πώς τό Γαλαξίδι σήμερα εἶναι μιά νεκρωμένη πολιτεία, δίχως ταρσανάδες* καί δίχως καράβια, μά μέσα στό βυθό τοῦ κόρφου της, ἔτσι, σάν ὄνειρο, μένει μιά σκιά ἀπό τήν πιστή μορφή τῆς Πηνελόπης.

Τέτοιαν ὥρα* ἡ πολιτεία ἐπαίρνε ὄψη γιορτινῇ. Γιομίζανε τά καντούνια* μέ περαστικούς, οἱ πόρτες διάπλατες στά σπίτια, καί τά γλυκά γιά τά καλωσορίσματα σέ περίμεναν ἑτοιμα στόν ἀσημένιο δίσκο. Κι ἐσύ, ἂν ἤθελες νά μοιραστεῖς τό συνήθειο τοῦ τόπου, σ' ὅλους ἔπρεπε νά

λόβερο: εἶδος ἰστιοφόρου πλοίου.

ταρσανάς: ναυπηγεῖο, ναύσταθμος.

τέτοιαν ὥρα κλπ.: ἔννοει τήν ὥρα πού ἐπιστρέφανε τά καράβια στό Γαλαξίδι.

καντούνι: στενός δρόμος.

πᾶς νά φκηθείς*, σ' όλους νά γλυκαθεῖς, γιά νά δείξεις τή χαρά σου. Ἀπό τόν καπετάνιο ἴσαμε τῆς χήρας τό ναυτόπαιδο. Ὅλοι τήν περιμένουν τούτη τή χαρούμενη στιγμή, μά ἡ χηρεμένη μάνα μέ πιότερο καρδιοχτύπι, γιατί σιμά στό ἀκριβό μοναχοπαῖδι τῆς ξεχνάει τήν πίκρα τῆς χηριᾶς τῆς. Τόσον καιρό ζοῦσε μέσ στήν ἀπαντοχή... Τώρα λοιπόν τόν χαίρεται τόν κανακάρη τῆς, τόν σιγοτραγουδάει, καί μέσα σ' ὅλα του τά φεροίματα βλέπει τόν ἄντρα τῆς, τόν караβοκύρη. Τό πῶς θά κάτσει, πῶς θά σηκωθεί, πῶς θά χωρατευτεῖ καί πῶς θέ ν' ἀγριέψει, ὅλα θαρρεῖς καί τά ξεσήκωσε ἀπ' τόν πατέρα του. Μά ἡ πιό μεγάλη του κληρονομιά εἶναι ὁ ἔρωτάς του γιά τή θάλασσα. Σάν ἦτανε μικρό παιδί καί τό 'στελνε, ἡ φρεσκοχήρα τότες, στό ἀκροθαλάσσι γιά νά παίξει, ἀντίς ν' ἀποξεχνιέται στά παιγνίδια του, στό κύμα ἀπλωνε τά δυό του τά χεράκια. Κι ὕστερα, σά μεγάλωσε, ὅλο στή θάλασσα βρισκόταν. Ἄν δέν πάσχισε ἡ μάνα του νά τό κρατήσῃ στή στεριά! Δέ βαριέσαι. Χαμένος κόπος. Στό τέλος εἶδε κι ἀπόειδε, καί τοῦ 'δωκε τήν εὐκή τῆς. Ἔτσι εἶναι τό γραμμένο: σέ καίει ἡ θάλασσα, σοῦ παίρνει τόν ἄνθρωπό σου, δέ σοῦ χαρίζει τίς περισσότερες φορές μήτε μνημούρι νά τόν διαβάξεις νά παρηγοριέσαι, κι ὅμως θά ῥθει στιγμή πού τό αἷμα θά μιλήσῃ στήν ψυχή τοῦ παιδιοῦ σου, κι ἂν εἶναι σερνικό, θά κάνεις τό σταυρό σου. Μηδά κι ἡ θεία-Χρυσούλα, πού 'χασε ἄντρα καί παιδιά στήν Ἀδριατική, δέν ἔβαλε ὄρκο νά δώσει στεριανό στή Βιολέτα τῆς; Κι ἀλήθεια, τήν πάντρεψε μέ κάποιο χτηματάρη* στό Σωτήρα. Καλός φαμελίτης, ἀνάστησε πέντε παιδιά, τά χρόνια περάσανε, τά παιδιά μεσώσανε, μά ἡ θεία-Χρυσούλα δέν τά 'βανε κάτου.

– Τήν ξέχασε ὁ Χάρος τήν κυρούλα μας, χωρατευόντουσαν τ' ἀγγόνια τῆς, πού 'χανε στεριώσει φαμελιές.

Καί νά, τό πρῶτο δισεγγόνι τῆς, σάν ἔφτασε τά δώδεκά του χρόνια, τῆς ξεμολογήθηκε μ' ἀναφιλητά πῶς τό τραβοῦσε ἡ θάλασσα. Πάσχισε ἡ γερόντισσα νά καταφέρει τόν πατέρα του νά τό μπαρκάρει μοῦτσο μέσ στήν «Εὐμορφία». Ἀπό δῶ σ' ἔχω, ἀπό κεῖ σ' ἔχω, λόγο στό λόγο, τόν κατάφερε. Βγῆκε μάλιστα κι ὥς τό Κεντρί μαζί μέ τά γονικά του, νά τό κατευοδώσει.

Ἐδῶ πρέπει νά σοῦ μιλήσω γιά τ' ἀγνάντια, σά νά λέμε τό κατευόδιο πού κάναν οἱ γυναῖκες στά καράβια σά φεύγανε. Σάν ἔστρωνε ὁ καιρός, μετά τά Κούλουμα, τά καράβια σαλπάρανε, γιά νά γυρίσουνε μέ τό καλό τό χινόπωρο. Οἱ ναυτικοί, μέρες τώρα, φούρια φούρια, 'τοιμά-

νά φκηθείς: νά εὐχηθείς.
χτηματάρης: κτηματίας.

ζονταν, κι ανήμερα σηκώνονταν. αύγή αύγή, πρίν φέξει. Είχανε γιομισμένα μέ τά ρουχικά τους τά μπαούλα τους, κι οί διαλεχτές είχανε στείλει αποβραδís τά γλυκά στό σπίτι του καλού τους. Ό κάθε ταξιδιάρης, μόλις φτάσει ή ώρα ή στερνή, μέ μάτι ανυπόμονο κοιτάει μία τή θάλασσα, μία τή φαμίλια. Τόσον καιρό τόν χάρηκε ή δεύτερη, τώρα θά πάει ξανά στην πρώτη, πού τόν δέχτηκε αμούστακο παιδί, τόν μέστωσε, τόν είδε άντρα μέσ στην άγκαλιά της. Μά κι ή γυναίκα, πάλι, άγναντευει μία τή θάλασσα καί μία γυρίζει τή ματιά στόν άνθρωπό της, μ' έναν κρυφό της πόθο μέσα στην ψυχή, νά 'τανε κείνη θάλασσα δίχως μπουρίνια καί φουρτούνες, γιά νά μή θαλασσοπνιγεί ό άντρας της, ό γιός της ή ό διαλεχτός της.

Τά μεγαλύτερα παιδιά, μέ τά σκολινά τους, περιμένουν στ' άκροθαλάσσι. Οί μάνες ντύνουνε τά βυζασταρούδια τους καί κατεβαίνουν στό μόλο, γιά νά καμαρώσουνε τούς ναυτικούς, πού σβέλτοι πηδήσανε κιόλας στίς βάρκες, καί μία καί δυό φτάνουνε στά καράβια τους. Σέ λίγο ένα μουγκρητό άρχινάει. Τραβάνε τίς άγκυρες. Οί γυναίκες νιώθουνε τήν καρδιά τους βαριά. Ποιός ξέρει... Δυό, ίσως καί τρία, χρόνια θά κυλήσουνε όσο νά γυρίσουν οί δικοί τους. Τό 'να καράβι πίσω από τ' άλλο μπαίνει στη γραμμή. Γραμμή κινάνε κι οί γυναίκες άπ' τό μόλο, περνάν τή Ρήχη, φτάνουν στό Κεντρί, κι εκεί στέκονται νά κάμουνε τ' άγνάντια. Ή καθεμιά βαστάει άντήλιο μέ τά χέρια της όσο νά βρει τό καράβι του δικού της, καί μόλις τό 'βρει, μέ νοήματα καί δάκρυα τό ξεπροβοδάει. Κι όλο τ' άκροθαλάσσι του Γαλαξειδιού τούτη τήν ώρα μοιάζει νά γιόμισε άπό περαστικό κοπάδι γλαροπούλια, π' άναδιπλώνουν τίς φτεροϋγες τους κι ίσοζυγιάζονται πρίν ξανοιχτούν σέ μακρινό ταξίδι, καθώς τά μαντιλάκια άνεμίζουνε καί άποχαιρετάνε τά καράβια.

Οί θαλασσινοί όμως καιρό δέν έχουνε γιά χάσιμο. Καρδιοχτυπάνε, άραγες θέ νά 'βρουν πρίμο τόν άγέρα παραόξω, ή θά γυρίσουνε στόν κόρφο πίσω, γιά νά φύγουνε αύριο μεθαύριο ή σάν γυρίσει τό φεγγάρι; Άρχίζουνε νά βολτατζάρουνε στό πέλαγο, νά λυνοδένουν τά πανιά, νά μανουβράρουν, ώσπου νά πάρει ό λεβάντες ξαφνικά, νά τά σηκώσει σάν πουλιά στό κύμα.

Μόλις τά δοϋν οί γυναίκες άπό τή στεριά, θέ νά δοξάσουνε τόν Άι-Νικόλα καί θέ ν' άνοιξουνε τό βήμα τους γιά νά περάσουνε τό Γιάννακι, τίς Ποϋντες καί τά Λελουδάκια, τίς όμορφες άγκάλες του Γαλαξειδιού κατά τό μέρος της άνοιχτής θάλασσας, καί νά φτάσουνε στό Ροζίκι. Έδώ θά κάτσουν πιά νά ξαποστάσουνε, γιατί τίς έχει βρει κιόλας τό γιόμα. Άπ' τό Ροζίκι, τό μάτι φτάνει ίσαμε τόν Έπαχτο. Λοι-

πόν, θ' ἀκολουθήσουν τὰ καράβια ὥς νά σβήσουν. Ἀμίλητες θά στείλουν τὰ παιδιὰ νά παίξουνε, γιά νά γιομίσουνε τόν ἀγέρα μέ τ' ἀλαλητό* τους, κι ἔτσι νά σκεπαστεῖ ὁ στεναγμός καί ὁ καρδιοσπασμός τῆς καθεμιᾶς τους.

Κι οἱ ναυτικοί, μακριά ἀπό τό πέλαγο, τώρα πού τὰ καράβια μπήκανε πιά στή σωστή ρότα*, θά πάρουνε τὰ κανοκιάλια γιά στερνή φορά, νά δοῦν τό Γαλαξειδί, πού σύψυχο τοὺς ἀποχαιρετάει μέ τραγούδια. Τέτοιους σκοποὺς ἔχω ἀκουστά ἀπό τῆς κυρούλας μου τό στόμα, κι ἄκου κι ἐσύ μέ πόσην ὁμορφιά κάθε γυναίκα τοῦ Γαλαξειδιοῦ ἔσβηνε τόν καημό της:

Θάλασσα, μὴν τόν ἀγαπᾷς τῆς κοπελιάς τόν ἄντρα,
γιατ' εἶν' ἡ κοπελιά μικρή καί δέν τῆς πᾶν τὰ μαῦρα.

Θάλασσα, μάνα γίνε του καλύτερη ἀπό μένα,
καί μὴν κοιτᾷς τὰ μάτια μου, ἄς εἶναι βουρκωμένα.

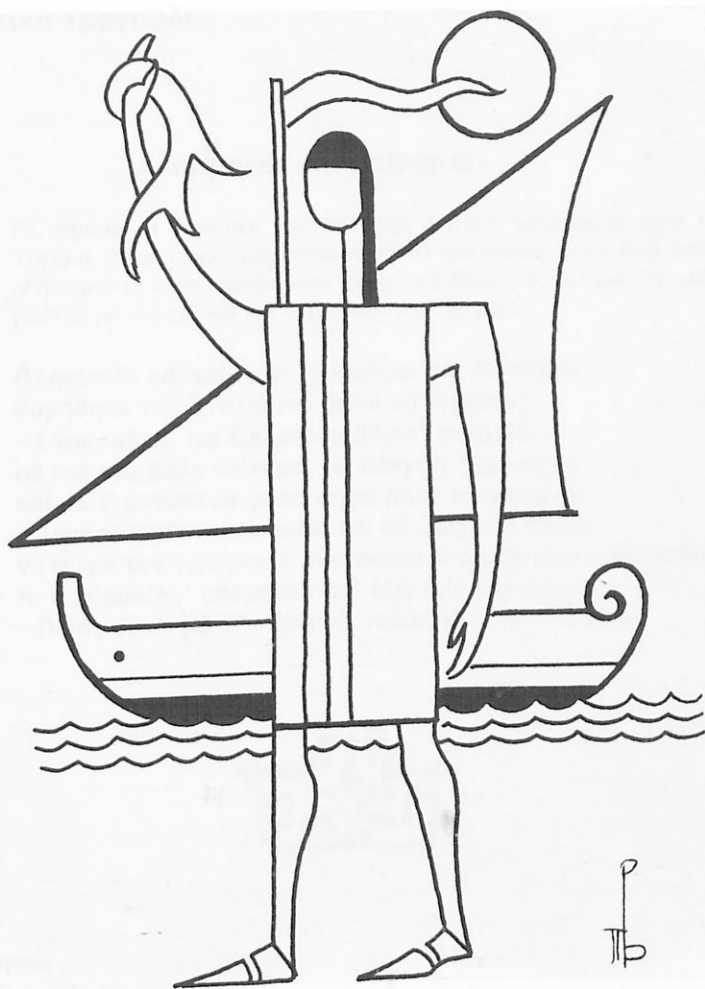
Θάλασσα, εἶμαι κοπελιά καί νύφη θέ νά γίνω·
τ' ἄλλο ταξίδι φέρ' τον μου κι ὅ,τι μοῦ πεῖς τό δίνω.

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ ἐπιστροφή τῶν Γαλαξειδιωτῶν γεμίζει ὅλους χαρά, πιο πολύ ὅμως τῇ «χηρεμένη μάνα». Τί τό ἰδιαίτερο παρατηρεῖτε σ' αὐτὴ τῇ χαρά;
2. Ἡ ἀναχώρηση τῶν ναυτικῶν γίνεται μέ μιά ὀρισμένη διαδικασία. Νά διαβάσετε ὅλη τῇ σκηνή καί ν' ἀπαντήσετε στὰ παρακάτω ἐρωτήματα: α) Ποιές εἶναι οἱ ἐπιμέρους εἰκόνες τῆς ἀναχώρησης; β) Ποιά εἶναι τὰ συναισθήματα τῶν ναυτικῶν κι αὐτῶν πού τοὺς ξεπροβοδοῦνε; γ) Τί ἐκφράζουν τὰ τραγούδια πού ἔλεγε κάθε Γαλαξειδιώτισσα, ὅταν τὰ καράβια ἀπομακρύνονταν;

ΕΥΑ ΒΛΑΜΗ (1920-1975). Γεννήθηκε στὸν Πειραιά ἀπὸ γονεῖς Γαλαξειδιῶτες. Ἔγραψε: *Γαλαξειδί - ἡ μοῖρα μιᾶς ναυτικῆς πολιτείας*, 1947· *Σκελετόβραχος, Τὰ ὄνειρα τῆς Ἀγγέλικας*, 1958· *Στὸν ἀργαλειό τοῦ φεγγαριοῦ*, 1963.

ἀλαλητό: ἀλααγμός, φωνές.
ρότα: ἡ πορεία τοῦ πλοίου.

Χ. Ἡ ἀποδημία

Ἐρίσεψες καί μ' ἄφηκες ἓνα γυαλί φαρμάκι.
(Δημοτικό)

Δημοτικό τραγούδι

Ἀλησμονῶ καί χαίρομαι...

Τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι τῆς ξενιτιάς προέρχεται ἀπό τήν Ἡπειρο, ὅπου συναντοῦμε πολλά τέτοια τραγούδια, γιατί ἀπό παλιά οἱ ἠπειρώτες ξενιτεύονταν στήν Πόλη, στή Βλαχιά καί ἄλλου. Τό ταξίδι γινόταν μέ καραβάνια καί διαρκοῦσε πολλές μέρες.

Αλησμονῶ καί χαίρομαι, θυμοῦμαι καί λυποῦμαι,
θυμήθηκα τήν ξενιτιά καί θέλω νά πηγαίνω*.
– Σήκω, μάνα, καί ζύμωσε καθάριο* παξιμάδι,
μέ πόνους βάλε τό νερό, μέ δάκρυα ζύμωσε τό
καί μέ τ' ἀναστενάγματα σήκω βάλε τό φούρνο.
– Ἀργησε φούρνε νά καεῖς καί σύ ψωμί νά γένεις
νά φύγει τοῦ γιοῦ μου ἡ συντροφιά κι ὁ γιός μου ν' ἀπομείνει.
Κι ὁ κυρατζής* ἀπέρασεν ἀπ' ὄξω ἀπό τήν πόρτα·
– Ποιός εἶναι γιά τήν ξενιτιά, ποιός εἶναι γιά τά ξένα;

Ἑρωτήσεις

1. Ποιό εἶναι τό νόημα τοῦ πρώτου στίχου;
2. Τί συναισθήματα ἐκφράζουν τά λόγια τοῦ παιδιοῦ καί τί συναισθήματα τά λόγια τῆς μάνας;
3. Ποιές εἰκόνες ἀπό τήν ἀναχώρηση προβάλλονται στό τραγούδι;

θέλω νά πηγαίνω: ἐδῶ: πρέπει νά φύγω.

καθάριο: ἀπό σιτάρι.

κυρατζής: ὁ ἀρχηγός τοῦ καραβανιοῦ (λεγόταν καί καρβανάρος).

Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου

Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν πού ὀνομάζονται παραλογές. Οἱ παραλογές εἶναι ἀφηγηματικά δημοτικά τραγούδια. Ἡ διήγησή τους εἶναι πλαστή, δηλαδή δέν ἀναφέρεται σέ ἱστορικά γεγονότα, ἀλλά σέ δραματικά περιστατικά τῆς ζωῆς. Συχνά ἡ ὑπόθεσή τους μοιάζει μέ παραμῦθι. Θεωροῦνται ὡς τά πιό παλιά ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια. Στίς Παραλογές ἀνήκουν τά πολύ γνωστά τραγούδια Τοῦ γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας καί Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ.

Τό τραγούδι πού ἀφηγεῖται τό γυρισμό τοῦ ξενιτεμένου συζύγου, ὕστερα ἀπό μακροχρόνια ἀπουσία, καί τήν ἀναγνώρισή του ἀπό τή γυναῖκα του πού τόν περίμενε, εἶναι πανελλήνιο. Τό ἴδιο θέμα τό συναντοῦμε ἐπίσης στά τραγούδια καί τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Στήν Ἑλλάδα τό τραγούδι αὐτό τό βρίσκομε σέ πολλές παραλλαγές. Παραλλαγές λέμε τίς διαφορετικές μορφές, ἀπό τόπο σέ τόπο, τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ.

Μαλαγματένιος ἀργαλειός κι ἔλεφαντένιον κτένι*,
κι ἔνα κορμί ἀγγελικόν κάθεται καί ὑφαίνει,
μ' ἐξηνταδυό πατήματα*, σαρανταδυό καρούλια*
κι ὁ βρόντος κι ὁ ἦχος πολὺς ἀπ' τὰ ψηλά τραγούδια.
Πραματευτής ἐπέρασε στό μαῦρον καβαλάρης·
κοντοκρατεῖ τό μαῦρον του καί τήν καλημεράει.
– Καλή 'μερά σου, κόρη μου. – Καλῶς τόν ξένο, π' ἦλθε.
– Κόρη, πῶς δέν παντρεῖσαι, νά πάρεις παλικάρι;
– Κάλλιο νά σκάσ' ὁ μαῦρος σου, παρά τό λόγο π' εἶπες!
Ἔχω ἄνδρα στήν ξενιτιά τώρα δώδεκα χρόνους
κι ἀκόμη τρεῖς τόν καρτερῶ καί τρεῖς τόν ἀπαντέχω*
κι ἂν δέν ἐλθεῖ κι ἂν δέ φανεῖ, καλόγρια θά γένω,
κι εἰς τό κελί θά σφαιλιστῶ, τὰ μαῦρα θενά βάλω.

κτένι (χτένι), πατήματα, καρούλια: ἐξαρτήματα τοῦ ἀργαλειοῦ.
ἀπαντέχω: περιμένω.

- Κόρη μ', ἄνδρας σου πέθανε, κόρη μ', ἄνδρας σου χάθη.
Τά χέρια μου τόν κράτησαν, τά χέρια μου τόν θάψαν·
ψωμί, κερὶ τοῦ μοίρασα* κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
- Τόν κράτησες, τόν ἔθαψες; Θεός σου τό πληρώσει.
Ψωμί, κερὶ τόν μοίρασες; Ἐγώ σου τό πληρώνω.
- Ἐγώ φιλή τόν δάνεισα κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
- Φιλή κι ἂν τόν ἐδάνεισες, τρέχα καὶ γύρευέ το.
- Κόρη μ', ἐγώ 'μαι, ὁ ἄνδρας σου, ἐγώ 'μαι ὁ καλός σου.
- Ἄν εἶς' ἐσύ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,
δεῖξε σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κι ἀπέκει* νά σ' ἀνοίξω.
- Μηλιάν ἔχεις στήν πόρταν σου καὶ κλημα στήν αὐλήν σου,
κάμνει σταφύλια ραζακιά καὶ τό κρασί του μέλι.
Τό πίνει ἡ Γιανιτζαριά* καὶ πά 'νά πολεμήσει,
τό πίνει κι ἡ φτωχολογιά καὶ λησμονᾷ τά χρέη.
- Αὐτά τά ξεύρει ἡ γειτονιά, τά ξεύρει ὁ κόσμος ὅλος·
δεῖξε σημάδια τοῦ κορμιοῦ κι ἀπέκει νά σ' ἀνοίξω.
- Ἐλιάν ἔχεις στό μάγουλο, ἐλιάν εἰς τήν μασχάλην.
- Βάγιες, τρεχᾷτ', ἀνοίξατε· αὐτός εἶν' ὁ καλός μου!

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ ξενιτεμένος δίνει στήν ἀρχή ψεύτικες εἰδήσεις καὶ ζητάει ἀνταμοιβή;
2. Νά συγκρίνετε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι μέ τούς στίχους τῆς Ὀδύσειας: Ψ 109 - 121 καὶ ψ 177 - 209 (σπὴ μετάφραση Ζήσιμου Σιδέρη). Ποιές ὁμοιότητες παρατηρεῖτε; Πῶς μποροῦμε νά δικαιολογήσουμε αὐτές τίς ὁμοιότητες;

ψωμί, κερὶ τοῦ (τόν) μοίρασα: στήν κηδεῖα του μοίρασα ψωμί καὶ κερὶ, ὅπως μοῦ εἶχε παραγγεῖλει. Τοῦ ἔκανα τήν κηδεῖα.
κι ἀπέκει: καὶ μετά.
Γιανιτζαριά: οἱ γενίτσαροι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ξενιτεμένος

Τό τόσο βαθιά ἑλληνικό θέμα τῆς ἀποδημίας ἐμπνέει στό Ζαχαρία Παπαντωνίου τό παρακάτω ποίημα, γραμμένο μέ ἐξαιρετική ἀπλότητα καί φυσικότητα. Πίσω ὅμως ἀπό τήν ἀπλότητα αὐτή, διαγράφεται ὅλο τό τραγικό βάθος τοῦ θέματος.

Σάν πῆγε στήν Ἀμερική,
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω
καθημερινή καί Κυριακή.

Σάν ἄρχιζε νά γράψει γράμμα,
«καλή μου μάνα κι ἀδερφή»,
ἐκεῖ τόν ἔπιανε τό κλάμα.

Ἐπέρασε καιρός πολὺς,
στά ξένα ἀσπρίσαν τά μαλλιά του,
γυρίζει πίσω παραλῆς.

Τά πλοῦτῃ του εἶναι περισσά.
Ἐφερε γοῦνες καί ρολόγια,
ἔχει τά δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στό σπιτάκι ἴσια.
Ἡ μάνα του;... ἡ ἀδερφή;
Εἶναι κι οἱ δύο στά κυπαρίσσια.

Ἄς ξαναζοῦσαν μιά βραδιά
– κι ἄς ἦτανε καί στ' ὄνειρό του! –
Θά 'δινε ὀλάκερο τό βió του!

Ἑρωτήσεις

1. Τό ποίημα χωρίζεται σέ δύο μέρη. Ποιά εἶναι αὐτά;
2. Ποιές εἶναι οἱ συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ Ξενιτεμένου κατὰ τήν πορεία τοῦ ποιήματος;

3. Τί φανερώνει ο τελευταίος στίχος;
4. Αφηγηθείτε τό ποίημα μέ δικό σας τρόπο.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 179.

Κινέζικο ποίημα

(τοῦ 8ου αἰώνα π.Χ.)

Νέα ἀπό τό χωριό

Οἱ Κινέζοι ἔχουν πανάρχαια ποιητική παράδοση. Τήν ποίησή τους τή χαρακτηρίζουν οἱ χαριτωμένες εἰκόνες, ἡ λεπτή εὐαισθησία καί ἡ διακριτικότητα (δηλαδή τά συναισθήματα δέν ἐκφράζονται μέ τρόπο κραυγαλέο, ἀλλά ὑποδηλώνονται).

Σύ πού μᾶς ἤρθες ἀπό τήν πατρίδα,
θά φέρνεις χίλια τόσα νέα.
Σάν ἔφευγες – ἐμπρός στό παραθύρι μου
ἀνθοῦσε ἡ μικρή δαμασκηλιά;

Ἑρωτήσεις

1. Ἀπό τά «χίλια τόσα νέα» γιατί ὁ ξενιτεμένος τοῦ ποιήματος ζητᾷ νά μάθει μονάχα ἄν «ἀνθοῦσε ἡ μικρή δαμασκηλιά ἐμπρός στό παραθύρι του»;
2. Τί ἀναμνήσεις μπορεῖ νά συγκεντρώνει γιά τόν ξενιτεμένο ἡ εἰκόνα τῶν δύο τελευταίων στίχων;

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε η Σοφία Παναγιωτίδου στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Επιστημονικών Υποστηρίξεων (ΕΚΕΕΥ) του Εθνικού Ινστιτούτου Τεχνολογικής Έρευνας (ΕΙΤΕ).

Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε η Σοφία Παναγιωτίδου στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Επιστημονικών Υποστηρίξεων (ΕΚΕΕΥ) του Εθνικού Ινστιτούτου Τεχνολογικής Έρευνας (ΕΙΤΕ).

Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε η Σοφία Παναγιωτίδου στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Επιστημονικών Υποστηρίξεων (ΕΚΕΕΥ) του Εθνικού Ινστιτούτου Τεχνολογικής Έρευνας (ΕΙΤΕ).

Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε η Σοφία Παναγιωτίδου στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Επιστημονικών Υποστηρίξεων (ΕΚΕΕΥ) του Εθνικού Ινστιτούτου Τεχνολογικής Έρευνας (ΕΙΤΕ).

Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε η Σοφία Παναγιωτίδου στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Επιστημονικών Υποστηρίξεων (ΕΚΕΕΥ) του Εθνικού Ινστιτούτου Τεχνολογικής Έρευνας (ΕΙΤΕ).

Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε η Σοφία Παναγιωτίδου στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Επιστημονικών Υποστηρίξεων (ΕΚΕΕΥ) του Εθνικού Ινστιτούτου Τεχνολογικής Έρευνας (ΕΙΤΕ).

ΕΚΕΕΥ

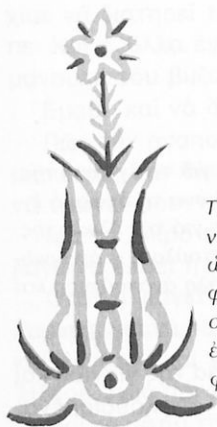
Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε η Σοφία Παναγιωτίδου στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Επιστημονικών Υποστηρίξεων (ΕΚΕΕΥ) του Εθνικού Ινστιτούτου Τεχνολογικής Έρευνας (ΕΙΤΕ).

ΧΙ. Οικογενειακές σχέσεις

*Τ' αδέρφια σχίζουν τ' αβουνα καί δέντρα ξεριζώνουν.
(Δημοτικό)*

Έκτωρ Δούκας: *Οικογενειακή σκηνή*

Τρεῖς βίγλες θά τοῦ βάλω

Τό δημοτικό αὐτό τραγούδι ἀνήκει στά ναναρίσματα. Τά ναναρίσματα εἶναι σύντομα τραγούδια, γεμάτα αἰσιοδοξία, ὠραίες εἰκόνες καί χαριτωμένες ὑπερβολές. Μέ λόγια πού φανερώνουν ἀπέραντη τρυφερότητα ἐκφράζουν τήν πλούσια μητρική ἀγάπη καί τά τολμηρά ὄνειρα. Στό ποίημα πού ἐξετάζουμε, ἡ μάνα βάζει τόν αἰτό, τόν ἥλιο καί τό βοριά νά φρουροῦν τόν ὕπνο τοῦ παιδιοῦ της.

Νά μοῦ τό πάρεις, "Ὑπνε μου, τρεῖς βίγλες" θά τοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες*, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τόν Ἥλιο στά βουνά, τόν αἰτό στούς κάμπους,
τόν κυρ-Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγου.
Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεψε, ὁ αἰτός ἀποκοιμήθη,
κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερός στής μάνας του πηγαίνει.
– Γιέ μ', πού 'σουν χτές, πού 'σουν προχτές, πού 'σουν
τὴν ἄλλη νύχτα;

Μήνα μέ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
μήνα μέ τόν αὐγερινό πού 'μαστ' ἀγαπημένοι;
– Μήτε μέ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
μήτε μέ τόν αὐγερινό, ὅπου 'στ' ἀγαπημένοι
χρυσόν ὑγιόν ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Ἑρώτηση

Μέ ποιούς τρόπους φανερώνεται ἡ μητρική ἀγάπη σ' αὐτό τό τραγούδι;

βίγλα: σκοπιά, ὑψηλό σημεῖο ἀπό ὅπου μπορεῖ κανεῖς νά βλέπει μακριά.
βιγλάτορας: σκοπός, φρουρός.

Ἡ γιαγιά

Ἡ γιαγιά εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγαπημένα πρόσωπα γιὰ τὰ ἐγγόνια της. Στὴν ἑλληνικὴ οἰκογένεια δὲν εἶναι σπάνιο νὰ μεγαλώνει τὰ ὀρφανὰ ἐγγόνια της καὶ νὰ ἀναλαβαίνει εὐθύνες πολὺ βαριές γιὰ τὴν ἡλικία της. Στὸ παρακάτω διήγημα τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου, ἡ ἀναγνώριση τῶν θυσιῶν της ἀπὸ τὰ ἐγγόνια τῆς δίνει μεγάλῃ ἀνακούφιση καὶ χαρά.

Πέρι τὰ ἐγγόνια στὴν πρωτοχρονιά τῆς ἔβαλαν δόντια τῆς γιαγιάς καὶ λάμπουν τώρα ὁλόασπρα μέσα ἀπ' τὰ ζαρωμένα, ξεφλουδισμένα, ἄχρωμα χεῖλη.

Μὰ τὰ σβησμένα μάτια τῆς γιαγιάς δὲν καλοβλέπουν τὰ ἐργόχειρά της, τὰ πέντε ἐγγόνια, πού τῆς τ' ἄφησε μωρά, τόσα δά, ἡ μακαρίτισσα ἢ μονάκριβή της κόρη... Τὴν ἔκλαψε τότε καὶ τὰ δάκρυα ἔσβησαν τὰ μάτια της. Μὰ ὄχι μόνο δάκρυα, ὄχι.

Ἡ γιαγιά κατάλαβε, πὼς ἔπρεπε τὰ παιδιὰ νὰ μεγαλώσουν, ἔνωσε τὸ παράπονο τῆς ὑστερνῆς ματιᾶς τῆς κόρης της, τὸ ἔνωσε καὶ πῆρε τὸ βελονάκι της στὴν ἀρχὴ μ' ἓνα ζευγάρι γυαλιά, ὕστερα μὲ δύο, δούλευε ἐκείνη τὴ μπιμπίλα* τὴν πολυανθισμένη, πού οἱ ξένοι, πού ἔρχονταν νὰ περάσουν τὸ καλοκαίρι στὰ Θεραπεῖα*, τὴν ἔβλεπαν κι ἔλεγαν, πὼς κι αὐτὴ ἡ ἐργασία εἶναι ἀλήθεια ἓνα ἀπ' τὰ θαύματα τοῦ Βοσπόρου.

Γιατὶ στὸ Βόσπορο περισσότερο ἐργάζονται αὐτὸ τὸ ξακουστὸ ἐργόχειρο, πού πολλὲς ἐργάτριες δόξασε, μὰ καὶ πού δὲν καλυτέρευσε τὴν τύχη τους.

Ὅπως σ' ὅλα τὰ χαμόσπιτα, καὶ στῆς γιαγιάς τὸ σπίτι βλέπει κανεὶς μετάλλια τιμητικά ἀπὸ ἐκθέσεις.

Καὶ λίγο λίγο τὰ ἄνθη τῆς μπιμπίλας ἔκαμαν καὶ ἄλλα ἄνθη: τὰ ἐγγονάκια, καρπούς ὠραίους.

Ὁ μεγαλύτερος, ἀφοῦ ἔμαθε τὰ γράμματα στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἄρχισε νὰ καλλιεργεῖ τὰ λίγα χωράφια τους καὶ μὲ τίς φράουλες, πού

μπιμπίλα: χειροποίητὴ δαντέλα.

Θεραπεῖα: προάστιο τῆς Κωνσταντινούπολης, ὅπου παραθερίζαν οἱ εὐκατάστατοι.

έστελνε στά ξένα, τίς άνοιχτόχρωμες φράουλες τίς στρογγυλές, άρχισε νά διατηρεῖ τό σπίτι, καί ἦταν καιρός, γιατί ἡ γιαγιά δέν καλόβλεπε. Καί τ' άλλα εγγόνια ἔπαιρναν σειρά καί τό μικρό, πού τ' ἄφησε ἡ μανούλα του βυζανιάρικο, ἔγινε κι ἐκεῖνο ἐξί ἐφτά χρονῶν ἀγόρι.

Ἔμαθε καί νά διαβάζει ἀργά ἀργά τά μεγάλα γράμματα.

Πῶς τήν ἀγαποῦσε τή γιαγιά! Πῶς τήν ἀγαποῦσαν ὅλοι. Πῶς τήν καμάρωναν, σάν ἔλεγε παραμύθια, καί πῶς χαίρονταν, σάν τήν ἔβλεπαν νά τρώγει φουντούκια μέ τά δόντια τά ὁλόασπρα.

Μά τό μικρό εἶχε ἓνα σχέδιο καί δέν ἔλεγε σέ κανένα τίποτε. Φύλαγε νά ἔλθει ἡ ὥρα ἡ καλή.

Ὅταν ἡ γιαγιά τόν ἔπαιρνε ἀπ' τό χεράκι καί ἀνέβαινε τό δρόμο τοῦ Ζαρίφη, γιά νά πᾶν στήν κρύα βρύση, τόν ἄφηνε νά παίξει μέ τά χαλίκια καί χανόταν καί γύριζε μέ τά μάτια πιο κόκκινα καί χεῖλη πιο ξέθωρα. Ἦξερε, πῶς πῆγαινε στό μνημα τῆς κόρης της νά κλάψει.

Καί τά μάτια τῆς γιαγιάς σέ κάθε τέτοια ἐπίσκεψη ἔσβηναν πιο πολύ. Ὅταν γύριζεν ἀπ' τήν κρύα βρύση, δέν μπορούσε νά δεῖ τοὺς πρᾶσινους λόφους ἡ καημένη ἡ γιαγιά. Οὔτε, ὅταν πῆγαιναν στήν Ἁγία Παρασκευή, μπορούσε νά δεῖ τό Βόσπορο καί τό βουνό τοῦ Ἑλληνα, πού παραφυλάγει ἐκεῖ στό ἄνοιγμα τῆς Μαύρης Θάλασσας νά καταπιεῖ τά θεριά, πού προβάλλουν ἀπ' τό βοριά. Τίποτα ἡ γιαγιά δέ μπορεῖ νά δεῖ.

Καί ὅταν ὁ δεῦτερος ἐγγονος μέ τή γαλανόασπρη βαρκούλα φέρνει βράδυ βράδυ περήφανος τή γιαγιά καί τό ἀδελφάκι του νά ἀναπνεύσουν τό μυρωμένο ἀγέρι, ἡ γιαγιά δέ βλέπει τό εὐμορφο ἡλιοκαμένο πρόσωπο τοῦ ἐγγονοῦ

Καί τό μικρό πικραίνεται καί τῆς τά ζωγραφίζει ὅλα, μά ἔχει καί τό σχέδιό του.

Ὁ μεγάλος ἀδελφός, ὁ Μανόλης, ἀρραβωνιάστηκε μέ τήν εὐχή τῆς γιαγιάς. Τίς Ἀποκριές θά ἔλθει ἡ νύφη νά ξεκουράσει ἀπ' τό νοικοκυριό τή γιαγιά.

Μιλοῦνε τ' ἀδέρφια καί γιά τό δῶρο τῆς νύφης, μιλοῦνε καί γιά τό δῶρο τῆς γιαγιάς, μιλοῦνε καί γιά τό δῶρο τοῦ μικροῦ κοντεύει ἡ πρωτοχρονιά.

Ὁ μικρός πετιέται, μέ μάτια ὁλόλαμπρα.

– Γιά τή γιαγιά, ἐγώ θά σᾶς μιλήσω. Ἐγώ δῶρο δέ θέλω. Πέρις τῆς πήρατε δῶρα τῆς γιαγιάς δόντια. Φέτο... πέστε στό μεγάλο τό γιατρό καί ρωτήστε, δέν μποροῦνε τάχα αὐτοί, πού κάνουνε δόντια, νά κάμουνε καί μάτια νά βλέπει ἡ γιαγιά μου; Ἀχ! ὁλοένα σβῆνουνε τά μάτια της. Σέ λίγο, σᾶς τό λέγω, καί τόν ἥλιο δέ θά βλέπει. Ἐμένα ὅχι φέτο,

ποτέ μου μή μοῦ κάνετε δῶρο, ἂν τὰ μάτια εἶναι ἀκριβά, ποτέ! Καί ἂν οἱ γιατροί δέν μποροῦν νά τὰ κάμουν, ὁ Θεός μπορεῖ νά τήν πᾶτε στή Βαγγελίστρα νά τήν κάμει νά βλέπει, γιά νά δεῖ ἐμένα, πώς ἔχω τὰ χρυσά μαλλιά καί τὰ μάτια τῆς μητέρας μας, νά παρηγορηθεῖ.

Τ' ἀδέλφια δέν εἶπαν τίποτα.

Ἄνοιξε σιγά σιγά ἡ θύρα· ἔτριξε τό πάτωμα ἀπ' τό βαρύ βῆμα τῆς γιαγιάς, καί σάν νά εἶχε μάτια, ἴσια ἔτρεξε στό Γιωργάκη τῆς, τόν ἀγκάλιασε, τόν φίλησε καί εἶπε:

– Μάτια μου... μάτια μου...

Πολλά χεῖλη τό λένε χαϊδευτικά «μάτια μου», μά τῆς γιαγιάς τὰ χεῖλη ἔχουν ἄλλη σημασία. Naί, «μάτια τῆς!». Ἐκανε τό σταυρό τῆς, εὐχαρίστησε τό Θεό καί χαρούμενη, νέα, μεταμορφωμένη, εἶπε δυνατά:

– Θέε μου, σ' εὐχαριστῶ.

Ὅλοι ἔκλαιαν. Ἀχ, ἀπό τέτοια δροσερά γλυκά δάκρυα δροσιζονται τὰ μάτια...

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές μεταφορικές ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦνται γιά τὰ ἐγγόνια καί γιατί;
2. Εἶναι μεγάλη ἡ θυσία πού κάνει ὁ Γιωργάκης γιά τή γιαγιά του; Τί δείχνει μέ αὐτή;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (1867-1906). Γεννήθηκε στό Χάσκιοϊ τῆς Κωνσταντινούπολης καί ἐργάστηκε ὡς δασκάλα στήν Κωνσταντινούπολη, στή Σηλυμβρία καί στή Θεσσαλονίκη. Ἐγραψε κυρίως διηγήματα καί χρονογραφήματα, πού δημοσίευσε σέ ἐφημερίδες, περιοδικά καί ἡμερολόγια.

Δημοτικό τραγούδι

Ἡ ἀδελφική ἀγάπη

Στίς λαϊκές ἀφηγήσεις καί τά δημοτικά τραγούδια ξεχωριστή θέση κατέχει ἡ ἀφοσίωση τῶν ἀδελφῶν στήν ἀδελφή τους. Ἡ ἀφοσίωση αὐτή δέ λυγίζει οὔτε μπροστά στό θάνατο.

Ανάθεμά τον πού τό εἶπει: «Τ' ἀδέρφια δέν πονιοῦνται».
Τ' ἀδέρφια σχίζουν τά βουνά καί δέντρα ξεριζώνουν.
Τ' ἀδέρφια ἐκυνηγήσανε κι ἐνίκησαν τό Χάρο.

Δυό ἀδέρφια εἶχαν ἀδερφή στόν κόσμο ξακουσμένη,
τή φθόναγεν ἡ γειτονιά, τή ζήλευεν ἡ χώρα,
τή ζήλεψε κι ὁ Χάροντας καί θέλει νά τήν πάρει.

Στό σπίτι τρέχει καί βροντᾶ σάν νά 'ταν νοικοκύρης:
–“Ἀνοιξε, κόρη, γιά νά μπῶ, 'τοιμάσου νά σέ πάρω,
τί ἐγώ εἶμ' ὁ γιός τῆς μαύρης γῆς, τς ἀραχιασμένης πέτρας.

–“Ἄσε με, Χάροντ', ἄσε με, σήμερα μή μέ πάρεις,
ταχιά Σαββάτο* νά λουστῶ, τήν Κυριακή ν' ἀλλάξω,
καί τή Δευτέρα τό ταχύ* ἔρχομαι μοναχή μου.

Ἀπ' τά μαλλιά τήν ἄρπαξε κι ἡ κόρη κλαίει καί σκούζει
νά καί τ' ἀδέρφια πού 'φτασαν ψηλά ἀπ' τό κορφοβούνι
τό Χάροντα κυνήγησαν καί γλίτωσαν τήν κόρη.

Ἑρωτήσεις

1. Τά δυό ἀδέρφια νίκησαν τό Χάρο, πού εἶναι στήν πραγματικότητα ἀνίκητος.
Τί θέλει νά τονίσει μ' αὐτό ὁ λαϊκός ποιητής;
2. Μελετήστε ὅλο τό κείμενο κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα. Μέ τίς

ταχιά Σαββάτο: τό Σάββατο τό πρῶ.
τό ταχύ: τό πρῶ.

άπαντήσεις, πού θά δώσετε, θά έχετε συγκεντρώσει τά κυριότερα χαρακτηριστικά τής τεχνικής του δημοτικού τραγουδιού:

- α) Πόσες συλλαβές έχει ό κάθε στίχος; Πώς τόν όνομάζουμε;
- β) Όμοιοκαταληκτούν μεταξύ τους οι στίχοι;
- γ) Τό νόημα του κάθε στίχου είναι αότοτελές ή συνεχίζεται στον άλλο στίχο;
- δ) Σέ πόσα ήμισία χωρίζεται ό κάθε στίχος και πόσες συλλαβές έχει τό καθένα;
- ε) Ποιό είναι τό μέτρο;
- στ) Πώς συνδέονται μεταξύ τους οι προτάσεις;
- ζ) Πώς γίνεται ή μετάβαση από τή μία σκηνή στην άλλη;
- η) Ποιά μέρη του λόγου χρησιμοποιούνται κυρίως και γιατί;

Νίκος Καζαντζάκης

[Ή μητέρα μου]

Στό εισαγωγικό σημείωμα για τό μυθιστόρημά του 'Αναφορά στον Γκρέκο ό Καζαντζάκης γράφει ανάμεσα στα άλλα: «Ή 'Αναφορά μου στον Γκρέκο δέν είναι αότοβιογραφία». Αυτό όμως δέ σημαίνει πώς είναι φανταστικό μυθιστόρημα. 'Ελάχιστα επεισόδια είναι φανταστικά. Τά περισσότερα αναφέρονται σε αληθινά γεγονότα πού παρουσιάζονται όπως τά είδε και τά άκουσε ό συγγραφέας μέ κάποιες μικρές παραλλαγές. Στό άπόσπασμά μας μιλάει για τή μητέρα του.

Οι ώρες πού περνούσα μέ τή μητέρα μου ήταν γεμάτες μυστήριο· καθόμασταν ό ένας αντίκτρα στον άλλο, εκείνη σε καρέκλα πλάι στο παράθυρο, έγώ στο σκαμνάκι μου, κι ένιωθα, μέσα στην σιωπή, τό στήθος μου να γεμίζει και να χορταίνει, σαν να 'ταν ό αγέρας ανάμεσά μας γάλα και βύζαινα.

Άπό πάνω μας ήταν ή γαζία, κι όταν ήταν άνθισμένη, ή αύλή μοσκομύριζε. Άγαπούσα πολύ τά ευώδάτα κίτρινα λουλούδια της, τά 'βαζε ή μητέρα μου στις κασέλες και τά σώρουχά μας, τά σεντόνια μας, όλη μου ή παιδική ηλικία μύριζε γαζία.

Μιλούσαμε, πολλές ήσυχες κουβέντες, πότε ή μητέρα μου δηγόταν γιά τόν πατέρα της, γιά τό χωριό πού γεννήθηκε, καί πότε ἐγώ τῆς στοροῦσα τούς βίους τῶν ἀγίων πού εἶχα διαβάσει, καί ξόμπλιαζα* τή ζωή τους μέ τή φαντασία μου· δέ μ' ἔφταναν τά μαρτύριά τους, ἔβαζα κι ἀπό δικοῦ μου, ὡσότου ἔπαιρναν τή μητέρα μου τά κλάματα, τή λυπόμουν, κάθιζα στά γόνατά της, τῆς χάδευα τά μαλλιά καί τήν παρηγοροῦσα:

– Μπῆκαν στόν Παράδεισο, μητέρα, μή στενοχωριέσαι, σεργιανίζουν κάτω ἀπό ἀνθισμένα δέντρα, κουβεντιάζουν μέ τούς ἀγγέλους καί ξέχασαν τά βάσανά τους. Καί κάθε Κυριακή βάζουν χρυσά ρούχα, κόκκινα κασκέτα* μέ φοῦντες καί πᾶνε νά κάμουν βίζιτα* στό Θεό.

Κι ἡ μητέρα σφουγγίζε τά δάκρυά της, μέ κοίταζε σά νά μοῦ ἔλεγε: «Ἀλήθεια λές;» καί χαμογελοῦσε.

Καί τό καναρίνι, μέσα ἀπό τό κλουβί του, μᾶς ἄκουγε, σήκωνε τό λαιμό καί κελαηδοῦσε μεθυσμένο, εὐχαριστημένο, σάν νά 'χε κατέβει ἀπό τόν Παράδεισο, σάν νά 'χε ἀφήσει μιά στιγμή τούς ἀγίους κι ἦρθε στή γῆς νά καλοκαρδίσει τούς ἀνθρώπους.

Ἡ μητέρα μου, ἡ γαζία, τό καναρίνι, ἔχουν σμίξει ἀχώριστα, ἀθάνατα μέσα στό μυαλό μου· δέν μπορῶ πιά νά μυρίσω γαζία, ν' ἀκούσω καναρίνι, χωρίς ν' ἀνέβει ἀπό τό μνήμα της – ἀπό τό σπλάχνο μου – ἡ μητέρα μου καί νά σμίξει μέ τή μυρωδιά τούτη καί μέ τό κελάδημα τοῦ καναρινιοῦ.

Ποτέ δέν εἶχα δεῖ τή μητέρα μου νά γελάει· χαμογελοῦσε μόνο, καί τά βαθουλὰ μαῦρα μάτια της κοίταζαν τούς ἀνθρώπους γεμάτα ὑπομονή καί καλοσύνη. Πηγαινόρχουνταν σάν πνέμα ἀγαθό μέσα στό σπίτι, κι ὅλα τά πρόφταινε ἀνέκοπα κι ἀθόρυβα, σάν νά 'χαν τά χέρια της μιάν καλοπροαίρετη μαγική δύναμη, πού κυβερνοῦσε μέ καλοσύνη τήν καθημερινήν ἀνάγκη. Μπορεῖ καί νά 'ναι ἡ νεράιδα, συλλογιζόμουν κοιτάζοντάς τη σιωπηλά, ἡ νεράιδα πού λέν τά παραμῦθια, καί κινοῦσε στό παιδικό μυαλό μου ἡ φαντασία νά δουλεύει: μιά νύχτα ὁ πατέρας μου, περνώντας ἀπό τόν ποταμό, τήν εἶδε νά χορεύει στό φεγγάρι, χίμηξε, τῆς ἄρπαξε τό κεφαλομάντιλο, κι ἀπό τότε τήν ἔφερε σπίτι καί τήν ἔκαμε γυναίκα του. Κι ὅλημέρα τώρα πάει κι ἔρχεται ἡ μάνα μέσα στό σπίτι καί ψάχνει νά βρεῖ τό κεφαλομάντιλο, νά τό ρίξει στά μαλλιά της, νά γίνει πάλι νεράιδα καί νά φύγει. Τήν κοίταζα νά πηγαινόρχεται,

ξομπλιάζω: κεντῶ, στολίζω.

κασκέτο: καπέλο.

βίζιτα: ἐπίσκεψη.

ν' ανοίγει τὰ ντουλάπια καί τίς κασέλες, νά ξεσκεπάξει τὰ πιθάρια, νά σκύβει κάτω ἀπό τό κρεβάτι, κι ἔτρεμα μὴν τύχει καί βρεῖ τό μαγικό κεφαλομάντιλό της καί γίνεи ἄφαντη. Ἡ τρομάρα αὐτὴ βάσταξε χρόνια καί λάβωσε βαθιὰ τὴ νιογέννητη ψυχὴ μου· κι ἀκόμα καί σήμερα ἀποκρατάει μέσα μου πιό ἀνομολόγητη ἢ τρομάρα ἐτούτη: παρακολουθῶ κάθε ἀγαπημένο πρόσωπο, κάθε ἀγαπημένη ἰδέα, μέ ἀγωνία, γιατί ξέρω πὼς ζητάει τό κεφαλομάντιλό της νά φύγει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὰ εἰκόνα σχημάτισε τό παιδί γιὰ τὴ μητέρα του; Γιατί νόμιζε πὼς εἶναι νεράιδα;
2. Νά βρεῖτε στό κείμενο τὰ χωρία ποὺ δείχνουν τὴ σχέση μητέρας καί παιδιοῦ.
3. Στό σπίτι, ἐκτός ἀπὸ τὴ γαζία καί τό καναρίνι, ὑπῆρχαν καί ἄλλα πράγματα. Γιατί ὁ μικρὸς συνέδεσε μόνο αὐτὰ τὰ δυὸ μέ τὴ μορφὴ τῆς μητέρας του;
4. Νά σχολιάσετε τὴν τελευταία περίοδο τοῦ κειμένου σέ συνδυασμὸ μέ τὴν ὅλη παράγραφο.

Βιογραφικὰ τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 142.

Διδῶ Σωτηρίου

[Τό σπίτι μου]

Τό μυθιστόρημα τῆς Διδῶς Σωτηρίου Ματωμένα Χώματα (1962) ἀναφέρεται στὸν ἑλληνισμό τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ κεντρικὸς ἥρωας τοῦ ἔργου Μανώλης Ἀξιῶτης, ἀγρότης σ' ἓνα χωριὸ κοντὰ στὴν Ἑφεσο, ζεῖ τίς περιπέτειες τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἀρχίζουν τὸ 1914 μέ τὰ καταναγκαστικά ἔργα στὰ τούρκικα «τάγματα ἐργασίας» καί κορυφώνονται μέ τὴν μικρασιατικὴ καταστροφή τοῦ 1922 καί τὸν ξεριζωμὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ μυθιστορήματος. Σ' αὐτὸ ὁ Μανώλης Ἀξιῶτης μιλάει γιὰ τὸ σπίτι του, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ αὐστηρὴ μορφὴ τοῦ πατέρα.

Ως τὰ δεκάξι μου χρόνια παπούτσι δέ φόρεσα, μήτε καινούριο ρούχο. Ὁ πατέρας μου μιὰν ἔγνοια εἶχε, ν' ἀποχτήσῃ πολλά χωράφια, λιό-

δεντρα καί συκοπερίβολα. Ἡ μάνα μου ἔκανε δεκατέσσερες γέννες, μά τῆς ζῆσαν μόνο ἑπτὰ παιδιά κι ἀπό τοῦτα τὰ τέσσερα τῆς τὰ φάγαν οἱ πολέμοι.

Δέ θυμοῦμαι νά μοῦ ὅδωκε ποτέ ὁ πατέρας μου κανένα μεταλλίκι* ν' ἀγοράσω σάν παιδί καραμέλα ἢ κουλούρι. Μιά μέρα πού ἦτανε νά μεταλάβω μαζί μέ τὰ δυό μικρότερα ἀδέρφια μου, πήγαμε καί τοῦ ζητήσαμε συχώρεση, μέ τήν κρυφή ἐλπίδα πώς θά 'βγαζε νά μᾶς δώσει κάτι. Κεῖνος ὅμως, σάν πῆρε εἶδηση πώς περιμέναμε λεφτά, ἀγρίεψε καί γύρεψε νά μᾶς δείρει. Κινήσαμε τότες καί πήγαμε νά φιλήσουμε τό χέρι τῶν νουνῶν μας, μήπως κι ἔβγαине ἀπό κεῖ τίποτα. Ὅταν μᾶς δῶσαν ἀπό ἓνα γρόσι στόν καθένα ξετρελαθήκαμε! Ὁ πιο μικρός, ὁ Σταμάτης, ἔτρεξε ἴσια στό μπακάλικο τοῦ κύρ Θόδωρου, πού 'χε κάτι χρωματιστά κάντια*, μεγάλα σά λιθάρια καί χόρτασε μ' αὐτά τή λίμα* του. Ὁ Γιώργης καί 'γώ εἶχαμε ἄλλο μεράκι, λαχταρούσαμε νά πιάσουμε παιχνίδι στό χέρι μας. Ὁ Γιώργης ἀγόρασε τήν πρώτη τρουμπέτα πού τοῦ 'λαχε. Ἐγώ συγκράτησα τή βιασύνη μου, ἔψαχνα γιά τό καλύτερο. Ὅταν πέτυχα ἓνα σταχτί τενεκεδένιο ποντικάκι μ' ἐλατήριο, τ' ἄρπαξα καί δέ δίστασα νά δώσω ὁλόκληρο τό χαρτζιλίκι μου.

Γυρίσαμε στό σπίτι νά κάνουμε τό κομμάτι μας*. Ὁ ἀδερφός μου κορδωμένος παράσταινε τό σαλπικτή καί δέν ἔλεγε νά βγάλει τήν τσαμπούνα ἀπ' τό στόμα του. Ἐγώ ἔπεσα φαρδύς πλατύς χάμου, ἀκούμπησα προσεχτικά τό ποντίκι στό πάτωμα, τράβηξα ἓνα λαστιχάκι ἀπό τήν κοιλιά του καί σάν τό εἶδα νά τρέχει πέρα δῶθε, ἄρχισα νά ξεφωνίζω:

– Σαλεύει! Εἶναι ζωντανό!

Μαζεύτηκαν τ' ἀδέρφια μου καί κάναν σάν παλαβοί, ποιός θά πρωτοτραβήξει τό ἐλατήριο νά φέρει βόλτες τό ποντίκι. Μεγαλύτερη συγκίνηση δέν ἔνιωσα σ' ὅλα τὰ παιδικά μου χρόνια! Καθώς ἤμασταν παραδομένοι στή γλύκα τοῦ παιχνιδιοῦ, τσάκωσα μέ τήν ἄκρη τοῦ ματιοῦ τήν ὄψη τοῦ πατέρα νά γίνεται σκληρή. «Τί νά 'χει πάλι;» σκέφτηκα. Μά πρίν βγάλω κρίση, ἄκουσα τή φουρκισμένη προσταγή του:

– Γιά... ἔσεῖς! Φέρτε μου δῶ τοῦτα τὰ μαραφέτια*!

Δέν πρόκανε ν' ἀποσώσει τό λόγο του, ἄρπάζω τό ποντίκι, τό χώνω προστατευτικά στόν κόρφο μου καί κατακυλῶ πέντε πέντε τὰ σκαλο-

μεταλλίκι: μεταλλικό νόμισμα.

κάντιο: κρυσταλλική ζάχαρη· ἐδῶ: ζαχαρωτά.

λίμα: ἡ μεγάλη πείνα.

κάνω τό κομμάτι μου: κάνω ἐπίδειξη (λαϊκή ἐκφραση).

μαραφέτι: ἐργαλεῖο.

πάτια του χαγιατιού*. 'Ο αδερφός μου ό Γιώργης δέ μ' ακολουθήσε, θές γιατί δέ μυρίστηκε τόν κίνδυνο, θές γιατί δέν τόλμησε νά έναντι-ωθεϊ, πλησίασε τόν πατέρα, του παράδωσε τήν τρουμπέτα κι έμεινε νά τόν κοιτάζει μ' άνοιχτά τρομαγμένα μάτια. Κεϊνος τή χούφτωσε, τή στράβωσε μέσα στήν πετρωμένη παλάμη του κι απέ* τήν πέταξε στό τζάκι.

- Νά, λεχρίτες*! έκανε. Γιά νά μάθετε νά ξοδεύετε τόν παρά σας σέ τέτοια παλιοπράματα. Χάθηκε ν' αγοράστε, μπρέ, κάνα τετράδιο, κάνα μολύβι!

'Η μάνα μου ήταν τρυφερή καί ύπομονετική γυναίκα. 'Η κακοτροπιά του άντρα της τήν έκανε νά στέκει πάντα σούζα, μέ τόν καλό λόγο καί τό χαμόγελο στ' άχείλι: «Στόν άράθυμο* τόν άντρα, έλεγε, σά δέν έναντιώνεσαι τόν έχεις σκλάβο». Τώρα τί σοί σκλάβο είχε τόν πατέρα, μονάχα κείνη τό 'ξερε.

'Ωστόσο μιά φορά, μιά καί μοναδική, του έναντιώθηκε. Τόν είδε νά μέ χτυπάει μέ μανία. Τότες μπήκε στή μέση, άνοιξε τά χέρια της σά φτερουγες καί μέ δακρυσμένα μάτια του είπε τρομαγμένη:

- "Αμοιρε, θά τό χαλάσεις* τό σπλάχνο σου!

Αίτία του άγριου ξυλοδαρμού ήταν ένα μεταλλίκι. Μου τό 'χε δώσει ό πατέρας, γιά νά πάω στό μπακάλη ν' αγοράσω άλάτι. 'Ηξερα τί μέ περίμενε αν τό 'χана, γι' αυτό καί τό κράταγα σφιχτά στήν ιδρωμένη μου παλάμη. 'Οπόταν στό δρόμο, νά καί πέφτω μπροστά σ' ένα γύφτο μέ μιά μαϊμού, μιά ξύπνια σουσουραδίτσα, πού παράσταινε πότε τό δάσκαλο, πότε τή δεσποινίδα καί πότε τό φαρμακοτρίφτη. 'Ηταν πολύ, πάρα πολύ άστεία. Κόσμος είχε κάνει κύκλο γύρο της καί χάζεγε τήν ώρα όμως της πλερωμής οί περισσότεροι σκορπίσανε. 'Ηρθε τότες ή μαϊμού, στάθηκε μπροστά μου μ' άπλωμένο τό ντέφι. Τά μάτια μας ανταμώσανε. Δέ βάστηξα, ξέσφιξε ή χούφτα μου από μόνη της καί τίγκ, τάγκ, τόγκ, κύλησε μέσα στό ντέφι τό μεταλλίκι μου.

"Όταν γύρισα στό σπίτι μ' άδειανά χέρια δέν είπα τήν αλήθεια, είπα μονάχα πώς έχασα τά λεφτά. Αυτό ήταν. Είδα τόν πατέρα μου ν' άγριεύει τόσο, πού τρόμαξα κι έδωσα ένα σάλτο από τό άνω* καί βρέθηκα κάτω στό δρόμο μέ κίνδυνο νά σκοτωθώ. "Όμως ούτε κι αύτή ή πράξη

χαγιατί: στεγασμένος διάδρομος, έξώσης.

απέ: μετά, ύστερα.

λεχρίτης(θελ. λεχρίτσα): αλήτης, βρωμιάρης.

άράθυμος: όξέθυμος.

χαλάω: καταστρέφω, σκοτώνω.

ανάω: τό επάνω πάτωμα δίπατου σπιτιού.

τῆς ἀπελπισίας μου δέν τόν συνέφερε. Μέ κυνήγησε, κι ὅταν μέ τσάκωσε ἓνας γείτονας, ὁ Χαμπέρογλου καί μέ παράδωκε, ἄρχισε νά μέ χτυπάει ὅπου ἔβρισκε. Ἀπό κείνη τῇ μέρα, ὅσες φορές ἔβλεπα ὀργισμένο τόν πατέρα, ἔτρεμα. Κι ὁμως ἦρθε ἐποχὴ πού τοῦ τὰ συχώρεσα ὅλα τοῦτα τὰ φερσίματά του. Μοναχά κεινοῦ τοῦ ξένου, τοῦ Χαμπέρογλου, τὴν ἐπέμβαση οὔτε τὴν κατάλαβα οὔτε καί τὴ συχώρεσα ποτέ.

Στό σπίτι дуὸ ἐξουσίες ὑπολογίζαμε ὅλοι: τοῦ Θεοῦ καί τοῦ πατέρα, γιατί μ' αὐτές εἶχαμε δέσει τὴν ὑπαρξή μας. Τὴ μάνα μας τήνε βλέπαμε σάν τό σκεπασμένο ἥλιο, πού τότε μαντεύεις, μά οἱ ἀχτίδες του δέ φτάνουνε ἴσαμε σένα νά σέ ζεστάνουνε. Ποτέ της δέν ἔβρισκε καιρό νά μᾶς χαϊδέψει, νά μᾶς πάρει στὰ γόνατά της καί νά μᾶς πεῖ ἓνα παραμῦθι. Ξύπναγε ὀλοχρονίς χαράματα, ἄναβε φωτιά, ἔσθηνε τσουκάλι, νά προκάνει τόσα στόματα. Ὑστερα εἶχε πάντα στὴν κούνια κι ἓνα μυξάρικο νά τσιρίζει. Εἶχε νά φροντίζει τὰ ζωντανά*, νά βάλει σκάφη, νά ζυμώσει, νά πλύνει, νά γυροφέρει τό νοικοκυριό, νά πιάσει βελόνι· ὅλο τό χωριό μιλοῦσε γιὰ τὴν πάστρα καί τὴ νοικοκυροσύνη της.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς καί τό γέρο μου τόν σέβονταν ὁ κόσμος, γιατί κρατοῦσε λόγο, ἦταν τίμιος στό ἀλισβερίσι*, φιλόξενος καί προκομμένος. Τότε σήκωνε πολὺ κι ἡ ἀρχοντοκαμωσιά του, ψηλόλιγνος καθὼς ἦτανε καί σγουρομάλλης, μέ βαθιά γαλάζια μάτια καί στρωτὰ γερά δόντια, πού τὰ πῆρε ἀτόφια στὸν τάφο του. Γιὰ τοῦτο καί καμάρωνα, ὅταν οἱ γειτόνισσες λέγανε στὴ μάνα μου: «Ὁ γιός σου, ὁ Μανόλης, εἶναι φτυστός ὁ μπαρμπα - Δημητρός».

Νύχτα, μέ τ' ἄστρα, σηκωνόταν ὁ πατέρας ἀπ' τό γιατάκι* του. Πρωτόβαζε τὴ φέσα του κι ἀπὲ τὴν τσόχινη* βράκα του, τὰ τουζλούκια* καί τὰ ποδήματά του. (Κάλτσες δέ φοροῦσε· ἔλεγε πὼς τόν στενοχωροῦσανε καί τόν βλάφτανε στὴν ὑγεία του). Νιβόταν μέ θόρυβο. Ἔκανε τό σταυρό του μπρὸς στὰ κόνισματα. Καφάλιζε λίγο σταρένιο ψωμί στὴ θράκα, τό βουτοῦσε στό μπροῦσκο καί τό 'κανε κρασοσιχιά, ἔτρωγε καί καμιάν ἐλιά, φτοῦσε τό κουκούτσι καί λίγες βρισιές μαζί γιὰ τό γούρι καί ξεκινοῦσε στητός κι ἀνάλαφρος γιὰ τὰ χτήματα.

Δούλευε δεκάξι μέ δεκαοχτὼ ὥρες δίχως νά ξαποστάσει. Σήκωνε

τὰ ζωντανά: τὰ ζῶα.

ἀλισβερίσι: δοσοληψία.

γιατάκι: στρώμα.

τσόχινος: ἀπὸ τσόχα (εἶδος μάλλινου ὑφάσματος).

τουζλούκια: μάλλινες «περικνημίδες» πού κάθε μιά σκεπάζει τό πόδι ἀπὸ τό πάνω μέρος τοῦ παπουτσιοῦ ὡς τό γόνατο.

μοναχός του γομάρια* ἐξήντα ἐβδομήντα ὀκάδες, μά ποτέ δέν τόν ἄκουγες νά βαρυγκομήσει. Ἡ τσάπα καί τ' ἄλῆτρι γίνονταν ὑπάκουα στό χέρι του. Τά ζωντανά τόν τρέμανε καί τόν ἀγαπούσανε συνάμα, γιατί τά φρόντιζε περισσότερο ἀπ' ὅσο φρόντιζε ἐμᾶς.

Μέ τό σούρουπο γύριζε στό σπίτι δίχως νά σταθεῖ σέ καφενέ. Ἔπιανε τό μπουκάλι τό ρακί, κατέβαζε κάμποσες γερές ρουφηξιές, ἔτρωγε τό φαί πού τοῦ φύλαγε ἡ μάνα. Κατά τήν περίσταση ἔδερνε δυό τρεῖς ἀπό μᾶς κι ἐπεφτε μπαῖλντισμένος* στόν ὕπνο, νά ρουχαλίζει καί νά τρέμει ὁ τόπος.

Κουβέντα δέν τοῦ ἔπαιρνες οὔδε Κυριακή οὔδε χρονιára μέρα. Κα- νένας μας δέν τολμοῦσε νά μιλήσει μπροστά του· εἶχαμε μάθει νά τά λέμε ὅλα μέ τά μάτια, τούς θυμούς, τό παράπονο, τίς πονηριές ἢ τίς χαρές μας. Μόνο σάν τύχαινε νά βρίσκεται στά κέφια του, Κυριακή, πού καθόμαστε ὁλόκληρη ἡ φαμελιά σέ τραπέζι, τότες τ' ἄρεζε νά ση- κώνει ἐμένα πού μ' ἔβλεπε πάντα σάν τόν γραμματιζούμενο τοῦ σπι- τιοῦ, νά λέω τό «Πάτερ ἡμῶν». Δέν καταλάβαινα γρί ἀπ' ὅ,τι ἔλεγε τούτη ἡ προσευχή καί μιὰ μέρα εἶπα στή μάνα μου:

– Τό «Πάτ», μπρέ μάνα, ξέρω τί θά πεῖ. Μά κεῖνο τό «ἐρημών» μέ μπερδεύει...

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ πατέρας θύμωνε, ὅταν ἔβλεπε τά παιδιά του ν' ἀγοράζουν παιγνίδια;
2. Ὁ ἀφηγητής χαρακτηρίζει τόν πατέρα του κακότροπο. Ἡ μητέρα του «ἀρά-θυμο» (ὀξύθυμο). Οἱ χωριανοί τόν σέβονταν, γιατί κρατοῦσε λόγο, ἦταν τίμι-ος, φιλόξενος καί προκομμένος. Ποιός ἀπ' ὅλους εἶχε δίκιο;
3. Ὁ ἀφηγητής λέει πῶς ἦρθε ἐποχή πού συχώρεσε τά φερσίματα τοῦ πατέρα του· γιατί; Καί γιατί δέ συχώρεσε ποτέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Χαμπέρογλου;
4. Σημειώστε τά χωρία πού ἀναφέρονται στή μητέρα. Πῶς παρουσιάζεται ἡ μη-τέρα μέσα ἀπό αὐτά;

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ. Γεννήθηκε τό 1914 στό Ἀιδίني τῆς Μ. Ἀσίας. Ἀσχολεῖται μέ τή δημοσιογραφία καί τό μυθιστόρημα. Ὡς τώρα ἐξέδωσε τά μυθιστορήματα: *Οἱ νεκροί περιμένουν*, *Ματωμένα Χώματα*.

γομάρι: ἐδῶ φορτίο.
μπαῖλντισμένος: ἀποκαμωμένος.

Στή μνήμη τοῦ πατέρα μου

Ὁ τρυφερός διάλογος ἀνάμεσα στό μικρό κορίτσι (τὴν ποιήτρια) καὶ τὸν πατέρα της ἐκφράζει καὶ τὴ βαθιὰ ἀγάπη πού τοὺς ἐνώνει. Τό κορίτσι νιώθει σιγουριά κοντά στὸν πατέρα, θέλει νὰ μεγαλώσει γρήγορα, γιὰ νὰ τοῦ δείξει τὴν ἀγάπη του.

Ὅταν κοιτάζω τὰ παιδάκια κάθε μέρα
στοὺς δρόμους, τό πρωί, μέ τοῦ σχολείου τὴν τσάντα,
φτωχοντυμένη μιά μικρούλα βλέπω πάντα
μέ τὴν παλιά της σάκα δίπλα στὸν πατέρα.

Ἀπ' τό χεράκι μέ στοργή τήνε κρατάει,
τόσο κι οἱ δυό εἶναι εὐτυχισμένοι, καθώς πάνε.
Μέ πόση ἀθώα σοβαρότητα μιλάνε!
Τό κοριτσάκι ὀλοένα τὸν ρωτάει.

Καί κείνος, σοβαρά τῆς λέει, τῆς διηγᾶται...
Πόσο σοφός εἶν' ὁ πατέρας! Πόσα ξέρει!
Πόσην ἀσφάλεια νιώθει στό μεγάλο χέρι!
Τίποτε, ἂν τό κρατεῖ, στὸν κόσμο δέ φοβᾶται.

Ξάφνου τοῦ λέει ἐκεῖνο· «Σάν θά μεγαλώσω...».
«Τότε ἐγώ πιά ἓνας φτωχὸς γεράκος θά ἴμαι.
Δέ θά μπορῶ στά χέρια μου νά σέ σηκώσω
καί θά μοῦ λές: ἀκούμπα πάνω μου νά πᾶμε.

Σάν θά ῥχονται γιὰ νά σέ παίρνουν ἔξω οἱ ξένοι,
μόνος στή σκοτεινὴ γωνίτσα μου θά γέρνω».
«Ἐγώ, στήν ἄμαξά* μου πάντα θά σέ παίρνω»
λέει, ἔτοιμη ἡ μικρή νά κλάψει κι ἐπιμένει.

ἄμαξα: τό ποίημα εἶναι γραμμένο πρὶν ἀπ' τό 1930, ἀναφέρεται ὅμως σέ χρόνια παλιότερα. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τό κυριότερο μεταφορικό μέσο στίς πόλεις ἦταν ἡ ἄμαξα, πού τὴ βλέπουμε καί σήμερα σέ μερικές τουριστικές περιοχές.

Νιώθει μιά τέτοια ανυπομονησία, σκάει.
Θέλει μεγάλη τώρα γρήγορα νά γίνει,
ἄν είναι δυνατόν τήν ὥρα ἀμέσως κείνη,
γιά νά τοῦ δείξει πόσο θά τόν ἀγαπάει!

Κι ὅπως θερμά τοῦ σφίγγει τό λιγνό χεράκι,
ὁ κουρασμένος νιώθει τόση ἐμπιστοσύνη!
"Ἐγινε ἐκεῖνος τώρα τό μικρό παιδάκι
κι ὁ προστατευτικός πατέρας εἶναι ἐκείνη.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά συναισθήματα γεννᾶ στὸν πατέρα ἡ ἐπιθυμία τοῦ κοριτσιοῦ νά μεγαλώσει;
2. Νά βρεῖτε λέξεις ἢ φράσεις πού δείχνουν τήν ἀγάπη τοῦ κοριτσιοῦ στὸν πατέρα.

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ. Ψευδώνυμο τῆς Ἡβης Κούγια - Σκανδαλάκη. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1910. Τό 1930 ἐξέδωσε τήν πρώτη της ποιητική συλλογή *Φωνές ἐντόμου*. Ἀκολούθησαν οἱ συλλογές *Προφητείες* (1931), *Φλεγόμενη βάτος* (1935), *Ὁ γυρισμός τοῦ ἀσώτου* (1936) κ.ἄ. Τό 1975 συγκέντρωσε ὅλο τό ποιητικό της ἔργο σ' ἓνα τόμο μέ τόν τίτλο *Τά Ποιήματα*.

Λουκᾶς Κούσουλας

Πρώτα γενέθλια

Ὁ ποιητής ἐκφράζει τὰ τρυφερά συναισθήματα πού πλημμυρίζουν
τήν ψυχή του στά πρώτα γενέθλια τοῦ παιδιοῦ του.

Μεγαλώνεις πλάι μου –
κι ἐγὼ μικραίνω.

Ἔμαθες νά περπατᾶς –
κι ἐγὼ ἄρκουδίζω*.

Ἔμαθες νά γελᾶς –
κι ἐγὼ δακρύζω.

Ἔμαθες νά μιλᾶς –
κι ἐγὼ τὰ χάνω.

Ἑρώτηση

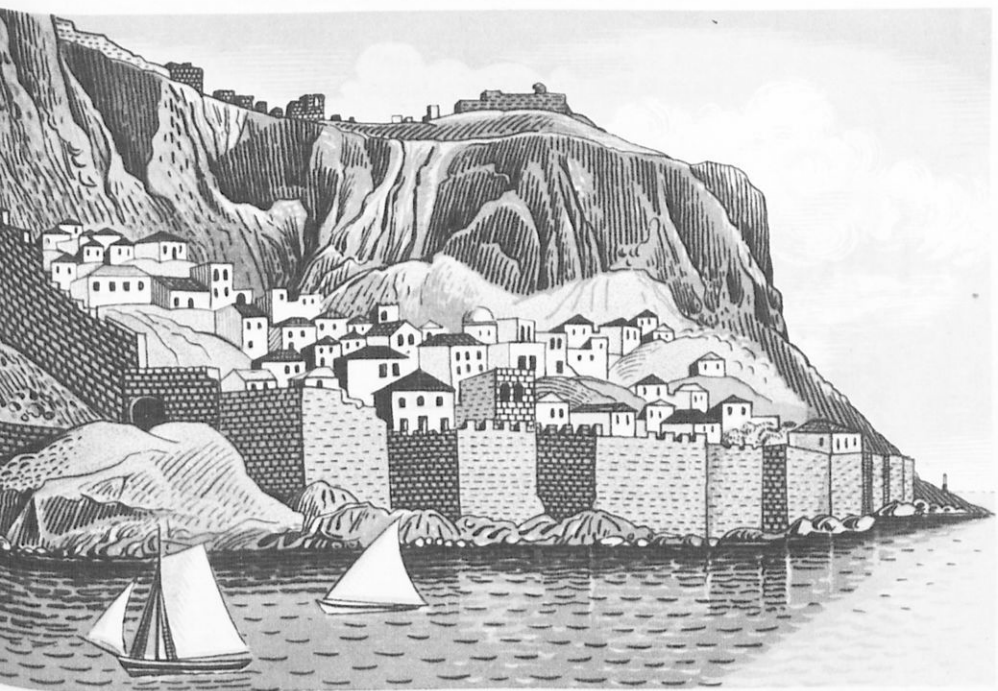
Τό ποίημα στηρίζεται πάνω σέ τέσσερις ἀντιθέσεις. Τί ἐκφράζει ἡ καθεμιά ἀπ' αὐτές καί τί ὅλες μαζί;

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ. Γεννήθηκε στή Σουβάλα (Πολύδροσο) Παρνασσίδας τό 1929. Σπούδασε Φιλολογία καί ὑπηρετεῖ στή Μ. Ἑκπαίδευση. Ἐξέδωσε ὡς τώρα τίς ποιητικές συλλογές *Σχηματο-ποίηση Α΄*, *Σχηματο-ποίηση Β΄*, *Σχηματο-ποίηση Γ΄*, *Ανάβαση στή Φτερόλακα* κι ἄλλοῦ.

*ἀρκουδίζω: περπατῶ μέ τὰ τέσσερα.

XII. Γνωριμία μέ τόν τόπο μας καί μέ άλλους τόπους

αὐτός ὁ κόσμος ὁ μικρός, ὁ μέγας
(Ὁδ. Ἑλύτης)

Μονεμβασία (ξυλογραφία)

Ἄνεμοι

Ἀκου κι ἐμᾶς πού μόλις ἐγυρίσαμε
νησιά καί πολιτεῖες πού γνωρίσαμε·

Κρήτη καί Μυτιλήνη, Σάμο κι Ἰκαριά,
Νάξο καί Σαντορίνη, Ρόδο, Κέρκυρα·

Σπίτια μεγάλα κι ἄσπρα, σπίτια βουερά
πάνω στή μαύρη πέτρα, πάνω στά νερά·

Ξάνθη, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Καστοριά,
Γιάννενα, Μεσολόγγι, Σπάρτη καί Μιστρά·

Καμπαναριά καί στέγες μέσ στή συννεφιά
κι ὅλα μαζί μιά λύπη καί μιάν ὁμορφιά.

Σημάδια του τόπου

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο Λαογραφικά μελετήματα τῆς “Αλκης Κυριακίδου-Νέστορος. Τό θέμα πού τήν ἀπασχολεῖ εἶναι τό ἐξῆς: τί πρόσεχαν περισσότερο οἱ πρόγονοί μας, ὅταν χιζῖανε τὰ ἐξωκλήσια, καί πῶς διαμορφώνανε τό χώρο γύρω τους. Διαπιστώνει πῶς ἐκείνο πού τούς ἐνδιέφερε ἦταν νά ἔχει ὁ τόπος νερό καί θέα. Συχνά ἐπίσης φύτευαν ὀλόγουρα δέντρα καί κυρίως κυπαρίσσια.

Τό νερό εἶναι ἓνα ἀπό τὰ δύο βασικά χαρακτηριστικά τῶν ἱερῶν τόπων· τό δεύτερο εἶναι ὁ προσανατολισμός τους, πού συνδυάζει τήν καλύτερη θέση σέ σχέση μέ τόν ἥλιο καί τήν ὠραία θέα. “Αν κανεῖς ἐπιθυμεῖ νά ἐπισκεφθεῖ τά ὠραιότερα μέρη τῆς Ἑλλάδας, δέν ἔχει παρά νά σημειώσῃ στό χάρτη του τὰ μοναστήρια καί τὰ ἐξωκλήσια τῆς κάθε περιοχῆς καί ν’ ἀρχίσει τήν περιοδεία του. Θ’ ἀνακαλύψῃ σύντομα πῶς γιά τούς “Ελληνες ἡ ὁμορφιά εἶναι, βασικά, συνάρτηση τῆς θέας*. Αὐτό ἰσχύει βέβαια πιό πολύ γιά τὰ ἐξωκλήσια, ἰδιαίτερα ὅταν ἔχουν καί πανηγυρότοπο, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, γιά νά χαίρεται ὁλος ὁ κόσμος τή θέα, καί λιγότερο ἴσως γιά τὰ μοναστήρια, πού βρίσκονται συχνά σέ μέρη ἀπόκρυφα, γιά νά μή γίνονται στόχος τῶν ληστοπειρατῶν· καί σ’ αὐτήν ὥστόσο τήν περίπτωση, μολονότι ἀποφεύγουν νά φαίνονται, ἐπιζητοῦν μέ κάθε τρόπο τή θέα. Ἡ χαρά τῆς θέας, πού εἶναι γιά μᾶς πολύ συχνά ἀποτέλεσμα αἰσθητικῆς καλλιέργειας*, γιά τόν ἄνθρωπο πού ζεῖ κοντά στή φύση εἶναι μέρος τῆς καθημερινῆς του ζωῆς – προσοχή ὅμως, γιατί αὐτό δέν σημαίνει πῶς ἐκφυλίζεται, ὅπως γίνεται συνήθως μέ τὰ καθημερινά πράγματα, σέ ἀπλή συνήθεια, χωρίς ἀνανέωση καί θαυμασμό. Οἱ χωριάτες συνειδητά θαυμάζουν τή θέα καί τήν ἐκτιμοῦν σάν ἓνα ἀπό τὰ βασικά πλεονεκτήματα τοῦ τόπου τους:

Περιγράφοντας ἓνα ἓνα τὰ χωριά τοῦ Πηλίου, πού τὰ ξέρουν καλύτερα γιατί εἶναι ἡ πατρίδα τους, οἱ λεγόμενοι Δημητριάδες, δηλαδή ὁ Φιλιππίδης καί ὁ Κων-*

εἶναι συνάρτηση τῆς θέας: ἔχει σχέση μέ τή θέα, συνδέεται μέ τή θέα. αἰσθητική καλλιέργεια: λέμε ὅτι ἓνας ἄνθρωπος ἔχει αἰσθητική καλλιέργεια, ὅταν ἀγαπᾷ τό ὠραῖο πού ἐκφράζουν τὰ ἔργα τέχνης.

σταντὰς*, συγγραφείς τῆς «Γεωγραφίας Νεωτερικῆς», τονίζουν ιδιαίτερα τὸ «θῶρι», ὅπως τὸ λένε, τῶν χωριῶν, δηλαδὴ τῇ θεᾷ: λ.χ. «Ἅγιος Λαυρέντιος... χώρα μέ ἔως 400 σπίτια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ εἶναι μεγάλα, ὕψηλά καὶ ὁμορφα, μέ νερά καλὰ, μέ θῶρι καλὸ, μέ ἀέρα καθαρό καὶ ὑγιεινὸ... Ἅγιος Γεώργιος, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, χώρα ὁμορφη, μέ ἀέρα καλὸ, μέ θῶρι καλύτερο, μεγάλη καὶ αὐτὴ σάν τὴν ἀνωτέρω... Πινაკάτες... χωριὸ ἐπάνω εἰς μία ράχη, καὶ ὀπίσω ἀπὸ μιὰ ἄλλη μεγαλύτερη ὁπού σου ἐμποδίζει σχεδὸν τὸ θῶρι τῆς θαλάσσης...».

Τὰ περισσότερα βουνίσια χωριά ἔχουν τὸ «ἀγνάντι» τους, δηλαδὴ ἓνα μέρος ἀνοιχτό, μέ θεά, ὅπου κάθονται κι ἀγναντεύουν· ἄλλοι εἶναι μέσα στο χωριό – μιὰ πλατεία – κι ἄλλοι σέ μικρὴ ἀπόσταση ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό· στὴ δευτέρη περίπτωση βάζουν κορμούς δέντρων, ὁλόκληρους ἢ σχισμένους στὴ μέση, καὶ τοὺς χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ κάθονται.

Ἡ θεά καὶ τὸ νερό εἶναι λοιπὸν τὰ δύο βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἱερῶν τόπων, πού εἶναι καὶ οἱ πιὸ ὁμορφοί τόποι τῆς πατρίδας μας· κοντὰ σ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε ἓνα ἀκόμη: τὸ δέντρο. Φυσικὰ ὅπου ὑπάρχει νερό ὑπάρχουν καὶ δέντρα· γι' αὐτὸ καὶ θὰ τὰ βροῦμε πάντοτε γύρω ἀπὸ τὰ ἐξωκλήσια καὶ τίς ἐκκλησιές· ὁ λόγος ὅμως πού κάνει σήμερα αὐτὰ τὰ δέντρα τόσο εὐδιάκριτα μέσα στο ἑλληνικό τοπίο εἶναι ὅτι, ἐπεὶ οἱ συνεχεῖς πόλεμοι, τὰ κατσίκια, οἱ φωτιές, οἱ οἰκοπεδοφάγοι, οἱ διάφοροι οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ ὅλες οἱ ἄλλες πληγές τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίθρου κατέστρεψαν συστηματικὰ καὶ καταστρέφουν ἀκόμη συνεχῶς τίς δεντροφυτεμένες περιοχές, τὰ μόνα δέντρα πού διέφυγαν ὡς τώρα τὴν κοινὴ μοῖρα καὶ ἔμειναν – ὅσο ἦταν δυνατό – ἄθικτα, εἶναι αὐτὰ πού ἀνήκουν στίς ἐκκλησιές· γιατί βαριά κατάρρα ἔπεφτε σέ ὅσους τολμοῦσαν νὰ τὰ ἀγγίξουν. Τώρα ὅμως πού δέν πιστεύουμε πιά στίς κατάρες, τὰ δέντρα τοῦ ἱεροῦ περιβάλλου τῆς ἐκκλησίας κινδυνεύουν κι αὐτά.

Ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ δέντρο εἶναι πράγματα ἀξεχώριστα στο ἑλληνικό τοπίο. Τὸ δέντρο σημαδεύει, μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, τὴν ἐκκλησία: ὅταν δεῖς ἀπὸ μακριὰ ἓνα ἢ καὶ περισσότερα πανύψηλα κυπαρίσσια, θὰ μαντέψεις σωστὰ τὴν παρουσία μιᾶς ἐκκλησιᾶς πού ὑπάρχει ἀκόμη ἢ κάποτε ὑπῆρξε· γιατί κι ἂν σήμερα δέν μένει τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτὴν παρὰ ἓνα σωρὸς ἀπὸ πέτρες, τὰ κυπαρίσσια τῆς, μάρτυρες ἀλάνθαστοι, σημαδεύουν τὴ θέσθ τῆς.

Δανιὴλ Φιλίππιδης (γεν. 1758), Γρηγόριος Κωνσταντὰς (γεν. 1753): Γεννήθηκαν κι οἱ δύο στίς Μηλίες τοῦ Πηλίου. Θεωροῦνται πρόδρομοι τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης. Τὸ 1791 ἐκδόσανε τὴ «Νεωτερικὴ Γεωγραφία», πού εἶναι γραμμένη σέ ἀπλή νεοελληνικὴ γλῶσσα.

Τά κυπαρίσσια μιᾶς ἐκκλησιᾶς παρέχουν ἐπίσης βάσιμες ἐνδείξεις γιά τήν ἡλικία της· γιατί δέν φυτρώνουν στήν τύχη, ἀλλά φυτεύονται γύρω της, ὅταν ἀρχίζει νά χτίζεται, μέ ἕναν ὀρισμένο τρόπο, μέ μιᾶ ὀρισμένη λογική· δέν μπορεῖ νά εἶναι τυχαῖο ὅτι υπάρχουν συνήθως τρία ἢ πέντε κυπαρίσσια πού σχηματίζουν ἕνα ἡμικύκλιο, ὁμόκεντρο μέ τήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, καί δύο ἀκόμη, ἕνα στή ΒΔ καί ΝΔ γωνία τῆς ἐκκλησιᾶς, ἀντίστοιχα. Στίς ἐκκλησιές πού βρίσκονται σέ περίοπτη* θέση, βρίσκουμε συχνά καί μιᾶ σειρά ἀπό κυπαρίσσια, φυτεμένα μπροστά ἀκριβῶς σ' ἐκείνη τήν πλευρά πού ξανοίγεται στή θέα. Νομίζω πώς σκοπός τους εἶναι νά ὀργανώσουν, κατά κάποιο τρόπο, τή θέα, περιορίζοντάς την σέ μικρότερες, καί γι' αὐτό πιό ἔντονες καί πιό ἐνδιαφέρουσες εἰκόνες, πού ἐναλλάσσονται καθῶς κινεῖται κανεῖς πίσω ἀπό τή δέντροστοιχία – τό ἴδιο ὅπως ὅταν κινεῖται κανεῖς πίσω ἀπό τίς κιονοστοιχίες τῶν ἀρχαίων ναῶν.

Τά κυπαρίσσια τῶν ἐκκλησιῶν, φυτεμένα, καθῶς εἶδαμε, μέ ὀρισμένο σχέδιο καί προγραμματισμό, δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθοῦν ὅτι ἀνήκουν στό φυσικό περιβάλλον· θά πρέπει νά τά συμπεριλάβουμε στήν ἀρχιτεκτονική μορφή, καί νά περάσουμε ἔτσι στό δεύτερο σύστημα σχέσεων πού ἐπισημάναμε στήν ἀρχή, τίς σχέσεις δηλαδή ἀνάμεσα στή φυσική μορφή τοῦ τοπίου καί τήν ἀρχιτεκτονική καί τελετουργική μορφή μέ τήν ὁποία καθαγιαζεται.

Ἑρωτήσεις

1. Τό νερό ἱκανοποιεῖ ὑλικές ἀνάγκες κυρίως. Ἡ θέα καί τά δέντρα τί ἀνάγκες ἱκανοποιοῦν;
2. Ἡ συγγραφέας παρομοιάζει τίς ἀρχαίες κιονοστοιχίες μέ τίς δένδροστοιχίες, πού περιβάλλουν τά ἐξωκλήσια. Τί τό κοινό παρουσιάζουν;
3. Ἐπισκεφθεῖτε ἕνα ἐξωκλήσι τῆς περιοχῆς σας καί κοιτάξτε ἂν ἔχει τά παραπάνω σημάδια.

ΑΛΚΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Φιλολογία στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καί Ἐθνολογία στίς Η.Π.Α. Καθηγήτρια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στήν ἔδρα τῆς Λαογραφίας, ὅπου διαδέχτηκε τόν πατέρα της λαογράφο Στίλπωνα Κυριακίδη. Ἔργα της: *Ἡ ὕφαντική στή Δυτική Θράκη*, *Λαογραφικά μελετήματα* κ.ἄ.

περίοπτος: αὐτός πού μπορεῖ νά τόν δεῖ κανεῖς ἀπ' ὅλες τίς πλευρές.

[Τρεῖς βράχοι]

Ἀπό τό 12ο ποίημα τῆς συλλογῆς Μυθιστόρημα δημοσιεύεται ἡ πρώτη στροφή, πού δίνει τήν εἰκόνα ἑνός χαρακτηριστικά ἑλληνικοῦ τοπίου: φτωχό καί καθόλου ἐντυπωσιακό. Ἐδῶ καί κεῖ ξεπροβάλλουν καί τό κάνουν χαριτωμένο κανένα ρημοκλήσι ἢ κανένα σπιτάκι.

Τρεῖς βράχοι, λίγα καμένα πεῦκα κι ἓνα ρημοκλήσι
καί πάρα πάνω
τό ἴδιο τοπίο ἀντιγραμμένο ξαναρχίζει·
τρεῖς βράχοι σέ σχῆμα πύλης σκουριασμένοι
λίγα καμένα πεῦκα, μαῦρα καί κίτρινα
κι ἓνα τετράγωνο σπιτάκι θαμμένο στόν ἀσβέστη·
καί πάρα πάνω ἀκόμη πολλές φορές
τό ἴδιο τοπίο ξαναρχίζει κλιμακωτά
ὡς τόν ὀρίζοντα, ὡς τόν οὐρανό πού βασιλεύει.

Ἐρωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τά ἐπίθετα πού ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ γιά τά πεῦκα καί τούς βράχους. Κατορθώνουν νά δώσουν τήν πραγματική εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου;
2. Ὁ τρίτος, ὁ ὄγδος κι ὁ τελευταῖος στίχος θέλουν νά μᾶς δώσουν τήν εἰκόνα τοῦ τοπίου, πού διαρκῶς ἐπαναλαμβάνεται. Ποιός ἀπ' αὐτούς τούς στίχους τό πετυχαίνει καλύτερα;
3. Θά σᾶς συγκινοῦσε ἓνα τέτοιο τοπίο καί γιατί;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στή Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά. Ἀπό τό 1926 ὑπηρέτησε στό Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν κι ἀποχώρησε ἀπό τήν ὑπηρεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτῆ. Στά γράμματά μας ἐμφανίστηκε μέ τήν ποιητική συλλογή *Στέρνα* (1931). Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποιητής, πού συνέβαλε στήν ἀνανέωση τῆς ἑλληνικῆς ποίησης. Ἔργα του: *Ποιήματα* (περιλαμβάνονται ὅλες οἱ ποιητικές του συλλογές), *Δοκιμές* (περιλαμβάνονται τά δοκίμια καί οἱ μελέτες πού κατά καιρούς δημοσίευσε) κ.ἄ. Εἶναι ὁ μόνος Ἕλληνας ποιητής πού ἦ Σουηδική Ἀκαδημία τοῦ ἀπένειμε τό 1963 τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς λογοτεχνίας.

Δύο ώρες πάνω από τό Αίγαίο

Όταν ο Κώστας Ουράνης αποφάσισε να πάει στη Μυτιλήνη, τα αεροπορικά ταξίδια δεν ήταν συνηθισμένα στην Ελλάδα. Μαζί με την περιέργεια προκαλούσαν, όπως και σήμερα, τό φόβο. Αυτός όμως δεν υπολογίζει τίποτε μπροστά σ' ένα τέτοιο ταξίδι, πού του προσφέρει την ευκαιρία να δώσει μία πανοραμική εικόνα του Αιγαίου με τά νησιά του, τίς δαντελωτές ακρογιαλιές τους και τή θάλασσά του, πού άλλου είναι γαλήνια κι άλλου τρικυμισμένη. Μέ τήν ευαισθησία και τήν παρατηρητικότητα πού τόν διακρίνει, ρίχνει τή ματιά του παντού και συλλαμβάνει και τήν πιο μικρή λεπτομέρεια.

Τό πρώτο έναέριο ταξίδι τό κάνει κανένας γιά τό καινούριο του πράγματος: γιά να δοκιμάσει μία νέα συγκίνηση και γιά να έχει να διηγείται, με κάποια κρυφή περηφάνια, ότι γνώρισε και αυτό τό μέσο της συγκοινωνίας. Λέει: «Θά κάνω ένα ταξίδι, γιά να δώ τί είναι!»

Κι όταν δεί τί είναι, δέ θέλει πιά να ταξιδέψει αλλιώς. Κάθε φορά πού του δίνεται ή ευκαιρία, θά χρησιμοποιήσει τόν άέρα.

Τό πρώτο ταξίδι του έδωσε εκείνο ακριβώς πού νόμιζε ότι λείπει από τό αεροπλάνο: τό αίσθημα της ασφαλείας.

Ή ιδέα και ό φόβος του κινδύνου παύουν να ύφίστανται από τά πρώτα λεπτά της ώρας. Δέ μένει παρά ή απόλαυση του ταξιδιού και ή ήδονή της έκμηδένισης των αποστάσεων. Μία ώρα αεροπλάνου είναι όχτώ ώρες έλληνικού τρένου! Δύο ώρες ύδροπλάνου είναι δεκαοχτώ ώρες βαποριού! Είναι φυσικό λοιπόν, μία και πετάξει κανείς, να βρίσκει πιά κάθε άλλο τρόπο μεταφοράς καθυστερημένο, κουραστικό και άπελπιστικό άργό... Έτσι κι εγώ: όταν αποφάσισα να πάω στη Μυτιλήνη, ούτε καν συζήτησα με τόν έαυτό μου με ποιό τρόπο θά ταξιδέψω. Πήρα τό ύδροπλάνο της Άεροεσπρέσο*...

Τή φορά αυτή, καμιά από τίς συγκινήσεις του πρώτου ταξιδιού μου ίσαμε τήν Πάτρα. Πήρα τή θέση μου στο ύδροπλάνο σάν να επρόκειταν γιά μία μικρή έκδρομή με αυτοκίνητο. Ό καιρός άλλωστε ήταν ιδανικά ώραίος και ό πιλότος ένας παλαίμαχος του άέρος. Ή αποθαλάσωση

*Αεροεσπρέσο: αεροπορική εταιρεία.

ἔγινε χωρίς τήν παραμικρότερη δυσκολία. Τό ὑδροπλάνο, ἀφοῦ γλί-
στησε πάνω στό φαληρικά νερά ἴσαμε τήν Καστέλα, ἀνυψώθηκε ἀνά-
λαφρα καί πῆρε τή διεύθυνση τοῦ Σουνίου.

Ἦταν 9.03' τό πρωί. Πέντε λεπτά ἀργότερα περνούσαμε πάνω ἀπό
τά πευκόφυτα βράχια καί τούς δαντελωτούς κολπίσκους τῆς Βου-
λιαγμένης...

Ἡ θάλασσα ἦταν γαλήνια καί λαμποκοποῦσε ἀπό τ' ἀναρίθμητα δια-
μάντια τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Μικρές ψαρόβαρκες μ' ἄσπρα πανιά τήν
αὐλάκωναν σ' ὅλες τίς κατευθύνσεις. Βλέπαμε μικρά ξερονήσια ψη-
μένα ἀπό τόν ἥλιο κι ἄριστερά μας ἕναν ὠραῖο κόλπο μέ χαμηλές βου-
νοσειρές. Ἀνάμεσα σ' αὐτές καί στό ξερονήσια σχηματιζόταν ἕνας θα-
λάσσιος διάδρομος, μιά γλαυκή λεωφόρος ὅπου διασταυρώνονταν μι-
κρά καϊκια. Τό χρῶμα τῆς θάλασσας ἦταν ὄνειρικά γαλανό γαλανό,
ὅπως ὅταν τήν κοιτάζει κανένας ἀπό τό φεγγίτη ενός βυθισμένου ὑπο-
βρυχίου. Κοντά στίς ἀκρογιαλιές ἄσπριζαν κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν
νερῶν οἱ ξέρες. Βρισκόμαστε στό σουνιακό ἀκρωτήριο. Τά στρογγυλά
πεῦκα του φαίνονταν μικροσκοπικά σάν τά δέντρα παιδικῶν παιχνι-
διῶν, μερικές τέντες κατασκηνώσεων ἔδιναν τήν ἐντύπωση πεταλίδων
καί οἱ διασκορπισμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐπαύλεις ἔκαναν μικρούς ἄσπρους
κύβους ἀνάμεσα στήν πρασινάδα. Δεξιά μας βλέπαμε τώρα τόν ἀρχαῖο
ναό τοῦ Ποσειδῶνος, πού στεφανώνει τό ἀκρωτήριο, σάν ἕνα μεγάλο
παρλληλόγραμμο ἰσοπεδωμένου ἐδάφους, πού στό μέσο του οἱ ἄ-
σπρες κολόνες ἦταν παραταγμένες σάν στρατιωτάκια. Ὁ ὑπέροχος
αὐτός ἐξώστης, πάνω στό Αἰγαῖο, ὅπου ὁ Πλάτων εὐχαριστιότανε νά
πηγαίνει μέ τούς μαθητές του, φαίνότανε, ἀπό τό ὕψος ἀπό τό ὁποῖο
τόν ἀτενίζαμε, κάτι τό ἐντελῶς πλατυσμένο καί ἀσήμαντο. Ἀντίθετα,
ὅ,τι εἶχε μαγευτική γραφικότητα ἦταν οἱ διάφορες γλῶσσες γῆς πού
εἰσχωροῦσαν στή θάλασσα ἴσαμε τό Λαῦριο, πού ἀπλωνόταν στό βάθος
τοῦ ὀρίζοντα μαυρισμένο ἀπό τήν καπνιά τῶν ἀνθρακωρυχείων του...

Πετούσαμε τώρα ἐπάνω ἀπό τό Μακρονήσι, πού ὑπῆρξε στὸν Πρῶτο
Βαλκανικό Πόλεμο πεδίο συγκεντρώσεως Τούρκων αἰχμαλώτων –
χιλιάδων αἰχμαλώτων πού, μαζεμένοι στό ἔρημο καί αὐχμηρό* αὐτό
νησί, θύμιζαν τά σκυλιά τῆς Κωσταντινούπολης καί πέθαιναν ὅπως
ἐκεῖνα. Δέ διακρίναμε κανένα ἵχνος ἀνθρώπινης παρουσίας. Σ' ὅλο τό
νησί δέν ὑπῆρχε παρά ἕνα καί μόνο σπιτάκι. Τό ἔρημο νησί ἀπλωνόταν
κάτω μας σά μιά τεράστια σαύρα, πού τά πόδια τῆς ἦταν οἱ διάφορες
γλῶσσες γῆς πού εἰσχωροῦσαν μέσα στή θάλασσα ἢ, ἀκριβέστερα, σάν

αὐχμηρός: ξερός, κατάστεγνος.

ένα δέρμα πάνθηρα, από κείνα που στολίζουν τις κρεβατοκάμαρες... Δεξιά μας βλέπαμε την Κέα να ξεδιπλώνει τις ατέλειωτες πτυχώσεις των βουνών της και των λόφων της, και μπροστά μας, ανάμεσα από τις ατμώδεις γραμμές της Εύβοιας, ξεκοβότανε στο γαλάζιο τ' ουρανού ή ψηλή κορφή του Άγιου Ήλίου.

Πέντε λεπτά αργότερα διακρίναμε καθαρά την Εύβοια κι αναγνωρίζαμε, παρ' όλη τη μεγάλη απόσταση, την Κάρυστο, που λεύκαζε στο βάθος του κόλπου της, περιτριγυρισμένη από την πρασινάδα των περιβολιών της.

Στις 9.45' πετούσαμε πάνω από τό κανάλι Εύβοιας-Άνδρου. Τό ύδροπλάνο έφευγε μέ μία ευστάθεια που θά τή ζήλευε ακόμα καί επίβατης αυτοκινήτου σ' ασφαλτωμένο δρόμο...

Τό παραμικρότερο κούνημα δέν τάραζε τό έναέριο ταξίδι μας.

Είχε κανένας τό συναίσθημα ότι ήταν καθισμένος σ' αναπαυτική πολυθρόνα, τοποθετημένη σ' έναν έξωστη που κάτω του απλωνόταν μία απέραντη πανοραμική θέα. Κάτω γυάλιζε, όλη φώς, ή θάλασσα του Αιγαίου. Σιλουέτες νησιών πρόβαλαν έδω κι εκεί, πάνω από την επιφάνεια των θαλάσσιων ορίζοντων... ώσπου νά χαρούμε την όνειρώδη αυτή θέα, βρισκόμαστε πάνω από την Άνδρο.

Τό νησί μās παρουσιαζότανε σάν ένα χάος βουνών καί λόφων, καλλιεργημένο απ' άκρη σ' άκρη αλλά μέ ελάχιστη βλάστηση. Ένα κυπαρίσσι έδω, μία τούφα δέντρων άλλοι – αυτό ήταν όλο. Πουθενά δέ βλέπαμε μία πεδιάδα. Τίς χαράδρες τίς διαδέχονταν άλλες χαράδρες, τίς κορφές άλλες κορφές. Πάνω σ' αυτή την ψημένη από τόν ήλιο γυμνότητα, οί μικροί τοίχοι που χώριζαν τ' αναρίθμητα χωράφια έμοιαζαν μέ τίς ιδιότροπες γεωμετρικές γραμμές καύκαλου χελώνας. Κάποτε τά χωράφια τά χώριζαν φράχτες άνθισμένων ροδοδαφνών, που έδιναν ένα τόνο χαράς στην απέραντη αυτή αύχμηρότητα*. Στίς κορυφές μερικών λόφων διακρίναμε μικρούς συνοικισμούς, ό μόνος όμως άνθρωπος που αντίκρισαν τά μάτια μας ήταν ό φύλακας ενός κατάλευκου φάρου, που είχε βγει μπρός στό προαύλιό του καί μās χαιρετούσε μέ τό καπέλο του.

Τό πέταγμά μας πάνω από την Άνδρο δέν διάρκεσε παρά λίγα μόνο λεπτά. Τώρα βλέπαμε κάτω μας τίς άκρες του νησιού που κατέβαιναν απότομες στη θάλασσα, περιτριγυρισμένες μ' άφρους, καί αντίκρυ μας μία απέραντη γραμμή άχνας που απόκρυβε τό θαλάσσιο όρίζοντα σάν

αύχμηρότητα: ξηρότητα, ξεραίλα.

παραπέτασμα. 'Από δὼ καὶ μπρός εἶχαμε νά περάσουμε πάνω ἀπὸ ἀνοιχτὸ πέλαγος...

'Απὸ τ' ἀνοιχτὸ παραθυράκι κοίταζα κάτω μου τὸν ἴσκιο τοῦ ὕδροπλάνου, πού ἐσχιζε τὴν ἐπιφάνεια τῶν νερῶν σάν ἴσκιος γιγαντιαίου πουλιοῦ. Σιγὰ σιγὰ, μὴ βλέποντας ἄλλο ἀπὸ θάλασσα, ἄρχισα νά νιώθω τὴν ἐλαφρὰ ἐκείνη πλήξη καὶ χαύνωση πού αἰσθάνεται κανεὶς σέ μιά σεζλόγκ* καταστρώματος, ὅταν τὸ βαπόρι πλέει σέ μιά θάλασσα γαλήνια καὶ ἀτέρμονη*...

Οἱ συνεπιβάτες μου εἶχαν ἀφήσει τὰ παραθυράκια γιὰ διάφορες μικροασχολίες: ἓνας διάβαζε ἓνα γαλλικὸ περιοδικό, ἓνας Ἰταλὸς μετροῦσε τίς μπανκανότες* του, ἓνας διαμαρτυρόμενος ἱερεὺς ἔγραφε γράμματα. Τὸ ὕδροπλάνο ἐξακολουθοῦσε νά πετάει χωρὶς τὸν παραμικρότερο κλονισμό, ἐνῶ, ἀντίθετα, κάτω μας, ἡ θάλασσα ἦταν ταραγμένη. Ἡ γλαυκὴ τῆς ἐπιφάνεια ἦταν πιτσιλισμένη μ' ἀφρούς, ἐδῶ κι ἐκεῖ ὁ ἀέρας σήκωνε κι ἐσπρωχνε μπρός του σύννεφα ὀλόκληρα ἀπὸ ἀφρούς πού φαίνονταν πὼς ἐβγαίνουν μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς θάλασσας...

Ἡ ὥρα περνοῦσε χωρὶς τίποτα νά διακόπτει τὴ μονοτονία τοῦ ἀπέραντου κάτω μας Αἰγαίου. Ὑψήφια αἰσθάνθηκα κάτι σάν τὴ συγκίνηση τοῦ ναύτη τοῦ τοποθετημένου στὴ σκοπιά τοῦ καταρτιοῦ ἐνὸς πλοίου ἐξερευνήσεων, ὅταν βλέπει μακριὰ στὸ βάθος τῶν ὀριζόντων μιά γραμμὴ γῆς! Ἀόριστες βουνογραμμὲς πρόβαλλαν τώρα στὸ βάθος τῆς θάλασσας. Συμβουλευθῆκα ἓνα χάρτη καὶ εἶδα ὅτι ἦταν τὰ βουνὰ τῆς Χίου. Ἐνα πλοῖο θὰ ἤθελε ὥρες ὀλόκληρες, γιὰ νά πλησιάσει τίς ἀκαθόριστες αὐτὲς ἀκτὲς. Ἐμεῖς, ὕστερ' ἀπὸ δέκα λεπτά βρισκόμαστε πάνω ἀπὸ τὴ βορινὴ ἄκρη τοῦ νησιοῦ. Τὸ ὕψος ὅπου βρισκόμαστε μᾶς ἐπέτρεπε νά διακρίνομε καθαρά τοὺς σωρούς τῶν βουνῶν καὶ τῶν λόφων, τὰ χωράφια, τοὺς ἀνεμόμυλους καὶ τίς τοῦφες τῆς πρασινάδας πού διακόπτανε τὴ μονοτονία τοῦ τεφροκόκκινου ἐδάφους. Περάσαμε πάνω ἀπὸ λόφους καλλιεργημένους καὶ ἀπὸ πράσινες φάραγγες, ἔχοντας ἀντίκρου μαζ τὰ βουνὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Δυὸ τρία ξερονήσια ἀνάμεσα στὴ Χίο καὶ στὶς μικρασιατικὲς ἀκτὲς ἔμοιαζαν μέ τίς πέτρες πού τοποθετοῦν γιὰ τὸ πέρασμα ἐνὸς ποταμοῦ – τόσο ἀσήμαντη φαινότανε ἡ ἀπόσταση πού χωρίζε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ γῆ πού ἦταν κάποτε δική μας.

σεζλόγκ: ἀναπαυτικὴ πολυθρόνα (γαλλ. λέξη).

ἀτέρμονος: αὐτὸς πού δὲν ἔχει τέλος, ἀτελεύτητος.

μπανκανότα: τραπεζογραμμάτιο (ἰταλ. λέξη).

Ἀφήνοντας πίσω μας τίς ἀφροστεφανωμένες ἀκτές τῆς Χίου, ξαναβρεθήκαμε πάνω ἀπό τό Αἰγαῖο, τό ὁποῖο στό σημεῖο αὐτό ἦταν ὄνειρωδῶς γαλήνιο. Πάνω ἀπό τήν ἀρυτίδωτη ἐπιφάνειά του, πού τή γλαυκότητά της τήν ξεθώριαζε ὁ ἔντονος ἥλιος, σχηματίζονταν ἐδῶ κι ἐκεῖ μεγάλες γυαλιστερές πλάκες, σάν νά εἶχε χυθεῖ λάδι πάνω στά νερά. Ἕνα βαπόρι, τό μόνο πού συναντήσαμε σ' ὅλο μας τό ταξίδι, αὐλάκωνε, μακριά, τή γαλήνια θάλασσα... Βλέπαμε τώρα ν' ἀνεβαίνει ἀπό τό βάθος τοῦ ὀρίζοντα ἡ Μυτιλήνη μέ τά κοκκινωπά βουνά της, τά κατάστικτα* ἀπό στρογγυλές κηλίδες δέντρων. Σέ λίγο διακρίναμε τήν ἄσπρη λουρίδα ἐνός δρόμου, πού ἦταν χαραγμένος στήν πλαγιά ἐνός βουνοῦ, λίγο ψηλότερα ἀπό τή θάλασσα, καί τίς κόκκινες στέγες τοῦ Πλωμαριοῦ. Τό ὕδροπλάνο φαινότανε σάν νά ἤθελε νά παρακάμψει τήν ἄκρια τοῦ νησιοῦ, ἀλλάζοντας ὅμως ἀπότομα ἀπόφαση διευθύνθηκε, μέ μιά μικρή στροφή, πρὸς τήν ξηρά. Τά βουνά τῆς Μυτιλήνης ἐρχόντουσαν τώρα καταπάνω μας κι ὥστερ' ἀπό ἓνα λεπτό βρισκόμαστε πάνω ἀπ' αὐτά, ἀγγίζοντάς τα σχεδόν. Κατάφυτα ἀπό ἐλιές, φάνταζαν τώρα σάν ἀσημένια μέσα στό φῶς τοῦ ἡλίου... Στό βάθος τῶν πτυχώσεων τους τά μάτια μας, μαγεμένα, ἐβλεπαν νά γυαλίζει μιά τεράστια πλάκα νεροῦ, πού τήν παίρναμε γιά λίμνη, γιατί τήν περιτριγύριζαν βουνά ἀπό παντοῦ. Ὅταν περάσαμε πάνω της, εἶδαμε πῶς ἦταν ἓνας κόλπος, ὁ κόλπος τῆς Γιέρας, πού ἡ στενή καί γραφική του ἐξοδος, ὅμοια μέ λαιμό φιάλης, δέν εἶχε μεγαλύτερη διάσταση ἀπό ὅση οἱ ὄχθες ἐνός ποταμοῦ. Τό θέαμα τοῦ κόλπου, μέ τίς κατάφυτες ἀκρογιαλιές του, πού γυάλιζε κάτω μας πάμφωτος καί ἀκίνητος, ἦταν ἀληθινά ὄνειρῶδες – κι ἓνα ἀπό τά ὠραιότερα πού ἔχω δεῖ στή ζωή μου. Μικρές βαρκοῦλες διασχίζανε τή χρυσή ἐπιφάνεια τῶν νερῶν καί τρία ἀγγλικά πολεμικά ἀκίνητοῦσαν κοντά στήν ἐξοδό του. Τό ὕδροπλάνο τόν προσπέρασε μέ ἀστραπιαία ταχύτητα, ἀγγίζοντας σχεδόν καί πάλι ἓνα ἄλλο βουνό, πού στό τέρμα τῆς πλαγιάς του ἀπλωνόταν ἡ ἀπειρία τῶν λευκῶν σπιτιῶν τῆς Μυτιλήνης. Θαυμάζαμε τό ἐξάισιο θέαμα τῶν κατάφυτων πλαγιῶν, τῶν κατάστικτων μέ ἐπαύλεις, τῶν γραφικῶν χωριῶν πού στεφάνωναν τίς κορυφές λόφων, τοῦ κάστρου τῆς Μυτιλήνης πού ἐξεῖχε σάν πλοῖο μέσα στή θάλασσα τή φωτεινή καί γαλάζια, ὅταν ἀνοιξε μιά πορτίτσα τοῦ ὕδροπλάνου πίσω ἀπό τίς θέσεις μας καί πρόβαλε ὁ δεῦτερος πιλότος, πού μέ νεύματα κωφάλαου μᾶς ἔδωσε νά ἐννοήσουμε ὅτι ἔπρεπε νά καθίσουμε ὅλοι στή δεξιά πλευρά τοῦ ὕδροπλάνου, γιατί σέ λίγο θά κατεβαίναμε στή θάλασσα. Πραγματικά, ὁ κρότος τοῦ

ΚΑΤΑΣΤΙΚΤΟΣ: γεμάτος στίγματα, σημάδια.

μοτέρ άμέσως σταμάτησε νά ταλανίζει τ' αϋτιά μας καί τό ύδροπλάνο άρχιζε νά κατεβαίνει μέ «βόλ-πλανέ»* καί μέ ιλιγγιώδη ταχύτητα. Οί λόφοι, οί πλαγιές, όλόκληρη ή Μυτιλήνη πέρασαν γιά μιά τελευταία φορά άστραπιαία από τά μάτια μας, σάν φίλμ κινηματογράφου πού τοϋ άφηνίασε γιά μιά στιγμή ή μηχανή, καί, ενώ άγωνιζόμαστε νά κλείσουμε τά παραθυράκια τοϋ ύδροπλάνου, αισθανθήκαμε νά σπρωχνόμαστε από τίς θέσεις μας πρós τά έμπρός. Ή θάλασσα στροβίλισε γιά μιά στιγμή στά μάτια μας, ένας παφλασμός ακούσθηκε καί τό ύδροπλάνο, άφοϋ έσχισε γιά λίγο τά νερά, άκινήτησε. Είχαμε φθάσει στό λιμάνι τής Μυτιλήνης – δυό ώρες κι ένα τέταρτο άκριβώς από τότε πού είχαμε έγκαταλείψει τό Φάληρο...

Έρωτήσεις

1. Μελετήστε τίς σκηνές τής άποθαλάσσωσης καί τής προσθαλάσσωσης. Ποιά άπ' τίς δυό είναι περισσότερο όλοκληρωμένη;
2. Νά βρεΐτε μερικά άποσπάσματα πού νά δικαιολογούν τήν άποψη πώς ό Ουράνης διακρίνεται γιά τήν ευαισθησία καί τήν παρατηρητικότητα του.
3. Νά μελετήσετε τά «έγγλέζικα άκρογιάλια» τοϋ Καζαντζάκη καί νά συγκρίνετε τά δυό κείμενα. Τί προσέχει περισσότερο ό ένας συγγραφέας καί τί ό άλλος;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοϋ Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στό Λεωνίδι τής Κυνουρίας καί έζησε γιά ένα διάστημα στήν Κωνσταντινούπολη. Πήγε στήν Εϋρώπη νά σπουδάσει Γεωπονία, αλλά διέκοψε τίς σπουδές του καί άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Έργα του: α) ποιητικά: *Σάν όνειρα*, *Spleen*, *Νοσταλγίες*, β) πεζά: *Μορφές καί τοπία τής Ίσπανίας*, *Σινά*, τό *θεοβάδιστον όρος*, *Γλαυκοί δρόμοι*, *Ταξίδια στήν Ελλάδα*. Σημαντική του προφορά ήταν τά ταξιδιωτικά βιβλία.

βόλ-πλανέ: πλάγια καθοδική πτήση.

[Ἔχει ὁ Θεός]

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Ὅδ. Ἐλύτη «Ἡλικία τῆς γλαυκῆς θύμησης», ποῦ ἀνήκει στὴν ποιητικὴ του συλλογὴ Προσανατολισμοί (1940). Τὰ θέματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἀναφέρονται στὶς ὁμορφιές τοῦ Αἰγαίου. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἐλύτη τὰ πλημμυρίζει ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ ἡ αἰσιοδοξία.

Ελαιῶνες κι ἀμπέλια μακριὰ ὥς τὴ θάλασσα,
κόκκινες ψαρόβαρκες πιὸ μακριὰ ὥς τὴ θύμηση,
ἐλυτρα* χρυσὰ τοῦ Αὐγούστου στὸ μεσημεριάτικο ὕπνο
μέ φύκια ἢ ὄστρακα. Κι ἐκεῖνο τὸ σκάφος
φρεσκοβγαλμένο, πράσινο, ποῦ διαβάζει ἀκόμη στὴν εἰρή-
νη τοῦ κόλπου τῶν νερῶν Ἔχει ὁ Θεός.

Ἑρωτήσεις

1. Νά ξεχωρίσετε τίς εἰκόνες ποῦ περιέχονται στὸ ποίημα. Πῶς φαντάζεστε τὴν εἰκόνα ποῦ δίνει ὁ τελευταῖος στίχος; (ἔχετε ὑπόψην σας ὅτι φράσεις ὅπως τὸ «ἔχει ὁ Θεός» συνηθίζουν οἱ ναυτικοὶ νὰ τίς γράφουν στὰ καΐκια). Τί αἶσθημα σᾶς προκαλεῖ ὁ στίχος αὐτός;
2. Ὅλες μαζί οἱ λεπτομέρειες τοῦ ποιήματος ποιά γενικότερη εἰκόνα συνθέτουν;
3. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα διατυπώνεται μιά γενικὴ γνώμη γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Ἐλύτη. Ἐπαληθεύεται ἀπὸ τοὺς στίχους ποῦ διαβάσατε;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

ἐλυτρα: τὰ σκληρὰ φτερά τῶν ἐντόμων. Συνήθως ἔχουν φανταχτερό χρῶμα (π.χ. τὰ ἐλυτρα τῆς χρυσόμυγας, τῆς πασχαλίτσας κλπ.).

Στίς πλαγιές του Βέρμιου

Τό παρακάτω απόσπασμα αποτελεί τήν εισαγωγή του κεφαλαίου Στίς πλαγιές του Βέρμιου, πού ολοκληρώνεται μέ τήν περιγραφή τῆς Νάουσας καί τῆς Βέροιας. Ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ νά συλλάβει ὁ,τι οὐσιαστικό ἔχουν νά τοῦ προσφέρουν οἱ τόποι πού ἐπισκέπτεται καί νά δώσει ὄχι μόνο ὁ,τι βλέπει μέ τό μάτι, ἀλλά καί ὁ,τι νιώθει μπροστά σ' αὐτό πού βλέπει.

Τό Βέρμιο ἀνήκει στά ἐγκάρδια βουνά, στά βουνά πού δέν τά τρομάζεις μέ τ' ἀπόκρημνα ὕψη τους, πού δέν τά βαριέσαι μέ τήν ἀδυσώπητη μονοτονία τους, πού συμφιλιώνεσαι ἀμέσως μαζί τους καί τά παίρνεις μέ ὅλη σου τήν εὐχαρίστηση πιστούς σύντροφους στό ταξίδι σου. Ἕνας παλιός συγγραφέας τ' ὀνομάζει «μέγα σινικόν τεῖχος», πού χωρίζει τήν περιφέρεια τῆς Καστοριάς, τῆς Ἀνασελίτης, τῆς Κοζάνης, τῶν Γρεβενῶν καί τῆς Κατερίνης ἀπό τή μέση καί ἀνατολική Μακεδονία. Ὁ χαρακτηρισμός μου φαίνεται καί ἄστοχος καί βαρὺς. Τά «μεγάλα σινικά τεῖχη» εἶναι ὄγκοι τεράστιοι πετρῶν πού ἀπομονώνουν, πού βασανίζουν καί ταλαιπωροῦν· τό Βέρμιο, ὅλως διόλου ἀντίθετα, σέ προσκαλεῖ φιλικά μέ κάθε του πλαγιά, μέ κάθε χαράδρα του, μέ κάθε κορυφή του, μέ τήν ἀστεῖρευτη δροσιά του καί τήν ἀφθονη βλάστηση. Καθώς πηγαίνεις μέ τό τρένο ἀπό τήν Ἑδεσσα στή Βέροια, τό βλέπεις πότε νά ξεμακραίνει διακριτικά καί νά χάνεται στό κατάφωτο γαλάζιο βάθος τοῦ καλοκαιρινοῦ οὐρανοῦ, πότε νά πλησιάζει χαρούμενο καί πρόθυμο. Οἱ πολιτείες καί τά χωριά πού ἀναπαύονται στίς πλαγιές του εἶναι σάν τεράστιοι κῆποι, πού τοὺς συντηροῦν, τοὺς ἀνανεώνουν καί τοὺς ὠραίζουν* οἱ θαυμάσιες ροές τοῦ Βέρμιου. Νερά παφλάζουν ἐδῶ, νερά κατεβαίνουν μέ τραγουδιστό ξετύλιγμα παραπέρα, πυκνοὶ ἴσκιοι ξαλαφρώνουν τό στρατοκόπο κάτω ἀπό παμπάλαιες καρυδιές καί καστανιές καί τόν προσκαλοῦν νά εὐφρανθεῖ σέ ἀερικά πλατώματα, ἀνάμεσα στίς χαρούμενες συντροφικές τῶν ἀνθισμένων θάμνων. Τό Βέρμιο παρουσιάζεται διπλό στήν ὑπόστασι: εἶναι τό βουνό τῆς εἰδυλλιακῆς ὁμορφιάς, τό κατάφυτο καί κατάρρυτο, τό ἀγνότατο, καί τό βουνό τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος. Στά πόδια του ἓνας κόσμος ὁλόκληρος παίρνει τή

ὠραίζω: κάνω κάτι ὠραῖο, στολιζω.

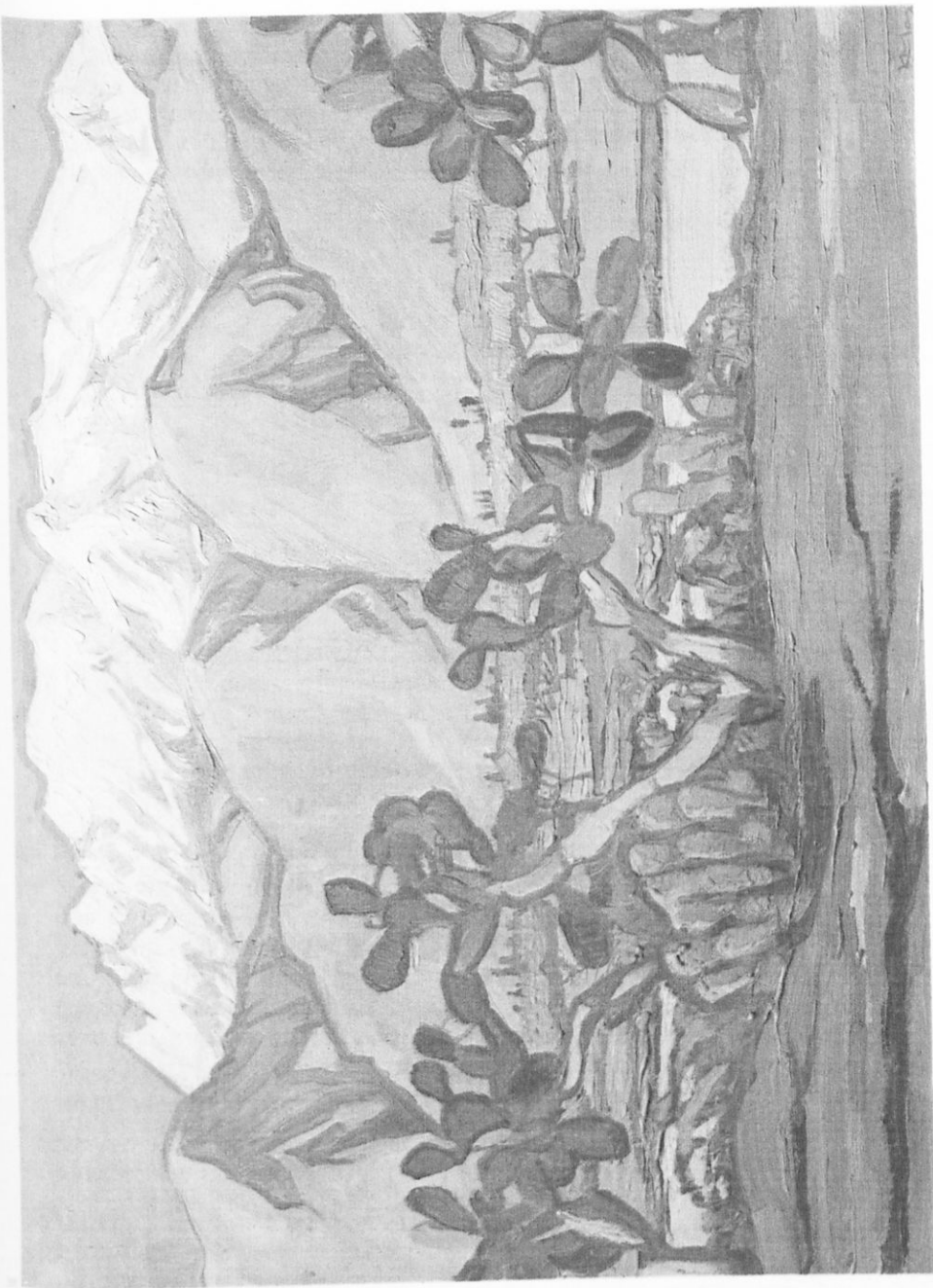
δύναμη πού τοῦ χρειάζεται, γιά νά κάμει τόν κόπο του γόνιμο καί γιά νά δημιουργήσει τήν προκοπή του. Οἱ καταρράχτες πού πηδοῦν ἀνυπόμονοι ἀπό τά ὕψη τῶν βράχων του, ὁ πολῦτιμος «λευκός ἄνθραξ»* τῆς Μακεδονίας, κινοῦν ἐργοστάσια καί γεμίζουν ἀπό χρήσιμη δραστηριότητα τίς πολιτείες τῶν στενῶν ὀρεινῶν κοιλάδων. Μαζί μέ τό πλατάγισμα τοῦ νεροῦ καί τόν ἦχο τῆς αὔρας ἀνάμεσα στά πράσινα φύλλα, ὁ ταξιδιώτης ἀκουρμαίνεται* καί τόν κρότο τῆς μηχανῆς* ἐργοστάσια, πού ἀποτελοῦν θερμές κυφέλες ζωῆς, ἀνοίγουν τήν κατακόκινη συμφωνία τῶν ἀλλεπάλληλων στεγῶν των, σά μεγάλη κηλίδα στήν καταπράσινη ἀπεραντοσύνη τῆς πλαγιάς· καπνοδόχοι στέλνουν τόν γκρίζο καπνό τους στά ὕψη· χιλιάδες ἄνθρωποι πᾶνε κι ἐρχονται, κατασκευάζουν, μεταφέρουν, διαπραγματεύονται, γεμίζουν τόν τόπο ἀπό τό σάλαγο τῆς ζωντανῆς, τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας. Ἀφέντης καί προστάτης τοῦ τόπου τούτου τό νερόχαρο βουνό. Αὐτό γεμίζει ἀπό σύννεφα, βροχές καί χιόνια μέρες ἀτέλειωτες· αὐτό στραγγίζει τ' ἄσκια τ' οὐρανοῦ στά εὐρύχωρα στέρνα του· κι αὐτό ξαναστέλνει τό εὐεργετικό του ἀπόθεμα στήν πλαγιά καί στόν κάμπο μέ χίλιους τρόπους: μέ σκισίματα ἀπότομα, πού δημιουργοῦν τούς βουερούς καταρράχτες, μέ ποτάμια ὀρμητικά, πού προσπερνοῦν σάν μεθυσμένα ἄλογα τίς σκιερές συστοιχίες τῶν πλατάνων, μέ μοναχικές, σιωπηλές πηγές, μέ λιγνές κλωστές ὕδατινες, πού κατεβαίνουν, γιά νά ποτίσουν τό περιβόλι καί τό χωράφι, γιά νά θρέψουν τό λαχανικό, γιά νά γεμίσουν ἀπό εὐωδιά τό λουλούδι. Τήν ὥρα τούτη ὅλα στό Βέρμιο εἶναι ἀνθισμένα: ὁ ταξιδιώτης νομίζει πῶς δέ βρίσκεται κατακαλόκαιρα στήν καρδιά τῆς Μακεδονίας, μά πῶς ἔχει προφτάσει μιά θαυμάσια ὀψιμη ἄνοιξη.

Ἑρωτήσεις

1. Τί ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας μέ τή φράση «Τό Βέρμιο ἀνήκει στά ἐγκάρδια βουνά» καί πῶς τήν αἰτιολογεῖ;
2. Νά βρεῖτε τά χωρία, ὅπου ὁ συγγραφέας δίνει εἰκόνες τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς τοῦ Βέρμιου καί τῆς καθημερινῆς του ζωῆς, καί νά σημειώσετε τίς λέξεις ἢ τίς φράσεις, μέ τίς ὁποῖες χρωματίζονται ἐντονότερα.
3. Νά βρεῖτε τίς ἐπί μέρους εἰκόνες πού συνθέτουν τή φυσική ὁμορφιά τοῦ Βέρμιου καί τήν καθημερινή του ζωή.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στό Αἰτωλικό τό 1901. Σπούδασε Φιλολογία. Ἐγγράψε ποιήματα, πεζά, δοκίμια, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις. Στό ἔργο του,

λευκός ἄνθραξ: τό νερό, πού χρησιμοποιεῖται σάν κινητήρια δύναμη.
ἀκουρμαίνομαι: ἀκούω προσεχτικά, ἀφουγκράζομαι.

Κ. Μαλέας: *Ταῦγετος*

πού είναι πλούσιο, ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι ποιητικές του συλλογές *Τό βιβλίο της Μιράντας* (1924) και *τά Λυρικά Σχέδια* (1933), τό μυθιστόρημα *Χαμοζωή* (1945), οι έξι τόμοι κριτικών μελετών με τό γενικό τίτλο *Τά πρόσωπα και τά κείμενα* κι οι ταξιδιωτικές του έντυπώσεις *Έλληνικοί όρίζοντες* (1940), *Εύρώπη – δώδεκα κεφάλαια λυρικής γεωγραφίας* (1953) κ.ά.

Κώστας Ουράνης

‘Ο Ταύγετος

‘Ο Κώστας Ουράνης ταξίδεψε πολύ και στήν ‘Ελλάδα και στό έξωτερικό. Γι’ αυτό πρέπει νά διαβάσουμε μέ προσοχή όσα γράφει γιά τόν Ταύγετο. Γνώρισε κι άλλα βουνά. Μπρός στή μεγαλοπρέπεια όμως και τήν επιβλητικότητα του Ταύγετου συγκλονίστηκε. Στο κείμενο πού ακολουθεί προσπαθεί νά μάς μεταδώσει ό,τι ένιωσε μόλις τόν πρωταντίκρισε.

Κανένα βουνό άπ’ όσα είδα στή ζωή μου – άπό τό Μόν Μπλάν* μέ τά αιώνια άπάτητα χιόνια ίσαμε τίς πιό άγριες ισπανικές «σιέρες*» – δέ μου έκανε ποτέ τήν έντύπωση πού αισθάνθηκα, πού δέχθηκα κατάστηθα θά έπρεπε νά πώ, όταν άπό μία ψηλή καμπή του άμαξιτου δρόμου πρós τή Σπάρτη άντίκρισα τόν Ταύγετο σ’ όλο του τό επιβλητικό ύψος. Δέ φανταζόμουν ποτέ ότι θά υπήρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα*, τέτοια άτομικότητα. ‘Η εικόνα του ήταν άφθαστα μεγαλοπρεπής. Παρουσιάζεται στηριγμένος σέ τεράστιες, συμπαγείς πλαγιές, παρόμοιες μέ στηρίγματα τειχών, χρώματος μόβ και μολυβένιου, και οι

Μόν Μπλάν: Λευκό όρος, όρεινός όγκος των Δυτικών ‘Αλπεων στα σύνορα της Γαλλίας, της ‘Ιταλίας και της ‘Ελβετίας.

σιέρα: όροσειρά (λέξη ισπανική).

μέ τέτοιο χαρακτήρα: μέ τέτοια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

κορφές του, πού έχουν σχήματα πυραμίδων, ξεκόβονται στο γαλανό ουρανό κατακάθαρα και σκληρά. Δέν υπάρχουν, όπως συμβαίνει μ' άλλα ψηλά βουνά, μικρότερες βουνοσειρές νά τό μισοκρύβουν και νά ἐμποδίζουν ν' ἀγκαλιάσει κανείς μέ μιά ματιά όλόκληρο τό ὕψος του. Ἀπό τήν κοιλάδα τῆς Σπάρτης, ὅπου κάνει φιδίσιους ἐλιγμούς ὁ Εὐρώτας, και πού ἀπλώνεται σάν μιά θάλασσα πρασινάδας, ὁ Ταῦγετος σηκώνεται ἀνεμπόδιστος, ἴσιος, ὠραίος και δυνατός – μέ μιά περήφανη ἀνάταση – ἴσαμε τό ὕψος τῶν χιονοσκεπασμένων κορυφῶν του. Καθώς ἐμφανίζεται ἔτσι, δέ δίνει μόνο μιά ἐντύπωση μεγαλείου, ἀλλά και μιά βαθιά συγκίνηση. Δέν τόν φαντάζεται κανείς ἄψυχο: *παγερή αἰωνιότητα ὕλης*. Καθώς ὑψώνεται θεόρατος και δυνατός, σκιαζοντας τή μεγάλη πεδιάδα, φαντάζει σάν μιά ἐμπυχυη παρουσία, σάν νά εἶναι ὁ τιτανικός φρουρός τῆς – και δίνει πραγματικά τό μάθημα ἐκεῖνο τῆς ἐνέργειας και τῆς δύναμης, πού ἐνίωσε ὁ Μωρίς Μπαρρές*, ὅταν τόν εἶδε και μέ τό ὁποῖο ἐξήγησε τό πολεμικό θαῦμα τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Ἀληθινά, ἀφοῦ δεῖ κανείς τόν Ταῦγετο, ἐννοεῖ καλύτερα, ἐννοεῖ ἐντελῶς, πῶς ὑπῆρξε ἡ φυλή αὐτή ἡ περήφανη, ἡ ἐξαίσια ἀνδρική, ἡ λιτή, ἡ αὐστηρή και πολεμόχαρη, πού ἐζησε στήν κοιλάδα αὐτή τῆς Σπάρτης χωρίς νά νιώσει ποτέ τήν ἀνάγκη νά περιτειχίσαι ἀκροπόλεις, γιά νά καταφεύγει σ' αὐτές σέ ὥρες ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Οἱ ἄνθρωποι πού ἀντίκριζαν καθημερινά τόν Τιτάνα αὐτόν πού λέγονταν Ταῦγετος, πού ἀνέπνεαν τόν ἀέρα πού κατεβαίνει ἀπό τίς κορυφές του, πού αἰσθάνονταν ὄχι τό βάρος του πάνω στήν πεδιάδα τους, ἀλλά τό ἀγέρωχο ὕψος του, δέν ἦταν δυνατό, στίς ἐποχές ἐκεῖνες τῶν πολέμων και τῶν στενῶν πατρίδων, νά μήν ἀναπτυχθοῦν σέ χαλύβδινους και περήφανους πολεμιστές και νά μή θέσουν τή φυλή τους ἀνώτερη και ἀπό τόν πολιτισμό τῶν Ἀθηνῶν...

Ἄλλοτε, πρίν δῶ ἀκόμα τόν Ταῦγετο, θεωροῦσα κι ἐγώ, μαζί μέ ὅλους τούς ἄλλους, κατώτερη τή φυλή αὐτή πού χάθηκε ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς χωρίς ν' ἀφήσει στούς αἰῶνες τίποτα γιά νά θυμίζει τή διάβασή της: οὔτε ἓνα ναό, οὔτε ἓνα ἔργο τέχνης. Τώρα αἰσθάνομαι ὅτι οἱ Σπαρτιάτες «ἄφησαν» ὡς μνημεῖο τους τόν Ταῦγετο – γιατί, ἐμπνεόμενοι ἀπό τήν περήφανη παρουσία του, ὕψωσαν τήν ψυχή τους ἴσαμε τήν ψηλότερη κορφή του κι ἐγιναν ἓνα μ' αὐτόν...

Μωρίς Μπαρρές (1862-1923): Γάλλος συγγραφέας. Ἐδῶ ὁ Οὐράνης ἀναφέρεται στο βιβλίο του Ταξίδι στή Σπάρτη (1906).

Ἑρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ἐνότητες καί νά βρεῖτε τό θέμα κάθε ἐνότητας.
2. «Δέ φανταζόμουν ποτέ ὅτι θά ὑπῆρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα, τέτοια ἀτομικότητα» γράφει ὁ Οὐράνης. Πῶς δικαιολογεῖ τήν ἀποψή του αὐτή; (νά βρεῖτε τά σχετικά ἀποσπάσματα).
3. Ποιό εἶναι τό ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό τῆς ὁμορφιάς τοῦ Ταῦγκετου;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 243.

Νίκος Καζαντζάκης

Ἑγγλέζικα ἀκρογιάλια

Τά «Ἑγγλέζικα ἀκρογιάλια» εἶναι ἓνα κεφάλαιο ἀπό τό ταξιδιωτικό βιβλίο τοῦ Νίκου Καζαντζάκη Ἑγγλία (1941). Ὁ συγγραφέας ἔχει γράψει ἐπίσης ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις ἀπό τήν Ἰαπωνία, τήν Κίνα, τή Ρωσία καί τήν Ἰσπανία. Οἱ χῶρες πού ἐπισκέπτεται τοῦ δίνουν ἀφορμή νά στοχασεῖ πάνω στήν ἱστορία τους, τόν πολιτισμό τους καί τό λαό τους.

Αγγίζουμε πιά στίς ἀχτές τῆς Ἀγγλίας. Τά συμμετρικά σπίτια τοῦ Φῶκστον, μέ τίς βυσσινίες κεραμιδωτές στέγες, παρατάζονται μπροστά μας σέ ἴσιες μονότονες γραμμές, σά φρεμπελιανό παιχνίδι*. Ἡ μέρα εἶναι γλυκιά, διάφανη ὁμίχλη σούρνεται ἀπάνω ἀπό τίς πέτρες κι ἀπό τό χορτάρι. Ἀχνίζει, ζεσταμένο στόν ἀδύναμο ἥλιο, ἀνάμεσα στίς γκρίζες κρύες θάλασσες, τό σῶμα τῆς Ἀγγλίας.

Τοῦτο εἶναι τό ἀκρογιάλι, συλλογίζουμαι, ὅπου ξέσπασαν τά ἔξι κύματα οἱ καταχτητές. Οἱ τέσσερις ράτσες*. Ρίχτηκαν ἀγκαλιά ἡ μιὰ στήν ἄλλη, κυκλωμένες ἀπό τή θάλασσα, ἀπάνω σ' ἓνα νησί. Σέ πράσινες πεδιάδες, χαμηλά βουνά, ἡρεμους λόφους. Σ' ἓνα κλίμα ὑγρό, βροχε-

φρεμπελιανό παιχνίδι: παιχνίδια μέ πηλό, κύβους κλπ. γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ νοῦ τῶν παιδιῶν τοῦ νηπιαγωγείου (ἀπό τό ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ παιδαγωγοῦ Φρέμπελ, πού τά ἐπινόησε).

ράτσα: φυλή.

ρό, όχι πολύ ζεστό, όχι πολύ παγωμένο, άστατο, θανατερό στους ντελικάτους*, τονωτικό στους δυνατούς.

Καταχτητές και καταχτημένοι παλεύουν, συμμορφώνονται, σμίγουν, δημιουργούν τη Μεγάλη Βρετανία. Οί Σάξονες δίνουν τά χοντρά χωριάτικά τους στοιχεία: έχουν κοινό σίγουρο νοῦ, είναι πεισματάρηδες, ματεριαλιστές*, φαγάδες, πισιτήδες, αγαποῦν τήν ατομική ἐλευτερία, τό σπίτι τους κι ἡ ψυχὴ τους εἶναι κάστρα, σηκώνουν τά κρεμαστά γιοφύρια*, δέν ἀφήνουν κανένα, χωρίς τήν ἁδειά τους, νά μπει μέσα.

Οί Κέλτες δίνουν τήν ποίηση, τήν ἀγάπη γιά τή μουσική, γιά τό χορό, γιά τό τραγούδι. Μεθοῦν ἀπό τήν ὁμορφιά, χάνονται στήν ὄνειροπόληση. Τό γαλάζιο μάτι τους εἶναι πλημμυρισμένο λαχτάρεις κι ὁράματα.

Οί Βίκινγκ, οί Δανοί, δίνουν τήν ἀγάπη στή θάλασσα, τήν ἀνησυχία, τόν ἔρωτα τῆς περιπέτειας. Δέν μποροῦν αὐτοί νά χωρέσουν στά σπίατα μήτε καί σέ ἄπιαστα ὄνειρα. Καλό τό τραγούδι, καλός ὁ χορός, μά μετά τήν ἐπικίνδυνη περιπέτεια· ἡ ὁμορφιά δέν εἶναι ἡ οὐσία τῆς ζωῆς, εἶναι μονάχα τό στολίδι τῆς. Κοιτάζουν πέρα τό οὐρανοθάλασσο καί μπαίνουν στά καράβια τους νά δοῦν, κι ἄς χαθοῦν, τί εἶναι πιό πέρα, πίσω ἀπό τό οὐρανοθάλασσο.

Κι οἱ Νορμανδοί δίνουν τήν ὀργάνωση, τήν πειθαρχία, τήν τάξη. Εἶναι οἰκονόμοι νοικοκυραῖοι, τοὺς ἀρέσει νά βάνουν χαλινάρι στή δύναμη, γιά νά τή χρησιμοποιοῦν, ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, σέ ὠφέλιμα ἔργα. Ἐραστές τῆς λογικῆς, μισοῦν – μισοῦν καί φοβοῦνται – τό ἀόριστο, τό ἀκαθόριστο, τό ἀνεῖπωτο, τίς ἀνεργες λαχτάρεις.

Κάθε ράτσα, στή μεγάλη Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας, καταθέτει τά κεφάλαιά της. Ὅλες ἐνώνουνται, καμιά δέν ἐξαφανίζεται. Καμιά δέν ὑποτάζεται χωρίς ὅρους. Μάχονται ὅλες καί συνεργάζονται ὁλοζώντανες, ἀκόμα καί σήμερα. Γι' αὐτό εἶναι τόσο πλούσια, γιομάτη ἀντίδρομες* ὁρμές – πραχτικός νοῦς κι ὄνειροπόληση, καλοπέραση κι ἀγάπη τῆς περιπέτειας, πάθος καί σιωπή – ἡ ἐγγλέζικη ψυχὴ. Γιατί συχνά κι οἱ τέσσερις ράτσες ἀγωνίζονται μέσα στό ἴδιο στήθος.

ντελικάτος: ἀδύνατος, εὐαίσθητος, λεπτός.

ματεριαλιστής: ὕλιστής, ἐδῶ: αὐτός πού ἀγαπάει τά ὑλικά ἀγαθά.

κρεμαστά γιοφύρια: τά κάστρα περιβάλλονταν συνήθως ἀπό τάφρο καί ἐπικοινωνοῦσαν πρὸς τά ἔξω μέ κινητές γέφυρες, πού ὑπῆρχαν μπροστά στίς πύλες, πάνω ἀπό τήν τάφρο. Τῇ νύχτα, γιά ἀσφάλεια, σηκώναν τίς γέφυρες.

ἀντίδρομος: ἀντίθετος (μέ ἀντίθετη κατεύθυνση).

Ποιός είναι ο κεντρικός, κοινός σέ όλους τούς αγώνες τους, σκοπός; Ποιός είναι ο συγκεντρωτικός στόχος πού ξάμωναν* καί ξαμώνουν ὅλοι οἱ συντελεστές τῆς ἐγγλέζικης ψυχῆς καί πού τούς σμίγει; Τί κυνηγοῦν; Ποιό γαλάζιο πουλί;

Κάθε μέγας λαός πού δημιούργησε πολιτισμό, εἶχε καί τό γαλάζιο πουλί του: ἡ Ἑλλάδα τήν ὁμορφιά, ἡ Ρώμη τό κράτος, οἱ Ὁβραῖοι τή θεότητα, οἱ Ἰντοί τή νιρβάνα*, ὁ χριστιανικός πολιτισμός τήν αἰώνια βασιλεία.

Οἱ Ἑγγλέζοι; Ποιό εἶναι τό γαλάζιο πουλί πού κυνηγᾶ, ἀνάμεσα στούς αἰῶνες, ἡ Μεγάλη Βρετανία;

Νά τό ρῶτημα πού τρικύμιζε τό στήθος μου τήν ὥρα πού ἀπίθωνα* τό πόδι μου στόν ἐγγλέζικο βράχο. Κάθε καινούριο χῶμα πού πατοῦμε μπορεῖ καί πρέπει νά γίνει ἀφορμή νά πλατύνει ἡ ψυχὴ μας. Ἔχει κι ἡ ψυχὴ τίς ἱμπεριαλιστικές* τῆς λαχτάρεις, δέν μπορεῖ οὔτε καί πρέπει νά ζεῖ χωρίς νά καταχτᾶ, ἀδερφή κι αὐτὴ τῶν μεγάλων κονκισταδόρων*. Βλέπει τὴ στεριά καί τὴ θάλασσα σάν πατρογονικὴ κληρονομία τῆς καί θέλει νά κάμει κατοχὴ σέ ὅλη τήν ἐπιφάνεια, ὁρατὴ κι ἀόρατη, τοῦ κόσμου.

«Τί ἀξία ἔχει νά κατακτήσεις τόν κόσμο ὅλο καί νά μὴ λυτρώσεις τὴν ψυχὴ σου;» ρωτοῦσαν οἱ χριστιανοὶ ἀσκητές. «Πῶς μπορεῖς νά λυτρώσεις τὴν ψυχὴ σου ἂν δέν κατακτήσεις τόν κόσμο ὅλο;» νιώθουν οἱ σύγχρονες ἀχόρταγες ψυχές.

Μεγάλη χαρά, μεγάλο μαρτύριο – κι ὅταν ἄγγιξε τὴν Ἀγγλία, ἡ ψυχὴ μου καρφώθηκε στό χῶμα τῆς σάν κοντάρι. Πῶς μπορεῖς νά κυριέψεις μιὰ χώρα; Ἕνας μονάχα τρόπος ὑπάρχει: νά βρεῖς τό νόημά τῆς.

Ἑρωτήσεις

1. Τί σημαίνουν οἱ φράσεις:

- α) «τό σπῖτι τους κι ἡ ψυχὴ τους εἶναι κάστρα, σηκώνουν τὰ κρεμαστά γιοφύρια, δέν ἀφήνουν κανένα, χωρίς τὴν ἄδειά τους, νά μπεῖ μέσα».
- β) «Ἐραστές τῆς λογικῆς, μισοῦν – μισοῦν καί φοβοῦνται – τό ἀόριστο, τό ἀκαθόριστο, τό ἀνείπωτο, τίς ἀνεργες λαχτάρεις».
- γ) «Κάθε ράτσα, στὴ μεγάλη Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας, καταθέτει τὰ κεφάλαιά της».

ξαμώνω: σημαδεύω, σκοπεύω.

νιρβάνα: τό ἰδανικό τῆς βουδιστικῆς θρησκείας (κατάσταση τέλειᾶς ἀπάθειας).

ἀπίθωνω: τοποθετῶ, ἀκουμπῶ κάπου.

ἱμπεριαλιστικός: κατακτητικός.

κονκισταδόροι: οἱ Ἰσπανοὶ κατακτητές τῆς Ἀμερικῆς (λέξη ἰσπανική).

- δ) «Κάθε μεγάλος λαός πού δημιούργησε πολιτισμό, είχε και τό γαλάζιο πουλί του».
2. Ποιό είναι τό χρέος ενός ταξιδευτή, κατά τό συγγραφέα;
3. Νά σημειώσετε τίς φράσεις πού φανερώουν τά κυριότερα χαρακτηριστικά του άγγλικού λαού.

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 142.

Σαράντος Παυλέας

Πατρίδα

‘Ο ποιητής υποστηρίζει πώς ό δεσμός του ανθρώπου μέ τήν πατρίδα θά εξακολουθεί νά υπάρχει κι άν άκόμη καταργηθούν τά σύνορα «κι όλη ή ανθρωπότητα πατρίδα μιά γενεί».

...Τό κάθε βότσαλο, λειό ή τραχύ, τό λέω πατρίδα,
τά φύκια αυτά τά όνομάζω πατρίδα
ζεστή καί φωτεινή καί μέσ στή συννεφιά της·
τό κύμα, πού σ’ όλες τίς πόρτες του βράχου μουγκράει,
τόν καρπό τό μελίγευστο* – πατρίδα·
της πικροδάφνης τό μίλημα, σά γέλιο παιδιού ή έρύθημα* κόρης,
τά σπίτια μέ τά βασιλικά καί τά ήλιοτρόπια – πατρίδα·
κι ό ιδρώτας είναι πέτρα πολύτιμη στών χωρικών μας τά μέτωπα!...

“Αν κάθε θάλασσα πατρίδα όνομαστεί, σάν τή θάλασσα
της πατρίδας καμία!
Κι άν ένας ήλιος φέγγει, σάν τόν ήλιο της πατρίδας κανένας!
“Αν όλη ή ανθρωπότητα πατρίδα μιά γενεί,
σάν τή γή τών πατέρων μας καμία!
Κι άν όλα κάτω από τή σελήνη έξισωθούν μέ καπνού ύψος,
ξεχωριστός ό καπνός της καθεμιās πατρίδας στόν κοινό ούρανό
θά σμίξει!...

*μελίγευστος: μέ γεύση μελιού.
έρύθημα: κοκκίνισμα.*

Ερωτήσεις

1. Ποιά συγκεκριμένα πράγματα είναι, για τόν ποιητή μας, πατρίδα;
2. Τά ίδια πράγματα πού υπάρχουν στην πατρίδα μας, βρίσκονται καί στίς άλλες πατρίδες. Τί είναι εκείνο πού τούς δίνει ιδιαίτερη σημασία;
3. Τό ποίημα αποτελείται από δυό ένότητες. Ποιές είναι αὐτές καί ποιό τό περιεχόμενο τῆς καθεμιάς;

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ. Γεννήθηκε τό 1917 στήν Πλάτσα τῆς Μεσσηνιακῆς Μάνης. Σπούδασε Φιλολογία. Ἔχει ἐκδώσει ὡς τώρα πολλές ποιητικές συλλογές, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες σημειώνουμε: *Τό τραγούδι τῶν Ὤκεανῶν* (1948), *Ὡδή στό Αἰγαῖο* (1949), *Ἡ συμφωνία τῆς χαράς* (1950), *Γυμνή γῆ* (1951).

ΧΙΙΙ. Ἡ δοκιμασία τῆς Κύπρου

ἡ ρωμιοσύνη ἐν' φυλῇ συνώπζαιρῃ τοῦ κόσμου
κανέννας δέν ἐβρέθητ' ἐν γιά νά τήν ἱθαλείψῃ

(Β. Μιχαηλίδης, Κύπριος ποιητής)

Α. Τάσσοι: Κύπροι

[Στή σπηλιά]

Μέ τη Χάλκινη εποχή (1960) ὁ Ρόδης Ρούφος ζωντανεύει μυθιστορηματικά τὸν ἀγῶνα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας, πού κατεῖχε τὸ νησί ἀπὸ τὸ 1878 καὶ τὸ εἶχε μεταβάλει σέ ἀποικία της. Ἡ ἐξέγερση κηρύχθηκε ἀπὸ τὸν ἐθνάρχη - ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο τὴν 1η Ἀπριλίου 1955 καὶ εἶχε ὡς κύριο φορέα τῆς ἐνοπλῆς δράσης τὴν Ε.Ο.Κ.Α. (Ἑθνικὴ Ὀργάνωση Κυπρίων Ἀγωνιστῶν) μέ ἀρχηγό τὸ στρατηγὸ Γεώργιο Γρίβα (Διγενή). Οἱ Κύπριοι ἐπαναστάτησαν, λέει ὁ συγγραφέας, γιὰ νὰ ανταλλάξουν τὴν ἀνεση καὶ τὴν εὐκολία τῆς ἀποικιακῆς ζωῆς μέ κάτι πιὸ σημαντικό ἀπὸ τὴν ἀνεση καὶ τὴν εὐκολία. Ὁ Ρόδης Ρούφος, πού ὑπῆρξε στὸ Ἑλληνικὸ Προξενεῖο τῆς Κύπρου ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ τὰ γεγονότα. Τὸ περιστατικὸ πού θὰ παρακολουθήσουμε στῇ συνέχεια εἶναι ἀληθινὸ καὶ ἔχει γιὰ κεντρικὸ ἥρωα μιὰ ἀπὸ τίς ἀγνότερες μορφές τοῦ κυπριακοῦ ἀγῶνα: τὸ Γρηγόρη Αὐξεντίου, πού οἱ Ἀγγλοὶ τὸν ἔκαψαν στὸ κρυσφύγετό του, κοντὰ στῇ μονῇ Μαχαίρᾶ.

Κάπνισε κάμποση ὥρα ἀμίλητος καὶ σηκώθηκε.

– Δέ λέει νὰ σταματήσει τούτη ἡ βροχή, Ἀλέξη. Θά πρέπει νὰ τοῦ δίνουμε. Αὐτό τὸ μήνυμα τῆς Τρίτης Ὁμάδας πρέπει νὰ φτάσει στὸ Γέρο* ἀπόψε.

Ἐκείνη τῇ στιγμῇ ἦρθε τρεχάτος καὶ λαχανιασμένος ἓνας ἀγγελιαφόρος.

– Γρήγορα! φῶναξε. Ἐρχονται οἱ Ἑγγλέζοι! Ἐχουν ὁδηγὸ μαζί τους, καὶ τοὺς φέρνει ἴσια σέ τούτη τὴν κρυψώνα. Φευγᾶτε!

Ἐδειξε τὴν κατεύθυνση ἀπ' ὅπου ἔρχονταν καὶ χάθηκε. Πήραμε τὰ ὅπλα μας καὶ ξεκινήσαμε βιαστικά, βλαστημώντας.

Καθὼς προχωρούσαμε πέσαμε πάνω σ' ἄλλο ἀπόσπασμα πού ἔρχονταν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά. Μᾶς ἔριξαν, τοὺς ρίξαμε κι ἐμεῖς καὶ φύγαμε τρέχοντας, ἀλλάζοντας πορεία.

Ὅταν φτάσαμε κοντὰ σ' ἄλλο καταφύγιο – καλὰ καμουφλαρισμένο –

Γέρος: ὁ Διγενής.

ὁ Κώστας σταμάτησε. Ἐδῶ καί λίγη ὥρα κούτσαινε.

– Λαβῶθηκα στό πόδι, εἶπε. Δέν μπορῶ νά πάω πιό πέρα.

Εἶχαμε λίγα λεπτά καιρό πρὶν ξεμπουκάρουν οἱ Ἑγγλέζοι. Στεκόμα-
σαν σέ μιά βουνοπλαγιά, κοντά σέ μιά σπηλιά μέ στενό ἄνοιγμα.

– Θά χωθῶ ἐδῶ μέσα, εἶπε, καί θά τοὺς ἀπασχολήσω γιὰ λίγο. Ἐσύ
δίνε του.

– Ὄχι. Θά μείνω μαζί σου.

Γιὰ μιά φορά τόν εἶδα θυμωμένο.

– Βλάκα! φώναξε. Σέ διατάζω!

Κοντοστάθηκα, ἀναποφάσιτος.

– Πήγαινε, σοῦ λέω, ἔκανε πιό μαλακά. Δέν ἔχει νόημα. Ἕνας ἀπὸ
μᾶς τοὺς δυό πρέπει νά πάει τὸ μήνυμα στό Γέρο. Ξέρεις πόσο σημαν-
τικό εἶναι. Ἐπειτα μπορεῖ καί νά μὴ βροῦν τὴ σπηλιά – ἐκτός ἂν ἔχουν
τὸν Παῦλο* μαζί τους.

– Καλά, ἀναστέναξα.

Κοιταχτήκαμε σιωπηλά, ξέροντας ὅτι ἔξω ἀπὸ θαῦμα ἦταν ἡ τελευ-
ταία φορά.

– Γειά σου, ἀδερφέ μου, εἶπε βραχνά. Πές τοῦ πατέρα μου καί τῆς
Ἀννούλας* νά μὴ μέ πενθήσουν.

– Γειά, ἀδερφέ, ἀποκρίθηκα μέ πνιγμένη φωνή. Θά τοὺς τό πῶ.

Μ' ἀγκάλιασε στοργικά, κι ἔπειτα μέ σκούνηξε νά φύγω κι ἐξαφανί-
στηκε μέσα στὴ σπηλιά, ἀφοῦ σκέπασε τὴν εἴσοδο μέ κλαριά.

Πρὶν προχωρήσω πολύ, κατάλαβα ὅτι, σέ μιά παράδοση ἐπανάληψη
ἐκείνου πού 'χε συμβεῖ στό Ἄνω Γεφύρι, ἦταν γραφτό μου νά δῶ ὅλη
τὴ συνέχεια – γιατί οἱ Ἀγγλοι πλησίαζαν ἀπ' ὅλες τίς μεριές κι ἦταν
φανερὸ πὼς κατευθύνονταν πρὸς τὴν κρυφώνα. Ἰσα ἰσα πρόλαβα νά
χωθῶ μέσα σέ κάτι θάμνους, ἀπαρτήρητος. Ἦταν τόσο ἀπασχολημέ-
νοι μέ τὴ σπηλιά πού δέν ἔψαξαν τριγύρω. Λογάριασα τὴ δύναμή τους
σ' ὁλάκερο τάγμα· πάντως εἶχαν κι ἀνώτερους ἀξιωματικούς. Τά παρα-
κολουθοῦσα ὅλα ἀπὸ καμιά σαρανταριά μέτρα, κι εἶδα πὼς ἦταν καί
μερικοὶ πολῖτες μαζί μέ τὸ στρατό. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Παῦλος,
πού τοὺς ὁδηγοῦσε δίχως νά σκοτίζεται νά φοράει κουκούλα. Οἱ ἄλλοι
δυό ἦταν κάτοικοι ἐνὸς γειτονικοῦ χωριοῦ. Τοὺς ἀναγνώρισα γιὰ δι-
κούς μας καί κατάλαβα πὼς κι αὐτοὶ εἶχαν πέσει θύματα προδοσίας κι

Παῦλος: ἀγωνιστὴς στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου, πού μὲ τὸν κακὸ του χαρακτήρα
ἐβαζε σέ κίνδυνο τὴν ὁργάνωση. Τὸν διέγραψαν καί τὸν τιμώρησαν, γι'
αὐτὸ κι ἐκεῖνος, ἀπὸ ἐκδίκηση, ἔγινε καταδότης τῶν Ἀγγλων.

Ἀννούλα: ἡ ἀρραβωνιαστικιά του.

ήταν υπό κράτηση, γιατί τούς φύλαγαν μερικοί στρατιώτες με έφ' όπλου λόγχη.

Γρήγορα φάνηκε ό λόγος πού είχαν φέρει τούς χωρικούς. Κάποιοι αξιωματικός έδωσε διαταγή σ' έναν τους, ένα πολύ νέο παιδί πού τό έλεγαν Μανόλη, κι αυτός πλησίασε τό άνοιγμα τής σπηλιάς φωνάζοντας:

– Έ, Κώστα! Είμαι ό Μανόλης! Άσε με νά μπώ, έχω νά σου πώ!

Ήρθε μιά μουντή απάντηση, κι ό Μανόλης μπήκε μέσα. Σέ λίγα λεπτά ξαναβγήκε.

– Δέν παραδίνεται, τόν άκουσα νά λέει. Είπε «ας έρθουν νά μέ πιάσουν».

Ό άξιωματικός σήκωσε τούς ώμους.

– Πολύ καλά, είπε, κι έδωσε μιά άλλη διαταγή.

Τρείς στρατιώτες πλησίασαν έρποντας στό άνοιγμα κι έριξαν μέσα χειροβομβίδες. Άφου έσκασαν, ένας τους σηκώθηκε όρθιος καί προσπάθησε νά δει τί γινόταν μέσα στόν καπνό καί τό σκοτάδι. Τότε ήρθε από τή σπηλιά μιά ριπή – άναγνώρισα τό αυτόματο του Κώστα – κι ό στρατιώτης έπεσε νεκρός.

– Ζεί άκόμα ό κερατάς, έκανε ό άξιωματικός καί βλαστήμησε. Δοκιμάστε κι άλλες χειροβομβίδες.

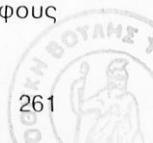
Θά 'λεγες όμως ότι ό Κώστας μάντευε τίς κινήσεις τους. Κάθε φορά πού οί στρατιώτες δοκίμαζαν νά 'ρθουν αρκετά κοντά, γιά νά σημαδέψουν σωστά, έριχνε μιά δική του χειροβομβίδα πού έσκαγε απ' έξω καί κρατούσε τούς Άγγλους σέ φρόνιμη απόσταση.

Αυτό συνεχίστηκε πολλή ώρα. Εύτυχώς, καθώς ήξερα, ή κρυψώνα ήταν πλούσια έφοδιασμένη μέ κάθε λογής όπλα καί πυρομαχικά. Οί Άγγλοι βρέθηκαν σ' άμχανία καί τραβήχτηκαν λίγο παραπέρα, ένω οί άξιωματικοί τους έκαναν συμβούλιο. Ξανά έβαλαν τό Μανόλη νά μεσολαβήσει, καί ξανά μπήκε ό Μανόλης στή σπηλιά. Τούτη τή φορά δέν ξαναφάνηκε, μά ή φωνή του άκούστηκε καθαρά:

– Τώρα είμαστε δυό πού πολεμάμε. Έλάτε νά μās πιάσετε!

Μιά διπλή ριπή, καί ταυτόχρονες έκρήξεις χειροβομβίδων, ματαίωσαν τήν καινούρια έφοδο καί πληγώσαν άλλο ένα στρατιώτη. Ό Μανόλης, ό νεαρός βοσκός, είχε αποφασίσει ν' άκολουθήσει τήν τύχη του άρχηγού του.

Αυτή ή άπίστευτη μάχη ανάμεσα σέ δύο άντρες καί στόν άγγλικό στρατό συνεχίστηκε γιά ώρες. Ή σπηλιά φαινόταν άπόρθητη. Τό πίο έξοργιστικό γιά τούς Άγγλους ήταν ότι, προβλέποντας μιά γρήγορη καί θεαματική έπιτυχία, είχαν προσκαλέσει πολλούς δημοσιογράφους

νά παρασταθοῦν στό φόνο – λές κι ἦταν κυνήγι ἀγρίων θηρίων. Οἱ δημοσιογράφοι εἶχαν ἔρθει, ἀλλά τίποτα δέν ἔβλεπαν νά γίνεται καί μόνο πού μούσκευαν ὁλοένα καί περισσότερο ἀπό τήν ἀδιάκοπη βροχή.

Μετά ἀπό πέντε ἔξι ὥρες ἀκαρπες προσπάθειες, οἱ Ἕλληνες δοκίμασαν ν' ἀνατινάξουν τή σπηλιά. Σήκωσαν δυναμίτη ἀπό μακριά μέ σκοινιά, τόν ἔριξαν κοντά στό ἄνοιγμα καί προκάλεσαν τήν ἔκρηξή του, ἀλλά δέν εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα κι οἱ ἄντρες τῆς σπηλιάς ἐξακολούθησαν νά πολεμᾶνε καί νά κρατᾶνε τόν ἐχθρό σέ ἀπόσταση.

Πολλές εὐκαιρίες μοῦ δόθηκαν νά τό σκάσω ἐκεῖνες τίς ὥρες – οἱ Ἕλληνες οὔτε θά μέ πρόσεχαν μέσα στή σκοτούρα τους – μά μέ καθήλωνε ἡ ἀγωνία μου γιά τόν Κώστα. Καμάρωνά τόν ὑπέροχο ἀγώνα του, ἀλλά μοῦ ὀφειγέται τήν καρδιά ἡ ἐπίγνωση πώς δέν ἦταν δυνατό νά βαστήξει ἐπ' ἀπειρο – ἐκτός, ἴσως, ἂν νύχτωνε... Τότε θά μπορούσα ἴσως νά δημιουργήσω ἀντιπερισπασμό...

Ἀλλά δέν ἦταν γραπτό τοῦ Κώστα νά δεῖ ἄλλη νύχτα. Ὁ Παῦλος πλησίασε ἕναν ἀξιωματικό καί κάτι τοῦ εἶπε, κι ἐκεῖνος φάνηκε νά συμφωνεῖ κι ἄρχισε νά δίνει διαταγές.

Στήν ἀρχή, βλέποντας στρατιῶτες νά σκαρφαλώνουν ἀπό πάνω ἀπό τό ἄνοιγμα καί ν' ἀνεβάζουν πολλούς ντενεκέδες μέ μπενζίνα, δέν κατάλαβα τί πηγαιναν νά κάνουν. Ἐπειτα ὅμως μ' ἐπίασε σύγκορμη ταραχή, καθώς τούς εἶδα νά χύνουν ἀπό ψηλά τήν μπενζίνα πάνω στό ἔδαφος πού κατηφόριζε πρὸς τό ἐσωτερικό τῆς σπηλιάς. Ἀδειασαν πολλούς ντενεκέδες – ἡ Αὐτοκρατορία δέν ταιγκουνευόταν. Ἀφοῦ ποτίστηκε τό χῶμα κι ἤπιε, ἕνα ποτάμι ἄρχισε νά χύνεται μέσα στή σπηλιά. Θά τά μούσκευε ὅλα – τούς δύο ἄντρες, τά ρούχα τους... Ὑστερα οἱ στρατιῶτες πυροβόλησαν τή λίμνη πού 'χε σχηματιστεῖ στήν εἴσοδο, καί ξεπήδησε μιά γαλάζια φλόγα πού ἔτρεξε γοργά καί μπήκε στή σπηλιά. Τεράστιες φλόγες καί καπνοί φάνηκαν, ἀκούστηκαν μερικές ἐκρήξεις, κι ὕστερα σιγή.

(Ὁ Κώστας μοῦ 'χε πεῖ κάποτε: «Θά 'θελα νά πεθάνω στὸν ἥλιο, ὅπως ὁ Λευτέρης, ὄχι σέ βρωμερή λάσπη...»).

Λίγο ἀργότερα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες κοίταζαν ἀμίλητοι, ἕνας ἄνθρωπος σούρθηκε ἔξω ἀπό τή σπηλιά, καί μόλις μπορούσε νά ἀναπνεύσει. Ἦταν ὁ Μανόλης.

Ἐπειτα οἱ στρατιῶτες βγάλαν τό καρβουνιασμένο, ἀγνώριστο πτῶμα τοῦ Κώστα, τό φωτογράφησαν καί τό 'δειξαν θριαμβευτικά στούς δημοσιογράφους. Ἡ Αὐτοκρατορία εἶχε νικήσει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές παρόμοιες στιγμές από τήν ἱστορία τοῦ ἔθνους μας σᾶς φέρνει στό νοῦ αὐτό τό περιστατικό; Νά βρεῖτε ἀναλογίες στά λόγια καί στίς πράξεις.
2. Νά χαρακτηρίσετε ἀπό τίς πράξεις τους τόν Κώστα, τό Μανόλη, τόν Παῦλο.
3. «Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε νικήσει», εἶναι ἡ τελευταία φράση τοῦ κειμένου. Μέ ποιὰ σημασία τό λέει αὐτό ὁ συγγραφέας;

ΡΟΔΗΣ ΡΟΥΦΟΣ (1924-1972). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ὑπηρέτησε στό διπλωματικό σῶμα. Ἐγράψε τά μυθιστορήματα: *Χρονικό μιᾶς σταυροφορίας*, *Ἡ χάλκινη ἐποχή*, *οἱ Γραικύλοι* καί τά δοκίμια *Οἱ μεταμορφώσεις τοῦ Ἀλάρικου*.

Νίκος Κρανιδιώτης

Γρηγόρης Αὔξεντίου

Κυλάει ἡ λάβα τῆς φωτιᾶς καί γράφει,
γράφει μέ γράμματα καυτά στόν οὐρανό
τῆς δόξας τ' ὄνομά σου, Αὔξεντίου!

Ἀρχάγγελος μέ τή ρομφαία σου,
στό πύρινο ἄρμα μπήκες τοῦ Προφήτη Ἡλία.
Κι ἔσμιξες μέ τόν ἥλιο,
ἔσμιξες μέ τό φῶς,
κι ἔγινες φλόγα, κεραυνός,
συνείδηση τῆς λευτεριᾶς
μέσ στήν καρδιά τῆς οἰκουμένης!

Ἐδῶ,
μέσ στό φθαρτό, τό γήινο χῶμα,
δέν εἶναι τάφος,
στήλη καμιά δέν εἶναι, Αὔξεντίου,
νά ῥθοῦμε νά σέ κλάψουμε σ' αὐτή
δικοί καί φίλοι.

Λαμπάδα τ' ἀντρεωμένο σου κορμί
καί φῶς πού καίει,
ἥλιος πού περπατάει στὸν οὐρανό
κι ἀνάβει,
μέ τό σπαθί τῆς λεβεντιάς,
τῇ νέα ἐλπίδα.

Γρηγόρη,
βάτο φλεγόμενη στή γῇ τοῦ Μαχαιρᾶ!
Χάραξες, μέ τ' ἀναμμένα δάχτυλα
τῶν εἰκοσιεννιά σου χρόνων,
τῆς λευτεριᾶς δεκάλογο
γιά τή φυλή σου.

Γρηγόρη!
Σέ πῆρε ἡ αὐγή,
κι ἔγινες δρόσο καί χαρά,
κι ἐλπίδα τοῦ καλοκαιριοῦ,
κι ἀνθός
πού βλάστησε σέ νέο φεγγάρι...

Σέ πῆρε ἡ μέρα,
κι ἔγινες φωτιά,
πυραχτωμένο σίδερο ἀπόφασης,
πού σταματάει τό χρόνο.

Σέ πῆρε ἡ νύχτα στά φτερά τοῦ ὄνειρου,
αἰτέ μου κι Ἄι-Γιώργη μου Τροπαιοφόρε,
καί σ' ἔβαλε γιά πάντα στήν καρδιά μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ. Γεννήθηκε τό 1911 στήν Κυρήνεια τῆς Κύπρου. Σπούδασε στή Φιλοσοφική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναμείχθηκε ἐνεργά στήν ἐθνική, πολιτική καί πνευματική ζωή τῆς Κύπρου. Γενικός γραμματέας τῆς Ἐθναρχίας τῆς Κύπρου τό 1955. Ἐκδότης καί διευθυντής τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ *Κυπριακά Γράμματα* ἀπό τό 1948 ὡς τό 1956. Ἀπό τό 1960 εἶναι πρέσβης τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στήν Ἑλλάδα. Δημοσίευσε τά διηγήματα *Χρονικά*, *Μορφές τοῦ μύθου*, τά ποιήματα *Σπουδές*, *Ἐπιστροφή* καί τίς μελέτες *Τό νεοελληνικό θέατρο*, *Εἰσαγωγή στήν ποίηση τοῦ Σεφέρη* κ.ἄ.

[Ταξί για την 'Αμμόχωστο]

Τό διήγημα «Ταξί για την 'Αμμόχωστο» δημοσιεύτηκε με τόν τίτλο 'Αλλοφροσύνη τό Νοέμβριο τοῦ 1974. Λίγους μήνες πρίν, στά μέσα 'Ιουλίου, οἱ Τούρκοι εἶχαν ἀποβιβαστεῖ στήν Κύπρο καί κατέλαβαν τό μισό νησί μέ τίς πόλεις Κερύνεια, Μόρφου καί 'Αμμόχωστο. Μέ ἐκτελέσεις καί ἀπάνθρωπες βιαιότητες τά τουρκικά στρατεύματα ἀνάγκασαν τοὺς Ἕλληνες κατοίκους τῆς περιοχῆς (περίπου 200.000) νά εγκαταλείψουν τίς πόλεις καί τά χωριά καί νά καταφύγουν στό ὑπόλοιπο νησί, πού ἀπόμεινε ἐλεύθερο.

Τό διήγημα παρουσιάζει τό δράμα μιᾶς ξεριζωμένης γυναίκας ἀπό τήν 'Αμμόχωστο, πού ἔχει χάσει τά λογικά της.

Πηγαίνοντας ἐχτές πρωί στή δουλειά μου πέρασα, ὅπως κάθε πρωί, ἀπό τό περίπτερο τοῦ Θωμᾶ νά πάρω τήν ἐφημερίδα μου καί νά τοῦ κάνω τή συνηθισμένη μου ἐρώτηση:

«Τί νέα κύρ Θωμᾶ;»

Ὁ Θωμᾶς εἶχε ἓνα δικό του τρόπο νά βλέπει τά νέα τῆς ἡμέρας. Γνήσιος λαϊκός τύπος, καλοκάγαθος καί σύγκαιρα παμπόνηρος. εἶδε πολλά στά ἐξήντα χρόνια τῆς ζωῆς του, τά εἴκοσι τελευταῖα ἀραγμένοι μέσα σέ τοῦτο 'δῶ τό συνοικιακό περίπτερο, στό ἔμπα τῆς Λευκωσίας ἀπό τό δρόμο τῆς 'Αμμόχωστος. Ἐμεῖς οἱ γειτόνοι καί τακτικοί πελάτες του τότε λέγαμε σταθμάρχη, γιατί μπροστά στό περίπτερό του στάθμευαν κατά κανόνα τά λεωφορεῖα καί τά ταξί, πού κάνανε τή γραμμή τῆς 'Αμμόχωστος, γιά νά πάρουν, ἂν εἶχε, τοὺς τελευταίους ἐπιβάτες.

Εἶχε κι ἓνα δικό του τρόπο νά σχολιάζει τά νέα. Μέ ρεαλισμό* καί θυμοσοφία*, ὁ σχεδόν ἀγράμματος αὐτός ἄνθρωπος σημάδευε τό οὐσιαστικό* πού βρίσκονταν πίσω ἀπό τοὺς κραυγαλέους καί ἀντιφατι-

ρεαλισμός: ἡ ἱκανότητα νά βλέπει κανεῖς τά πράγματα ὅπως εἶναι καί ὄχι ὅπως θά τά ἤθελε.

θυμοσοφία: ἡ ἐμφυτη ἱκανότητα νά φιλοσοφοῦμε ἢ νά μὴ χάνουμε τήν ψυχραιμία μας σέ κρίσιμες περιστάσεις. Ἐπίσης: ἡ ἱκανότητα νά δίνουμε ἐπιγραμματικούς χαρακτηρισμούς.

τό οὐσιαστικό: αὐτό πού ἔχει οὐσία, τό σημαντικό.

κούς* τίτλους τῶν ἐφημερίδων καί τό σχολίαζε μ' ἓνα χιοῦμορ, πού δέν ἄφηνε τίποτα ὀρθιο.

Ὅμως τόν τελευταῖο καιρό τό πηγαῖο χιοῦμορ τοῦ Θωμᾶ γίνεκε γε-λόκλαμα. Εἶναι ὁ ὁμόνος τρόπος πού τοῦ 'μεινε, γιά νά σχολιάσει, δίχως νά ψευτίσει τόν ἑαυτό του, τά νέα πού ἔρχονταν ἀπανωτά σάν λαίλα-πας* καί μᾶς ἐπνιγαν, μαζί μέ τούς βομβαρδισμούς, τά νέα πού μᾶς πνίγουνε καί τώρα, μέσα στό βάραθρο πόνου κι ἀβεβαιότητας ὅπου βρισκόμαστε, μέ τόν Τοῦρκο εἰσβολέα νά παραμονεύει σέ μικρή ἀπό-σταση ἀπό τή γειτονιά μας, πίσω ἀπό τίς γραμμές του, πού μοιράζουνε τό νησί μας στά δύο.

Χτές πρωί λοιπόν, ὅταν πῆρα τήν ἐφημερίδα καί τοῦ 'κανα τή συνη-θισμένη ἐρώτηση, ὁ Θωμᾶς μέ κοίταξε μ' ἓνα τρόπο θλιμμένο κι ὕστερα μοῦ 'δειξε μέ τό βλέμμα του μιά γυναίκα, πού στέκονταν μπροστά στό περίπτερο, στό σημεῖο πού περίμεναν ἄλλοτε οἱ ἐπιβάτες γιά τήν 'Αμμόχωστο.

«Τήνε βλέπεις;», μοῦ λέει. «Πᾶνε δυό ὥρες πού περιμένει ἐκεῖ δά».

Δέν τήν εἶχα προσέξει, γιατί στεκόταν ὄχι στήν πάντα ἀλλά στή μέση σχεδόν τοῦ δρόμου. Στέκονταν ἀφύσικα ἀσάλευτη. Τό πρόσωπό της δέν φαίνονταν ἀπό 'δῶ πού βρισκόμουν, μόνο ἡ πλάτη. Ἡ ψηλόλι-γνη κορμοστασιά της, ὁ τρόπος πού ἦτανε κομμένα τά γκρίζα μαλλιά της, τό ἀπεριποίητο ἀλλά καλῆς ποιότητας ταγιέρ πού φοροῦσε, ἡ πέ-ταινη μαύρη τσάντα πού κράταγε, φανέρωναν ὅτι ἀνήκει σ' εὐπορο περιβάλλον.

«Περιμένει ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο», συνέχισε ὁ Θωμᾶς.

'Ανατρίχιασα.

«Γιά τήν 'Αμμόχωστο;!»

«Ναί. Στήν ἀρχή, ἀφοῦ περίμενε κάμποση ὥρα ἄδικα, ἤρτε* καί μέ ρώτησε, γιατί ἀργοῦνε τά ταξί. Νόμισα πῶς κοροΐδευε, μά σάν πρόσεξα τό βλέμμα της κατάλαβα ὅτι παραλογιάζεται*. Δέν ἔχει πιά ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο, κυρά μου, τῆς λέω. Πῶς δέν ἔχει; μοῦ κάνει, ἀπό 'δῶ πῆρα τόσες φορές ταξί. Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἀνθρωπέ μου, πῶς θές νά πάω; μέ τά πόδια;... Δοκίμασα νά τῆς ἐξηγήσω. Αὐτή τίποτα. Στέκει ἐκεῖ δά καί περιμένει, ὅπως τήν βλέπεις».

Κεῖνη τή στιγμή φάνηκε ἓνα αὐτοκίνητο νά 'ρχεται μέ μεγάλη ταχύ-τητα, ὁ ὁδηγός τῆς κορνάρισε νά παραμερίσει μά ἡ γυναίκα δέν κού-

ἀντιφατικοί: πού ὁ ἓνας ἐρχόταν σ' ἀντίθεση μέ τόν ἄλλο.

λαίλαπας (πίο συνηθισμένο: λαίλαπα): καταγίδα.

ἤρτε: ἤρθε (ἰδιωματικός τύπος).

παραλογιάζομαι: παραλογίζομαι, ἔχω χάσει τά λογικά μου.

νησε από τή θέση της, μόνο έκανε νά σηκώσει τό χέρι της, γιά νά τοῦ νέψει* νά σταματήσει. Ὁ ὁδηγός, εἴτε γιατί δέν ἀντιλήφτηκε, εἴτε γιατί δέν εἶχε διάθεση νά τήν πάρει, τήν ἀπόφυγε μ' ἓνα ἀπότομο στρίψιμο καί συνέχισε τό δρόμο του.

Τό χέρι της ἔμεινε στή μέση τῆς κίνησης, ὕστερα τό κατέβασε, φανέρωσε μ' ἓνα τράνταγμα τῶν ὠμων τήν ἀνυπομονησία της καί ξαναπῆρε τήν ἀσάλευτη στάση της.

«Μπᾶς καί τήν χτυπήσει κἀνα αὐτοκίνητο», ἔκανε ὁ Θωμᾶς.

«Καλά θά κάνεις», τοῦ εἶπα, «νά τηλεφωνήσεις στήν ἀστυνομία. Καθώς φαίνεται, τήν φιλοξενοῦν ἐδῶ σέ σπίτι συγγενικό της ἢ φιλικό καί θά τή γυρεῦσουν τώρα οἱ ἄνθρωποι».

Ἐφυγα δίχως νά στραφῶ νά κοιτάξω τό πρόσωπό της. Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο, μοῦ φάνηκε πώς θά τήνε πλήγωνε ἡ περιέργειά μου.

Ἑρωτήσεις

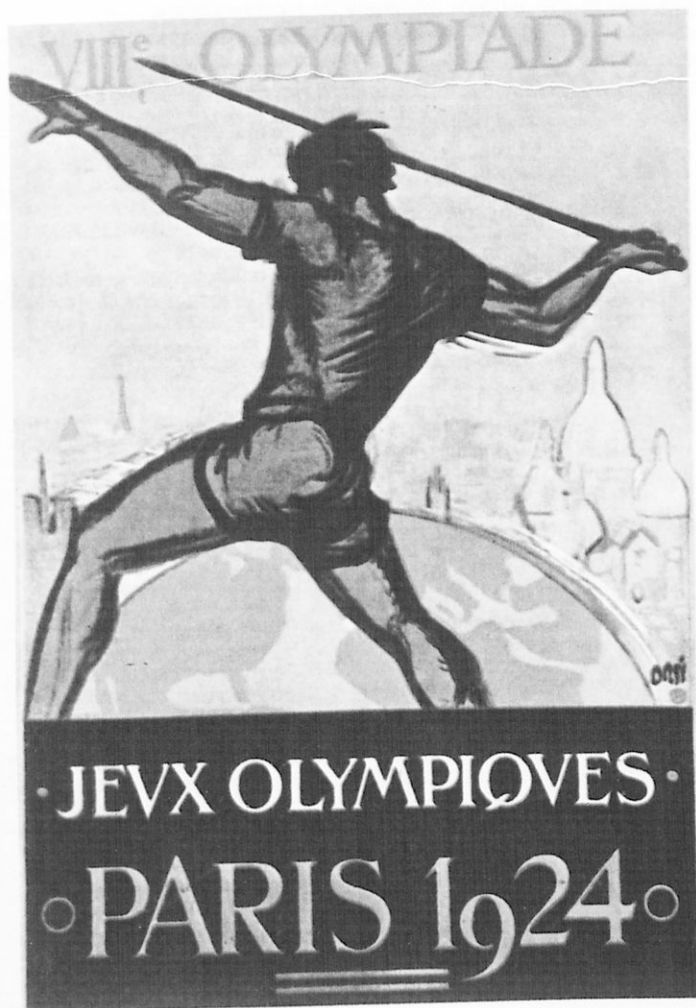
1. Ἡ γυναίκα λέει: «Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἄνθρωπέ μου, πῶς θές νά πάω; μέ τὰ πόδια;» Ἡ ἀπάντηση αὐτή, μόνη της, δείχνει ἄνθρωπο πού παραλογίζεται; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού κάνει τή φράση παράλογη;
2. Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι τό λογικό εἶναι νά πηγαίνουν οἱ ἄνθρωποι στό σπίτι τους, τότε πῶς χαρακτηρίζετε τήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε στήν Κύπρο;
3. Ὁ ἀφηγητής λέει: «Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο, μοῦ φάνηκε πώς θά τήνε πλήγωνε ἡ περιέργειά μου». Ἐσεῖς βρίσκετε κανένα λόγο;
4. Γιατί ὁ συγγραφέας θεώρησε πώς ἄξιζε νά μᾶς διηγηθεῖ τό περιστατικό;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ - ΠΙΕΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε στό Δάλι τῆς Κύπρου τό 1904, μεγάλωσε ὅμως στήν Αἴγυπτο, ὅπου ἔζησε ἀρκετά μεγάλο διάστημα, ὡς τό 1946 πού ἐπέστρεψε κι ἐγκαταστάθηκε στήν Κύπρο. Ἀπό τό 1954 ὡς τό 1971 ἦταν διευθυντής τῆς πλούσιας Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Ἀμμοχώστου. Ἀσχολεῖται ιδιαίτερα μέ τήν πεζογραφία. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: *Οἱ βαμβακάδες* (μυθιστόρημα), *Διηγήματα ἀπό τή Μέση Ἀνατολή*, *Σκληροί καιροί* (διηγήματα), *Ἀσάλευτοι καιροί* (διηγήματα), *Ὁ Καιρός τῶν Ὀλβίων* (διηγήματα).

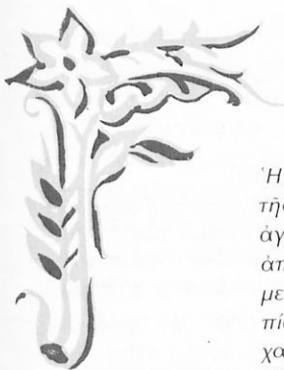
νά τοῦ νέψει: νά τοῦ γνέψει (ιδιωματικός τύπος).

ΧΙΥ. Ἀθλητισμός

καί σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τὸ κορμί
(Κωστής Παλαμάς)

Ἀφίσα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τοῦ 1924 (Παρίσι)

Καλλιπάτειρα

Ἡ Καλλιπάτειρα, κόρη τοῦ Διαγόρα, τοῦ περίφημου ἀθλητῆ τῆς Ρόδου πού νίκησε καί στοὺς τέσσερις Πανελλήνιους ἀγῶνες (5ος αἰώνας π.Χ.), παραβαίνει τόν κανονισμό πού ἀπαγορεύει στίς γυναῖκες νά παρακολουθοῦν ἀγῶνες καί μεταμφιεσμένη σέ γυμναστή μπαίνει στό στάδιο τῆς Ὀλυμπίας συνοδεύοντας τόν ἀθλητὴ γιό της Πεισίδωρο. Μέσα στὴ χαρά της ὅμως γιὰ τὸ θρίαμβο τοῦ γιου της, ἀποκαλύφθηκε. Τότε ἀκολουθεῖ ἡ παρακάτω σκηνή, ὅπως τὴν «εἶδε» μέ τὴν ποιητικὴ φαντασία τοῦ ὁ Μαβίλης.

– Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναῖκες διώχνει μιά συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε.

– Ἐχω ἓνα ἀνίψι, τόν Εὐκλέα,
τρία ἀδέλφια, γιό, πατέρα ὀλυμπιονίκες·

νά μέ ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες*,
κι ἐγὼ νά καμαρώσω μέσ στά ὥραῖα
κορμιά, πού γιὰ τὸ ἀγρίλι* τοῦ Ἡρακλέα*
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές ἀντρίκιες.

Μέ τίς ἄλλες γυναῖκες δέν εἶμαι ὅμοια·
στόν αἰῶνα τὸ σόι μου θά φαντάζει
μέ τῆς ἀντρείας τὰ ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
σέ ἀστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ὕμνος χρυσός τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου*.

* Ἑλλανοδίκες: οἱ κριτές τῶν ἀγῶνων.

ἀγρίλι: ἀγριελιά. Λεγόταν κότινος καί μέ τὰ κλαδιά της στεφανώνονταν οἱ νικη-
τές.

τοῦ Ἡρακλέα: μυθολογικός ἰδρυτής τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων θεωρεῖται ὁ
Ἰδαῖος Ἡρακλῆς.

Πίνδαρος: λυρικός ποιητής τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Ἀπὸ τὸ ἔργο του σώθηκαν
ποιήματα ἀφιερωμένα στοὺς νικητές τῶν ἀγῶνων. Αὐτὰ ὀνομάστηκαν
Ἐπίνικοι (ἐπινίκια) καί χωρίζονται ἀνάλογα σέ Ὀλυμπιονίκους, Ἰσθμιόνι-
κους, Πυθιονίκους, Νεμεόνικους.

Ἑρωτήσεις

1. Τό ποίημα ἔχει διαλογική μορφή. Τί διακρίνετε στὸν τόνο τῆς φωνῆς τῶν προσώπων πού διαλέγονται;
2. Ἡ Καλλιπάτειρα ζητάει ἰδιαίτερη μεταχείριση. Γιατί;
3. «Γιὰ τὸ ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα»: Τί φανερώνει αὐτὴ ἡ φράση;
4. Τό ποίημα αὐτό λέγεται σονέτο καί εἶναι τό ποιητικό εἶδος πού περισσότερο καλλιέργησε στὸν τόπο μας ὁ Μαβίλης. Προσέξτε τὸν ἀριθμὸ τῶν στίχων συνολικά καί κατὰ στροφή, προσέξτε τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν κάθε στίχου, τὴν ὁμοιοκαταληξία καί μέ αὐτές τίς παρατηρήσεις σας νά δώσετε τὰ χαρακτηριστικά τοῦ σονέτου.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1860-1912). Κερκυραῖος ποιητής. Γεννήθηκε στὴν Ἰθάκη. Σπούδασε γιὰ λίγο στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή τῆς Ἀθήνας ἀλλὰ τὸ 1879 διέκοψε τίς σπουδές του καί ἔφυγε γιὰ τὴ Γερμανία, ὅπου ἔμεινε δεκατέσσερα χρόνια σπουδάζοντας σὲ διάφορα Πανεπιστήμια. Ὄταν γύρισε στὴν Ἑλλάδα, πῆρε μέρος στοὺς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες καί σκοτώθηκε στὸ Δρίσκο τὸ 1912 πολεμώντας ἡρωικά γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου. Ἐμείνει γι' αὐτὸ στὴν ἱστορία μας ὡς ὁ ἥρωας ποιητής. Ἐγράψε κυρίως σονέτα.

Πέτρος Χάρης

Δρόμος 100 μέτρων

Τρία παιδιά ἔρχονται γιὰ πρώτη φορά σὲ ἐπαφή μέ τὸν κόσμο τοῦ στίβου στὸ γυμναστήριο. Τίς ἐμπειρίες καί τὰ συναισθήματα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπαφή, πού γιὰ τὸν ἕνα τουλάχιστο ὑπῆρξε σημαντική, θά παρακολουθήσουμε στὸ ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

Η πρώτη ἐκπληξη πέρασε, ἀλλὰ καί πάλι δέ χωρίσαμε. Θέλαμε κοινές ἐντυπώσεις, ὅμοιες συγκινήσεις, τίς ἴδιες ἀποκρίσεις στίς περιέργειες καί στίς ἀπορίες μας. Ἔτσι, πλησιάσαμε σὲ ὅλους τοὺς στίβους κι οἱ τρεῖς μαζί καί γέμισε ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ τοὺς ἴδιους θαυμασμούς. Ἀνάμεσα στοὺς δύο στύλους, πού μᾶς σταμάτησαν μόλις βρεθήκαμε στὸ γυμναστήριο, ἕνα ἀδύνατο καί ψηλὸ παλικάρι ἔβαζε ὀριζόντια μιὰ λεπτὴ πη-

χη, σέ ύψος μεγαλύτερο από τό μπόι του, ἔκανε ἔπειτα κάμποσα βήματα πίσω καί πλάγια. ἔπαιρνε φόρα, ὁρμούσε, μ' ἓνα σάλτο βρισκόταν ἀπάνω ἀπό τήν πήχη, πού δέ θ' ἄντεχε οὔτε στό παραμικρότερο ἄγγιγμα, κι ἔπεφτε στήν ἄμμο, πού δεχόταν ἀφράτη καί φιλόξενη τό σῶμα του. Ἀγωνία, ὅταν ξεκίναγε μέ τήν ἀκράτητη ὁρμή του, λαχτάρα, ὅταν ἔφτανε κάτω ἀπό τήν πήχη καί χτύπαγε γερά τό δεξί του πέλμα, πού γινόταν, λές, λάστιχο καί τόν πέταγε ψηλά, τρομάρα, ὅταν τά πόδια του κινδύνευαν νά μπερδευτοῦν μέ τό ξύλο, ἀνασασμός, ὅταν πέρναγε τό ἐμπόδιο, – καί στά τρία στήθια, καί στά ἔξι χεῖλη μας.

Ἄλλες δυσκολίες, ἄλλες προσπάθειες, ἄλλοι κίνδυνοι στό στίβο τοῦ πηδήματος, πού ζηταγε νά γίνεται τό σῶμα βολίδα καί ἀπαιτοῦσε ἀπό τό ἀπλό βῆμα ν' ἀπλώνεται σέ ἐξήμισι ἢ καί σέ ἐφτά μέτρα· στούς μεγάλους ἄσπρους κύκλους, ὅπου γεροί ἄντρες μέ δυνατά μπράτσα σήκωναν χωρίς κόπο σιδερένιες μπάλες, πού δέ θά μπορούσαν ὄχι νά τίς σηκώσουν, ἀλλ' οὔτε νά τίς μετακινήσουν καί οἱ πενήντα πέντε τῆς τρίτης τοῦ γυμνασίου μας, καί πάσχιζαν νά μᾶς κάμουν νά πιστέψουμε ὅτι ἓνα γύρω στόν ἴσκιο τους δέν εἶχαν ἀξία ὅσα μᾶς ἔλεγε ὁ καθηγητής τῆς φυσικῆς γιά τό «νόμο τῆς βαρύτητος»· στούς σιδερένιους κρίκους, πού κρέμονταν κι ἔκαναν τρελή κούνια ἔφηβοι μέ ψημένες παλάμες καί ἐξοικείωση στόν ἱλιγγο· στήν ἄλλη ἄκρη τοῦ γυμναστηρίου, ὅπου ἓνας καλοδεμένος ἄντρας ζύγιζε στά χέρια του ἓνα μεγάλο ξύλινο πιάτο καί τό πέταγε ἔπειτα μακριά, ὅσο μπορούσε πιο μακριά, χωρίς τρεχάλες, χωρίς καλπασμούς, μ' ἓνα ἀπλό τοάκισμα τοῦ κορμιοῦ καί μέ μιά δύναμη πού λές καί τήν ἔπαιρνε ἀπ' τή γῆ, πού ἦταν γερά καρφωμένος σ' αὐτήν· στούς ἄλλους μικροῦς στίβους, πού μιά στιγμή καθῶς τούς εἶδαμε ὅλους σκεπασμένους ἀπό ἄσπρες φανέλες καί γαλάζια πανταλονάκια καί μέ ζωηρή κίνηση, πιστέψαμε πῶς ἔκαναν ἐπίδειξη μεγάλη καί γενική γιά χάρη μας· τέλος, στούς στενοῦς καί μακριοῦς δρόμους, πού ἔγραφαν μέ τό ψιλό κάρβουνό τους ἴσιες μαῦρες γραμμές καί ἀπλωναν καί πρόσφεραν τήν ὁμαλότητα τους στήν ταχύτητα, γιά νά δείξει ὥραϊο κι ἄπιαστο τό ἀγώνισμά της.

Ἐκεῖ μέινανε περισσότερο, ἐκεῖ κατασταλάξαμε. Καί καθῶς κοιτάζαμε στή δύση, στέλναμε ἱκεσίες στόν ἥλιο νά μείνει ἀκόμα λίγο καί νά ρίχνει φῶς στά πόδια τῶν δρομέων, πού ἀπό στιγμή σέ στιγμή φοβόμαστε πῶς θά μπερδευτοῦν καί θά παρασύρουν, σάν φρουμασμένα ἄτια* ἀρχαίων ἀρμάτων, ὅσους ἦταν μπρός κι ὅσους ἔρχονταν ἀπό πίσω.

ἄτι: ἄλογο.

Είδαμε πέντε αγώνες δρόμου, μέ έφήβους καί μέ νέους αθλητές, καί κάθε φορά, καί μέ κάθε τετράδα, ξεκίναγε κι ή δική μας ψυχή, ακολουθοῦσε τούς δρομείς σέ όλη τή μαύρη γραμμή τής πορείας τους κι έφτανε μαζί τους, πάντα μέ τόν πρῶτο, στό τέρμα, στή λεπτή κλωστή πού άπλωναν οί άνθρωποι τοῦ γυμναστηρίου καί περίμεναν τό νικητή νά τή σπάσει. Μέναμε παράμερα, μικροί κι άγνωστοι στόν κόσμο τών αθλητῶν. Μά περιμέναμε τήν «έκκίνηση» μέ τήν αγωνία πού είχαν καί όσοι ήταν στή γραμμή, οὔτε πόντο ό ένας πιό μπρός από τόν άλλο, όρμούσαμε, όταν έπαιρναν τό σύνθημα, αγωνιζόμαστε, κοκκινίζαμε, ιδρώναμε, λαχανιάζαμε, καταλήγαμε στό βαθύ άνασασμό πού ζητάει τό στήθος έπειτα από τή δοκιμασία τοῦ δρόμου τών 100 μέτρων. Κι ό άνασασμός μας ήταν βαθύτερος από τίς άναπνοές τών δρομέων, γιατί δέν είχαμε κάμει βήμα από τή θέση μας καί ή όρμή μας είχε μείνει όλη μέσα μας, άξόδευτη.

Όταν άρχισε νά σκοτεινιάζει, οί άσπρες φανέλες καί τά γαλάζια πανταλονάκια ήταν λίγα πιά στό γυμναστήριο. Στό δρόμο τών 100 μέτρων κανείς. Οί δρομείς είχαν περάσει κάτω από τή χαμηλή πόρτα, στό ύποστεγο, κι οὔτε θέλαμε νά δοῦμε από πού θά βγοῦν... Τότε κοιταχτήκαμε καί, χωρίς πολλές εξηγήσεις, παραταχτήκαμε κι οί τρεῖς άπάνω στό λεπτό κάρβουνο, πού τό νιώθαμε νά μās γαργαλάει κάτω από τίς χοντρές σόλες μας. Στή μέση ό πιό ψηλός από τούς τρεῖς, δεξιά του εγώ, άριστερά ό άλλος. Τήν «έκκίνηση» τήν έδωσε ό μεσαῖος, κανονικά, σύμφωνα μέ τό μάθημα πού μās έγινε πέντε φορές εκείνο τ' άπόγεμα. Κι ό άγώνας άρχισε. Καί ήταν δραματικός, γιατί δέ μās χώρισε σέ μεγάλες άποστάσεις, δέ φανέρωσε άμέσως καμιά άκατανίκητη ύπεροχή. Σέ λίγο βρέθηκα δεύτερος. Ό πιό ψηλός από τούς τρεῖς μας έτρεχε πίσω από μένα, αλλά ό άλλος είχε κερδίσει ένα έναμиси μέτρο καί πήγαινε νά τά κάμει δυό. Στή μέση τοῦ δρόμου τά πλησίασε, μπορεῖ καί νά τά πέρασε, μά από κεῖ καί πέρα, όσο έφτανε τό τέρμα καταπάνω μου, σάν κρεμασμένος καρπός πού μπορούσε, όποιος ήταν πιό κοντά, ν' άπλώσει τό χέρι του καί νά τόν κόψει, ή διαφορά λιγότευε. Καί είχα δυό στόχους: μία έβλεπα τό τέρμα καί μία τίς πατοῦσες τοῦ συμμαθητή μου πού έτρεχε πρίν από μένα καί μου τίς έδειχνε σέ ἴσους καί μικρούς χρόνους, όλόκληρες, κάπως πλατιές καί κατάμαυρες από τό ψηλό κάρβουνο, προκλήσεις σκληρές κι άπιαστες, πού έκαναν πιό γρήγορη τήν άνάσα μου κι άνοιγαν περισσότερο όλους τούς πόρους μου, γιά νά βρεῖ έξοδο ό μεγάλος κοχλασμός τοῦ κορμιοῦ μου. "Επειτ' από λίγες στιγμές έβλεπα τίς μισές μόνο πατοῦσες, πού δέν είχαν πιά πίσω τους όση άπόσταση χρειάζονταν, γιά νά μου δείχνονται όλόκλη-

ρες, στά εβδομήντα μέτρα φαίνονταν ακόμα λιγότερο, παρακάτω τίς έχασα όλωσδιόλου· γιατί έμειναν κάτω από τά πόδια του συμμαθητή μου πού τόν είχα φτάσει πιά, ήμουνα ένα κεφάλι πίσω από τά κατακόκκινα αυτιά του κι αντίκριζα τίς φωτιές τους σάν φλογισμένα καζάνια βαποριού πού θέλει νά τρέξει όλους τούς κόμπους του. Τότε έγινε εκείνο πού δίνει κάθε φορά τή νίκη, μά δέν μπορεί νά καθορισθεῖ οὔτε άμέσως έπειτ' άπ' αύτή, όσο είναι ζεστή ακόμα κι αισθητή ή προσπάθεια, οὔτε κι έπειτ' από χρόνια, ποτέ. Τόν πέρασα τό συμμαθητή μου, χωρίς νά καταλάβω τί έκαμα ή τί έκαμε εκείνος, μέσα σέ μιά άστραπή πού μ' έφερε πρώτο στό τέρμα.

Είχα τρέξει τόν πρώτο μου δρόμο τών 100 μέτρων καί είχα νικήσει. Οί τρεχάλες κι οί τρέλες μου ως τήν ώρα εκείνη δέ μετριόνταν. Μά ό δρόμος αύτός είχε γίνει άπάνω σέ μιά όλόισια μαύρη καί πλατιά γραμμή, μέ δυό φίλους πού ξεκίνησαν, όταν κινήθηκαν καί τά δικά μου πόδια, μέ προσοχή νά μή βγοῦμε από τή σειρά μας καί νά μή σκουνηήσουμε τό συναγωνιστή μας, μέ κανόνες, μέ περιορισμούς, μέ τέρμα καθορισμένο καί συμφωνημένο – ήταν μιά νίκη. Ίσως τήν αιστάνθηκα περισσότερο έπειτ' από τούς πέντε δρόμους πού είχα παρακολουθήσει εκείνο τ' άπόγεμα. Μά τήν αιστάνθηκα βαθιά.

Όταν πήραμε κάμποσες ήρεμες άνάσες καί γύρισαν τά κορμιά μας στους κανονικούς τους παλμούς, κοιταχτήκαμε κι οί τρεῖς καί χωρίς λόγια κλείσαμε μιά σημαντική συμφωνία. Από τ' άπόγεμα εκείνο, τρεῖς φορές τή βδομάδα βρίσκαμε τρόπο καί ήμαστε στό γυμναστήριο από τίς τρεῖς καί μισή ως τίς έξι, ως τήν ώρα πού σφύριζε ό θυρωρός του γιά νά φύγουν οί καθυστερημένοι.

Έρωτήσεις

1. Ποιά είναι τά άγωνίσματα πού περιγράφει ό συγγραφέας;
2. Ποιά είναι τά συναισθήματα τών παιδιών τήν ώρα πού παρακολουθοῦν τό άλμα σέ ύψος καί τό δρόμο 100 μέτρων; Τί φανερώνουν;
3. Ποιά είναι ή διαφορά του δρόμου πού έτρεξαν τά παιδιά από τά συνηθισμένα τρεξίματα τών παιγνιδιών τους;

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ίωάννη Μαρμαριάδη, πεζογράφου, κριτικού καί άκαδημαϊκού. Γεννήθηκε στήν Άθήνα τό 1902. Σπούδασε Νομικά. Έχει γράψει τά διηγήματα *Η τελευταία νύχτα τής γής, Δρόμος 100 μέτρων*, τίς μελέτες γιά τή λογοτεχνία *Έλληνες πεζογράφοι*, τά ταξιδιωτικά *Πολιτείες καί θάλασσες, Δαλματικές άκτές, Βράχια, κουπιά καί όνειρα* καί δοκίμια. Από τό 1933 διευθύνει τό λογοτεχνικό περιοδικό *Νέα Έστία*.

Κωστής Παλαμᾶς

Ὕμνος Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων

Ἡ κίνησις γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἄρχισε στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα μέ ἐμπυχωτῇ τῷ Γάλλῳ Πιέρ ντέ Κουμπερτέν. Τό 1896 ἔγιναν οἱ πρῶτοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες στήν Ἀθήνα. Μέ τήν εὐκαιρίαν ἀνατέθηκε στόν Παλαμᾶ νά γράψῃ τόν Ὕμνον τῶν ἀγώνων. Ἦταν αὐτό μιᾷ πρῶτῃ ἐπίσημῃ ἀναγνώριση τῆς ποιητικῆς ἀξίας του. Ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τό παρακάτω ποίημα, πού μελοποιήθηκε ἀπό τό Σπυρ. Σαμάρα.

Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, ἀγνέ πατέρα
τοῦ ὥραιου, τοῦ μεγάλου καί τοῦ ἀληθινοῦ,
κατέβα, φανερώσου κι ἄστραψε ἐδῶ πέρα,
στή δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καί τ' οὐρανοῦ.

Στό δρόμο καί στό πάλεμα καί στό λιθάρι,
στών εὐγενῶν ἀγώνων λάμπσε τήν ὁρμή·
καί μέ τ' ἀμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι,
καί σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τό κορμί.

Κάμποι, βουνά καί πέλαγα φέγγουν μαζί σου,
σάν ἓνας λευκοπόρφυρος μέγας ναός.
Καί τρέχει στό ναό ἐδῶ προσκυνητῆς σου,
Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, κάθε λαός.

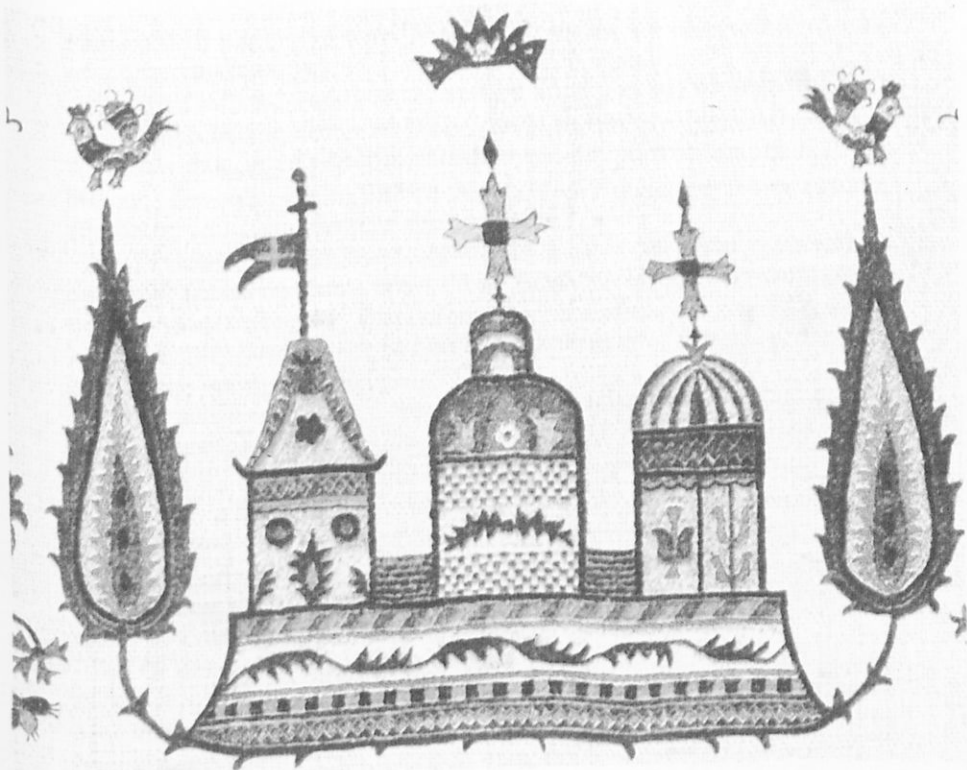
Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ ἀπευθύνεται ὁ ποιητής; Γιατί; Τί ζητάει;
2. «Στή δόξα...οὐρανοῦ». «Καί τρέχει...κάθε λαός». Τί σημαίνουν αὐτές οἱ φράσεις;
3. Γιατί ὀνομάζει εὐγενεῖς τοὺς ἀγῶνες;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 32.

XV. Λαογραφικά θέματα

Καλησπέρα σας καί καλή ἀρχή τοῦ παραμυθιοῦ...

Σκυριανό κέντημα

Οί λαϊκές αφηγήσεις

(Εισαγωγικό σημείωμα)

Μέ τό γενικό αυτό τίτλο έννοοῦμε τούς μύθους, τά παραμύθια, τίς λαϊκές ιστορίες, τούς θρύλους καί τίς παραδόσεις πού ἀπ' τά πολύ παλιά χρόνια χρησιμοποίησε ὁ λαός μας, γιά νά ἐκφράσει τά συναισθήματά του καί τίς σκέψεις του. Παρακάτω σημειώνουμε τά κυριότερα χαρακτηριστικά τῶν λαϊκῶν μας ἀφηγήσεων καί ιδίως τῶν μύθων, τῶν παραμυθιῶν καί τῶν λαϊκῶν ιστοριῶν.

1. Ἡ λαϊκή ἀφήγηση εἶναι ἀπλή καί λιτή. Ὁ λαϊκός ἀφηγητής προχωρεῖ ἀπ' τή μιά σκηνή στήν ἄλλη μέ συντομία καί προσπαθεῖ νά μήν κουράσει τόν ἀκροατή.

2. Στό ἐλληνικό παραμύθι τό καλό θριαμβεύει καί τό κακό τιμωρεῖται. Ὅταν ὁ λαϊκός ἀφηγητής περιγράφει μέ ζωντανά χρώματα τήν εὐτυχία τῶν ἄλλων, τά πλούσια τραπέζια, τίς θαυμαστές ἐπεμβάσεις τῆς Μοίρας, ἐκφράζει καί τή βαθύτερη λαχτάρα του γιά τήν καλυτέρευση τῆς δικῆς του ζωῆς καί τῶν ὁμοίων του.

3. Οἱ ἥρωες τῶν παραμυθιῶν καί τῶν μύθων δέν εἶναι τόσο τρομεροί, ὅσο φαίνονται στήν ἀρχή. Εἶναι, γενικά, πρόσωπα εὐκολοπλησίαστα. Οἱ βασιλιάδες π.χ. εἶναι καλόβολοι, οἱ δράκοντες κουτοί κι εὐκολόπιστοι, τά λιοντάρια καί τά ζῶα ἔχουν, ὅπως κι οἱ ἄνθρωποι, στιγμές καλοσύνης καί φρονιμάδας.

4. Οἱ ἐλληνικές λαϊκές ἀφηγήσεις μᾶς παρουσιάζουν μιά ἀρκετά ζωντανή εἰκόνα ἀπό τήν καθημερινή ζωή τοῦ λαοῦ μας καί ιδιαίτερα τήν ἀγροτική. Μᾶς δίνουν πολλές πληροφορίες γιά τό πῶς ζοῦσαν παλιότερα οἱ ἄνθρωποι, πῶς καλλιεργοῦσαν τή γῆ, πῶς ντύνονταν, τί τρώγανε, ποιά ἐπιπλα χρησιμοποιοῦσαν γιά τά σπίτια τους κτλ.

5. Τά ἐλληνικά παραμύθια καθρεφτίζουν τά πλούσια συναισθήματα καί τίς ἀρετές τοῦ λαοῦ μας. Κυριαρχοῦν σ' αὐτά ἡ ἀδελφική ἀγάπη, ἡ πίστη τῶν ἀρραβωνιασμένων, ἡ συζυγική ἀφοσίωση κ.ἄ.

6. Οἱ ἐλληνικές λαϊκές ἀφηγήσεις ἔχουν ὀρισμένα βασικά γνωρίσματα στήν ἀρχή καί στό τέλος. Στούς μύθους καί στίς λαϊκές ιστορίες στήν ἀρχή μπαίνουν οἱ φράσεις «μιά φορά» ἢ «ἦτανε μιά φορά». Στά παραμύθια ὅμως ὑπάρχει ἡ φράση «μιά φορά κι ἓναν καιρό» καί συνή-

θως πρίν απ' αυτή μπαίνει πρώτα ένα τραγουδάκι:

*«Κόκκινη κλωστή δεμένη,
στήν άνέμη τυλιγμένη,
δῶς' της κλότσο νά γυρίσει
παραμύθι ν' άρχινήσει
καί τήν καλή σας συντροφιά νά τήν καλησπερίσει.»*

Στό τέλος, όπως ξέρουμε, μπαίνουν οι συνηθισμένες φράσεις: «Καί ζήσανε κείνοι καλά καί μεϊς καλύτερα».

7. Ή γλώσσα του ελληνικού παραμυθιού είναι απλή. Πιο γνήσια κυρίως είναι τά κείμενα που δίνονται από αγράμματους ανθρώπους, γιατί αυτά διασώζουν τό ύφος καί τή σύνταξη τής νεοελληνικής γλώσσας. Ό λαϊκός άφηγητής χρησιμοποιεί συνήθως ένεστώτα καί παρατατικό ή άόριστο, συνδέει τίς προτάσεις μεταξύ τους κατά παράταξη κι άποφεύγει τό μακροπερίοδο λόγο. Οι διάλογοι δίνονται σέ συνεχή λόγο, χωρίς νά δηλώνονται τά πρόσωπα. Μ' ένα απλό «λέει» καταλαβαίνουμε τίς αλλαγές. Προσέξτε τόν παρακάτω διάλογο:

«Τι έχεις μέσα στό σακί;» Λέει: «Κάτι άπίδια πού μου δώσανε στό χωριό, τά 'ριξα μέσα». Λέει: «Γιά νά δῶ!». Άνοίγει εκείνος τό σακί, βλέπει ό άλλος τά πράματα. Λέει: «Γιατί μου 'πες ψέματα;». Λέει: «Έ, έτσι στό 'πα, γιά νά γελάσω!».

Γιά τίς λαϊκές άφηγήσεις πρέπει επίσης νά 'χουμε ύπόψη μας καί τά εξής:

α) Τά παραμύθια γεννήθηκαν σέ ώρες ξεκούρασης απ' τή δουλειά, στ' άπόσκια των σπιτιών τό καλοκαίρι, τό χειμώνα γύρω απ' τή φωτιά, σέ ώρες νυχτερινής δουλειάς, πορείας, άρρώστιας, αϊχμαλωσίας κτλ. Πίσω απ' τά κείμενά τους ζωντανεύουν οι έποχές, κατά τίς όποιες έγιναν, οι άνθρωποι, ή ζωή τους, οι λαχτάρες τους κτλ.

β) «Οί εύκολες λύσεις, οι καλόβολοι βοηθοί, ή απλότητα στα μέσα τής ζωής καί στους τρόπους, ή φυσική εύγένεια των ήρώων, ή ήθική τάξη πού ύπάρχει στήν κοινωνία, τόσο των ανθρώπων όσο καί των ζώων, άκόμα κι ή άθώα διακωμώδηση των γελοίων καί των κουτών, όλα γεννούν μιά άτμόσφαιρα ειρηνικής καί δημιουργικής καλοσύνης, πού ξεκουράζει τήν ψυχή*».

*Τό παραπάνω σημείωμα βασίστηκε στήν εισαγωγή του καθηγητή Δημ. Λουκάτου, πού περιλαμβάνεται στόν τόμ. 48 τής Βασικής Βιβλιοθήκης μέ τόν τίτλο «Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα». Όπου ύπάρχουν εισαγωγικά, τό κείμενο είναι σχεδόν αυτούσιο.

Ὁ τσοπάνης κι οἱ τρεῖς ἀρρώστιες

Μιά φορά ἦταν ἓνας τσοπάνης κι εἶχε τή στάνη του ἔξω ἀπ' τό χωριό κι ἔβοσκε τά πρόβατά του. Εἶχε κι ἓνα σπιτάκι καί καθότανε κι ὁ ἴδιος μέσα. Ἐνα βράδυ, ἐκεῖ πού ἔστρωνε νά πέσει, ἀκούει καί βροντάνε τήν πόρτα. Ρωτάει: – «Ποιός εἶναι;» – «Ἄνοιξε». Ἀνοίγει, βλέπει μιά μαυροφόρα. Τήνε ρωτάει: – «Ποιά εἶσαι, κυρά μου; Τί γυρεύεις;» Τοῦ λέει ἐκείνη: – «Ἐγώ εἶμαι ἡ Μελάτη* (ἡ Βλογιά) καί ἦρθα νά μοῦ δώξεις τό καλύτερό σου ἀρνί, γιατί ἀλλιῶς θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις. Δώσε μοῦ το λοιπόν, γιά νά σ' ἀφήκω». Τῆς λέει ὁ τσοπάνης: – «Ἐγώ, καθὼς θυμᾶμαι καί καθὼς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου, τή μελάτη τήν ἔχω βγαλημένη καί δέν εἶναι φόβος νά τήν ξαναβγάλω, κι ἂν τή βγάλω, θά τή βγάλω ἀλαφριά. Τράβα λοιπόν στό καλό κι ἄφησέ με ἡσυχον, γιατί δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Παίρνει τήν ἀποκαή της* ἡ Μελάτη καί φεύγει ἀπό κεῖ πού ἦτονε φερμένη.

Πάει ὁ τσοπάνης νά κοιμηθεῖ, ὅ,τι εἶχε κλείσει τά μάτια του, ἀκούει καί ξαναβροντάνε τήν πόρτα. – Ἄ στό καλό, λέει, ποιός εἶναι πάλι; Ἀνοίγει, βλέπει μιά μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου, τέτοια ὥρα;» τῆς λέει. – «Ἐγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Λοιμική κι ἡ Διφθερίτη κι ἦρθα νά μοῦ δώξεις τό καλύτερό σου ἀρνί, κι ἂν δέ μοῦ τό δώξεις, θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις». Ἀναθυμιάται ἐκεῖνος, τῆς λέει: – «Κυρά μου, ἐγώ, καθὼς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου καί καθὼς βάνει ὁ νοῦς μου, τή Λοιμική τήν ἔχω βγαλημένη, σάν ἡμουνα μικρός, καί τώρα δέ γίνεται νά τήν ξαναβγάλω. Δέ σ' ἔχω ἀνάγκη τό λοιπόν κι ἄμε στήν εὐχή». Παίρνει τό φύσημά της ἡ Λοιμική καί φεύγει.

Πάει ὁ τσοπάνης νά πέσει στό στρῶμα, δέν τόν καλόεχε ἀκόμα πάρεϊ ὁ ὕπνος, καί πάλι ἀκούει νά τοῦ βροντάνε τήν πόρτα του. – Μωρ' τί εὐχή Θεοῦ ναι τοῦτο; λέει. Δέ θά μ' ἀφῆκουνε ἀπόψε ἡσυχον. Ἀνοίγει τήν πόρτα, βλέπει μιά μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου;» τή ρωτάει. – «Ἐγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Πανούκλα, κι ἦρθα νά σέ πάρω. Μά νά μοῦ δώξεις τό καλύτερό σου ἀρνί, καί τότε δέ σέ παίρνω».

Ξύνει ὁ τσοπάνης τό κεφάλι του· δέν τήν εἶχε βγαλημένη τήν πα-

μελάτη: εὐφημισμός, γιατί μελάτος = γλυκός σάν μέλι.

«παίρνει τήν ἀποκαή της»: ὅπως παρακάτω: «παίρνει τό φύσημά της».

νούκλα. «Έλα, τῆς λέει, νά σοῦ τό δώκω». Τήνε πάει στή στάνη, τῆς διαλέγει τό καλύτερο ἀρνί. – «Πάρ' το», τῆς λέει. «Ὅχι, τοῦ λέει ἐκεῖνη, θά μοῦ τό φέρεις ἐσύ ὡς τό σπίτι μου». – «Καί ποῦ εἶναι τό σπίτι σου;» – «Έλα μαζί μου καί θά ἴδεις».

Φορτώνεται ὁ τσοπάνης τό ἀρνί στίς πλάτες του καί, μπρός ἡ Πανούκλα, πίσω αὐτός, τραβᾶνε τόν ἀνήφορο κατὰ τό σπίτι της. Τραβᾶνε, τραβᾶνε, περνᾶνε ἐρημιές, ἀνεβαίνουνε σέ βουνά, ποῦ σπίτι καί ποῦ καημός! Ὁ ἔρμος ὁ τσοπάνης φοβότανε, μά ποῦ κούταγε* νά εἰπεῖ καί τίποτα; Καμιά φορά βλέπουν ἀπό μακριά ἓνα θεόρατο παλάτι καί φωτολόγαγε. «Έντογε* τό σπίτι μου», τοῦ λέει ἡ Πανούκλα.

Μπήκανε μέσα, τηράει ὁ τσοπάνης, τί νά ἴδῃ; Νά 'ναι ὁλόκληρο τό σπίτι γεμάτο καντήλια, καί νά κρέμονται ἀπ' τό ταβάνι καί νά φωτᾶνε, ἴδια ἀστέρια. Ἄλλα ἦτανε γεμάτα λάδι ὡς ἀπάνω κι ἄλλα ὡς τή μέση. Ἦτανε καί καμπόσα πού τρεμοσβήνανε καί ἄλλα πού τσιτσιρίζανε, γιά νά σβήσουνε. Ἀφῆκε πιά τό θάμα του (= θαύμασμα) ὁ τσοπάνης, ρωτάει τήν Πανούκλα: – «Δέ μοῦ λές, τ' εἶναι εὐτοῦνα* τά καντήλια;» – «Εὐτοῦνα, τοῦ λέει ἡ Πανούκλα, εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσο καίει τό καντήλι τοῦ καθενοῦ, τόσο θά ζήσει. Ἄμα σβήσῃ, θά πεθάνῃ». – «Εἶναι καί τό δικό μου τό καντήλι ἐδῶ μέσα;» – «Πῶς δέν εἶναι; Ἐντογε».

Τηράει ὁ τσοπάνης καί βλέπει ἓνα καντήλι, χεῖλου χεῖλου τό λάδι κι ἔλαμπε, πού χαιρόσουνε νά τό βλέπεις. Τηράει κι ἓν' ἄλλο δίπλα του, καί τοῦ εἶχε ἀπομείνει μόνο τό νερό, καί τσιτσιρίζε κι ἤτονε ἐτοιμο νά σβήσῃ. – «Ἄχ, καημένα, τῆς λέει ὁ τσοπάνης, εὐτοῦνο τίνος εἶναι;» – «Φτοῦνο εἶναι τοῦ ἀδερφοῦ σου», τοῦ λέει ἐκεῖνη. – «Δέ βγάνεις λιγούλακι ἀπό τό δικό μου τό λάδι, πού πάει νά ξεχειλίσῃ, νά τοῦ βάλεις εὐτουνου τοῦ κακομοῖρη, πού τοῦ σώθηκε;» – «Τέτοιο πράμα δέ γένεταί, τοῦ λέει ἡ Πανούκλα. Ὅσο λάδι μπεῖ ἀπό μιᾶς κι ἀρχῆς. Ὑστερα οὔτε μπαίνει ἄλλο οὔτε βγαίνει.» – «Ἀλήθεια, λέει ὁ τσοπάνης, οὔτε μπαίνει, οὔτε βγαίνει;» – «Ἀλήθεια!» – «Τότε λοιπόν, ἀντίο σου, δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Καί κόβει πάλι τό ἀρνί στίς πλάτες καί τοῦ δίνει δρόμο καί κατεβαίνει πιλαλητά στή στάνη, μπάς καί τρέξει ἀπό πίσω του ἡ Πανούκλα καί τότε τσακώσει.

Τίς κονταυγές, σάν κατέβηκε στό χωριό, ἀκούει τήν καμπάνα καί

κούταγε: κόταγε (= τολμοῦσε). Τό ρῆμα *κοτάω*.

ἐντογε: νά το (ιδιωματοσιμός).

εὐτοῦνα: αὐτά.

βάραγε λυπητερά. – «Μωρ' ποιός πέθανε;» ρωτάει. – «'Ο αδερφός σου», του λένε.

Τότε τό κατάλαβε πιά πώς, ὅσα εἶχε ἰδωμένα, ἦτανε οὐλα ἀλήθεια...

Ἑρωτήσεις

1. Τί πιστεύει ὁ ἐλληνικός λαός γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου;
2. Ἀφοῦ μελετήσετε τήν ἐνότητα, στήν ὁποία περιγράφεται τό περπάτημα τοῦ τσοπάνη καί τῆς πανούκλας, ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
 - α) Γιατί ἡ ἀφήγηση εἶναι σύντομη;
 - β) Πώς συνδέονται μεταξύ τους οἱ προτάσεις;
 - γ) Μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε τήν ἀφήγηση ἀπλή καί λιτή; Γιατί;
 - δ) Στό παραμῦθι οἱ ἐπαναλήψεις γίνονται μέ τίς ἴδιες λέξεις. Σημειώστε τέτοιες ἐπαναλήψεις στό παραμῦθι μας καί προσπαθήστε νά βρεῖτε ἀνάλογα παραδείγματα στήν «Ὀδύσεια».

Παραμῦθι

Τό φίδι, τό σκυλί κι ἡ γάτα

Τό παραμῦθι αὐτό προέρχεται ἀπό τήν Ἡπειρο καί ἀνήκει στά λεγόμενα μαγικά παραμῦθια. Περιέχει μερικά πανάρχαια μυθικά θέματα, ὅπως τοῦ μαγικοῦ δαχτυλιδιοῦ καί τῆς ἐκτέλεσως ὑπεράνθρωπων κατορθωμάτων (ἄθλων) μέ ἔπαθλο τήν ωραία κόρη.

Ηταν μιά φτωχή γυναίκα κι εἶχ' ἓνα παιδί, καί δέν εἶχαν ψωμί νά φᾶν. Τότες τό παιδί παίρνει καί φορτώνει ἀσφάκες* καί πῆγε καί τίς πούλησε καί πήρε δυό παράδες. Καί καθώς γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν ἓνα φίδι, καί τούς λέει: «Νάτε ἓναν παρά καί μή τό σκοτώνετε!» Τούς ἔδωκε τόν παρά καί δέν τό σκότωσαν τά παιδιά, καί τό φίδι τόν ἐκυνήγησε*. Καί καθώς πῆγε στό σπίτι του, εἶπε τῆς μάνας

ἀσφάκες: εἶδος θάμνου.

κυνηγᾶω: ἀκολουθῶ (ιδιωματική χρήση).

του, ὅσα ἔκαμε. Κι ἡ μάνα του τόν ἐμάλωσε καί τοῦ εἶπε: «Ἐγώ σέ στέλνω νά πάρεις παράδες νά φᾶμε καί σύ μοῦ φέρνεις φίδια!» Κι αὐτός τῆς εἶπε: «Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσει* κι αὐτό». Τό παιδί πῆρε πάλι ἀσφάκες καί τίς πούλησε, καί καθῶς γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκοτώναν ἓνα σκυλί, καί τοὺς εἶπε: «Νάτε ἓναν παρά καί μή τό σκοτώνετε!» Πῆραν τὰ παιδιά τόν παρά κι ἀφήκαν τό σκυλί. Τότες αὐτό τόν ἐκυνήγησε πάλι. Τό παιδί πῆγε στή μάνα του καί τῆς εἶπ' ὅσα ἔκαμε. Καί πάλι τόν ἐμάλωσ' ἡ μάνα του, καθῶς καί πρῶτα. Πῆρε πάλι ἀσφάκες καί τίς πούλησε, κι ὄντας γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκοτώναν μιά γάτα, καί τοὺς εἶπε: «Μή τὴν σκοτώνετε, νά σᾶς δώκω ἓναν παρά!» Καί τοὺς ἔδωκε τόν παρά κι ἀφήκαν τὴ γάτα. Καί καθῶς πῆγε στό σπίτι του, εἶπε τῆς μάνας του πάλι, ὅσα ἔκαμε, κι αὐτὴ τόν ἐμάλωσε καί τοῦ εἶπε: «Ἐγώ σέ στέλνω, νά πάρεις παράδες, νά φᾶμε ψωμί, καί σύ φέρνεις σκυλιά καί γάτες καί φίδια!» Τότες αὐτός τῆς εἶπε: «Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσουν κι αὐτά!» Ὑστερα τό φίδι τοῦ εἶπε: «Νά μέ πᾶς στή μάνα μου καί στόν πατέρα μου καί νά μὴν πάρεις μήτε γρόσια μήτε φλουριά, μοναχά μιά βούλα* νά χαλέψεις*, ὅπ' ἔχει ὁ πατέρας μου στό χέρι του, κι ἀπ' αὐτὴ θά ἴδεις μεγάλο καλό». Τότες αὐτός πῆγε τό φίδι στόν πατέρα του, καί τό φίδι εἶπε τοῦ πατέρα του· τοῦτος μ' ἐγλίτωσε ἀπὸ τό θάνατο. Κι ὁ πατέρας τοῦ φιδιοῦ εἶπε σ' αὐτόν τόν ἄνθρωπο: «Τί θέλεις νά σοῦ δώκω γιὰ αὐτό τό καλό, πού ἤκαμες τοῦ παιδιοῦ μου;» Τότες τό παιδί εἶπε στόν πατέρα τοῦ φιδιοῦ: «Οὔτε γρόσια θέλω οὔτε φλουριά, μοναχά τὴ βούλα θέλω, ὅπ' ἔχεις στό χέρι σου». Τότες εἶπ' ὁ πατέρας τοῦ φιδιοῦ στό παιδί: «Αὐτό πού μοῦ χάλεψες, εἶναι πολύ μεγάλο καί δέ μπορῶ νά σοῦ τό δώκω». Τώρα τό φίδι ἔκαμε πῶς κυνηγάει τό παιδί, κι εἶπε στόν πατέρα του: «Ἐπειδὴς δέ θέλεις νά δώκεις τὴ βούλα σ' αὐτόν, πού μ' ἐγλίτωσ' ἀπ' τό θάνατο, ἐγὼ πάγω πίσω σ' αὐτόν, γιατί σ' αὐτόν χρωστῶ τὴ ζωὴ μου». Τότες ὁ πατέρας του ἔδωκε τὴ βούλα στό παιδί καί τοῦ εἶπε: «Ὀντας χρειαστεῖς τίποτα, νά ζήφεις* τὴ βούλα καί θά ἔρχεται ἓνας Ἀράπης καί νά τόν προστάξεις ὅ,τι θέλεις νά σοῦ κάνει, καί θά σοῦ τό κάνει». Τότες ἔφυγε τό παιδί καί πῆγε στό σπίτι του. Καί τοῦ εἶπ' ἡ μάνα του: «Τί θά φᾶμε, μάτια μου; – Κι αὐτό τῆς εἶπε: Σύρε μέσα στήν ἄρκλα* καί

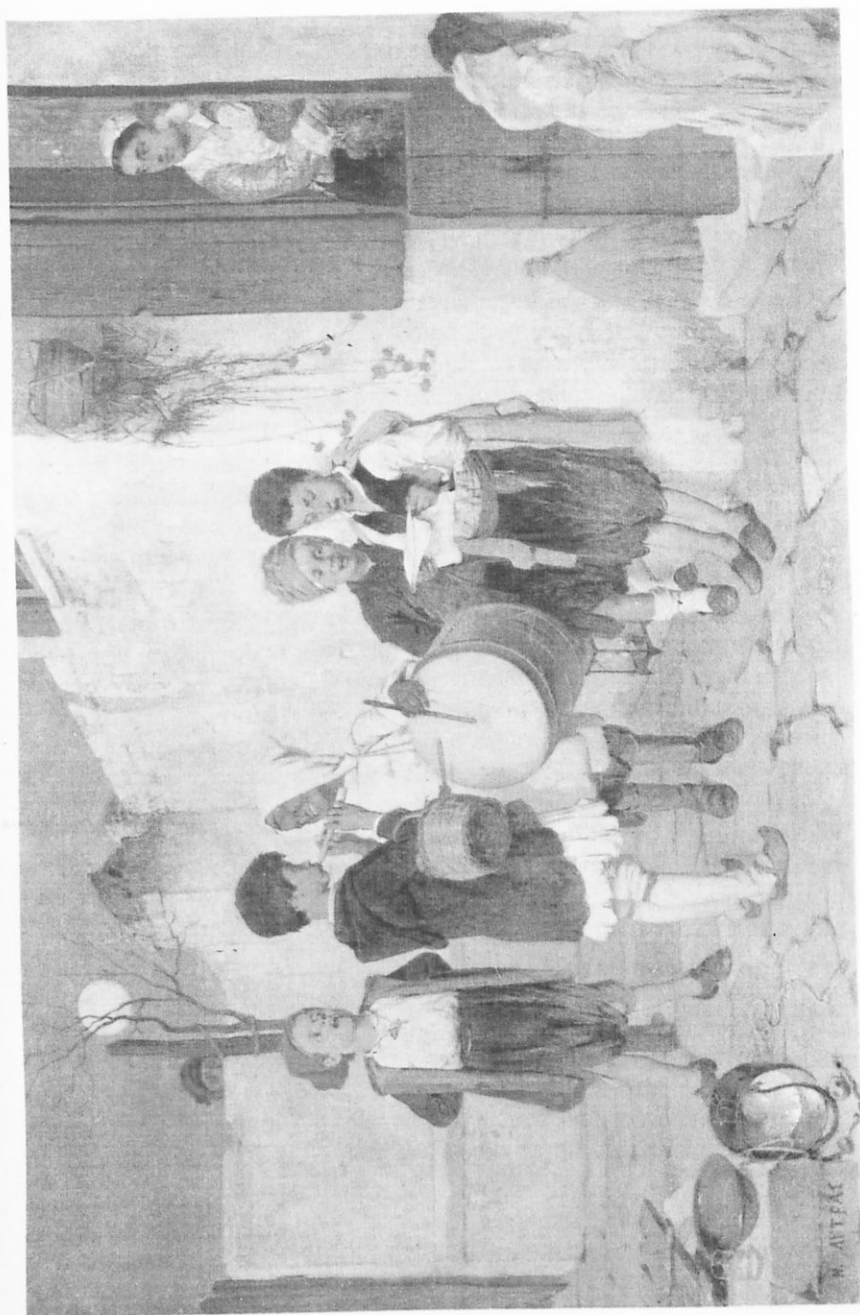
φελάω: ὠφελῶ.

βούλα: δαχτυλίδι μέ πέτρα (σφραγιδόλιθο).

χαλεύω: ζητῶ (ιδιωματικὴ λέξη).

ζήφω: πιέζω, πατῶ (ιδιωματικὴ λέξη).

ἄρκλα: ντουλάπι (ιδιωματικὴ λέξη).

Ν. Λύτρας: *Τά κάλαντα*

βρίσκεις ψωμί. – Τότες ή μάνα του του είπε: «Παιδί μου, εγώ ξέρω πώς ή άρκλα δέν έχει ψωμί και σύ μου λές νά πάω νά βρω ψωμί. Αυτό της είπε: Σύρε,πού σου λέγω εγώ, και βρίσκεις». Κι όσο νά πάει αυτή στην άρκλα, έζησε τή βούλα κι ήρθε ό 'Αράπης και του είπε: «Τί όρίζεις, άφέντη»; Τό παιδί του είπε: «Θέλω νά γιομίσεις τήν άρκλα ψωμί». Κι όσο νά πάει ή μάνα του στην άρκλα, τήν ήβρε γιομάτη ψωμί και πήρε κι έφαγε. Κι έτσι λοιπόν άπερνούσαν μ' αυτήν τή βούλα καλά. Μιά φορά είπε τό παιδί της μάνας του: «Μάνα, νά πās στό βασιλιά και νά του πεις νά μου δώσει τή θυγατέρα του γυναίκα. – 'Η μάνα του του είπε: Σέ τί άράδα* είμεστ' έμεις, μάτια μου, και νά μās δώσ' ό βασιλιάς τή θυγατέρα του; – Και κείνος της είπε: Νά πās χωρίς άλλο!» Κίνησε κι αυτή ή καημένη νά πάει στό βασιλιά. Καθώς μπήκε μέσα, είπε του βασιλιά: «Τό παιδί μου θέλει νά πάρει τή θυγατέρα σου γυναίκα. Τότες της είπε ό βασιλιάς: Του τή δίνω, αν είν' άξιο νά φκιάκ' ένα παλάτι μεγαλύτερ' απ' τό δικό μου». 'Η γριά σκώθηκε και πήγε στό παιδί της και του είπε, όσα της είπ' ό βασιλιάς. Και κείνην τή νύχτα έζησε τή βούλα κι ίσια φανερώθηκε ό 'Αράπης και του είπε: «Τί όρίζεις, άφέντη; Και κείνος του είπε: Νά φκιάκεις ένα σαράγι* μεγαλύτερο απ' του βασιλιά». Κι εϋτύς έβρέθηκε σ' ένα μεγάλο παλάτι. Τότες έστειλε πάλι τή μάνα του στό βασιλιά και του είπε: «Τό παιδί τό σαράγι, πού τό 'παράγγελες, τό 'φκίασε. 'Ο βασιλιάς της είπε: "Αν είνai άξιο νά φκιάσει τή στράτα απ' τό παλάτι του ως τό δικό μου μέ φλουρί, έτσι παίρνει τή θυγατέρα μου γυναίκα». Τότες ή γριά πήγε στό παιδί της και του είπ' όλα αυτά, και τό παιδί φώναξε τόν 'Αράπη και του είπε νά φκιάσει τό δρόμο όλο μέ φλουρί. Τό πρωί σκώθηκε τό παιδί και τόν ήβρε φλουρένιο, καθώς έπρόσταξ' ό βασιλιάς. Πήγε πάλι ή μάνα του στό βασιλιά και του είπε: «Τό παιδί μου έκαμε όλα όσα τό πρόσταξες». Τότες ό βασιλιάς της είπε νά έτοιμαστει για τό γάμο. Κι ή γριά έφυγε και πήγε κι είπε του παιδιού, όσα της είπ' ό βασιλιάς. Τό παιδί τότες έτοιμάστηκε για τό γάμο. Κι ό βασιλιάς φώναξε τή θυγατέρα του και της είπε όλα, όσα έγιναν και νά έτοιμαστει για τό γάμο. 'Η θυγατέρα του χάρηκε και περικόλεσε τόν πατέρα της νά της δώσει κι έναν 'Αράπη νά τόν σέλνει, όπου θέλει. Κι ό πατέρας της της έδωκε. 'Οντας έκαμαν τό γάμο, πήρ' ό γαμβρός τή νύφη κι έζησαν πολύν καιρό καλά. 'Υστερα ή βασιλοπούλα αγάπησε τόν 'Αράπη και τή νύχτα, καθώς κοιμόνταν μέ τόν άντρα της, του πήρε τή βούλα κι έφυγε μέ τόν 'Αράπη και πήγαν στη

άράδα (και σειρά): κοινωνική τάξη.
σαράγι: παλάτι, μέγαρο (τούρκικη λέξη).

θάλασσα κι ἔφκιακαν ἓνα παλάτι μέ τή βούλα καί ζοῦσαν μαζί ἐκεῖ κοντά στή θάλασσα. Σάν ἔφυγ' ἡ βασιλοπούλα μέ τόν Ἀράπη, πῆγ' ἡ γάτα καί σιγουτρίβονταν καί μιαούριζε καί τοῦ ἔλεγε: «Τί ἔχεις, ἀφέντη; – Τί νά ἔχω, γάτα μου; τῆς λέει, τοῦτο καί τοῦτο ἔπαθα· τή νύχτα πού κοιμόμουν, μοῦ πῆρε τή βούλα ὁ Ἀράπης καί τή γυναῖκα κι ἔφυγε. – Τσώπα*, ἀφέντη, τοῦ λέει ἡ γάτα, ἐγώ θά σοῦ τή φέρω· δῶς' μου τό σκυλί νά τό καβαλικέψω καί νά πάω νά πάρω τή βούλα». Τότες τῆς δίνει τό σκυλί, τό καβαλικεύει ἡ γάτα καί περνάει τή θάλασσα. Κι ἐκεῖ πού πῆγαινε στό δρόμο, βρίσκ' ἓνα ποντίκι καί τοῦ λέει: «Ἄν θέλεις νά σοῦ γλιτώσω τή ζωή, νά χώσεις τήν οὐρά σου μέσα στή μύτη τοῦ Ἀράπη, ὄντας κοιμᾶται». Τό ποντίκι τήν ἔχωσε, καί τότες ὁ Ἀράπης φταρνίστηκε καί πέφτει ἡ βούλα, πού τήν εἶχε κρυμμένη στή γλώσσα του. Τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα καί καβαλικεύει τό σκυλί· κι ἐκεῖ πού ἔπλεαν στή θάλασσα, λέει τό σκυλί τῆς γάτας: «Ἔτσι νά ζήσεις, γάτα, στέκα νά ἰδῶ κι ἐγώ ψίχα* τή βούλα! – Τί νά τήν ἰδεῖς, μωρέ;» Καί καθώς πῆρε τό σκυλί τή βούλα, τοῦ πέφτει στή θάλασσα καί τήν ἀρπάζει ἓνα ψάρι κι ἔγινε χλιοπλούμιστο. Τότες ἡ γάτα λέει τοῦ σκυλιοῦ: «Τί μόκαμες, λέλε μου! Πῶς νά πάω στόν ἀφέντη μου δίχως βούλα; Ἔλα τώρα, νά σέ καβαλικέψω!» Καί τό καβαλίκηψε πάλι καί πῆγε κεῖ πού ἦταν ἀραγμένα τά καράβια. Καί σ' ἐκεῖνο τό καράβι, πού κόνεψαν, ὁ караβοκύρης εἶχε πιάσει τό ἴδιο ψάρι. Ἡ γάτα ἐσιγουτρίβονταν καί μιαούριζε πάλι κι ὁ караβοκύρης εἶπε: «Μωρέ, τί καλή γάτα πού μᾶς ἤρθε· βράδυ θά πάνω στό σπίτι, νά φκιάσω τοῦτο τό ψάρι καί θά τῆς ρίξω τά ἄντερα* νά τά φάει». Ἐκεῖ πού καθάριζε τό ψάρι καί τῆς ἔριχνε τά ἄντερα, πέφτ' ἡ βούλα καί τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα· καβαλικεύει τό σκυλί καί πάει στόν ἀφεντικό της. Σάν πῆγ' ἡ γάτα κι εἶδε τόν ἀφεντικό της χολιασμένο*, μιαούριζε: μιάου, μιάου, μιάου. Κι ὁ ἀφέντης σάν τήν εἶδε: «Τήν ἔφερες, μωρ' γάτα, τῆς λέει, τή βούλα; – Τήν ἔφερα, ἀφέντη, τοῦ λέει, μόνε νά σκοτώσεις τό σκυλί, γιατί τήν ἔριξε μέσα στή θάλασσα κι ἔπαθα τόσα κακά, ὅσο νά τήν ἔβρω πάλι», καί τοῦ διηγῆθηκε ὅλα ὅσα ἔπαθε. Τότες αὐτός πῆρε τό τουφέκι νά τό σκοτώσει, μόν' ἡ γάτα πάλι τόν ἐμπόδισε καί τοῦ εἶπε: «Ἄφησέ το τώρα, γιατί ἐφάγαμε τόσον καιρό μαζί ψωμί». Καί τότες αὐτός τό ἄφησε. Ὑστερα πῆρε τή βούλα καί τήν ἔζηψε κι ἔρχεται ὁ Ἀράπης καί τοῦ λέει: «Τί προστάξεις,

τσώπα: σῶπα (ιδιωματική λέξη).

ψίχα: λιγάκι (ιδιωματική χρήση).

λέλε μου: ἀλίμονό μου.

τά ἄντερα: τά ἔντερα.

χολιασμένος: στενοχωρημένος.

ἀφέντη; – Τώρα νά φέρεις τό σαράγι, πού 'ναι στή θάλασσα ἐδῶ, τοῦ λέει». Ἀμέσως ὁ Ἀράπης τό ἔφερε. Τό παιδί μπήκε μέσα, βρίσκει τόν Ἀράπη, πού κοιμόνταν μέ τή βασιλοπούλα καί τόν σκότωσε. Ὑστερα πήρε τή γυναῖκα του κι ἔζησαν ὅλη τή ζωή τους καλά.

Ἑρωτήσεις

1. Τά παραμύθια ἔχουν πάντα εὐτυχισμένο τέλος («κι ἔζησαν αὐτοί καλά κι ἐμεῖς καλύτερα»). Στό παραμύθι μας τήν ἀξίζει τό παιδί αὐτή τήν εὐτυχία; Γιατί;
2. Κοιτάξτε στόν Ἡρόδοτο (Βιβλίο 3ο, κεφ. 39 - 44). Ποιές ὁμοιότητες παρατηρεῖτε; Πῶς μπορούμε νά τίς ἐξηγήσουμε;

Λαϊκοί μῦθοι

Οἱ λαϊκοί μῦθοι εἶναι πλαστές διηγήσεις μέ ἀλληγορική σημασία. Παραρρησιάζουν ἀνθρώπους ἢ ζῶα ἢ καί φυτά πού οἱ πράξεις τους καί τά λόγια τους εἶναι διδακτικά γιά τούς ἀνθρώπους. Ὁ μῦθος διαφέρει ἀπό τό παραμύθι καί στό σκοπό καί στήν πλοκή. Τό παραμύθι ἔχει σύνθετη πλοκή, γεμάτη ἀπό περιπέτειες, καί ἀποβλέπει στό νά ψυχαγωγῇ τόν ἀκροατή (νά τόν συγκινήσει ἢ νά τόν διασκεδάσει). Ὁ μῦθος εἶναι σύντομος, ἀπλός καί διδακτικός. Μύθους συναντοῦμε σ' ὅλους τούς λαούς (ὅπως καί παραμύθια). Ἀπό τούς ἀρχαίους Ἕλληνες μᾶς σώζονται πολλοί. Πιο γνωστοί εἶναι οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου. Ἀρκετοί ἀπό τούς νεοελληνικούς μῦθους εἶναι ἴδιοι μέ τούς ἀρχαίους. Συχνά στό τέλος τοῦ μῦθου δίνεται καί τό δίδαγμα, τό ἐπιμύθιο.

1. Τό φευγιά τῶν ζώων

Μία φορά ἓνας ποντικός κοιμότανε στό δάσος, κάτω ἀπό μία βελανιδιά. Ἐκεῖ πού κοιμότανε, φύσηξε λίγο κι ἔπεσε ἀπάνω στό κεφάλι του ἓνα βελανίδι. Ὁ ποντικός ἐξύπνησε τρομαγμένος καί χωρίς νά κοιτάξει

τί ήτανε, άρχισε νά τρέχει. Στο δρόμο τόν είδε ένας λαγός καί τόν ρώτησε: —«Γιατί τρέχεις;» — «Έβαλε, του λέει, δυνατόν άέρα, κι εκεί πού κοιμόμουν, έπεσε πάνω μου ένα κλαρί καί μέ χτύπησε».

‘Ο λαγός άρχισε τότε νά τρέχει μαζί μέ τόν ποντικό. Στο δρόμο τούς είδε ένα κουνάβι καί τούς έρώτησε: —«Γιατί τρέχετε;» ‘Ο λαγός του λέει: —«Έκει πού κοιμόταν ό ποντικός, φύσηξε δυνατός άέρας καί ξερίζωσε τό δέντρο καί τό πέταξε στή γή καί παραλίγο νά σκοτώσει όλα τά ζώα πού ήταν από κάτω».

Τό κουνάβι φοβήθηκε κι άρχισε νά τρέχει μαζί τους. Πιο κάτω τούς άπάντησε μιά κατσίκਾ. —«Γιατί τρέχετε, τούς λέει, τί έγινε;» Τό κουνάβι τότε της άπαντά: «Έκει πού κοιμόταν ό ποντικός, έγινε σεισμός κι άνοιξε ή γή καί πήγε νά καταπιεί όλα τά ζώα πού ήταν από κάτω». Φοβήθηκε τότες κι ή κατσίκα κι άρχισε νά τρέχει... “Όλα τά ζώα πού τούς είδαν νά τρέχουν, έσκέφτηκαν πώς κάτι μεγάλο κακό θά γίνεται κι άρχισαν τό φευγιό, καί... τρέχα νά τά πιάσεις!

2. ‘Ο σαλίγκαρος κι ή κάμπια

Μιά μέρα περπατούσε σέ έναν κήπο ένας σαλίγκαρος, καμαρωτός, μέ τό καβούκι του στήν πλάτη καί μέ τά κέρατά του σηκωμένα. ‘Από κοντά του έπέρασε μιά κάμπια, πού περπατούσε κι αυτή τό ίδιο σιγά, καί τόν έχαιρέτησε: —«Καλημέρα, ξάδερφέ μου» του λέει. ‘Ο σαλίγκαρος δέν τήν καταδέχτηκε καί της άπαντά: «Πώς μέ λές ξάδερφο; ‘Από πού είμαστε συγγενείς;» —«Νά, του λέει ή κάμπια, κι έσύ κι εγώ τό ίδιο σερόνόμαστε, γιά νά περπατήσουμε». —«Ναί, της λέει ό σαλίγκαρος, αλλά εγώ έχω σπίτι, ένώ έσύ δέν έχεις!» καί προχώρησε στό δρόμο του, καμαρωτός...

“Υστερα από λίγες μέρες, εκείνη ή κάμπια έγινε πεταλούδα μέ χρυσά φτερά. Τήν είδε ό σαλίγκαρος καί τή θυμήθηκε. ‘Επερίμενε πώς θά του μιλήσει αλλά εκείνη πετούσε στά λουλούδια κι έκανε πώς δέν τόν βλέπει. ‘Αναγκάστηκε τότε νά της μιλήσει πρώτος καί της λέει: «Καλή μου ξαδέρφη, θέλεις νά κάνουμε παρέα;» —«Α, του λέει ή πεταλούδα, ώστε τώρα είμαι ξαδέρφη σου· όταν ήμουνα κάμπια δέν ήθελες! Μά τώρα πετάω κι εγώ, κι έχω άλλη δουλειά καί συντροφιάς».

“Ετσι καί μερικοί άνθρωποι δέν καταδέχονται τούς συγγενείς τους όσο είναι φτωχοί, κι όταν πλουτίσουν τούς παίρνουν από πίσω.

3. Τό λιοντάρι κι ή σκνίπα

Μιά φορά ένα λιοντάρι υπερέφανο γύριζε στο δάσος καί φώναζε. Δέν άφηνε τ' άλλα ζωά νά κοιμηθούνε, αλλά καί κανένα τους δέν έτόλμαε νά του πει τίποτα. Μονάχα ή σκνίπα πετάχτηκε καί του λέει: «Τί φωνάζεις έτσι; Δέν ξέρεις πώς μάς άνησυχείς καί δέ μπορούμε νά κοιμηθούμε;» —«Εγώ είμαι ό βασιλιάς των ζώων, τής λέει τό λιοντάρι, καί θά κάνω ό,τι θέλω!» —«Νά δείς, του λέει ή σκνίπα, πού δέ μπορείς νά κάνεις ό,τι θέλεις!» Καί φσοút! πέταξε καί μπήκε μέσα στό ρουθούνι του. Τό λιοντάρι άρχισε νά γυρίζει από δώ κι από κεί, νά κουνεί τό κεφάλι του, τήν ουρά του, τ' αυτιά του, φουσούσε, ξεφουσούσε, μά ή σκνίπα όλο τόν κεντούσε μέσα στή μύτη του. «Τό παραδέχεσαι τώρα, του λέει, πώς δέν είσαι ό βασιλιάς των ζώων;» —«Τό παραδέχομαι, τής λέει τό λιοντάρι, κι έβγα νά φύγεις, νά μ' αφήσεις ήσυχο!» —Βγήκε τότες καμαρωτή ή σκνίπα καί πετούσε ψηλά, σάν νά 'ταν αυτή ή βασίλισσα. Μά δέν έπρόφτασε νά πάει λίγα μέτρα, καί μπλέχτηκε πάνω σέ κάτι άράχνες, πού ήτανε στημένες στό δάσος. Έτσι τήν έπαθε κι αυτή καί τιμωρήθηκε γιά τή φαντασία της.

4. 'Η πέρδικα κι ή κουκουβάγια ή «Τ' όμορφότερο παιδί»

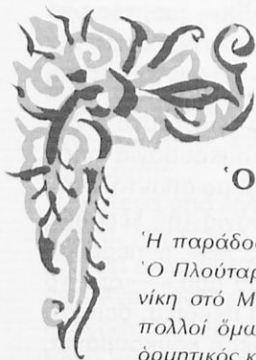
Μιά φορά τά πουλιά είχανε δάσκαλο, γιά νά μάθουν τά παιδιά τους γράμματα. Άλλά τά παιδιά τους ήταν χοντροκέφαλα, γιά τουτο ό δάσκαλος τά κλεισε μέσα στό σκολειό νηστεία. 'Η κουκουβάγια πήρε ψωμί καί πήγαινε του παιδιού της στό σκολειό. Στο δρόμο άπαντάει τήν πέρδικα. 'Η πέρδικα τή ρωτάει πού πάει. 'Η κουκουβάγια τής λέει πώς πάει ψωμί του παιδιού της στό σκολειό. Τότε τής λέει ή πέρδικα: —«Πάρε καί τουτο τό ψωμί, νά τό δώσεις του παιδιού μου.» —«Δέν τό γνωρίζω», λέει ή κουκουβάγια. —«Όποιο παιδί, λέει ή πέρδικα, δείς ότι είναι όμορφότερο, εκείνο είν' τό παιδί μου». Πηγαίνει ή κουκουβάγια, δίνει τό ψωμί του παιδιού της. Τηρά νά δει γιά τ' όμορφότερο, δέν έβλεπε κανένα άλλο όμορφότερο άπ' τό δικό της καί παίρνει τό ψωμί καί τό πηγαίνει πίσω στήν πέρδικα καί τής λέει: —«Πάρε τό ψωμί σου, γιατί εγώ δέν είδ' άλλο όμορφότερο παιδί από τό δικό μου».

5. Ὁ γέρος κι οἱ παντοῦφλες

Μιά φορά κάποιος περνοῦσε ἀπό ἕνα μέρος κι εἶδε ἕνα γέρο πού τουρτούριζε μέσα στό κρύο. Τήν ἄλλη μέρα, πού ἦταν νά περάσει ἀπό κεῖ, πῆρε μαζί του κι ἕνα ζευγάρι παντοῦφλες καί τοῦ τίς ἔδωσε. Τήν ἄλλη μέρα, πού πέρασε πάλι ἀπό κεῖ, ρωτᾷ τὸ γέρο: «Πῶς πᾶς γέρο, ζεσταίνεσαι μέ τίς παντοῦφλες, ζεσταίνεσαι;» Κι ὁ γέρος: «Ζεσταίνομαι, γιέ μου, ἔχε τήν εὐχή μου». Τήν ἄλλη μέρα πάλι τὰ ἴδια: «Ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι;» Κι ὁ γέρος: «Ζεσταίνομαι, γιέ μου, ἔχε τήν εὐχή μου». Καί κάθε μέρα πού περνοῦσε ἀπό κεῖ ἔπρεπε νά ρωτῆσει τὸ γέρο: «Πῶς πᾶς, γέρο, μέ τίς παντοῦφλες, ζεσταίνεσαι, ζεσταίνεσαι;» ὥπου βαρέθηκε πιά κι ὁ γέρος κι ἔβγαλε τίς παντοῦφλες καί τοῦ τίς ἔδωσε. «Μῆτε ἐγὼ νά τίς φορῶ, τοῦ λέει, μὴτ' ἐσύ νά μέ ρωτᾷς "ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι"».

Ἑρωτήσεις

1. Στούς παραπάνω μύθους νά υπογραμμίσετε τὸ ἐπιμύθιο, ὅπου ὑπάρχει. Ὅπου δέν ὑπάρχει, νά τὸ διατυπώσετε σεῖς.
2. Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας γιά καθένα ἐπιμύθιο;

Παράδοση

Ὁ πεζοδρόμος τοῦ Μαραθώνα

Ἡ παράδοση γιὰ τὸν πεζοδρόμο τοῦ Μαραθώνα εἶναι πολὺ παλιά. Ὁ Πλούταρχος γράφει πῶς κατὰ μιά πληροφορία τήν εἰδηση γιὰ τὴν νίκη στό Μαραθώνα τὴ μετέφερε ὁ Θέροπιππος ὁ Ἑρχιεὺς. «Οἱ πῖο πολλοὶ ὅμως» προσθέτει, «λένε πῶς ἀπ' τὸν τόπο τῆς μάχης ἔτρεξε ὀρμητικὸς κι ἄρματωμένος ὁ Εὐκλῆς, ἔφτασε μπροστά στίς πόρτες τῶν ἀρχόντων καί πρόφτασε μόνο νά πεῖ χαίρετε καί χαίρομεν κι ἀμέσως ἔπεσε νεκρός». Κατὰ τὸ Λουκιανὸ τήν εἰδηση μετέφερε ὁ ἡμεροδρόμος Φειδιππίδης (ἢ Φειδιππίδης), πού κι αὐτὸς ξεψύχησε ἀμέσως.

Ἡ παρακάτω παράδοση διατηρήθηκε ὡς τίς μέρες μας στὰ χωριά

τῆς Ἀττικῆς. Τὴν ἔχει πρωτογράψει ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας κι ὁ Ν. Πολίτης τὴν περιέλαβε στὸ βιβλίο του Παραδόσεις.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιά φορά μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι πολλοί μέ ἄρμενα* πολλά ἦρθαν νά σκλαβώσουν τὴ χώρα καί ἀπ' ἐκεῖ νά περάσουν στὴν Ἀθήνα. Δέν ἐπῆγαν γραμμὴ στὴν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες φύλαγαν μέ πολλά πλεούμενα καί τρικάρτα τὸν Πειραιά. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρός στὴν ἀμέτρητη δύναμη τοῦ ἐχτροῦ. Ἔσυνάχτηκαν ἀπ' ὅλα τὰ περίγυρα χωριά καί ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κι ἐπιασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τοὺς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τοὺς σπάσαμε· δέ θά ἴδουν τὴ στράτα νά φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ ἐχτροί, ἀλλὰ πλεόν ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τό αἷμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζά* τοῦ Βρανᾶ καί ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρυ. Ἔσυρεν ὥς τὴ θάλασσα κι ἔβαψε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καί κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν νά γλιτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς κυνήγησαν κι ἐκεῖ τοὺς κατάσφαξαν· κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἐχτροὺς δέν ἐγύρισε πίσω.

Ἔτρεξαν τότε δύο νά φέρουν τὴν εἶδηση στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἓνας ἔτρεξε καβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζός κι ἄρματωμένος. Ὁ πεζὸς ἀνέβηκε τὸν Ἀφορροσμὸ καί κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες, ἔτρεξαν κοντά του:

«Σταμάτα», τοῦ φώναζαν, «σταμάτα!».

Ἦθελαν νά τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιά στιγμή νά πάρει φύσημα*, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό· ἐκεῖ ἐπῆγε νά ξεψυχήσει, ἰπίασθηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νά πέσει. Ἀντρειεύεται* τότε καί παίρνει βαθιὸ ἀνασασμό, καί μιά καί δυὸ ἔφτασε στὸ τέλος στὴν Ἀθήνα.

«Ἐνίκησαμεν!», εἶπε κι ἔπεσε αὐτός κι ἐξεψύχησε. Ὁ καβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δέν ἐφάνηκε!

Ἐκεῖ πού σταμάτησε ὁ πεζοδρόμος κι ἐκεῖ πού πῆρε ἀνάσα ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός* του.

Τὸ πρῶτο χωριὸ τ' ὀνόμασαν Σταμάτα*, τὸ δεύτερο Ψυχικό*.

ἄρμενα: ξάρτια τοῦ πλοίου, τὰ πλοῖα.

ριζά: πρόποδες.

φύσημα: ἀναπνοή.

ἀντρειεύομαι: ἐντείνω τίς δυνάμεις μου.

κάμωμα: κατόρθωμα.

Σταμάτα: χωριὸ τῆς Ἀττικῆς.

Ψυχικό: προάστιο τῆς Ἀθῆνας.

Έρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ἐνότητες καί νά δώσετε σέ καθεμιά κι ἓνα σύντομο τίτλο.
2. Ποιές διαφορές ἔχει ἡ νεοελληνική παράδοση μέ τίς ἀρχαίες, πού ἀναφέρονται στήν εἰσαγωγή; Μπορεῖτε νά τίς δικαιολογήσετε;
3. Γιατί ὁ πεζοδρόμος πεθαίνει καί στίς ἀρχαίες καί στή νεώτερη παράδοση;

Ι. Θ. Κακριδής

[Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσέα]

Ἡ μελέτη Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσέα (Ὀδυσσέως θάνατος) εἶναι παρμένη ἀπό τό βιβλίον τοῦ καθηγητῆ Ἰωάννη Κακριδῆ Ὀμηρικά θέματα. Ὁ συγγραφέας ἐνδιαφέρεται ἰδιαίτερα νά δείξει τή μεγάλη ὁμοιότητα πού ἔχουν πολλές ὁμηρικές διηγήσεις μέ παραμύθια ἑλληνικά καί ξένα.

Κάποτε ἓνας φίλος μοῦ παραπονιόταν, γιατί ὁ ποιητής Καζαντζάκης* στήν Ὀδύσειά του παρουσίαζε τόν Ὀδυσσέα μετά τήν ἐπιστροφή του στήν Ἰθάκη νά φεύγει πάλι, νά γυρίζει ἐδῶ κι ἐκεῖ μέσα στόν κόσμον καί στό τέλος νά πεθαίνει στόν Νότιον Πόλον. Ἦταν καλλιεργημένος ἄνθρωπος καί ἤξερε βέβαια πῶς οἱ ποιητές ἔχουν ἀπόλυτη ἐλευθερία νά διαμορφώνουν ὅπως θέλουν τή ζωή καί τό θάνατον τῶν ἡρωικῶν μορφῶν πού ἔχουν καταντήσῃ σύμβολα. Ὡστόσο εἶχε τή γνώμη πῶς ὕστερα ἀπό τό γυρισμό του στό νησί κοντά στήν Πηνελόπη καί στό λαό του ὁ Ὀδυσσεύς δέν εἶχε πιά τίποτα ἄλλο νά κάνει παρά νά βασιλέψῃ ἡσυχος, ὥσπου νά γεράσῃ καί νά πεθάνῃ. Ἐπειτα ἀπό τόσες περιπέτειες καί περιπλανήσεις, ὅσες διαβάζουμε στήν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου, ἔχει κανεῖς τό αἶσθημα πῶς τίποτα πιά δέ θά ταραξῇ τή ζωή τοῦ πολυπάθου, μιά καί εἶδε πάλι τόν καπνόν τοῦ τζακιοῦ νά ὑψώνεται πάνω ἀπό

Καζαντζάκης: ὁ γνωστός μας συγγραφέας τοῦ «Καπετάν Μιχάλη» ἔχει γράψῃ ἓνα ἐπικό ποίημα μέ τόν τίτλον «Ὀδύσειαν», πού ἀποτελεῖται ἀπό 33.333 στίχους.

του παλατιού του τη στέγη. Κι είναι τόσο βαθύ και στέρεο τό αίσθημα αυτό, πού κατά τη γνώμη του φίλου μου καμιά νεώτερη μυθοποιία δέν θά ἔχει ποτέ τη δύναμη νά τό κλονίσει: ὁ γυρισμός στήν Ἰθάκη σφραγίζει τό τέλος τῶν περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσεά.

Πόση ἦταν ἡ ἐκπληξη τοῦ φίλου, ὅταν τόν βεβαίωσα ὅτι καί στήν ἀρχαιότητα, ἀπό τά χρόνια τοῦ Ὀμήρου κίολας, εἶχαν πολλά νά διηγηθοῦν οἱ ἐπικοί ποιητές γιά τό θεῖο Ὀδυσσεά καί μετά τό γυρισμό του στήν πατρίδα. Ὁ ἥρωας εἶχε λέει καί πάλι ταξιδέψει, καί πάλι περιπλανηθεῖ, καί πάλι πολεμήσει. Καί ὁ θάνατός του κάθε ἄλλο ἦταν παρά ἕνας ἥρεμος θάνατος, στό κρεβάτι του, μέ τούς δικούς του καί τό λαό του γύρω του. Γιατί ὁ μύθος τοῦ Ὀδυσσεά δέν τελειώνει ἐκεῖ πού τελειώνει τό ἔπος τοῦ Ὀμήρου. Ἄν ἔχουμε τώρα τό αἶσθημα πώς μέ τήν ἐπιστροφή στήν Ἰθάκη ἡ ζωὴ τοῦ Ὀδυσσεά ἔχει πιά κλείσει, αὐτό τό χρωστοῦμε στό ὅτι τήν Ὀδύσεια τήν ξέρουμε ὅλοι, καί καλά μάλιστα, ἐνῶ τίς ἄλλες πηγές τοῦ μύθου – ἀποσπάσματα ἀπό χαμένα ἐπικά ποιήματα, ἀπό τραγωδίες καί ἄλλα – αὐτές τίς ξέρουν μόνο οἱ εἰδικοί φιλόλογοι. Καί ὁ Ὀμηρος μέ τήν τέχνη του πραγματικά μᾶς δίνει τήν ἐντύπωση πώς ὅ,τι εἶχε νά εἰπωθεῖ γιά τόν ἥρωά του, εἰπώθηκε ἀπό τό δικό του ἔπος.

Ἄλλωστε μέσα στήν ἴδια τήν Ὀδύσεια ὁ ποιητής βάζει τόν Τειρεσία στόν Κάτω Κόσμο, μιλώντας στόν Ὀδυσσεά, νά τοῦ προμαντεῦει ἕναν ἥρεμο θάνατο στήν Ἰθάκη σέ βαθιά γεράματα. Πρέπει ὅμως λέει πρῶτα, ἀφοῦ γυρίσει στήν πατρίδα του, νά ξεκινήσει πάλι γιά καινούργιο ταξίδι, γιά νά ἐξιλεώσει* τόν Ποσειδῶνα, πού ἐξακολουθεῖ νά εἶναι θυμωμένος μαζί του, γιατί τύφλωσε τόν γιό του τόν Πολύφημο: πρέπει νά περάσει στήν ἀπέναντι στεριά – στή Ρούμελη – καί νά προχωρήσει κατὰ τό ἐσωτερικό μ' ἕνα κουπί στόν ὦμο. Κάποτε θά φτάσει σέ ἀνθρώπους πού δέν ἔχουν ἰδεῖ ποτέ τους θάλασσα οὔτε καράβια οὔτε κουπιά, κι οὔτε ξέρουν τί θά πεῖ ἀλάτι. Τά φαγιά τους τά τρῶνε ἀνάλατα. Ὅταν λοιπόν στούς τόπους αὐτούς τόν ἀπαντήσει* κάποιος στό δρόμο καί βλέποντας τό κουπί πού θά κρατεῖ ἐκεῖνος στούς ὦμους τό πάρει γιά λιχνιστήρι, τότε νά μπήξει ὁ Ὀδυσσεάς τό κουπί στή γῆ καί νά θυσιάσει στόν Ποσειδῶνα. Ἐπειτα νά γυρίσει στήν Ἰθάκη, ὅπου, ὅπως τόν βεβαιώνει ὁ Τειρεσίας, θά τόν βρεῖ ὁ θάνατος μέσα σέ βαθιά γερατειά, ἔξω ἀπό τή θάλασσα καί τριγυρισμένον ἀπό τούς ὑπηκόους του, πού θά τούς ἔχει δώσει καί πλοῦτη καί εὐτυχία.

Νά λοιπόν πού καί ἡ Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου προλέγει καί ἄλλο τα-

ἐξιλεώνω: ἐξευμενίζω, καταπαύω τό θυμό κάποιου.
ἀπαντάω (ἀπαντῶ): συναντῶ.

Ξίδι στόν πολυπλάνητο. Ὡστόσο οἱ νεώτεροι ἐπικοί θέλησαν νά πλουτίσουν τήν ἱστορία του καί μέ καινούριες περιπέτειες καί πολέμους καί προπαντός νά τοῦ στερήσουν τόν ἥρεμο θάνατο: ὁ Ὀδυσσεύς τώρα θά πεθάνει βίαια, καί – τό χειρότερο – ἀπό τό χέρι ἑνός γιου του.

Ὁ Ὀδυσσεύς, λένε, ἀφοῦ ξεκουράστηκε λίγο στό νησί του, ξεκίνησε πάλι, κι ἀφοῦ πέρασε ὅλη τήν Ἀκαρνανία ἔφτασε στή Θεσπρωτία. Ἐκεῖ βρῆκε τόν ἄνθρωπο, πού μὴ γνωρίζοντας τί εἶναι τό κουπί, τόν ρώτησε, γιατί κουβαλάει τό λιχνιστήρι. Ἀμέσως ὁ Ὀδυσσεύς ἀκολουθώντας τή συμβουλή τοῦ Τειρεσία θυσιάζει στόν Ποσειδῶνα καί τόν ἐξιλεώνει. Στό μεταξύ γνωρίζεται καί μέ τήν Καλλιδίκη, τή βασίλισσα τῆς χώρας, καί δέν ἀργεῖ νά τήν παντρευτεῖ. Ὄταν ὕστερα ἀπό λίγο ξεσπάει πόλεμος ἀνάμεσα στούς Θεσπρωτοὺς καί στούς Βρύγους, ὁ Ὀδυσσεύς ξαναθυμᾶται τίς παλιές του δόξες, μπαίνει ἀρχηγός στούς Θεσπρωτοὺς καί φυσικά νικάει. Ἀργότερα ἡ βασίλισσα πεθαίνει καί τότε ὁ Ὀδυσσεύς παραδίνει τή βασιλεία στό γιό πού τοὺς εἶχε γεννηθεῖ στό μεταξύ – Πολυποίτης τ' ὄνομά του – καί ξαναγυρίζει στήν Ἰθάκη. Ἡ Πηνελόπη ζεῖ ἀκόμα, τοῦ ἔχει μάλιστα γεννήσει κι ἄλλον γιό, τόν Πολιπόρθη. – Ἐδῶ πρέπει ν' ἀνοίξουμε μιά παρένθεση: ὁ ἀναγνώστης μου νά μὴ ρωτηθεῖ πῶς δέν εἶχαν γεράσει στό μεταξύ ὁ Ὀδυσσεύς καί ἡ Πηνελόπη καί πῶς μπορούσαν ἀκόμα νά κάνουν παιδιά. Ἄς μὴν ξεχνάει πῶς οἱ ἥρωες τοῦ μύθου καί τῶν παραμυθιῶν γεννᾶνε μόνο, ὅταν ὁ ποιητής τοὺς τό θέλει. Ἄν τοὺς χρειάζεται νέους, τοὺς κρατάει νέους. Στὴν ποίηση δέν ἰσχύουν οἱ νόμοι τῆς πραγματικῆς ζωῆς.

Γυρισμένος ὀριστικά πιά στήν Ἰθάκη ὁ Ὀδυσσεύς ἔχει κάθε λόγο νά περιμένει πῶς θά πεθάνει ἡσυχος. Μά ἡ μοῖρα τοῦ ἔγραφε ἄλλα. Γιατί στό μεταξύ εἶχε μεγαλώσει κάποιος ἄλλος μακρινός γιός του, ὁ Τηλέγονος. Τοῦ τόν εἶχε γεννήσει ἡ Κίρκη ἡ μάγισσα, τότε πού ὁ ἥρωας φεύγοντας ἀπὸ τὴν Τροία μέσα στίς ἄλλες περιπέτειές του εἶχε ξεπέσει καί στό νησί της γιὰ λίγον καιρό. Στό μακρινό αὐτό νησί, τὴν Αἰαΐα, εἶχε ἀναστήσει ἐκείνη τό γιό της, καί ὅταν μεγάλωσε, τοῦ φανέρωσε ποιός ἦταν ὁ πατέρας του. Κι ἐκεῖνος θέλησε νά ταξιδέψει ἀναζητώντας τόν Ὀδυσσεύς, μιά καί ἡ Κίρκη τοῦ ἔλεγε πῶς δέν ἔφερε πού βρισκόταν.

Σάν τόν πατέρα του κι ὁ Τηλέγονος ἀρχίζει τώρα νά ἀλωνίζει τὰ πέλαγα γυρεύοντάς τον. Κάποτε περνάει καί ἀπὸ τὴν Ἰθάκη. Ἀναγκασμένος ἀπὸ τόν καιρό, κι ἐπειδὴ τοῦ εἶχαν τελειώσει κι οἱ τροφές στό καράβι, βγαίνει μέ τοὺς ναῦτες του ἔξω, χωρὶς νά φαντάζεται πῶς πατάει τό χῶμα τῆς πατρικῆς του γῆς, καί κατὰ τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς κλέβει μερικά πρόβατα ἀπὸ τὰ κοπάδια πού ἔβοσκαν στὴν ἐρημιά. Μά

τά κοπάδια ήταν του 'Οδυσσέα, και ὁ βοσκὸς τρέχει στὴν πόλη καὶ εἰδοποιεῖ τὸν ἀφέντη του. 'Εκεῖνος ἀμέσως παίρνει τ' ἄρματα του καὶ βγαίνει νὰ τιμωρήσει τὸ ληστή. Στὴ μάχη ποὺ ἀκολουθεῖ ἀνάμεσα στοὺς νεοφερμένους ξένους, ὁ Τηλέγονος σκοτώνει τὸν πατέρα του, χωρὶς φυσικά νὰ φαντάζεται ποιὸς ἦταν.

Παράξενα ἦταν λέει καὶ τ' ἄρματα τοῦ Τηλέγονου: τοῦ κονταριοῦ του ἡ μύτη δὲν ἦταν χάλκινη· τὸ χαλκὸ τὸν εἶχε ἀντικαταστήσει ἓνα ψαροκόκαλο! Εἶναι φυσικὸ νὰ φανταστοῦμε πὼς σ' ἓνα τόσο μακρινὸ ταξίδι κάποτε ἔλειψε ὁ χαλκὸς ἀπὸ τὸ καράβι, καὶ ὁ Τηλέγονος σκέφτηκε τότε στὴν ἄκρη τοῦ κονταριοῦ του νὰ βάλει τὸ κόκαλο ἀπὸ κάποιο μεγάλο ψάρι ποὺ εἶχε ψαρέψει. Αὐτὸ τὸ φαρμακερὸ ψαροκόκαλο θανατώνει τώρα τὸν 'Οδυσσέα.

Ὅταν ὁ Τηλέγονος ἔμαθε ποιὸν εἶχε σκοτώσει, ἦταν πιά ἀργά. Ἐκλαψε τότε τὸν πατέρα του, κι ἔπειτα πῆρε τὸ σῶμα του, τὴν Πηνελόπη καὶ τὸν Τηλέμαχο μαζί του καὶ τοὺς πῆγε στὸ νησί τῆς μητέρας του. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔθαψαν τὸν 'Οδυσσέα μέ βασιλικές τιμές, οἱ δυὸ νέοι παντρεύονται τίς μητρυιές των, ὁ Τηλέμαχος τὴν Κίρκη καὶ ὁ Τηλέγονος τὴν Πηνελόπη – καὶ πάλι ἄς μὴν ἀπορήσει ὁ ἀναγνώστης γιὰ τὴ διαφορά τῆς ἡλικίας ἀνάμεσα στοὺς ἄντρες καὶ στίς γυναῖκες τους.

Τὴν ἱστορία αὐτὴ τὴ διηγόταν ἓνα ἔπος ποὺ τὸ ἔλεγαν Τηλεγονία, γραμμένο λέει ἀπὸ ἓναν Κυρηναῖο ποιητὴ, τὸν Εὐγάμμωνα. Τὴν ἴδια ἱστορία, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπασχόλησε καὶ ἄλλους ἐπικούς, τὴν πραγματεύτηκαν ἀργότερα καὶ οἱ τραγικοί*, Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι.

Τὴν πορεία τοῦ 'Οδυσσέα πρὸς τὰ μεσόγεια, ὥσπου νὰ φτάσει σὲ μέρη ποὺ νὰ μὴν ξέρουν τίποτα ἀπὸ θάλασσα, τὴν ξαναβρίσκουμε στὴ βυζαντινὴ καὶ στὴ νεοελληνικὴ λαογραφία*. Ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἥρωας, τὸ ἴδιο καὶ ὁ προφήτης Ἡλίας κουβάλησε τὸ κουπί στὸν ὦμο του, ὡς τὴ στιγμή ποὺ βρέθηκε ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους, ποὺ τὸ σύνεργο αὐτὸ τοὺς ἦταν ἐντελῶς ἄγνωστο. Γι' αὐτὸ λέει καὶ ὁ προφήτης ἔχει τὰ ξωκλήσια του χτισμένα στίς κορφές τῶν βουνῶν. Ὑπάρχει μάλιστα καὶ ἡ παράδοση πὼς τὴν ἀπόφαση τῆς πορείας τὴν πῆρε, γιὰτὶ ἦταν ναυτικός κι εἶχε πολὺ βασανιστεῖ παλεύοντας μέ τὰ κύματα,

τραγικοί: οἱ ἀρχαῖοι ποιητές ποὺ ἔγραψαν τραγωδίες (π.χ. ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης κ.ά.).

λαογραφία: τὰ δημιουργήματα ἑνὸς λαοῦ: π.χ. τὰ παραμύθια, οἱ παραδόσεις, τὰ ἔθιμα, τὰ δημοτικὰ τραγούδια, οἱ παροιμίες, ἡ λαϊκὴ τέχνη κτλ. (λέγονται καὶ μέ τὸ διενή ὄρο *φολκλόρ*). Λαογραφία ἐπίσης λέγεται καὶ ἡ ἐπιστὴμη ποὺ ἐξετάζει τὰ λαϊκὰ δημιουργήματα.

δέν ήθελε λοιπόν οϋτε ν' άκούει πιά γιά θάλασσα.

“Οτι έχουμε νά κάνουμε μ' ένα λαϊκό θέμα μέ άρκετή διάδοση στόν κόσμο, τό δείχνει ή ακόλουθη μαρτυρία: «Λένε πώς κάποιος Έγγλέζος ναυτικός, πού είχε πιά βαρεθεί τό επάγγελμά του μέ τά τόσα του ρίζικα, μόλις γύρισε στό λιμάνι τής πατρίδας του, πήρε ένα κουπί καί τράβηξε κατά τά μεσόγεια γυρεύοντας νά βρεί ανθρώπους πού νά μήν ξέρουν τήν άγρια θάλασσα. Πήγαινε από τόπο σέ τόπο φορτωμένος τό κουπί στήν πλάτη, χωρίς νά σταματάει πουθενά, ώσπου έφτασε κάποτε σ' ένα χωριό, κι εκεί τόν ρώτησαν, τί ήταν τό παράξενο πράγμα πού κρατούσε. “Όταν άκουσε τήν άπορία αυτή, πήρε άμέσως τήν άπόφαση καί εγκαταστάθηκε στά μέρη αυτά. Τήν ίδια παράδοση τήν αναφέρουν παλιές ναυτικές ιστορίες: τήν ιστοροϋν εκεί ναυαγοί μεταξύ τους, παίρνοντας έπειτα όρκο πώς καί εκείνοι τό ίδιο θά κάμουν, φτάνει νά γυρίσουν πίσω στήν ‘Αγγλία».

‘Ο γιός πού σκοτώνει τόν πατέρα του, χωρίς νά τόν ξέρει, είναι ένα θέμα πού μās είναι γνωστό από τό μύθο του Οιδίποδα καί άλλους, ελληνικούς καί ξένους. Τ' όνομα του νέου, Τηλέγονος, είναι από τά «έκφραστικά» πού λέμε: αυτός πού γεννήθηκε μακριά από τόν πατέρα του. Πλάστηκε κατά τό Τηλέμαχος: ό γιός πού ό πατέρας του πολεμάει στά ξένα. Καί ό δεύτερος γιός τής Πηνελόπης έχει τό έκφραστικό όνομα, Πολιπόρθης: αυτός πού ό πατέρας του κούρσεψε κάστρα πολλά.

‘Ασυνήθιστος είναι ό τρόπος πού πεθαίνει ό ‘Οδυσσέας, από τό ψαροκόκαλο. Είπαν – καί δέν αποκλείεται νά είναι σωστό – πώς ό επικός πού έφτασε στήν επίνοια* αυτή παρασύρθηκε από μιά λαθεμένη εξήγηση μιās φράσης τής ‘Οδυσσείας, εκεί πού ό μάντης Τειρεσίας όρίζει στόν ήρωα τόν τρόπο του θανάτου του. – Θά πεθάνεις, του λέει, έξω από τή θάλασσα, έξ αλός – αυτό δέν είναι τό όνειρο κάθε ταξιδεμένου; Αυτή ή έκφραση παρεξηγήθηκε από τόν νεώτερο επικό, πού νόμισε πώς έννοοϋσε πώς ό ‘Οδυσσέας θά πέθαινε ά π ό τή θάλασσα – γιατί κι αυτό μπορεί νά σημαίνει τό έξ αλός –, μέ άλλα λόγια από ψαροκόκαλο (οί χρησμοί είναι πάντα σκοτεινοί).

Μέ τήν ιστορία πού διηγηθήκαμε δέν εξαντλήσαμε τά όσα οί άρχαιοποιητές είπαν γιά τόν ‘Οδυσσέα καί γιά τήν Πηνελόπη καί γιά τίς γυναίκες πού ό ήρωας γνώρισε στά ταξίδια του. Πολλά από αυτά ανήκουν στήν προομηρική έποχή, προτού ό ‘Οδυσσέας δεθεί στενά μέ τόν τρωικό μύθο. ‘Η πρώτη του πατρίδα, πρίν τόν τοποθετήσουν στό νησί τής

επίνοια: επινόηση.

Ἰθάκης, φαίνεται πώς ἦταν ἡ Ἀρκαδία. Καί τό ὄνομά του γεννάει δυσκολίες, γιατί στή Βοιωτία, στήν Κόρινθο καί στήν Ἀττική τόν ἔλεγαν Ὀλυσσέα ἢ Ὀλυττέα. Λάμδα ἔχει καί ἡ λατινική μορφή τοῦ ὀνόματός του: *Ulixes*. Πολλοί φιλόλογοι πίστευαν ἄλλοτε πώς ὁ Ὀδυσσεύς ἦταν ἀρχικά θεός, πού ἀργότερα ξέπεσε σέ θνητό ἥρωα. Ἡ γνώμη αὐτή, πού διατυπώθηκε ἄλλωστε καί γιά πολλούς ἄλλους ἥρωες, δέ φαίνεται σωστή. Ὡστόσο, τί ἀκριβῶς στάθηκε ὁ Ὀδυσσεύς στήν παλιά ἐποχή, εἶναι ζήτημα ἂν θά μπορέσουμε νά τό μάθουμε ποτέ.

Ἑρωτήσεις

1. Στήν Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου ἔχομε ἄλλες περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεά ὕστερα ἀπό τήν ἀφιξή του στήν Ἰθάκη; Πώς τελειώνει ἡ Ὀδύσεια;
2. Τί «διηγόταν» ἡ Τηλεγονία τοῦ Εὐγάμωνα γιά τόν Ὀδυσσεά; Γιατί ὁ συγγραφέας λέει «διηγόταν» κι ὄχι διηγεῖται;
3. Πώς ἀποδείχνει ὁ συγγραφέας ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Τειρεσία εἶναι ἓνα λαϊκό θέμα; Τί συμπεράσματα μποροῦμε νά βγάλουμε ἀπ' τή διαπίστωση αὐτή;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1901 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε κλασική Φιλολογία στά Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν, Βιέννης, Βερολίνου καί Λειψίας. Καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τό 1933 ὡς τό 1968, ἐκτός ἀπό τό διάστημα 1939 - 1945, πού ἦταν καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Πρόεδρος τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου (1964 - 1967). Ἐπίσης δίδαξε σέ πολλά ξένα Πανεπιστήμια. Ἰδιαίτερα ἀσχολεῖται μέ τόν Ὅμηρο. Ἔργα του: *Τό Μεταφραστικό Πρόβλημα, Περικλέους Ἐπιτάφιος, Ὀμηρικές Ἑρευνες, Ὀμηρικά Θέματα, Μελέτες καί ἄρθρα* κ.ἄ. Μετέφρασε μαζί μέ τόν Ν. Καζαντζάκη τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου.

Ὀδυσσεύς Ἐλύτης

Ἡ Μάγια

Ὁ Ὀδ. Ἐλύτης ἐκτός ἀπό ποιήματα ἔγραψε καί μερικά τραγούδια (ποιήματα γραμμένα εἰδικά γιά μελοποίηση) πού δέν τά ὑποτιμᾷ καθόλου, ὅπως σημειώνει στήν εἰσαγωγή τῆς συλλογῆς *Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα* (ὅπου ἀνήκει καί ἡ Μάγια). *Τό τραγούδι κινεῖται στόν κόσμο τοῦ παραμυθιοῦ.*

Η Πούλια* πῶχει ἐφτά παιδιά
μέσ' ἀπ' τούς οὐρανοὺς περνᾶ.

Κάποτε λίγο σταματᾶ
στό φτωχικό μου καί κοιτᾶ:

– Γειά σας τί κάνετε; Καλά;
– Καλά. Πῶς εἶναι τὰ παιδιά;

– Τί νά σᾶς πῶ; ἐκεῖ ψηλά
τά τρώει τ' ἀγιάζι* κι ἡ ἐρημιά.

– Γι' αὐτό πικραίνεσαι, Κυρά,
δὲ μοῦ τὰ φέρνεις ἐδῶ - νά;

– Εὐχαριστῶ, μά 'ναι πολλά,
θὰ σοῦ τή φᾶνε τή σοδειά.

– Δῶσε μου κάν τήν πιό μικρή,
τή Μάγια τήν ἀστραφτερή.

– Πάρ' τη λοιπόν κι ἔχε στό νοῦ
πῶς θά 'σαι ὁ ἄντρας τ' οὐρανοῦ.

Εἶπε. Καί πρὶν βγάλω μιλιά,
μοῦ τήν καρφώνει στά μαλλιά.

Λάμπουνε γύρω τὰ βουνά,
τά χέρια μου βγάνουν φωτιά.

Κι ἡ Πούλια πῶχει ἐφτά παιδιά
φεύγει καί μ' ἀποχαιρετᾶ.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μερικά στοιχεῖα παραμυθιοῦ στό ποίημα.
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τήν εὐτυχία τοῦ φτωχοῦ;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

Πούλια: ἀστερισμός πού ἀποτελεῖται ἀπό ἐφτά ἀστέρια.
ἀγιάζι: πρωινή ψύχρα τοῦ χειμῶνα, ὅταν ἔχει ξαστεριά· πάχνη.

XVI. Λαϊκό θέατρο

Μ. Ζαρίκου: *Ο Καραγκιόζης και τό καταραμένο φίδι*

Ὁ Καραγκιόζης

Τό κείμενο είναι μέρος ἀπό μιὰ ἐπιφυλλίδα τοῦ Φῶτου Πολίτη, πού δημοσιεύθηκε στήν «Πρωία» τόν Ἰούλιο τοῦ 1931. Ὁ συγγραφέας του ἦταν διαπρεπής σκηνοθέτης καί κριτικός τοῦ θεάτρου.

Τρεῖς, τέσσερις γενιές Νεοελλήνων δέ βαρέθηκαν τάχα ν' ἀκοῦν ἐπὶ ἑκατό χρόνια τίς κουτοπόνηρες κουβέντες τοῦ καμπούρη ἥρωα; Τό θέατρο ἄλλωστε τοῦ Καραγκιόζη δέν ἔχει καμιά σπουδαία ἐξέλιξη. Προσετέθησαν, τά τελευταῖα ἰδίως χρόνια, μερικοὶ καινούριοι τύποι, ἀλλά μέ δυσκολία μεγάλη ἔγινε ἡ πολιτογράφησή τους στήν πανένια σκηνή. Χωρίς τό Μορφονιό ἢ τό Νησιώτη μπορεῖ νά παίξει ὁ Καραγκιόζης, ποτέ ὅμως χωρίς τό Ντερβέναγα, τόν μπαρμπα - Γιώργο, τό Χατζηαβάτη ἢ τόν Πασά. Ἄλλ' ὅταν τά κυριότερα πρόσωπα παραμένουν τά ἴδια, μεγάλη ποικιλία δέν μπορεῖ νά υπάρξει στήν πλοκή, στίς περιπέτειες καί γενικά στήν ὑπόθεση τῶν παιζομένων ἔργων. Κι ὅμως, τό κοινό τοῦ Καραγκιόζη δέν παραπονέθηκε ποτέ γι' αὐτό. Θέλει νά βλέπει τούς ἴδιους, μονόπλευρους, σκιῶδεις ἥρωες νά ἐκφράζουν τά ἴδια συναισθήματα, ἐνῶ σπάνιοι εἶναι οἱ θεατές ἐκεῖνοι, πού βλέπουν γιά δεύτερη ἢ τρίτη φορά στό θέατρο ἓνα πετυχημένο δράμα ἢ μιὰ περιπετειώδη φάρσα.

Ἐσωτερικά, ὁ Καραγκιόζης μπορούσε, χρόνια τώρα, νά εἶχε ὑπερνηκηθεῖ ἀπό τό ζωντανό θέατρο· ἐξωτερικά, ἀπό τόν κινηματογράφο. Κι ὡστόσο ἡ νεοελληνική αὐτή *commedia dell' arte** δέν ἔχει ὑποστῆ σοβαροῦς κλονισμούς. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στόν καθαρῶς λαϊκό χαρακτήρα τοῦ θεάτρου αὐτοῦ. Ὁχι σέ λαϊκή παράδοση· γιατί ὁ Καραγκιόζης εἶναι κάπως νεώτερος τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου· οἱ ἀπαρχές του συμπίπτουν μέ τήν Ἐπανάσταση· μπορούσε λοιπόν εὐκόλα νά τόν καταπνίξει τό θέατρο, πρὶν καλοπροφτάσει τό ἀσιατικό αὐτό προϊόν νά πιάσει κι ἐδῶ ρίζες. Κι ὅμως ἡ ἐπικράτηση τοῦ Καραγκιόζη ἦταν ραγδαία κι ὀριστική. Ἐπαναλαμβάνω, πῶς τοῦτο ὀφείλεται στόν

commedia dell' arte: θέατρο λαϊκό μέ σχηματοποιημένους τύπους ἀνθρώπων. Ἀναπτύχθηκε στή Δύση.

καθαρώς λαϊκό του χαρακτήρα. 'Αλλά ή διαπίστωση αυτή δέ μās δια-
φωτίζει αρκετά.

Ο Καραγκιόζης ήρθε απ' την 'Ασία, σάν λαϊκή θεατρική τέχνη, δια-
μορφωμένη από τό αλάθευτο ένστιχτο του πλήθους. 'Εδω όμως από-
χτησε τούς λαϊκούς τύπους του· καί ξαναβρήκε τό ρυθμό του. Τό κάθε
πρόσωπο έχει τό ύφος του, τή φωνή του, τό χαρακτήρα του, τήν ιδι-
ότυπη κουβέντα του· όλα αυτά χαραγμένα μέ άδρές, παχιές γραμμές,
χωρίς άστείους ρεαλισμούς. Λείπει βέβαια κάθε πνευματική λεπτότης,
ώστόσο ό γενικός ρυθμός έχει αλήθεια μέσα του. Τό κάθε πρόσωπο
είναι χοντροκομμένος συνθετικός τύπος, ό 'Αρβανίτης, ό Τουρκος, ό
'Εβραίος, ό Νησιώτης, ό Ζακυθινός, κι ανάμεσα σ' αυτούς, πιό άνεπτυγ-
μένος, ό συνθετικός τύπος του πονηρού ραγιά· ό Καραγκιόζης. Μι-
μείται κι ό καραγκιοζοπαίχτης γλωσσικά ιδιώματα καί προφορές· όμως
τά υπότάσσει όλα σ' ένα ρυθμό πού τόν άκούς καθαρά, τόν νιώθεις. 'Η
μισοκομμένη πάντα, γρήγορη φράση του Βελή Γκέκα, πού θαρρείς καί
κατρακυλούν σάν κοτρόνια τά τεχνητά ή αϋθόρμητα μονοσύλλαβα
του, ή παχιά λιπαρή κουβέντα του μπαρμπα - Γιώργου, ή όξεία, τενο-
ρίστικη* φωνή του Ζακυθινού, συρτή καί δυναμωμένη σέ κάθε τελική
συλλαβή, καί τέλος ό «σηπλαιώδης» τόνος του Καραγκιόζη, ή αλλό-
κοτη εκείνη φωνή πού άποκαλύπτει βάραθρα πονηριάς, σμίγουν όλα σ'
ένα θεατρικό ρυθμό ζωηρότατο. 'Ως καί τ' άλλεπάλληλα καταχειρί-
σματα πού δέχονται ό σιόρ Διονύσιος ή ό Χατζηαβάτης από τόν καμ-
πούρη ήρωα, θαρρείς καί τονίζουν κάποιον άνάκουστο σκοπό.

"Όλα αυτά είναι στοιχειώδη, χοντροκομμένα, έντελώς πρωτόγονα
άκόμη, όμως κλείνουν μέσα τους θεατρικήν ούσία. 'Ο λαός έχει πάντα
σίγουρο ένστιχτο καί τότε μονάχα αφήνει τά κέρδη του, όταν ή
προσωπική τέχνη, βγαίνοντας όλόισια από λαϊκή πηγή, του χαρίσει αι-
σθητική άπόλαυση βαθύτερη. Σ' έμās, αυτό δέν έγινε. Καί τό θεάτρο
μας, πού χίμησε σά φλογερή ρουκέτα πρós τά ύψη, έκαμε τή μοιραία
καμπύλη του κι έσβησε. 'Ο Καραγκιόζης όμως μένει. 'Υφίσταται, σάν
πρωτόγονη μορφή θεάτρου, πού ίκανοποιεί πάντα τό λαϊκό του άκρο-
ατήριο.

Ερωτήσεις

1. Ποιά είναι ή προέλευση του Καραγκιόζη, πότε εμφανίζεται στην Έλλαδα καί
πού οφείλεται ή έπικράτησή του;
2. Γιατί δέν μπορεί νά εξελιχθεί τό θέατρο του Καραγκιόζη;

τενονρίστικη φωνή: φωνή τενόρου.

3. Ποιούς τύπους του λαϊκού αυτού θεάτρου γνωρίζετε και ποιά είναι τό χαρακτηριστικό του καθενός;

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1890 - 1935). Γιός του λαογράφου Ν. Γ. Πολίτη γεννήθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Επίσης σπούδασε στη Γερμανία σκηνοθεσία θεάτρου. Διακρίθηκε ως σκηνοθέτης και θεατρικός κριτικός. Έγγραψε τά θεατρικά έργα: *Ο Βρικόλακας, Τσιμισκής και Καραγκιόζης ο Μέγας*.

Μάρκος Ξάνθος

Τά έπτά θηρία και ο Καραγκιόζης

Σέ κάποιο τόπο ο Βεζίρης ή Πασάς έχει πεθάνει. Τήν εξουσία άσκει ή Έμινέ, πού είναι κακόφυχη και κατατρέπει τήν έγγονή της και μοναχοκόρη του Πασά Σερίνη ή Σερίνα, γιατί αγαπάει ένα «γκιαούρη», πού ονομάζεται Άλέξανδρος ο Μακεδών.

Στό μεταξύ, σ' ένα βαθύ σπήλαιο εμφανίζονται έφτά θηρία, φίδια τεράστια, πού τρομοκρατούν τή χώρα. Βάζουν τότε ντελάλη τό Χατζηαβάτη νά διακηρύξει τά εξής: «όποιος μπορέσει νά φονεύσει τά έπτά θηρία πού εύρίσκονται μέσα εις τό καταραχιασμένον σπήλαιον, αυτός θά πάρει τήν ώραίαν Σερίνην και μετά τόν θάνατο τής νενές* της θά περιλάβει και τόν θρόνον».

Ο Χατζηαβατης πράγματι γυρίζει τίς γειτονιές έχοντας ως βοηθό του τόν Καραγκιόζη.

Σκηνή Γ'

Καραγκιόζης, Δερβέναγας, Χατζηαβάτης, Ταχήρ

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ - (Τού φωνάζει) Ρεεεεε! Παραπέρα, μή ξεπνήσει τό καραγκιοζέικο και ζητάει ψωμί! Λοιπόν, άς αρχίσω νά λαλάω! "Ω! ω! τά ξέχασα νά δεις πώς τό 'πε τό πρώτο; τό πρώτο και τό τελευταίο δέν θυμάμαι, τά άλλα τά 'χω λησμονήσει. Νά δεις πώς τό 'πε! (Προχωρεί και φθάνει εμπρός στό σαράι*). "Α! ά! τό βρήκα. Άκούσαμε, ακούσατε,

νενέ: γιαγιά.

σαράι: παλάτι, ανάκτορο.

ἀκούσατε, καί ὅσοι δέν ἀκούσατε τί μέ μέλλει ἐμένα! Ποῦ ἦταν ἡ ψιψιρίνη καί τὰ γρόσια μέ τούς μαραγκούς πού θά κοιμούνται καί στόν ὕπνο τους θά διαβάζουν τόν «Χρόνον»!*! Καί τὰ κερκινέζια μέ τούς αὐγουλάδες πού θά παίρναν τούς πατσάδες! Ἀκούσατεεε! Τό ἀτμόπλοιο «Μισιντζερῆ» ἀναχωρεῖ αὔριον ἡμέραν 12.30', ὥραν Σαββάτο καί ἔτος Ὀκτώβριος, διὰ Σπάρτην, Βόλον, Λάρισαν, Μυτιλήνην, Μενίδι, Τρίπολη, Καρδίτσα, Γιάννενα, Αἰβαλί, Ἀμέρικα! Ποιός ἔχει σκάφες γιά βούρτσισμα, καρέκλες γιά ξεκάρφωμα, ψάθες γιά τρύπωμα, βαρέλια γιά σουβάντισμα, καπέλα γιά βάφτισμα! Ἄ! ἄ! ἄλλος! ὁ καλός ὁ τροχιστής. Ποιός ἔχει ξουράφια, ψαλίδια, σουγιάδες, μαχαίρια, κανόνια, πολυβόλα γιά τρόχισμα; Πάρτε, ὁ καλός ὁ κουλουράς, πάρτε ποτήρια!... (Σταματᾷ.) Μωρέ, τί λέω ἐγώ; (Ἐνῶ αὐτός παραμιλᾷ ὁ Δερβέναγας εἶναι ἄνωθεν καί τόν κοιτᾷ). Πάρτε βάζα τοῦ γλυκοῦσουσου!... (Βλέπει τό τσαρούχι τοῦ Βεληγκέκα καί τραγουδᾷ.) Τσαρούχι βλέπω, ξύλο θά δώσω, θά μέ πάρει ὁ ἄνεμος ἀπό τίς κλοτσιές! Τί νά εἶναι αὐτό; Νά 'ναι ἀνεμότρατα; Ἀλλά ὄχι, ἀεροπλάνο εἶναι. (Ψηλαφίζει τόν Βεληγκέκα). Παναγίτσα μου! Ἔλα. (Πέφτει κάτω.)

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σουζα, ὦρέ μπεζεβέγκ*.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τρέμων.) Ναί, ναί ἦταν καί ὁ Δημοσθένης.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, τ' ἔρχεσαι, ὦρέ, πώ, νά τό κάνεις ἀντάρες, νταβαντούρια.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν τά 'χω πάρει ἐγώ τὰ γαιδούρια.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Τῶ... τώρα, ὦρέ μπουζούκι, πώ, θά στό κάνω χαλάλ*, πώ, ἄλλο βολά, πώ, ξεύρεις πώς θά ντό τρῶς.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ξέρω, δέν εἶναι ἀνάγκη νά κάνεις μπρόβα!

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – (Τόν κτυπᾷ.) Πώ, γιά, ἔστ' θά ντό τρῶς, πώ, ἄντε πάρτο, νά, νά, νά, νά!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ὦχ! ὦχ, θά ξεράσω, νά συγχωρεθοῦν τὰ πεθαμένα σου καί νά λιγοστεύσουν τὰ ζωντανά σου, δέ θέλω ἄλλο, σώνει.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σ' ἄρεσαν, ὦρέ;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τί; σοῦ ἔκανε κανεῖς παράπονο; ὥραϊα ἦταν, ἄλλη φορά νά βάζεις πιό πολύ σάλτσα, τ' ἀκούς;

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, ἄλλο βολά νά τρῶς μαῦρο μαῦρο!

Χρόνος: ἐφημερίδες μ' αὐτόν τόν τίτλο βγῆκαν πολλές μετά τό 1833. Ἐννοεῖ μάλλον τήν ἐφημερίδα Χρόνος πού ἐκδίδονταν στήν Ἀθήνα ἀπό τό 1903 ὡς τό 1922.

μπεζεβέγκ: παλιάνθρωπος.

θά στό κάνω χαλάλ: ἄς εἶναι, χάρισμά σου (δηλαδή: σοῦ κάνω χάρη αὐτή τή φορά).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναί, γιατί τώρα τό 'φαγα πράσινο.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, χαλάλ, χαλάλ. (Φεύγει).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σέ καλή μεριά λένε, βρέ βλάκα. "Οχι κύριε, τό πηρα ζήτημα άφιλοτιμίας. Θά πάω νά τοῦ λάβω τό λόγο. (Προχωρεῖ πρὸς τό σεράγιον καί φωνάζει. Μέ τίς φωνές τοῦ Καραγκιόζη βγαίνει ὁ Χατζη-αβάτης).

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τόν φωνάζει). Καραγκιόζη μου, τί ἔπαθες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σύ εἶσαι, Χατζατζάρη;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ναί, ματάκια μου, ἐγώ, σήκω ἐπάνω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τόν φασκελώνει). Νά, νά, νά, στά μάτια σου, βρέ ἔλεεινέ. "Ετσι βγαίνουν; Καί νόμιζα πὼς εἶναι κλέφτες καί θέλουν νά μοῦ πάρουν τά λεπτά!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί, ἔχεις λεπτά, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λεπτά καί λεπτά.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Καί ποῦ τά βρῆκες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Νά, παιδί μου, λέω, ποῦ νά τρέχω νά λαλάω μέσ στούς δρόμους καί ἔκρινα καλόν νά ἔρθω νά ντελαλήσω ἀπόξω ἀπ' τό σαράι, ἐπῆγα λοιπόν, ἄρχισα νά λαλάω, ὅταν ἀκούω ἀπό τόν Ταχήνη.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τόν ἐφέντη τόν Ταχίρ;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναί, ναί, καί λέει· ποιός ὁμορφοδιαλοστρογκυλοκομ- μένος νέος εἶναι αὐτός, ποῦ ντελαλεῖ τόσο γλυκά; Φωνάζει τόν ταμιά καί τοῦ λέει· δώσε του πενήντα λίρες αὐτουνοῦ ποῦ λαλάει. Καί κατε- βαίνει ὁ ταμίας, Χατζατζάρη μου, καί ἀρχινάει ἀποδῶ. (Τοῦ δείχνει τό δάπεδον). Καί μοῦ μέτραγε ἴσαμε ἐδῶ. Ἀποδῶ καί πέρα δέν εἶχε ἄλλη νά σκορπίσει καί ἔφυγε, δηλαδή ἔμαθα ταγκό, φόξε κλότς, πόλκα καί βάλς.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Μήπως ἔφαγες ξύλο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σάν νά τό κατάλαβες.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Λοιπόν, τώρα ἔλα νά πᾶμε ἀπάνω νά πληρωθοῦμε καί νά τά μεράσουμε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν εἶναι ἀνάγκη!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τότε περίμενε ἐδῶ ἀκριβῶς. Νά πάω, νά πληρωθῶ ἐγώ καί νά ἔρθω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Αντε, πηγαινέ καί θά καλοπεράσεις. (Ὁ Χατζηαβά- της ἀνεβαίνει ἐνῶ ὁ Καραγκιόζης περιμένει κάτω).

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, ἄλτ, ὦρέ, πώ, ποῦ διαβαίνεις;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Βάρτου, μωρέ!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – "Εγώ εἶμαι, παλικάρά μου, ἀσίκη μου, ἐγώ, ντερβίση μου, ἐγώ ὁ Χατζηαβάτης.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Άκου ή μαλαγάνα, ό λιγδοκουτάλας, πίτσι πίτσι, γλιτώνει τό ξύλο. Νά 'μουνα έγώ, ούτε θά πρόκανα νά άνέβω καί θά μου κάναν ύποδοχή.

ΤΑΧΗΡ – Ποίος είναι;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Έγώ, πολυχρονεμένη μου.

ΤΑΧΗΡ – Κόπιασε μέσα, Χατζηαβάτη, μή ντρέπεσαι, έλα έδω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ά μπά, δέν ντρέπουμε! Ντροπή θέλει έδω;

ΤΑΧΗΡ – Δώσε είς τόν κύριον Χατζηαβάτην ένα χαλβά! Σου άρέσει, Χατζηαβάτη; Είναι καλός;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Όραιός, άριστος! Έ ρέ χαλβάς. Βάλε λίγον άκόμα, γιατί μου άρέσει ξεύρεις.

ΤΑΧΗΡ – Άν θέλεις άλλο τίποτε, μή ντρέπεσαι.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Άμπα. δέ ντρέπουμε.

ΤΑΧΗΡ – Νά, πάρε τέσσαρες λίρες καί πήγαινε στό καλό καί νά περνάς άποδω.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Προσκυνω, έφέντη μου, καί σās εύχαριστώ πολύ! Πέτρα νά μή βρεθεί νά σκουντάψετε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μά τί διάβολο, δέ βαριέται νά τά λέει;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Κατεβαίνει). Καραγκιόζη μου, σωθήκαμε· επήραμε τέσσαρες λίρες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Όραιά, βάλτες κάτω νά τίς μεράσω.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί νά μεράσεις, παιδί μου, σάμπως είναι οί πολλές; τέσσαρες είναι· δύο έγώ, δύο έσύ.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ά μπά, δέν είναι έτσι· θά μοιρασθοούν διά του πολλασιασμού.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Όχι, Καραγκιόζη, νά τό κάνεις σάν τήν άλλην φορά, νά μήν πάρω πεντάρα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Σιγά). Σάμπως θά πάρεις πεντάρα τώρα;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί είπες, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μωρέ τίποτα. Βάλτα κάτω τώρα νά άρχίσει ή προπαΐδεια.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τά βάζει κάτω). Όρίστε, νά σέ βγάλω άπ' τήν ιδέα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ μου λές, σά Θεός θέλεις νά τά μοιράσω ή σάν άνθρωπος;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ρέ, πάντα σάν Θεός, Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λοιπόν, ό Θεός, Χατζατζάρη μου, άλλου δίνει πολλά, άλλου λίγα καί έμένα μου έδωσε πολλά αύτή τήν φορά, έσένα τίποτα.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τόν πιάνει). Έλα, βάλτα κάτω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Κάτω κάτω. Λοιπόν, Χατζατζάρη, κάτω καλά. Παίρνω

μία εγώ, μία εσύ, μεράζω καλά;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τώρα μάλιστα, μπράβο Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Έξακολουθών). Μία εγώ και αυτή που περισσεύει, ας τήν πάρω εγώ για τον κόπον μου.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Σάμπως είναι πρώτη φορά; Σέ ξεύρω τί χαμάλης είσαι. Φτού, νά χαθεῖς λοῦστρο! (Φεύγει).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ φταῖς εσύ. Πάρτον, φίλε μου, στή δουλειά σου νά στά πάρει ὅλα. Δέν πειράζει, ἄλλη φορά θά προφυλάγουμε νά μὴν πάρει πεντάρα.

Έρωτήσεις

Στὴν σκηνή πού διαβάσατε τρία εἶναι τὰ βασικά πρόσωπα, ὁ Καραγκιόζης, ὁ Χατζηαβάνης κι ὁ Δερβέναγας. Ἀπαντήστε στὰ ἑξῆς ἐρωτήματα, στηριζόμενοι πάντοτε στίς πράξεις τους καὶ τὰ λόγια τους:

1. Ποιόν τύπο ἀντιπροσωπεύει ὁ καθένας;
2. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφορετικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Καραγκιόζη ἀπέναντι στοῦ Δερβέναγα καὶ ἀπέναντι στοῦ Χατζηαβάνη;

ΜΑΡΚΟΣ ΞΑΝΘΟΣ ἢ ΞΑΝΘΑΚΗΣ. Καταγόταν ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ πέθανε τὸ 1932. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πιὸ ἱκανοὺς καραγκιοζοπαῖχτες. Εἶναι ὁ πρῶτος πού σκέφτηκε νά καταγράψει συστηματικὰ τίς παραστάσεις, πού ὡς τότε παραδίνονταν προφορικὰ ἀπὸ τὸ μάστορη στοῦ βοηθό καὶ δέν τυπώνονταν.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Ήταν κοινή διαπίστωση ότι τό πρόγραμμα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν γενικά καί τά «Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα» τοῦ Γυμνασίου εἰδικότερα δέν ἀνταποκρίνονταν πιά στό δεδομένα καί στίς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἀγωγῆς. Γι' αὐτό τό ΚΕΜΕ, στήν προσπάθειά του νά δώσει στό μάθημα τή θέση πού τοῦ ταιριάζει καί πού τοῦ ἀνήκει, ἦταν ἀνάγκη, παράλληλα μέ τή σύνταξη ἑνός νέου ἀναλυτικοῦ προγράμματος, νά προχωρήσει στήν ἐπεξεργασία νέων διδακτικῶν βιβλίων.

Τά «Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» εἶναι τώρα κλάδος αὐτοτελῆς καί ἀνεξάρτητος στό μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Κατέχει κεντρική θέση στό πρόγραμμα τοῦ Γυμνασίου καί ἔχει συγκεκριμένη κατεύθυνση. Μ' αὐτόν συμπληρώνεται ἡ γλωσσική ἀγωγή, ἐνισχύεται ἡ ἐκφραστική ἱκανότητα καί διευρύνονται οἱ δυνατότητες ὁρθῆς ἐπικοινωνίας, ἀναπτύσσεται ἡ πνευματικότητα, εὐαίσθητοποιεῖται ὁ μαθητής στό προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τόπου καί τοῦ καιροῦ, δένεται μέ τίς ρίζες του· ταυτόχρονα, καλλιεργεῖται αἰσθητικά. Γι' αὐτό καί ἡ διδασκαλία τῶν κειμένων πρέπει νά εἶναι ἀνάλογη καί νά προσεχτεῖ ἰδιαίτερα.

Τό ΚΕΜΕ καί ἡ ομάδα ἐργασίας, πού συνέταξε αὐτό τό βιβλίο, ἔθεσαν τοὺς ἑξῆς στόχους:

α) Νά ἐπιλέξουν κείμενα μέ ποιοτικά ἀξιόλογο περιεχόμενο. Αὐτό ἦταν καί τό βασικό κριτήριο σέ συνάρτηση βέβαια – κι ἐδῶ ἦταν ἡ πιό μεγάλη δυσκολία – μέ τήν ἀντιληπτικότητα τῆς ἡλικίας*. Ἔτσι τό κάθε κείμενο ἔχει ἀπό μόνο του τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού μποροῦν νά μιλήσουν ἄμεσα στό μαθητή. Σ' αὐτό τό μάθημα καί σ' αὐτή τήν τάξη δέν ἀποβλέπουμε τόσο σέ παροχή εἰδικῶν γνώσεων καί πληροφοριῶν. Πολύ περισσότερο δέν ἀποβλέπουμε σ' ἕνα στεῖρο αἰσθητισμό ἢ λογοτεχνισμό. Γι' αὐτό καί δέ χρειάζεται νά ὑπερκεράσει ὁ διδάσκων τό κείμενο ἀναπτύσσοντάς το ὁ ἴδιος οὔτε νά τό παραφορτώνει μέ «γνώσεις» κάνοντάς το βαρετό καί κουραστικό. Ὁ ρόλος τοῦ διδάσκοντος εἶναι νά καθοδηγήσει καί νά ὑποβοηθήσει διακριτικά τό διάλογο τοῦ

* Κείμενα τῶν μεγάλων πεζογράφων μας (Παπαδιαμάντη, Βιζυηνοῦ κλπ.), πού εἶναι γραμμένα στήν καθαρεύουσα, θά ἀνθολογηθοῦν στήν Γ' τάξη, σύμφωνα μέ τό ἀναλυτικό πρόγραμμα, ὅπου ἡ κατάταξη τῆς ὕλης θά εἶναι ἱστορική.

μαθητή με τό κείμενο. Κάθε λοιπόν έρώτηση θά πρέπει νά ξεκινάει από τό κείμενο, νά αναφέρεται σ' αυτό καί νά επιστρέφει σ' αυτό. Τά ειδικότερα θέματα πού θά διδαχτούν, καθώς καί μεθοδικές όδηγίες, υπάρχουν στό αναλυτικό πρόγραμμα.

β) Νά περιλάβουν καί σύγχρονα κείμενα, πού βρίσκονται πιό κοντά στα προβλήματα της τωρινής πραγματικότητας. Έπειδή έκριναν ότι δέν πρέπει νά αποκλειστούν αξιόλογα κείμενα λόγω μεγέθους, έβαλαν καί αποσπάσματα από μυθιστορήματα ή νουβέλες φροντίζοντας νά έχουν σχετική αυτότέλεια.

γ) Νά κατατάξουν τά κείμενα πού διαλέχτηκαν, σέ μικρές θεματικές ένότητες σύμφωνα με τό περιεχόμενό τους. Έτσι παρέχεται ή δυνατότητα γιά μία πολύπλευρη θεώρηση του ίδιου θέματος, όταν διαβαστούν πολλά κομμάτια από την ίδια θεματική ένότητα. Τά θέματα των ένотήτων δέν καθορίστηκαν από πρίν, αλλά προέκυψαν από τά ίδια τά κείμενα πού είχαν συγκεντρωθεί. Τό σύνολό τους δίνει μία πρισματική εικόνα των θεμάτων πού αποτελούν κέντρα ενδιαφέροντος γιά τή λογοτεχνία μας.

δ) Νά συμβάλουν στή διδασκαλία προτάσσοντας σέ κάθε κείμενο μία μικρή κατατοπιστική εισαγωγή, πού βοηθάει τό μαθητή νά τό παρακολουθήσει καλύτερα. Έτσι διευκολύνεται ή κατανόηση καί προετοιμάζεται ή διδακτική έπεξεργασία. Τό λεξιλόγιο μπαίνει στό κάτω μέρος της κάθε σελίδας, ώστε νά μή διασπάται ή έπαφή του μαθητή με τό κείμενο.

ε) Νά συμβάλουν περισσότερο στή διδασκαλία προβάλλοντας μερικές έρωτήσεις στό τέλος του κάθε κειμένου. Οι έρωτήσεις αυτές, καθώς καί τό λεξιλόγιο, οί εισαγωγές καί οί πληροφορίες γιά τό συγγραφέα (πού δίνονται μετά τίς έρωτήσεις καί πού είναι σ' αυτή την τάξη σύντομες) δέν καλύπτουν τή διδασκαλία ούτε υποκαθιστούν τό διδάσκοντα. Δίνουν μόνο την κατεύθυνση καί συνιστούν μία κοινή βάση διδασκαλίας. Η σωστή παρουσίαση, ή απόδοση του περιεχομένου καί μία πρώτη έρμηνευτική προσπέλαση είναι άπαραίτητα, πρίν ό διδάσκων φτάσει στις έρωτήσεις. Στα συζητούμενα θέματα ό μαθητής, όπως καί στα άλλα μαθήματα, πρέπει νά ένθαρρύνεται νά έκφράζει έλεύθερα καί με παρηρησία τή γνώμη του, αλλά καί νά άκούει καί νά σέβεται τή γνώμη των άλλων. Όρισμένες από τίς έρωτήσεις μπορούν βέβαια νά δοθούν καί σαν έργασίες γιά τό σπίτι.

Ἡ διδακτική ἐργασία ὅμως καί ἡ ἐπιτυχία τοῦ μαθήματος βασίζεται κυρίως στή γνώση καί στήν εὐαισθησία τοῦ διδάσκοντος, στήν ἀγάπη του γιά τή λογοτεχνία καί στήν πίστη του γιά τή μορφωτική της ἀξία. Ἀπό δῶ προκύπτει ὁ σεβασμός γιά τά κείμενα, πού δέν πρέπει νά μεταβληθοῦν σέ πηγές πληροφοριῶν γιά διάφορες πολιτιστικές ἀξίες, ἀλλά νά μελετηθοῦν ὡς γνήσια ἔκφραση τῆς νεοελληνικῆς πολιτιστικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς. Τά κείμενα πρέπει νά τά ἀποτιμοῦμε πρῶτα ὡς λογοτεχνήματα.

Τέλος τό ΚΕΜΕ εὐχαριστεῖ κι ἀπό τή θέση αὐτή τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος πού ἀνταποκρίθηκαν στήν πρόσκλησή του καί ὑπέδειξαν κείμενα γιά τίς σχολικές συλλογές. Οἱ ὑποδείξεις τους βοήθησαν τό ἔργο τῆς ομάδας ἐργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. 'Ο άνθρωπος καί ή φύση

	Σελ.
1. 'Ο ήλιος (ποίημα). 'Οδ. 'Ελύτη: 'Ο ήλιος ό ήλιάτορας.	7
2. Τό χωριό Μουριά (άπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: 'Η Παναγιά ή Γοργόνα	8
3. Νυχτερινή σιγαλιά (ποίημα). Γεωργ. 'Αθάνα: Είρμός.	11
4. Τό περιβόλι μας (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: 'Η άδελφούλα μου.	12
5. Τρία λιανοτράγουδα (ποιήματα). Γιάννη Ρίτσου: Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα πής πικρής πατρίδας.	16
6. "Ένα πρόσχαρο χωριό (άπόσπασμα, πεζό). Κοσμᾶ Πολίτη: Τέρμα	18
7. Τοπίο (ποίημα). Μήτσου Παπανικολάου, περιοδικό Νέα 'Εστία, 1959. .	23
8. Τά καημένα τά πουλάκια (ποίημα). Ναπολ. Λαπαθιώτη: Ποιήματα	24
9. 'Η άνοιξη περαστικά (ποίημα). Τέλλου "Αγρα: Καθημερινές	26
10. Οι συνθέσεις (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: 'Αθηναϊκές έπιστολές	28
11. Πρωτομαγιά (ποίημα). Διον. Σολωμού: "Άπαντα.	30
12. Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!.. (ποίημα). Κωστή Παλαμά: 'Ασάλευτη Ζωή .	31

II. 'Η θρησκευτική πίστη

1. Κάλαντα Πρωτοχρονιάς (δημοτικό τραγούδι, Αϊγίνα). Λαογραφία Β'. .	35
2. Τό βλοημένο μαντρί (πεζό). Φώτη Κόντογλου: "Εργα, τ. Α'	37
3. 'Ο ξένος τών Χριστουγέννων (πεζό). Στέφ. Δάφνη	43
4. 'Εσπερινός (ποίημα). Γεωργίου Δροσίνη: Γαλήνη	48
5. 'Ο σκληρόκαρδος γίγαντας (πεζό). "Όσκαρ Ουάιλντ - μετ. 'Ελένης Μπόλλη: Διηγήματα	49
6. 'Η ψυχούλα (ποίημα). Διον. Σολωμού: "Άπαντα	54
7. 'Ερημοκλήσι (άπόσπασμα, ποίημα). Τ. Παπατσώνη: 'Εκλογή Β'	56

III. Τό 1940 - 'Η Κατοχή

1. 'Η κραυγή του τόπου (άπόσπασμα, πεζό). Λουκῆ 'Ακρίτα: 'Αρματωμένοι	59
2. 'Ο γερο - Ταγματάρχης (άπόσπασμα, πεζό). "Αγγ. Τερζάκη: 'Απρίλης.	63

	Σελ.
3. <i>Κεῖνοι πού ἐπράξαν τό κακό</i> (ἀπόσπασμα, ποίημα). Ὅδ. Ἐλύτη: <i>Ἄσμα ἡρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας</i>	68
4. <i>Στήν ἐλεύθερη ὀρεινή Ἑλλάδα</i> (ἀπόσπασμα, πεζό). Γιάννη Μπεράτη: <i>Ὀδοιπορικό τοῦ 43</i>	70

IV. Ἡ ἀγάπη γιά τούς συνανθρώπους μας

1. Ὁ ἀγώνας ἀρχίζει (ἀπόσπασμα, πεζό). Τάσου Ἀθανασιάδη: <i>Ἀλβέρτος Σβαίτσερ</i>	79
2. Ὁ λόφος μέ τίς παπαροῦνες (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: <i>Ἡ ζωή ἐν τάφῳ</i>	82
3. Ὁ μικρός Σουκρής (ἀπόσπασμα, πεζό). Μενέλαου Λουντέμη: <i>Συννεφιάζει</i>	85

V. Οἱ φιλικοί δεσμοί

1. Ἡ Ξανθούλα (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: <i>Ἄπαντα</i>	91
2. Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα (ἀπόσπασμα, πεζό). Ἡλ. Βενέζη: <i>Αἰολική γῆ</i>	92
3. Ὁ μπαρμπα - Γιάννης κι ὁ γάδαρός του (πεζό). Ἀργ. Ἐφταλιώτη: <i>Νησιώτικες Ἱστορίες</i>	99
4. Ἡ βαρκάδα (ἀπόσπασμα, πεζό). Γ. Θεοτοκά: <i>Τό Δαιμόνιο</i>	103
5. Ἡ ἀγνώριστη (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: <i>Ἄπαντα</i>	107

VI. Ἡ βιοπάλη

1. <i>Τό βάφτισμα</i> (πεζό). Δημ. Χατζῆ: <i>Ἀνυπεράσπιστοι</i>	111
2. Ὁ Βάνκας (πεζό). Ἀντόν Τσέχοφ - μετ. Κυριάκου Σιμόπουλου: <i>Διηγήματα</i>	116
3. <i>Τό μαστορόπουλο</i> (ποίημα). Γιώργου Κοτζιούλα: <i>Ποιήματα</i>	122
4. <i>Τό κορίτσι μέ τά σπέρτα</i> (πεζό). Χάνς Κρίστιαν Ἄντερσεν - μετ. Μιχ. Δ. Στασινόπουλου, περιοδικό <i>Νέα Ἑστία</i> , 1955.	123
5. <i>Μακριά ἀπό τόν κόσμο</i> (πεζό). Δημοσ. Βουτυρά: <i>Ἄπαντα</i> , τ. Β'.	127
6. <i>Εἰδύλλιο</i> (ποίημα). Ν. Χαντζάρα: <i>Εἰδύλλια</i>	131

VII. Τό αγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Σελ.

1. Ὁ Βασίλης καί τό φίδι (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης.	135
2. Ἐλευθερία ἢ θάνατος (ἀπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: Ὁ καπετάν Μιχάλης.	139
3. Ὁ γέρος καί ἡ θάλασσα (ἀπόσπασμα, πεζό). Ἔρνεστ Χεμινγκουαίη – μετ. Δημ. Μπεραχᾶ: Ὁ γέρος καί ἡ θάλασσα.	143
4. Ἐπιτύμβιο (ποίημα). Γιάννη Ρίτσου: Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τῆς πικρῆς πατρίδας.	147

VIII. Ἀπό τήν ἐθνική μας παλιγγενεσία

1. Ὕμνος εἰς τήν Ἐλευθερίαν (ἀπόσπασμα, ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	151
2. Ὁ Βύρων στή σκλαβωμένη Ἀθήνα (πεζό). Δημ. Καμπούρογλου.	153
3. Τοῦ Δήμου (δημοτ. τραγούδι). Ἀλέξη Πολίτη: Τό δημοτικό τραγούδι - Κλέφτικα.	156
4. Τῆς Λένως Μπότσαρη (δημοτ. τραγούδι, Ἡπείρου). Παρνασσός Β΄.	157
5. Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα (πεζό). Πηνελ. Δέλτα: Παραμύθια καί ἄλλα.	158
6. Τό μήνυμα τοῦ Κολοκοτρώνη (πεζό). Σοφίας Μαυροειδῆ - Παπαδάκη: Τό λάλημα τῆς καμπάνας.	169
7. Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	178
8. Τό θυμωμένο καράβι (ποίημα). Ζαχ. Παπαντωνίου: Τά χελιδόνια.	179
9. Ἔτσι ἦτανε (πεζό). Γιάννη Βλαχογιάννη: Μεγάλα χρόνια.	180

IX. Παλιότερες μορφές ζωῆς

1. Ἡ ἐκδρομή (ἀπόσπασμα, πεζό). Κοσμᾶ Πολίτη: Στιοῦ Χατζηφράγκου.	185
2. Λωξάντρα (ἀπόσπασμα, πεζό). Μαρίας Ἰορδανίδη: Λωξάντρα.	193
3. Τά μπουγάζια τ' Αἰβαλιοῦ (πεζό). Φώτη Κόντογλου: Τό Αἰβαλί, ἡ πατρίδα μου.	197
4. Τό κατευόδιο (ἀπόσπασμα, πεζό). Εὐας Βλάμη: Τό Γαλαξειδί.	201

X. Ἡ ἀποδημία

1. Ἀλησμονῶ καί χαίρομαι (δημοτ. τραγούδι): ἀνέκδοτη παραλλαγή (πρβ. Λ.Α. ἀρ. 1908, σ. 57-58).	207
---	-----

2. Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου (δημοτ. τραγούδι). Γιώργου Ἰωάννου: Παραλογές	208
3. Ὁ ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου: Τά χελιδόνια.	210
4. Νέα ἀπό τό χωριό (ποίημα). Βάγκ - Βέι. - μετ. Ἀμαλίας Τσακνιά: Κινέ-ζικη Ποίηση.	211

ΧΙ. Οἰκογενειακές σχέσεις

1. Τρεῖς βίγλες θά τοῦ βάλω (δημοτ. τραγούδι). Ν. Γ. Πολίτη: Ἐκλογαί ἀπό τά τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.	215
2. Ἡ γιαγιά (πεζό). Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου: Διηγήματα.	216
3. Ἡ ἀδελφική ἀγάπη (δημοτ. τραγούδι).	219
4. Ἡ μητέρα μου (ἀπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: Ἀναφορά στόν Γκρέκο.	220
5. Τό σπίτι μου (ἀπόσπασμα, πεζό). Δ. Σωτηρίου: Ματωμένα χώματα. ...	222
6. Στή μνήμη τοῦ πατέρα μου (ποίημα). Μελισσάνθης: Τά ποιήματα. ...	227
7. Πρῶτα γενέθλια (ποίημα). Λουκᾶ Κούσουλα: Σχηματοποίηση Β.	228

ΧΙΙ. Γνωριμία μέ τόν τόπο μας καί μέ ἄλλους τόπους

1. Ἄνεμοι (ποίημα). Ὀδυσ. Ἐλύτη: Ὁ ἥλιος ὁ ἡλιάτορας	233
2. Σημάδια τοῦ τόπου (ἀπόσπασμα, μελέτη). Ἀλκης Κυριακίδου - Νέστορος: Λαογραφικά μελετήματα.	234
3. Τρεῖς βράχοι (ἀπόσπασμα, ποίημα). Γιώργου Σεφέρη: Ποιήματα.	237
4. Δυό ὥρες πάνω ἀπό τό Αἶγαῖο (πεζό). Κώστα Οὐράνη: Ταξίδια-Ἑλλάδα.	238
5. Ἐχει ὁ Θεός (ἀπόσπασμα, ποίημα). Ὁδ. Ἐλύτη: Προσανατολισμοί. ...	244
6. Στίς πλαγιές τοῦ Βέρμιου (πεζό). Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: Ἑλληνικοί ὀρίζοντες.	245
7. Ὁ Ταῦγετος (πεζό). Κώστα Οὐράνη: Ταξίδια - Ἑλλάδα.	249
8. Ἐγγλέζικα ἀκρογιάλια (πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: Ἀγγλία.	251
9. Πατρίδα (ἀπόσπασμα, ποίημα). Σαράντου Παυλέα: Θαλασσινή Φήμη.	254

ΧΙΙΙ. Ἡ δοκιμασία τῆς Κύπρου

1. Στή σπηλιά (ἀπόσπασμα, πεζό). Ρόδη Ρούφου: Χάλκινη ἐποχή.	259
2. Γρηγόρης Αὔξεντίου (ποίημα). Νίκου Κρανιδιώτη: Ἐπιστροφή.	263
3. Ταξί γιά τήν Ἀμμόχωστο (πεζό). Γιώργου Φιλίππου - Πιερίδη: Ἀλλοφροσύνη, περιοδικό «Νέα Ἐποχή», 1974.	265

XIV. Ἀθλητισμός

	Σελ.
1. Καλλιπάτειρα (ποίημα). Λορέντζου Μαβίλη: Ἔργα.....	271
2. Δρόμος 100 μέτρων (ἀπόσπασμα, πεζό). Πέτρου Χάρη: Δρόμος 100 μέτρων.	272
3. Ὕμνος Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων (ποίημα). Κωστῆ Παλαμά: Ἀσάλευτη Ζωή	276

XV. Λαογραφικά θέματα

1. Οἱ λαϊκές ἀφηγήσεις (Εἰσαγωγικό σημείωμα)	279
2. Ὁ τσοπάνης κι οἱ τρεῖς ἀρρώστιες (παραμῦθι). Δ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα.	281
3. Τό φίδι, τό σκυλί κι ἡ γάτα (παραμῦθι). Ι. Ρίο: Contes populaires grecques	283
4. Λαϊκοὶ μῦθοι: Τό φευγιό τῶν ζώων, Ὁ σαλίγκαρος κι ἡ κάμπια, Τό λιοντάρι καί ἡ σκνίπα, Ἡ πέρδικα κι ἡ κουκουβάγια. Δημ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα. Ὁ γέρος κι οἱ παντοῦφλες: Κυριάκου Χατζηγιάννου: Κυπριακοὶ μῦθοι.	289
5. Ὁ πεζοδρόμος τοῦ Μαραθῶνα (παράδοση). Ν. Γ. Πολίτου: Παραδόσεις	292
6. Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά (μελέτη). Ι. Θ. Κακριδῆ: Ὀμηρικά θέματα.	294
7. Ἡ Μάγια (ποίημα). Ὁδ. Ἑλύτη: Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα.	299

XVI. Λαϊκό θέατρο

1. Ὁ Καραγκιόζης (μελέτη, ἀπόσπασμα). Φώτη Πολίτη: Θεατρικές ἐπιφυλλίδες.	303
2. Τά ἐπτά θηρία καί ὁ Καραγκιόζης (ἀπόσπασμα). Μάρκου Ξάνθου: Τά ἐπτά θηρία καί ὁ Καραγκιόζης.	305
Ὁδηγίες γιά τόν Καθηγητή:	310

0020556124

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΤΑΣΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ Ε' 1981 — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 200.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ 3520/1.12.1980
ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: «ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ Ι. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.»

